

Морис Дрюон

Лилията и лъвът

Първа част Новите крале

I. ЯНУАРСКАТА СВАТБА

От всички енории на града отсам и отвъд реката, от Сейнт Денис, Сейнт Къдбърт, Сейнт Мартин и Грегори, от старата и новата Сейнт Мери, от Шембълз, Танър Роу, отвред населението на Йорк се стичаше от два часа в непрекъснати редици към Минстър, към огромната, още недовършена в западната си част катедрала, която се бе проснала висока и масивна върху възвишението на града.

На Стоунгейт и Дийнгейт – двете криволичещи улици, които свършваха при Ярд – тълпата беше толкова гъста, че не можеше да се помръдне. Накачалите по крайпътните камъни младежи виждаха само глави, нищо друго освен глави, гмеж от глави, изпълнили от край до край площада. Граждани, търговци, жени с многобройните си дечурлига, недъгави с патериците си, слугини, чираци, млади духовници с качулки, войници с ризници, просяци в дрипи бяха размесени като сламки и купа сено. Чевръстите джебчии вършеха толкова кражби, колкото за цяла година. По прозорците висяха на гроздове човешки лица.

Но нима бяха естествени посред бял ден изпълненият с дим влажен полумрак, студените изпарения, млечната мъгла, които обгръщаше огромната сграда и тъпчещото в кал множество? Тълпата се съгъстяваше, за да запази собствената си топлина.

Двадесет и четвърти януари 1328 година. В присъствието на архиепископа на Йорк и примата на Англия монсеньор Уилям Мелтънски крал Едуард III, ненавършил още шестнадесет години, се венчаваше за едва четиринадесетгодишната си братовчедка Филипа дьо Ено.

В катедралата, запазена за кралските сановници, за членовете на висшето духовенство и на парламента, за поканените петстотин рицари и сто благородници от Шотландия в карирани полички, дошли да ратифицират по същия повод мирния договор, нямаше нито едно свободно място. След малко щеше да бъде отслужена тържествената литургия, в която щяха да участвуват сто и двадесет псалтове.

Протичаше първата част на церемонията, същинското бракосъчетание, пред южния портал, във от църквата, пред очите на народа,

съгласно старинния ритуал и обичаите в Йоркската епархия.¹

Мъглата оставяше влажни ивици по червеното кадифе на балдахина, издигнат пред вратата, ощеждаше се по митрите на епископите и залепваше кожата по раменете на кралското семейство, събрано около младата двойка.

– Here i take thee, Philippa, to my wedded wife, to have and to hold at bed and at board. – Тук те вземам, Филипа, за моя съпруга, за да те прилежавам и пазя в леглото и в жилището си...

Излязъл от нежните устни на безбрадното лице, гласът на краля изненада със силата и яснотата си, както и с плътния тембър. Кралицата-майка Изабел бе поразена, а също и месир дьо Ено, чичо на младоженката, а и всички присъстващи от първите редици, между които графовете Кент и Норфолк и ланкастърският граф Кривата шия, председател на регентския съвет и настойник на краля.

...for fairer for fouler, for better for worse, in sickness and in bealth... за приятното и неприятното, за най-доброто и най-лошото, в болест и здраве.

Шушуканията сред тълпата постепенно секнаха. Мълчанието се разпростря като центробежна вълна и младежкия глас отекна над хилядите глави и стигна чак до края на площада. Кралят произнасяше бавно дългия обет, който бе научил предната вечер. Но всички имаха чувството, че в момента го съчинява, толкова отчетливо изричаше думите, толкова вникваше в тях, за да им придаде най-дълбок и най-сериозен смисъл. Това бяха сякаш думи на молитва, предназначена да бъде казана само веднъж и за цял живот.

Душа на възмъжал човек, уверен в задължението, което поема пред небето, на владетел, съзнаващ ролята си на посредник между народа и бога, се изявяваше чрез юношеската уста. Новият крал молеше роднините си, близките си, висшите си сановници, бароните си, прелатите си, жителите на Йорк и цяла Англия да бъдат свидетели на любовта, в която се врещаше на госпожа Филипа.

Пророците, изгаряни заради ревностното си служене на бога,

1. Католическата църква никога не е налагала строга единна практика и еднакъв ритуал при венчаването. Тя се е задоволявала да спазва местните обичаи и традиция. Затова много често сватбеният ритуал в различните епархии е бил различен. До XVI век годежът бил едва ли не еднакво важен, както венчавката. През 1299 година например крал Едуард I се оженил за Маргьорит Френска пред входа на катедралата в Кентърбъри. В наши дни по време на венчалния обред вратите на църквата трябва да бъдат отворени и ако това не се спазва, бракът може да бъде анулиран. В това виждаме някогашния местен обичай. Сватбеният обред в Йорк напомнял ритуала в Реймс.

водачите на нации, вдъхновени от една-едничка идея, умеят да заразяват тълпите със своята вяра. И публично потвърдената любов притежава силата да приобщава всички към вълнението на един.

Нямаше жена сред присъстващите, независимо от възрастта ѝ, нямаше нито една млада съпруга, нито една измамена жена, нито една вдовица, нито една девойка, нито една старица, която в този миг да не се почувствува на мястото на младоженката. Нито един мъж, който да не се отъждестви с младия крал. Едуард III се бракосъчетаваше с всички жени от народа си. И цялото му кралство избираше Филипа за своя другарка в живота. Всички мечти на младостта, всички разочарования на зрялата възраст, всички съжаления на старостта се насочваха към двамата млади като приношения, изблизнали от всяко сърце. Тази вечер в тъмните улици очите на годениците щяха да озарят мрака и дори стари, отчуждени вече съпружески двойки, щяха да се уловят за ръце след вечеря.

Ако още от памтивека народите се тълпят на сватбите на владетелите, то е за да изживеят чрез тях щастие, което, демонстрирано от толкова високопоставени хора, изглежда съвършено.

– ...till death us do part... – докато смъртта ни раздели...

Гърлата се свиха, въздишка на тъжна изненада и едва ли не упрек прелетя над площада. Не, не трябваше да се говори за смърт в подобна минута. Не беше възможно тези две млади същества да понесат общата съдба, не беше допустимо да бъдат смъртни.

– ...and thereto I plihth thee my troth... – и във всичко това ти се заклевам.

Младият крал долавяше диханието на множеството, но не го поглеждаше. Бледосините му почти сиви очи, този път с вдигнати мигли, не се откъсваха от малкото, червенокосо, закръглено момиче, омотано в кадифета и воали, към което бе отправен неговият обет.

Филипа не напомняше с нищо приказните принцеси и дори не беше много хубава. Тя имаше пълничкото, обсипано с лунички лице на всички Ено, късо носле и къса шия. Не беше и кой знае колко изящно сложена, но беше естествена и не се мъчеше да си придаде величествено държане, което никак не би ѝ подходило. Без кралските украшения тя би могла да бъде смесена с кое да е червенокосо момиче на тази възраст. Подобни на нея се срещаха със стотици сред всички северни нации. И именно това засилваше доброто разположение на тълпата към нея. Тя бе предопределена от съдбата и от бога, но не различна в съкровената си същност от жените, над които щеше да царува. Всички възпълнички

червенокоси англичанки се чувствуваха възвеличени и отрупани с почести.

Едва ли не разтреперана от вълнение, самата тя присвиваше очи, сякаш не можеше да издържи втрещения поглед на съпруга си. Всичко, което ѝ се случваше, беше неимоверно хубаво. Толкова корони около нея, толкова митри, тези рицари и дами, които съзираше вътре в катедралата, наредени зад запалените свещи като избраниците в рая, и целият този народ наоколо... Кралица! Тя щеше да бъде кралица, при това избрана с любов!

Ах, колко мила щеше да бъде с него, как щеше да му служи и да го обожава, този хубав рус принц с дълги мигли и изящни ръце, дошъл като по чудо преди една година и осем месеца във Валенсиен заедно със заточената си майка, която идваше да търси помощ и убежище! Родителите им ги бяха пратили да си играят в овощната градина заедно с другите деца. Той се беше влюбил в нея и тя в него. Сега той бе вече крал и не я беше забравил. С какво щастие тя му отдаваше живота си! Боеше се само, че не е достатъчно хубава, за да му се харесва нинаги, нито достатъчно образована, за да може да му помага.

– Подайте дясната си ръка, госпожо! – каза ѝ архиепископът-примат.

Филипа тутакси извади от кадифения ръкав пухкавата си ръчичка и я подаде уверено с обърната нагоре длан и разперени пръсти.

Едуард погледна очарован тази розова звезда, която му се отдаваше.

Архиепископът взе от подноса, държан от друг прелат, плоската златна халка с инкрустирани рубини, която току-що бе благословил, и я даде на краля. Халката беше влажна, както всичко, до което се докосваха в тази мъгла. После архиепископът бавно съедини ръцете на съпрузите.

– В името на Отца – произнесе Едуард, като надяна халката на върха на палеца на Филипа, без да я пхва докрай. – В името на Сина... на Светия дух... – и той повтори същото движение върху показалеца, после върху средния пръст.

Най-сетне надяна халката на безименния пръст и завърши:

– Амин!

Филипа бе негова жена.

Както всяка майка, която жени сина си, и кралица Изабел се бе просьзшила. Тя се опитваше да се помоли на бог да дари детето ѝ с пълно щастие, но мислеше главно за себе си и страдеше. Изживените дни я

бяха довели до този миг, когато преставаше да бъде първа в сърцето на сина си и в дома си. Не, разбира се, тя няма основание да се опасява, че тази малка пирамида от кадифе и бродерии, която съдбата ѝ е определила за снаха, ще засенчи авторитета ѝ над двора или красотата ѝ.

Изправена, тънка и блестяща с красивите си плитки, вдигнати от двете страни на лицето ѝ, тридесет и шест годишната Изабел изглеждаше най-много на тридесет. Огледалото ѝ, до което продължително се бе допитала сутринта, когато нагласяваше короната си за церемонията, я беше успокоило. И все пак от този ден тя нямаше да бъде вече просто кралицата, а кралицата-майка. Как това можа да стане толкова бързо? Как се бяха стопили двадесет години живот, разтърсени от толкова бури?

Тя си спомняше собствената си сватба точно преди двадесет години в края на януари, както сега, и пак сред мъгла, само че в Булон, във Франция. И тя се бе омъжила, като вярваше в бъдещето, и тя бе произнесла брачната клетва от все сърце. Знаеше ли тогава с кого я свързват в името на интересите на двете кралства? Знаеше ли, че в замяна на любовта и предаността, които влагаше, щеше да получи само унижения, ненавист и презрение, че щеше да бъде изместена в постелята на мъжа си не дори от любовници, а от алчни и порочни мъже, че зестрата ѝ щеше да бъде разграбена, имуществата ѝ – конфискувани, че щеше да бяга в изгнание, за да спаси застрашения си живот и да вдигне на крак армия, за да свали от трона същия онзи мъж, който бе сложил на пръста ѝ брачната халка?

О! Младата Филипа имаше късмет, тя не само се омъжваше, тя бе обичана!

Единствено първите бракове могат да бъдат съвсем чисти и напълно щастливи. Не се ли окажат удачни, нищо не може да ги замени. Втората любов никога не достига същото прозрачно съвършенство. Дори да е крепка като скала, в мрамора ѝ протичат разноцветни жилки – изсъхналата кръв на миналото.

Кралица Изабел обърна очи към Роджър Мортимър, барон във Уигмор, своя любим, мъжа, който благодарение на нея, но и на себе си управляваше Англия като пълновластен господар от името на младия крал. Със сключени вежди и строги черти, скръстил ръце върху пищната си мантия, в същия този миг той я гледаше без добро чувство.

„Отгатва какво мисля – каза си тя. – Но що за човек е той, ча да ме кара да се чувствавам виновна, щом за миг престана да мисля за него?“

Знаеше колко е подозрителен и му се усмихна, за да го успокои. Какво повече можеше да иска от това, което притежаваше? Живееха като съпруг и съпруга, макар че тя бе кралица, а той женен и цялото кралство бе свидетел на любовта им. Направила бе така, че той да разполага с пълен контрол над властта. Мортимър назначаваше протежещата си на какви ли не длъжности. Дали му бяха всички владения на бившите любимци на Едуард II и регентският съвет само потвърждаваше желанията му. Дори бе издействувал от нея да се съгласи детронираният ѝ съпруг да бъде умъртвен. Тя знаеше, че заради него някои сега я наричат Френската вълчица! Можеше ли да ѝ попречи да помисли в този сватбен ден за убития си съпруг, особено след като палачът му присъствуваше тук в лицето на Джон Малтравърс, издигнат наскоро до поста сенешал на Англия? Дългото му злокобно лице се открояваше сред лицата на най-мощните барони, сякаш за да ѝ напомни престъплението.

Присъствието му беше неприятно не само за Изабел. Джон Малтравърс, зет на Мортимър, беше пазач на сваления крал. Внезапното му назначаване на длъжността сенешал издаваше явно за какъв вид услуги бе така възнаграден. Официалната нърсия бе, че Едуард е умрял от естествена смърт. Но кой в днора приемаше тази измислица?

Кентският граф, несъщински брат на починалия, се наведе към братовчед си Анри Кривата шия и му прошепна:

– Изглежда, че кралеубийството в наши дни дава право да се наредиш сред родовите благородници!

Едмонд Кентски зъзнеше. Церемонията му се струваше много дълга, а йоркският ритуал – страшно сложен. Защо не отпразнуваха сватбата в параклиса на Лондонската кула или в някой кралски замък, вместо да я превръщат в народно празненство? Повдигаше му се от тълпата. И на това отгоре видът на Малтравърс... Не беше ли неприлично човекът, който бе пратил на оня свят бащата, да присъствува, и то на челно място, на сватбата на сина?

Кривата шия, с полегнала върху дясното рамо глава, недъг, на който дължеше пръкора си, прошепна:

– В нашето кралско семейство се прониква най-лесно чрез греха. Нашият приятел пръв ни предлага доказателството...

„Нашият приятел“ беше Мортимър, спрямо когото чувствата на англичаните осемнадесет месеца след дебаркирането му като командващ армията на кралицата, когато бе посрещнат като освободител, се бяха доста променили.

„В крайна сметка ръката, която се подчинява, не е по-престъпна от

главата, която заповядва – мислеше си Кривата шия. – И безспорно Мортимър, ведно с Изабел, е по-виновен от Малтравърс. Но и ние не сме съвсем невинни. Всички натискахме лоста, когато смъквахме Едуард II. Не можеше да свърши иначе.“

Междувременно архиепископът подаде на младия крал три златни монети с гербовете на Англия и Ено върху лицевата страна, а на опаката – леа с рози, емблемата на съпружеско щастие. Тези монети представляваха така наречения „откуп на младоженката“, символ на имущество в доходи, земи и замъци, които съпругът приписваше на жена си. Тези дарения бяха описани и добре уточнени и това успокояваше малко чичото, месир Жан дьо Ено, на когото още не бяха платили дължимите петнадесет хиляди ливри заплата за рицарите му по време на кампанията в Шотландия.

– Проснете се в краката на съпруга си, госпожо, за да получите монетите – каза архиепископът на младоженката.

Всички жители на Йорк очакваха с любопитство този миг, за да разберат дали местният ритуал ще бъде спазен докрай и онова, което важи за всяка простосмъртна поданица, важи и за една кралица.

А ето че никой не бе предвидил, че Филипа не само ще коленичи, но в порив на любов и признателност ще притисне с две ръце краката на съпруга си и ще целуне коленете на мъжа, който я правеше кралица. Значи, тази закръглена фламандка беше способна да прояви въображение под подтика на чувството.

Тълпата посрещна жеста ѝ с нестихващи овации.

– Вярвам, че ще бъдат много щастливи – каза Кривата шия на Жан дьо Ено.

– Народът ще я обича – каза Изабел на Мортимър, който се бе приближил до нея.

Кралицата-майка се чувствуваше наранена: тези приветствия не бяха отправени към нея. „Филипа е кралица сега – помисли си тя. – Моето царуване свършва дотук. Да, но сега може би ще имам Франция...“

Защото един вестonosец с обшита с лилии ливрея беше пристигнал в галоп преди една седмица в Йорк, за да ѝ извести, че последният ѝ жив брат, крал Шарл IV, е на смъртно легло.

II. БОРБИ ЗА ЕДНА КОРОНА

Крал Шарл IV се разболя на Коледа. На Богоявление лекари и

аптекари заявиха, че е изгубен. Каква беше причината на температурата, която го изгаряше, на сухата кашлица, която раздираше хлътналите му гърди, на кървавите хрочки? Лекарите вдигаха рамене в безсилно недоумение. Проклятието, разбира се! Проклятието, което тегнеше над потомството на Филип Хубави. Лекарствата са безсилни срещу проклятието. И двоят, и народът споделяха това убеждение.

Луи Вироглавия беше умрял на двадесет и седем години по злодейски начин. Филип Дългия си беше отишъл на двадесет и девет, след като бе пил в Поату зарамена вода. Шарл IV бе устоял до тридесет и три години. Сигнал бе границата. Добре известно е, че прокълнатите не могат да надхвърлят възрастта на Христос!

– Ние, братко, трябва сега да вземем управлението на кралството в здравите си ръце – каза Робер д'Артоа, граф дьо Бомон, на братовчед си и шурей си Филип дьо Валоа. – И този път – добави той – няма да оставим да ни изпревари леля ми Мао. Впрочем тя вече няма зет, когото да пробута.

Затова пък те двамата бяха цветущи. На четиридесет и една година Робер д'Артоа беше все същият колос, принуден да се навежда, за да мине през вратите и способен да тръшне на земята вол, като го хване за рогата. Вещ по процедурни въпроси, водене на дела и интриги, той бе доказал от двадесет години насам ловкостта си както при вълненията в Артоа и при обявяването на войната в Гийена, така и при други случаи. Разкриването на скандала в Нелската кула беше донякъде плод на неговите старания. Ако кралица Изабел и любовникът ѝ лорд Мортимър успяха да съберат цяла армия в Ено, да вдигнат бунт в Англия и да съборят Едуард II, това бе отчасти негово дело. И той не се притесняваше, че ръцете му са изцапани с кръвта на Маргьорит Бургундска. В съвета на слабия Шарл IV неговият глас през последните години се чуваше по-силно от гласа на владетеля.

Филип дьо Валоа, шест години по-млад от него, не беше така надарен. Но едър и силен, с широки гърди и благородна походка, и той почти исполин, когато Робер не беше до него, имаше хубава осанка на рицар, която печелеше симпатии. И главно той се ползваше изгодено от спомена, оставен от баща му, прословутия Шарл дьо Валоа, най-шумния принц на своето време, неуморен приключенец и шампион на прозрачни тронове и провалени кръстоносни походи, голям пълководец, на чиято щедрост и великолепие Филип се опитваше да подражава.

Макар Филип до този ден да не бе смаял Европа с дарования, все пак му гласуваха доверие. Той блестеше по турнирите, неговата

истинска страст. Пламенността, която показваше в тях, не биваше да се пренебрегва.

– Филип, ти ще бъдеш регент, сигурен съм – казваше Робер д'Артоа. – Регент и може би крал, ако бог пожелае... тоест ако след два месеца кралицата, моята племенница, чийто корем стига вече до брадата, не роди син. Горкият ни братовчед Шарл! Няма да види това дете, за което така копнееше! Но дори то да е момче, ти пак ще изпълняваш функциите на регент поне двадесет години. А за двадесет години...

Той завърши мисълта си с широк замах на ръката, който припомняше всички възможни случайности – от детската смъртност до ловните злополуки и неразгадаемите замисли на providението.

– И каквото си лоялен – продължаваше исполинът, – ще направиш така, че най-последно да ми върнат моето графство Артоа, което леля ми Мао, крадлата и отровителката, владее несправедливо ведно с перската титла, свързана с него. Помисли си, че не съм дори пер! Не е ли смешно? Срамувам се заради сестра ти, която е моя съпруга.

Филип на два пъти кимна с големия си месест нос и затвори очи в знак на съгласие.

– Робер, ще ти отдам справедливост, стига да зависи от мен. Можеш да разчиташ на подкрепата ми.

Най-добрите приятелства се основават на общите интереси и на кроежите за едно и също бъдеще.

Робер д'Артоа, който не се спираше пред нищо, се нагърби да отиде във Венсен и да намекне на Шарл Хубави, че дните му са преброени и трябва да вземе някои мерки, например да свика спешно перовете и да им препоръча Филип дьо Валоа за регент. И дори, за да бъдат наясно с избора, защо да не му повери още отсега управлението на кралството, като му делегира првата си?

– Всички сме смъртни, мили братовчедо, всички – казваше му той, сам прашящ от здраве, и солидното легло на умиращия се тресеше от стъпките му.

Шарл IV съвсем не бе в състояние да откаже и изпитваше дори известно облекчение, че ще го освободят от всякаква грижа. Той мислеше само как да задържи живота си, който му се изплъзваше измежду зъбите.

И така Филип дьо Валоа бе упълномощен от краля и побърза да свика перовете.

Робер д'Артоа тутакси започна кампанията в негова полза. Най-

напред пред племенника си д'Еврьо, още младеж, двадесет и една годишен, приятен външно, но доста непредприемчив. Беше женен за дъщерята на Маргьорит Бургундска, Жана Малката, както продължаваха да я наричат, макар че беше на седемнадесет години, същата, която бе отстранена при смъртта на Вироглавия като наследница на трона.

Салическият закон в същност бе измислен именно заради нея с цел да бъде елиминирана и това бе улеснено от лошото поведение на майка ѝ, което предизвикваше сериозни съмнения относно нейната законороденост. Като компенсация и за да се успокои Бургундската династия, Жана Малката беше призната за наследница на Навара. Но все още това обещание не бе изпълнено и двамата последни крале бяха запазили титлата Наварски крал.

Ако приличаше поне малко на чичо си Робер д'Артоа, това щеше да бъде прекрасен случай за Филип д'Еврьо да започне голям процес, да оспори наследствения закон и да поиска от името на жена си и двете корони.

Но като използва обаянието си, Робер бързо омота в мрежите си този евентуален съперник.

– Ти ще получиш Навара, която ти е дължима, мили ми племеннико, щом шурей ми Филип дьо Валоа стане регент. За мен това е семеен проблем и аз поставих това условие на Филип, за да му окажа подкрепа. Ти ще бъдеш крал на Навара! Тази корона не е за пренебрегване и аз от моя страна те съветвам да си я сложиш час по-скоро на главата, преди някой да ти я оспори. Защото, между нас казано, малката Жана, жена ти, щеше да бъде по-сигурна в правата си, ако майка ѝ не беше толкова шавлива! В страшната блъсканица, която скоро ще започне, трябва да си обезпечиш поддръжници: имаш ги в наше лице. И да не ти хрумне само да слушаш вуйчо си, бургундския херцог. Той ще те подтикне, за своя собствена изгода, само към погрешни ходове. Ако Филип е регент, можеше да разчиташ на него!

Така, отказвайки се окончателно от Навара, Филип дьо Валоа разполагаше вече с два гласа, без да брои своя.

Няколко седмици преди това Луи Бурбонски беше получил херцогска титла заедно с графството Ла Марш като апанаж. Той беше най-възрастният в семейството. В случай на голямо боричкане за регентството качеството му на внук на Луи Свети можеше да му помогне да събере няколко гласа. Тъй или иначе, неговото решение в Съвета на перовете имаше известна тежест. А хромият Луи беше малодушен. Да съперничи с могъщата партия на Валоа би било начинание, достойно за по-

дръзновен човек. Пък и синът му бе женен за една сестра на Филип дьо Валоа.

Робер даде на Луи Бурбонски да разбере, че колкото по-бързо се присъедини към партията Валоа, толкова по-бързо ще бъдат гарантирани собствените му апанажи в земи и титли, натрупани през предишното царуване. Гласовете станала три.

Бретанският херцог, едва пристигнал от Ван, с незарезан още багаж, видя Робер д'Артоа пред двореца си.

– Ще подкрепим Филип, нали? Нямах нищо против, да?... С Филип, който е така благочестив и лоялен, сме сигурни, че ще имаме един добър крал, искам да кажа регент.

Жан Бретански не можеше да не се обяви за Филип. Та не беше ли женен за една от сестрите на Филип, Изабел, която наистина бе умряла на осемгодишна възраст, но добрите чувства бяха оцелели? За да подсили ефекта, Робер беше взел със себе си майка си, Бланш Бретанска, кръвна роднина на херцога, съвсем остаряла, съсухрена, сбръчкана и напълно лишена от политическа мисъл, но съгласна с всичко, което искаше исполинският ѝ син. Жан Бретански се занимаваше повече с проблемите на собственото си херцогство, отколкото с Франция. Че какво, Филип, защо не, щом всички толкова бързат да определят именно него!

Кампанията на Робер се превръщаше донякъде в кампания на баджанците. Извикаха в подкрепа на каузата си Ги дьо Шатийон, граф дьо Блоа, който изобщо не беше пер, и дори граф Гийом дьо Ено, само защото и двамата бяха женени за две други сестри на Филип. Големият род Валоа вече започваше да се налага като истинска френска династия.

В този момент Гийом дьо Ено женеше дъщеря си за младия английски крал. Какво от това, не виждаха никаква пречка, дори може би един ден щеше да се окаже изгодно. Но много добре се бе сетил да изпрати брат си Жан да го представлява на сватбата, вместо да отиде лично той, защото именно в Париж щяха да се развият важните събития. Нали Гийом Добрия отдавна искаше владението Блатон, собственост на френската корона, което се връзваше като клин в земите му, да му бъде отстъпено. Щяха да му дадат Блатон почти даром, под форма на символична продажба, ако Филип вземеше регентството.

Колкото до Ги дьо Блоа, той беше един от последните барони, запазили правото да сечат монети. За съжаление, независимо от това право, нямаше пари и се задущаваше от дългове.

– Ги, мили ми баджанак, ще откупим от теб правото за сечене на монети. Това ще бъде първата ни грижа.

За няколко дни Робер свърши чудесна работа.

– Виждаш ли, Филип, виждаш ли – каза той на своя кандидат. – Колко полезни ни са днес женитбите, уредени от баща ти. Казват, че многото дъщери били голяма мъка за семействата. Този мъдър човек, бог да го прости, съумя да нареди добре всичките ти сестри.

– Да, само че сега ще трябва да изплащам зестрите. Някои от зетъ-вете ни са получили едва една четвърт...

– Като се почне със зестрата на милата Жана, моята съпруга – при-помни му Робер д'Артоа. – Но след като ще разполагаме със съкровището...

По-мъчно привлякоха фландърския граф Луи дьо Креси и дьо Ню-вер. Той не беше баджанак и не се домогваше до земя или пари. Искаше да си възвърне графството, от което поданиците му го бяха изгонили. Така че, за да го увещаят, трябваше да му обещаят война.

– Луи, мили братовчедо, Фландрия ще ви бъде върната и то със си-лата на оръжието, заклеваме ви се!

След като убеди и него, Робер, който мислеше за всичко, изтича от-ново във Венсен, за да накара Шарл да измени завещанието си.

Шарл беше вече само сянка на крал и изхрочваше малкото, което беше останало от дробовете му.

Но макар и умиращ, той си спомни точно в този момент за проекта за кръстоносен поход, който някога чичо му Шарл дьо Валоа му беше пхнал в главата. Проект, отлаган от година на година. Субсидиите от църквата бяха използвани за други цели. После Шарл дьо Валоа умря. Нима Шарл IV не трябваше да види в болестта, която го съсипваше, на-казание за неударжаното обещание, за неизпълнения обет? Кръвта от гърдите му, която цапаше чаршафите му, напомняше червения кръст, който не бе пришил на плаща си.

И тогава с надеждата, че ще умилостиви небето и ще измоли още малко живот, той прибави към завещанието си последните си желания относно Божия гроб:... „защото възнамерявам да замина за там приживе – продиктува той, – а ако не ми се удаде приживе, да бъдат отпуснати петдесет хиляди ливри за първия общ поход, който ще бъде организи-ран“. Не се искаше толкова много от него, нито да обременява с подоб-на ипотека кралската хазна, от която се нуждаеха за по-спешни вложе-ния. Робер беше вбесен. Този глупак Шарл трябваше да се инати така тъпо до последния си дъх!

Искаха от него само да завещае три хиляди ливри на канцлера Жан дьо Шершъмон и по толкова още на маршал дьо Три и на месир Мил

дъо Ноайе, председател на Сметната камара, задето бяха служили лоялно на короната... и защото поради функциите си участваха в Съвета на перовете.

– Ами конетабълът? – прошепна умиращият крал.

Робер повдигна рамене. Конетабълът Гоше дъо Шатийон беше на седемдесет и осем години, глух като пън и собственик на толкова имущество, че се чудеше какво да ги прави. На неговата възраст не можеше да стане тепърва алчен! Зачеркнаха конетабъла.

В замяна на това Робер много предпазливо помогна на Шарл IV да състави списъка на изпълнителите на завещанието, защото той установяваше един вид йерархия между високопоставените лица в кралството: начело стоеше Филип дъо Валоа, после идваше граф Филип д'Еврьо, а след него самият той, Робер д'Артоа, граф дъо Бомон льо Роже. След това той се зае да привлече църковните перове. Гийом дъо Три, реймски херцог-епископ, беше на времето възпитател на Филип дъо Валоа. Освен това Робер малко преди това беше вписал брат му, маршала, в кралското завещание за три хиляди ливри, чийто звън той съумя да използва. От тази страна нямаше да очакват разочарования.

Лангърският херцог-архиепископ беше отдавна спечелен за семейство Валоа. Също така предан беше и графът-епископ на Бове, Жан дъо Марини, последният жив брат на великия Ангеран. Стари предателства, стари угризения и взаимни услуги бяха изтъкали здрави връзки.

Оставаха епископите на Шалон, Лаон и Ноайон. Знаеше се, че те ще се приобщят към Йод Бургундски.

– Е, колкото до бургундеца – извика Робер, като разпери ръце, – това е твоя работа, Филип! Аз не мога да издействувам нищо от него, ние сме на нож. Но ти си женен за сестра му, трябва да имаш известно влияние над него.

Йод IV не беше орел като управник. Все пак той си спомняше уроците на покойната си майка Анес, последната дъщеря на Луи Свети, и как самият той, за да признае Филип Дългия за регент, беше спечелил присъединяването на графството Бургундия към херцогството си. По този повод Йод се беше оженил за внучката на Мао д'Артоа, четиринадесет години по-млада от него, обстоятелство, от което той не се оплакваше сега, когато тя беше вече пораснала.

Когато пристигна от Дижон и се затвори с Филип дъо Валоа, той постави най-напред въпроса за наследството на Артоа.

– Нали се уговаряме, че в деня на смъртта на Мао графството Артоа ще бъде наследено от дъщеря й, кралицата-вдовица Жана, а после ще се

падне на моята съпруга, херцогинята? Настоявам на този пункт, братовчедо, защото ми са известни претенциите на Робер относно Артоа. Достатъчно ни е проглушил ушите с тях!

Тези могъщи феодални бранеха със същото недоверчиво настървение наследствените си права над отделните части на кралството, както снахите си оспорват канчетата и чаршафите, когато умре някой бедняк.

– Два пъти Артоа беше присъждано на графиня Мао – отвърна Филип дьо Валоа. – Ако никакво ново обстоятелство не подкрепи искането на Робер, Артоа ще бъде наследено от вашата съпруга, братко.

– Не виждате ли никакви пречки?

– Никакви.

Така лоялният Валоа, безукорният рицар, героят от турнирите, даде на двамата си братовчеди, на двамата си зетьове две противоположни обещания.

Честен все пак в своята двойственост, той предаде на Робер д'Артоа разговора си с Йод и Робер одобри напълно поведението му.

– Важното – каза той – е да имаме гласа на бургундеца и няма какво значение, че щял да си втълпи нещо, на което няма право. Някое ново обстоятелство, така ли му каза? Отлично, ще му го представим, братко, и ти няма да измениш на думата си. Хайде, всичко е наред!

Оставаше само да изчакат последната формалност, кончината на краля, като се молят тя да настъпи по-бързо, докато все още съществуваше хубавото единение на феодалните владетели около Филип дьо Валоа.

Последният син на Железния крал издъхна в навечерието на Сретение господне² и новината за смъртта му се разнесе на другия ден сутринта в Париж заедно с мириса на топли палачинки.

Всичко като че ли трябваше да протече по съвършено замисления план на Робер д'Артоа, но призори в деня, в който бе насрочен Съветът на перовете, пристигна един английски епископ с лукаво и уморено лице в окаляна носилка, за да предяви правата на кралица Изабел.

III. СЪВЕТ ОКОЛО ЕДИН ТРУП

Нито мозък вече в главата, нито сърце в гърдите, нито вътрешности в корема. Един кух крал. Балсаматорите бяха завършили предната вечер работата си върху трупа на Шарл IV.

2. Религиозен празник, на който във Франция се ядат палачинки.

Но нима в този си вид той бе много по-различен от слабоволния, равнодушен и бездеен монарх, какъвто бе приживе? Бавноразвиващо се дете, което собствената му майка наричаше „гъсенце“, измамен съпруг, нещастен баща, упорствуваш напразно чрез три женитби да си осигури потомство, владетел, управляван през цялото време, отначало от чичо си, а после от братовчедите си, той бе послужил само за възплъщение на кралския принцип. И продължаваше да го възплъщава.

В дъното на парадната зала с колони в замъка Венсен лежеше сконаният му труп върху пишно легло, облечен в лазурна туника и осеяна с кремове мантия, с корона върху главата.

Перовете и бароните, събрани в другия край на залата, можеха да забележат блестящите ботуши от брокат на краката му, осветени от гората от свещи.

Шарл IV щеше да председателства последния си съвет, наричан „съвета в спалнята на краля“, защото бе прието да се смята, че той още управлява. Царуването му щеше да приключи официално едва на другия ден, в мига, когато щяха да спуснат тялото му в гробницата в Сен Дьони.

Робер д'Артоа беше взел английския епископ под свое покровителство, докато очакваха закъснелите.

– За колко време дойдохте? Само дванадесет дни от Йорк дотук? Не сте отслужвали литургии по пътя, месир епископ... та вие сте се придвижвали с темпото на вестоносец... Весело ли мина сватбата на младия ви крал?

– Предполагам. Аз лично не можах да присъствувам. Бях вече на път – отвърна епископ Орлитън.

А дали лорд Мортимър бил здрав? Добър негов приятел бил лорд Мортимър и често говорел, докато бил изгнаник в Пириж, за монсеньор Орлитън.

Разказваше ми как сте му помогнали да избяга от Лондонската кула. Аз пък от своя страна го приех във Франция и му осигурих средства, за да я напусне малко по-добре въоръжен, отколкото бе пристигнал. Така всеки от нас двамата свърши половината от работата.

Ами кралица Изабел! Ах, милата братовчедка! Все такава красавица ли е?

Робер запълваше така времето, за да не даде възможност на Орлитън да се смеси с другите, да поговори с граф дьо Ено или с фландърския граф. Той познаваше Орлитън само от онова, което бе чувал за него и беше нащрек. Та нали именно него използваше уестминстърският

двор за посолствата си пред Светия престол и не беше ли той авторът – според мълвата – на прословутото двусмислено писмо: „Eduardum occidere nolite timere bonum est“...³ с което си бяха послужили Изабел и Моргимър, за да наредят Едуард II да бъде убит? Докато всички прелати бяха сложили митрите си, Орлитън носеше само пътната си шапчица от виолетова коприна с наушници, подплатени с хермелин, Робер със задоволство отбеляза тази подробност. Това щеше да намали престижа на английския епископ, когато щеше да вземе думата.

– Монсеньор Филип дьо Валоа ще бъде регент – прошепна му той, сякаш доверяваше тайна на приятел. Епископът не отговори.

Най-сетне и последният член на съвета, когото очакваха, за да заседават в пълен състав, влезе. Това беше графиня Мао д'Артоа, единствената жена, поканена на събранието. Остаряла беше Мао. Краката ѝ сякаш с мъка издържаха тежестта на едрото ѝ тяло. Тя се подпираше на бастунчето си. Лицето ѝ беше тъмнорвено под съвсем белите коси. Графинята поздрави бегло хората около себе си, поръси със светена вода мъртвеца и седна тежко до бургундския херцог. Чуваха задъханото ѝ дишане.

Архиепископът-примат Гийом дьо Три стана, обърна се най-напред към трупа на суверена, прекръсти го бавно във въздуха, после се замисли за миг с очи към свода на църквата, сякаш измолваше вдъхновение свише. Шушуканията стихнаха.

– Благородни сеньори – започна той, – когато липсва наследник, за да поеме естествено кралската власт, тя се връща към своя източник – единодушното мнение на перовете. Такава е волята на бога и на светата църква, която ни дава пример за това с избирането на своя първосвещеник.

Добре умееше да говори монсеньор дьо Три, като сладкодумен проповедник. Свиканите в двореца перове и барони трябваше да решат кому да възложат временната власт над Френското кралство, най-напред в качеството на регент, а после – защото мъдростта налага предвидливост – даже на крил, в случай че благородната кралица не дари кралството със син.

Най добрият измежду равните, *primus inter pares*, такъв трябваше да бъде избраникът и същевременно най-близък по кръвно родство с короната. Та нали при аналогични обстоятелства някога перовете-барони и

3. Б. р. Двусмислена фраза, която може да означава: „Не убивайте Едуард, добре е да се страхувате от това“ или „Не се страхувайте да убие Едуард. Това е добре“.

перовете-епископи са били принудени да връчат скиптъра на най-мъдрия и най-силния между тях, френския херцог и парижки граф Юг Капе, основателя на славната династия на Капетите.

– Покойният ни владетел, днес все още край нас – продължи епископът, като леко наведе увенчаната си с митра глава по посока към леглото, – благоволи да ни насочи, като ни препоръча в завещанието си да изберем най-близкия му братовчед, много благочестив и много доблестен принц, достоен във всяко отношение да ни управлява и ръководи, монсеньор Филип дьо Валоа д'Анжу и дю Мен.

Много доблестният и много благочестивият принц с бръмнали от възмущение уши се чудеше каква поза да заеме. Ако наведе със скромно изражение дългия си нос, би изглеждало, че се съмнява в себе си и в правото си да царува. Ако се изправи нагло и гордо, би могъл да настрои перовете против себе си. Реши да остане неподвижен, със застинала лице, втренчил поглед в златистите ботуши на трупа.

– Нека всеки запита съвестта си – завърши реймският архиепископ – и изкаже мнението си за общото благо.

Монсеньор Адам Орлитън беше вече станал.

– Аз съм наясно със съвестта си – каза той. – Дошъл съм да взема думата от името на английския крал, гийенския херцог.

Той беше свикнал с подобни събрания, в които всичко е подготвено предварително, но все пак никой не се решава да заговори пръв. Той побърза да ги изпревари.

– От името на моя господар – поде той, – трябва да заявя, че най-близката роднина на покойния френски крал Шарл IV е кралица Изабел, сестра му, и поради това регентството трябва да се повери на нея.

Като се изключи Робер д'Артоа, който очакваше подобен удар, всички присъстващи останаха стъписани. Никой не беше се сетил за кралица Изабел, докато траеха предварителните съвещания и никой нито за минута не бе допуснал, че тя ще изяви подобно искане. Направо я бяха забравили. А ето че тя изплуваше из северните мъгли, призована от гласа на дребничкия епископ с подплатена шапчица. Имаше ли наистина права? Питаша се с поглед, съветваха се. Разбира се, безспорно, и ако се придържаха само до съображения за кръвно родство, тя имаше права, но изглеждаше абсурдно, че ги предявява.

Само след пет минути в съвета цареше пълен хаос. Всички говореха едновременно и повишаваха глас, без да се съобразяват с присъствието на мъртвеца.

Нима английският крал, гийенският херцог, в лицето на посланика

си, беше забравил, че във Франция не могат да управляват жени, съгласно двукратно потвърдения от перовете, през последните години обичай?

– Нали така, лелю – подхвърли злобно Робер, като припомни на Мао времето, когато те толкова енергично се бяха спречкали по повод този наследствен закон, установен в полза на Филип Дългия, зет на графинята?

Не, монсеньор Орлитън не беше забравил нищо. Той не беше забравил по-специално, че гийенският херцог нито бе присъствувал, нито бе представен от някого – навярно защото умишлено е бил уведомен много късно, на събранията на перовете, когато съвсем произволно така нареченият салически закон е бил видоизменен относно правата над короната, тика че херцогът изобщо не го е ратифицирал.

Месир Мил дьо Ноайе, съветник на четирима крале и главен редактор, ако не и автор на въпросния салически закон, му отговори.

Тъй като крал Едуард II е поднесъл почитанията си на васал на крал Филип Дългия, трябва да се приеме, че го е признал за законен крал и с този си жест е ратифицирал правилника за наследяването.

Орлитън съвсем не тълкуваше така този факт. Съвсем не, месир! Отдавайки почит, Едуард II е потвърдил само, че Гийенското херцогство е васално на френската корона, нещо, което никой не мисли да отказва, макар че от сто и повече години не са уточнени границите на васалките им отношения. Така или иначе, отдаването на почит съвсем не означава признаване на наследствения закон. Пък и за какво разискват сега, за регентството или за короната?

– За двете неща, за двете едновременно – намеси се епископ Жан дьо Марини. – Защото монсеньор дьо Три каза много правилно: мъдростта ни налага предвидливост. И няма защо да се излагаме на опасността да бъдем изправени пред същите разисквания след два месеца.

Мао д'Артоа се опитваше да си поеме дълбоко дъх. Ах, колко я беше яд за неразположението, което чувствуваше, за този шум в главата, който ѝ пречеше да разсъждава ясно. Не ѝ отърваше нито едно от направените предложения. Тя беше против Филип дьо Валоа, защото ако подкрепеше него, щеше все едно да подкрепи Робер. Беше против Изабел поради старата си ненавист: та нали Изабел някога бе разобличила дъщерите ѝ. Тя се обади с известно закъснение.

– Ако короната може да се даде на жена, тя съвсем няма да бъде вашата кралица, монсеньор, а само Жана Малката и регентството би трябвало да се повери на съпруга ѝ, когото виждате тук, монсеньор д'Еврьо, или на вуйчо ѝ, който е до мен, херцог Йод.

Почувствува се известно разколебаване от страна на бургундския херцог, фландърския граф, епископите на Лаон и Ноайон и дори в държането на младия граф д'Еврьо.

Човек би казал, че короната беше закачена между пода и свода, без да се знае къде ще падне, и няколко души протягаха шии.

Филип дьо Валоа отдавна бе изоставил благородната си неподвижност и правеше знаци на братовчед си д'Артоа. Робер стана.

– Хайде, хайде! – извика той. – Изглежда, че днес всеки бърза да се отрече от собствените си думи. Виждам госпожа Мао, любимата ми леля, готова да признае на Жана Наварска... – той наблегна на думата „Наварска“, като хвърли поглед към Филип д'Еврьо, за да му припомни уговореното, – ...точно ония права, които неотдавна ѝ оспори. Виждам благородният английски епископ да се позовава на действията на крал, когото се бори да свали от трона заради слабохарактерност, безгрижие и измяна... Чакайте, месир Орлитън! Не може да се изменя един закон всеки път, когато трябва да се приложи, и според волята на всяка страна. Единият път да служи на един, другият път – на друг. Ние обичаме и уважаваме кралица Изабел, нашата роднина, и не един от нас тук ѝ помогна. Но искането ѝ, в полза на което вие така добре пледирахте, изглежда неприемливо. Не мислите ли и вие така, монсеньори? – обърна се той към перовете, сякаш ги вземаше за свидетели.

Мнозина одобриха думите му, като най-сърдечно откликнаха бургонският херцог, граф дьо Блоа и перовете-епископи на Реймс и Бове.

Но Орлитън не беше използвал всичките си козове. Дори ако приемат, че става дума не само за регентството, но и евентуално за короната, дори ако приемат – за да не се връщат към един приложен вече закон, че във Франция не могат да царуват жени, в такъв случай той поддържа искането си не от името на кралица Изабел, а от името на сина ѝ, крал Едуард III, единствен потомък от мъжки пол по права линия.

– Но щом жена не може да управлява, с още по-голямо Основание тя не може да предава короната! – обади се Филип дьо Валоа.

– А защо, монсеньор? Нима френските крале не се раждат от жени?

Отговорът му извика усмивка по няколко лица. Едрият Филип си беше намерил майстора. В крайна сметка дребничкият английски епископ беше прав! Мъглявият обичай, прииначен по повод наследството на Луи X, не казваше нищо по този пункт. И съгласно най-простата логика, щом тримата братя бяха царували един след друг, без да оставят мъжки наследник, нима властта не трябваше да отиде в ръцете на сина на

живата сестра, вместо у един негов братовчед? Граф дьо Ено, изцяло спечелен за каузата на Валоа до този миг, се замисли, щом пред дъщеря му се очерта внезапно съвсем неочаквано бъдеще.

Старият конетабъл Гоше, с набръчкани като на костенурка клепачи и доближена като фуния до ухото ръка, попита братовчед си Мил дьо Ноайе:

– Какво? Какво казват?

Сложният начин, по който протичаха разискванията, го дразнеше. По въпроса за правото за наследяване на жените той имаше свое мнение, неизменно от дванадесет години насам.

В същност той бе провъзгласил закона за мъжете, като бе обединил бароните около прословутата си формула: „Лилиите не предат вълна и Франция е много благородно кралство, за да бъде поверено на жена.“

Орлитън продължаваше да говори, като се опитваше да развълнува слушателите си. Той подканваше перовете да не изпускат този случай, който едва ли някога ще се яви през вековете, да обединят двете кралства под един и същ скиптър. Това беше съкровената му мисъл. Край на непрестанните разногласия, на неточно определените васални зависимости, на войните за Аквитания, от които страдаха и двете нации. Край на ненужното търговско съперничество, което създаваше фландърският проблем. Само един народ от двете страни на морето. Нима английското благородничество не води изцяло началото си от френското? Нима и в двата двора не се говори френски език? Нима много френски феодали не притежават наследствени владения в Англия, както и английските барони имат имоти във Франция?

– Че какво, тъй да бъде, дайте ни Англия, няма да се откажем от нея! – подигра го Филип дьо Валоа.

Конетабълът Гоше слушаше обясненията, които Мил дьо Ноайе му шепнеше на ухото, и внезапно лицето му потъмня. Какво? Английският крал искал регентството? А после и короната? Значи, всички войни, които той, Гоше, бе водил под безмилостното слънце на Гаскония, всички походи в калищата на Северна Франция срещу омразните фламандски сукнари, винаги подкрепяни от Англия, избиването на толкова рицари, изразходването на толкова данъци и субсидии ще послужат само за това? Подиграват се с тях.

Без да става, но с дълбок старчески глас, пресипнал от гняв, той извика:

– Франция никога няма да бъде на англичанина и въпросът не се свежда до мъжки или женски пол, нито дали короната се предава чрез

утробата! Франция няма да бъде на англичанина, защото бароните няма да понесат това! На крак.

Бретания! На крак, Блоа! Вдигни се, Нювер! Вдигни се, Бургундия! Вие спокойно изслушвате това? Ние ще положим в земята един крал, шестия, когото съм видял мъртъв приживе. Всички бяха принудени да свикват войска срещу Англия или срещу онези, които тя подкрепя. Човекът, който ще управлява Франция, трябва да бъде от френска кръв. И нека не слушаме повече тези глупости, които биха размели и коня ми!

Той призова Бретания, Блоа, Бургундия с тона, с който някога по време на сражение свикваше командирите на опълченията.

– Според мен, а аз съм най-старият тук, граф дьо Валоа като най-близък роднина на краля трябва да стане регент, пазител и управител на кралството.

И той вдигна ръка в подкрепа на думите си.

– Много хубаво го каза – побърза да се съгласи Робер д'Артоа, като вдигна широката си лапа и подкани с поглед привържениците на Филип да сторят същото. Той почти съжаляваше сега, че бе задраскал конетабъла от кралското завещание.

– Хубаво го каза! – повториха бургонският и бретанският херцог, граф дьо Блоа, фландърският граф, граф д'Еврьо, епископите, висшите сановници, граф дьо Ено.

Мао д'Артоа погледна въпросително бургундския херцог, видя, че и той се кани да вдигне ръка и побърза да одобри и тя, за да не остане последна.

Единствен Орлитън не вдигна ръка.

Филип дьо Валоа, почувствувал се внезапно страшно уморен, си казваше: „Свърши се. Свърши се.“ Той чу архиепископ Гийом дьо Три, своя бивш възпитател, да произнася:

– Дълъг живот на регента на Френското кралство за благо на народа и на Светата църква!

Канцлерът Жан дьо Шершъомон бе изогвил предварително заключителния документ, който утвърждаваше решението на перовете. Оставаше само да впишат името. Той написа с едри букви името на „твърде могъщия, твърде благородния и внушаващ уважение Филип, граф дьо Валоа“, а после прочете решението на перовете, което не само определяше Филип за легент, но и за бъдещ крал на Франция, ако очакваното дете бъде момиче.

Всички присъстващи утвърдиха с подписа и личния си печат този документ. Всички с изключение на гийенския херцог в лицето на своя

представител, епископ Орлитън, който заяви:

– Никога не губим нищо, ако отстояваме правото си дори когато сме уверени, че то няма да възтържествува. Бъдещето е необозримо и е в ръцете на бога.

Филип дьо Валоя се беше приближил до смъртното ложе и съзерцаваше трупа на братовчед си, короната върху въсърчното му чело, дългия златен скиптър, положен покрай мантията му, искрящите ботуши.

Присъстващите помислиха, че се моли, и този жест го издигна в очите им.

Робер д'Артоа се приближи до него и му прошепна:

– Ако баща ти те вижда в този миг, навярно е много щастлив, милит... Трябва да изчакаме още два месеца.

IV. НАМЕРЕНИЯТ КРАЛ

По онова време владетелите имаха нужда от джудже. Бедните съпругески двойки смятаха едва ли не за щастие, ако им се роди някое такова изтърсаче. Можеха да бъдат сигурни, че кога да е ще го продадат на някой едър феодал, ако не на самия крал.

Защото джуджето – кой би се усъмнил? – беше нещо средно между човек и домашно животно. Животно, защото можеха да му сложат нашийник, да го натруфят като куче със смешни дрехи и да го ритат по задника; човек, защото говореше и доброволно приемаше срещу заплата и храна тази унижителна роля. То трябваше да бъде забавно, щом му заповядат, да подскача, да плаче или да се прави на глупаво като дете дори когато косите му побелеят. Дребният му ръст подчертаваше величието на господаря му. Предаваха си го по наследство като движима собственост. То символизираше „поданика“, подчинения другиму индивид поради самата си природа, създадено сякаш нарочно, за да удостовери разделението на човешкия род на различни раси, някои от които имат абсолютна власт над другите.

Подобно принизяване включваше и предимства. Най-дребният, най-безпомощният, най-уродливият сядаше сред най-охранените и най-добре облечените. На това онеправдано от природата същество позволяваха и едва ли не повеляваха да казва на господарите от по-висшата порода онова, което те не биха търпели от устата на никой друг.

Джуджето произнасяше гласно вместо всички други, сякаш упълномощено, подигравките, упреците и оскърбленията, които всеки, дори

и най-преданият, отправя понякога мислено към управляващия.

Има два вида джуджета: едни с дълъг нос, тъжно лице, двойна гърбица и други с голямо лице, къс нос и торс на исполин върху мънички, криви крака. Джуджето на Филип дьо Валоа, Жан Безумния, беше от втория сорт. Главата му стигаше точно до височината на масите. Носеше звънчета на върха на шапката си и копринените дрехи на графа.

То именно подхвърли един ден на Филип, като се въртеше и хилеше:

– Знаеш ли, господарю, как те наричат? Наричат те „намерения крал“.

Защото на разпети петък, 1 април 1328 година⁴, кралицата Жана д'Еврьо, вдовица на Шарл IV се беше освободила от бременност. Едва ли друг път в историята са гледали с по-голямо напрежение пола на детето, излизащо от майчината утроба. Когато видяха, че е момиче, всички бяха готови да видят божията воля в този факт и изпитаха голямо облекчение.

Бароните не бяха принудени да изменят решението, взето на Сретение господне. На свиканото тутакси събрание те окончателно повериха короната на Филип.

Народът си отдъхна. Проклятието на великия магистър Жак дьо Моле нямаше вече над кого да се разрази. Първият клон на династията на Капетите завършваше с три изсъхнали пъпки.

Открай време липсата на момче се е считала във всяко семейство за нещастие или признак на малоценност. Това важеше още повече за една кралска фамилия. Неспособността на синовете на Филип Хубави да създадат потомци от мъжки пол наистина изглеждаше някакво възмездие. Трябваше да покара нова издънка от самия корен.

Народите понякога биват обзети от внезапна трескавост, която до такава степен не се поддава на обяснение, че би трябвало да търсим причините ѝ в разместването на звездите: ту вълна на жестока истерия, като например кръстоносният поход на пастирчетата или масовото избиване на прокажените, ту вълна на ликуващ оптимизъм, както при възкачването на Филип дьо Валоа на трона.

Новият крал беше снажен и притежаваше физическата величественост, необходима за основателите на династия. Първото му дете беше син, вече деветгодишен и явно много здрав. Той имаше дъщеря и се

4. За Мао д'Артоа 1328 година е била година на болести и неведнъж се е налагало да ѝ пускат кръв.

знаеше – дворовете не пазят в тайна подобни неща, – че почти всяка нощ засвидетелствуваше уважение на куцата си съпруга, при това с плам, ненамаляващ с годините.

Надарен със силен и звучен глас, той не фъфлеше като братовчедите си Луи Вироглавия или Шарл IV, нито пък мълчеше като Филип Хубави или Филип Дългия. Кой би могъл да му съперничи, кого биха могли да му противопоставят? Кой би се вслушал, сред лудешкото веселие, заляло Франция, в гласа на неколцината доктори по право, подкупени от Англия, които изтъкваха неубедителни доводи?

Филип VI се качваше на трона, посрещнат с единодушно одобрение.

И все пак той беше крал по една щастлива случайност, само племенник, братовчед на крал, каквито имаше много, ощастливен сред роднините. Не крал, предопределен от бога със самото си раждане, не получен наготово крал, а „намерен“ в деня, когато не е имало друг.

Този прякор, измислен от улицата, с нищо не намаляваше народното доверие и радост. Той бе просто израз на леката ирония, с която тълпата забулва чувствата си, за да има така илюзията на фамилиарно общуване с властта. Когато Жан Безумния го изтърси пред Филип, кралят го ритна и той преувеличи болката от удара, като си заразтрива ребрата и запищя пронизително. Тъй или иначе, той бе произнесъл думата, която се оказа девиз на една човешка съдба.

Защото Филип дьо Валоа, подобно на всяко парвеню, се опита да докаже, че наистина е достоен в родената си двойственост и за високото положение, което случайно бе заел, и да съответства напълно на обичайната представа за крал.

Тъй като кралят упражнява пълновластнически правосъдието, той нареди да обесят само след три седмици ковчежника на последния крал, Пиер Реми, за когото се говореше, че е злоупотребил с държавното съкровище. Един финансов министър на бесилото е винаги радостна гледка за народа. Французите бяха доволни: имаха справедлив крал.

И по задължение и функция владетелят е защитник на вярата, Филип издаде едикт, който предвиждаше по-тежки наказания за богохулниците и даваше по-големи права на Инквизицията. По този начин висшето и нисшето духовенство, дребните благородници и лицемерно набожните енориаши се успокоиха: имаха благочестив крал.

Суверенът трябва да възнаграждава оказаните услуги. А от услуги-те на колко хора бе имал нужда Филип, за да осигурят избора му! Само че кралят трябва да внимава същевременно да не си създаде врагове

сред служителите на предишните крале, които добросъвестно са защитавали обществените интереси. Затова той задържа почти всички висши сановници и кралски служители на същите им служби, като създаде нови или дублира съществуващите, за да задоволи всички ходатайства, предявени от могъщите си избиратели. И тъй като у Валоа и преди това се живееше на широка нога, този начин на живот се прибави към разкоша на предишната династия и всичко живо се втурна към длъжности и привилегии. Имаха щедър крал.

Кралят трябва също така да допринесе за благосъстоянието на поданиците си. Филип VI побърза да намали, а в известни случаи дори да премахне таксите, които Филип IV и Филип V бяха наложили върху търгуването, по обществените пазари и сделките на чужденците, такси, които уж спъвали търговията и панаирите според ония, които ги плащаха.

Ах, виждате ли какъв добър крал! Той слага край на досадните разправии с бирниците! Лобардците, обичайни кредитори на баща му, на които самият той все още дължеше крупни суми, го благославяха. Никой не се замисляше, че данъчната система на предишните крале е била далновидна и че ако Франция беше тогава богата и в нея се живееше по-добре, отколкото където и да е другаде по света, ако бяха облечени в доброкачествено сукно, а често и в скъпи кожи, ако имаше бани и потилни едва ли не във всяко селце, това се дължеше на предишните двама Филиповци, които бяха съумели да въведат ред в кралството, да уеднаквят монетата, да осигурят на всички работа.

Кралят... кралят трябва да бъде също мъдър, най-мъдрият сред народа си. Филип започна да си служи с поучителен тон, за да изрича с красивия си глас високопарни принципи, в които проличаваше малко маниерът на наставника му архиепископ Гийом дьо Три.

„Ние, които държим да съблюдаваме правото...“ – казваше той всеки път, когато не знаеше какво решение да вземе.

А когато постъпеше неправилно, нещо, което му се случваше често, и се окажеше принуден да отмени нещо, което е наредил два дни преди това, той заявяваше не по-малко самоуверено: „Разумно е да промениш мнението си.“

„Във всяко нещо е по-добре да изпревариш, а не да те изпреварят“ – твърдеше също надутото този крал, който през двадесет и две годишното си царуване все щеше да попада от една злополучна изненада на друга.

Никога монарх не е изричал от толкова високо толкова много

баналности. Въобразявах си, че разсъждава. В същност той мислеше само каква сентенция да формулира, за да си придаде вид, че разсъждава. А главата му беше кука като орех през лоша година.

Кралят, истинският крал, нека не забравяме, трябва да бъде смел, доблестен и блестящ! В същност Филип беше годен само за едно: да се бие. Но не на война, а просто така, в двубои с копия или турнири. Ако беше инструктор на млади рицари, би смаял двора на някой дребен барон. Понеже беше владетел, дворът му заприлича на някой замък от романите за Кръглата маса, които бяха много четени тогава и бяха завладели въображението му. Заредиха се безкрайни турнири, празненства, угощения, ловове, развлечения и после пак турнири с много пера по шлемовете и коне, по-нагиздени от жени.

Филип се занимаваше много сериозно с кралството по един час на ден след някой двубой с копие, от който идваше плувнал в пот, или след пиршество, от което излизаше с натезал корем и замъглен мозък.

Канцлерът, ковчезникът, безбройните му служители решаваха вместо него или се обръщаха за заповеди към Робер д'Артоа. В действителност той управляваше повече от владетеля.

Възникнеше ли някаква трудност, Филип тутакси искаше съвет от Робер и всички спокойно се подчиняваха на граф д'Артоа, тъй като знаеха, че всяко негово нареждане ще бъде потвърдено от краля.

Така се стигна до коронацията, когато архиепископ Гийом дьо Три щеше да сложи короната върху челото на бившия си възпитаник. Празненствата в края на май траяха пет дни.

Като че ли цялото кралство се беше стекло в Реймс. И не само кралството, а и част от Европа ведно с горделивия, но обеднял Жан Бохемски, граф Гийом дьо Ено, маркиз дьо Намюр и лотарингския херцог. Пет дни увеселения и пиршества. Изобилие и разхищение, каквито реймските граждани никога не бяха виждали. Същите тия хора, които посрещаха разносните по тържествата и които се чумереха, че последните коронации им излезли много скъпи, доставяха този път двойно, тройно повече с радостни сърца. От сто години във Френското кралство не се бе пило толкова много: лееше се вино и по дворовете, и по площадите.

В навечерието на коронацията кралят посвети в рицарство Луи дьо Креси, фландърски и нюверски граф, при това с възможно най-голям блясък. Решено беше фландърският граф да държи меч на Карл Велики по време на тържеството и да го поднесе на краля. Всички се учудваха, че конетабълът се бе съгласил да отстъпи другиму това свое традиционно задължение. Но затова трябваше фландърският граф да бъде рицар.

Нима Филип VI можеше по-ярко да докаже приятелските си чувства към фламандския си братовчед?

Но на другия ден, по време на церемонията в катедралата, когато Луи Бурбонски, главен ковчезник на кралството, обу на краля ботинките от брокат, с извезани кремове, и извика името на фландърския граф, който трябваше да поднесе шпагата: графът не помръдна.

Луи Бурбонски повтори:

– Монсеньор фландърският граф!

Луи дьо Креси остана неподвижно изправен, със скръстени ръце.

– Монсеньор фландърският граф! – каза бурбонският херцог, – ако сте тук или някой ви представлява, явете се, за да изпълните дълга си. Призоваваме ви да откликнете, в противен случай пристъпвате клетвата за вярност към владетеля на Франция.

Под сводовете настана пълна тишина и плахо удивление се изписа по лицата на прелатите, бароните и сановниците. Но кралят остана невъзмутим, а Робер д'Артоа подсмърчаше, вирнал нос, сякаш се интересуваше от играта на слънцето по витражите.

Най-сетне фландърският граф се реши да пристъпи напред, спря се пред краля, поклони се и каза:

– Сир, ако бяха призовали нюверския граф или владетеля на Креси, щях да откликна по-бързо.

– Но защо, монсеньор, нима не сте фландърски граф? – попита Филип VI.

– Сир, нося само това име, но без капка облага.

Тогава Филип VI си придаде най-кралски вид: изпъчил гърди, прибулил поглед, той насочи големия си нос към събеседника си и произнесе съвсем спокойно:

– Но какво ми известявате, братовчедо?

– Сир – поде графът, – населението на Брюж, Ипр, Поперинг и Касел ме изгони от владенията ми и вече не ме зачита за свой граф и владетел. Цялата област е толкова размирна, че едва успях да се промъкна крадешком в Ганд.

Тогава Филип дьо Валоа отпусна тежката си длан върху облегалото на трона – жест, който често бе правил пред него Филип Хубави. Той го повтаряше несъзнателно, до такава степен чичо му наистина възпълняваше кралската власт.

– Луи, прекрасни братовчедо – заяви той бавно и натъртено, – ние ви смятаме фландърски граф и в името на достойното ни помазване и коронация днес ви обещаваме, че няма да имаме мир и отдых, докато не

ви възвърнем вашето графство.

Тогава фландърският граф коленичи и каза:

– Горещо ви благодаря, сир!

И церемонията продължи.

Робер д'Артоа намигна на съседите си и чак тогава се разбра, че този скандал е бил уговорен предварително. Филип VI изпълняваше обещанията, дадени от Робер, за да обезпечи избора му. Същия ден Филип д'Еврьо се появи с мантията си на наварски крал.

Веднага след тържеството кралят свика перовете и бароните, принцовете от своето семейство и чуждите владетели, дошли да присъствуват на коронацията му, и сякаш този въпрос не търпеше нито час отлагане, обсъди с тях кога да нападнат фландърските бунтовници. Дълг на всеки благочестив крал е да защитава правата на васалите си! Някои по-благоразумни участници в съвещанието, които смятаха, че пролетта е вече към края си и има опасност да се пригответ едва когато настане дъждовният сезон – те не бяха още забравили „затъналото в тиня войнство“ на Луи Вироглавия, – посъветваха да се отложи с една година походът. Старият конетабъл Гоше ги упрекна в малодушие и извика с гръмък глас:

– Имаш ли смело сърце за бой, всяко време ти е на сгода!

Седемдесет и осем годишен, той бързаше да командува последната си битка и не за да си играят наотлагане, се бе съгласил да отстъпи другиму меча на Карл Велики.

– Така англичанинът, който подстрекава този бунт, ще получи един добър урок – измърмори той в заключение.

Нима не четяха в рицарските романи за подвизите на осемдесетгодишни герои, способни да повалят в бой противниците си и да разцепят шлемовете им до черепа? Нима бароните щяха да покажат по-малко сърцатост от стария ветеран, горящ от нетърпение да тръгне на война с шестия си крал?

Филип дьо Валоа се изправи и извика:

– Който ме обича, ще тръгне след мен!

В общия порив на въодушевление след тези думи решиха да свикат войската в края на юли – сякаш случайно – в Арас. Робер щеше да използва случая да поразбута графството на леля си Мао.

И така в началото на август влязоха във Фландрия.

Един гражданин на име Занкен командуваше петнадесетхилядното опълчение на Фюрн, Диксмюд, Поперинг и Касел. Като искаше да покаже, че познава рицарските канони, Занкен отправи предизвикателство

към доенския крал и поиска от него да определи деня на сражението. Но Филип се отнесе пренебрежително към този простак, който си присвояваше маниери на принц, и заповяда да отговорят на фламандците, че тъй като нямат предводител, нека се отбраняват, както могат. После изпрати двамата си маршали Матийо дьо Три и Робер Бертран, носещ прозвището „Рицаря със зеления лъв“, да опожарят околностите на Брюж.

Когато маршалите се върнаха, те бяха отрупани с поздравления. Всеки се радваше, като гледаше горящите къщурки. Обезоръжените рицари, пишно облечени, си ходеха на гости от шатра в шатра, ядяха под флаговете от извезана коприна и играеха на шах с приближените си. Френският лагер изведнъж заприлича на лагера на крал Артур от илюстрираните книжки и всеки барон се смяташе едва ли не за Лансло, Ектор или Галаад.

Но случи се така, че храбрият крал, който предпочиташе да изпревари, вместо да бъде изпреварен, тъкмо вечеряше весело с компанията си и петнадесетте хиляди фландърски воители нападнаха лагера. Те размахваха знамена с нарисуван върху тях петел, под който пишеше: „Когато тоз петел пропее, намереният крал ще влезе тук!“

Те опустошиха на бърза ръка половината лагер, като прерязаха въжетата на знамената, преобърнаха шахматните дъски, прекатуриха масите на пируващите и избиха порядъчен брой феодали.

Френските пехотинци побягнаха. В страха си те стигнаха, без да си поемат дъх, чак до Сент Омер, на четиридесет левги от бойното поле.

Кралят едва има време да нахлузи една броня с герба на Франция, да покрие глава с каска от бяла кожа и да скочи върху жребца си, за да събере юнаците си.

В тази битка всеки от противниците бе допуснал от тщеславие по една сериозна грешка. Френските рицари бяха подценили фландърските общинари. Те пък, за да покажат, че не само феодалите могат да бъдат воители, бяха навлекли брони. А не бяха на коне!

Граф дьо Ено и брат му Жан, чийто лагер се намираще малко понастрана, първи се спуснаха да ударят фламандците в гръб и да всеят смут в редиците им. Френските рицари, събрани от краля, успяха тогава да се нахвърлят върху пешаците, тромави под надменното си въоръжение, поваляха ги на земята, тъпчеха ги с тежките копита на жребците си и масово ги избиваха. Нашите Ланслотовци и Галаадовци се задоволяваха да разсичат с мечовете и да удрят с боздуганите, като оставяха на оръженосците си грижата да доубиват победените с камите си. Ако някой се опитваше да избяга, падаше под краката на налитащ кон, ако

някой искаше да се предаде, в момента биваше заклан. На бойното поле останаха тринадесет хиляди фламандци, които образуваха баснословна грамада от желязо и трупове, и не можеше да се докосне нищо – трева, хамути, човек или животно, – което да не лепне от кръв.

Битката при възвишението Касел, започната с бягство, завърши с пълна победа на Франция. Заговори се за нея като за нов Бувин.

В същност истинският победител не беше кралят, нито старият конетабъл Гоше, нито Робер д'Артоа, колкото и голяма храброст да проявиха, когато налитаха като хали върху вражеските редици. Мъжът, който спаси положението, беше граф дьо Ено. Само че шурейт му Филип VI обра лаврите.

Толкова могъщ крал като Филип не можеше повече да търпи и най-малко опущение от страна на васалите си. Затова подканиха английския крал, гийенски херцог, да положи клетва за вярност пред него.

Никое поражение не е благотворно, но има злополучни победи. Малко дни щяха да струват толкова скъпо на Франция, колкото денят на битката при Касел, защото тя подхрани няколко неправилни представи: първо, че новият крал е непобедим, и после, пехотинците не струват нищо по време на война. Двадесет години по-късно битката при Креси щеше да се окаже последица от това заблуждение.

Междувременно всеки, който имаше флаг, всеки, който носеше копие, бил той обикновен щитоносец, гледаше със съжаление от седлото си по-низшите същества, които вървяха пеш.

През същата есен, в средата на октомври, госпожа Клеманс Унгарска, кралицата без късмет, втората съпруга на Луи Вироглавия, умря на тридесет и пет години в жилището си, бивша резиденция на ордена Тампл. Тя остави толкова дългове, че само седмица след смъртта ѝ всичко, каквото притежаваше, пръстени, корони, бижута, мебели, бельо, златарски изделия и дори кухненски съдове, беше обявено за публична продажба по искане на италианските ѝ кредитори Барди и Толомей.

Старият Спинело Толомей, влачещ единия си крак, издал напред шкембе и отворил едното си око, а замижал с другото, присъствуваше на разпродажбата. Шест златари-оценители, назначени от краля, определиха оценките. И всичко онова, което бе подарено на кралица Клеманс през едничката година на несигурно щастие, бе пръснато.

В продължение на четири дни отекваха гласовете на оценителите Симон дьо Клокет, Жан Паскон, Пиер дьо Бьозансон и Жан дьо Лил, които викаха:

– Една хубава златна шапка⁵ с четири тъмночервени рубина, четири

големи смарагда, шестнадесет малки рубина, шестнадесет малки смарагда и осем александрийски рубина, оценена шестстотин ливри. Продадена на краля!

– Един пръстен с четири сапфира, от които трите квадратни, а четвъртият кръгъл, оценен четиридесет ливри. Продаден на краля!

– Един пръстен с шест рубина от Ориента, три четвъртити смарагда и три смарагда, оценен двеста ливри. Продаден на краля!

– Една чиния от позлатено сребро, двадесет и пет високи чаши, два подноса, един тас, оценени двеста ливри. Продадени на монсеньор д'Артоа, граф дьо Бомон!

– Дванадесет високи чаши от позлатено сребро с гербовете на Франция и Унгария, една голяма позлатена сребърна солница, поддържана от четири павиана, всичко това за четиристотин и петнадесет ливри. Продадено на монсеньор д'Артоа, граф дьо Бомон.

– Една кесийка, извезана със сърма и осеяна с перли и имитация на перли, и вътре в нея един сапфир от Ориента. Оценена шестнадесет ливри. Продадена на краля!

Сдружението Барди купи най-скъпия предмет: един пръстен с най-големия рубин на кралица Клеманс Унгарска, оценен за хиляда ливри.

Нямаше да платят нищо, защото пръстенът погасяваше част от вземанията им, а бяха сигурни, че ще могат да го продадат на папата, който, някога техен длъжник, сега разполагаше с несметно богатство.

Сякаш за да докаже, че не се интересува само от чаши и сервизи за пиене, Робер д'Артоа купи и една библия на френски за тридесет ливри.

Църковните одежди от параклиса, туники, далматики, бяха купени от шартърския епископ.

Един златар, Гийом льо Фламан, купи много изгодно златните прибори на покойната кралица.

За конете от конюшната взеха шестстотин осемдесет и две ливри. Колесницата на госпожа Клеманс и каретата на почетните ѝ госпожици също бяха обявени за продан.

И когато от резиденцията Тампл бе изнесено всичко, хората имаха чувството, че затварят един прокълнат дом.

Наистина на всички им се струваше, че тази година миналото угасваше като че ли от само себе си, за да разчисти място на новото царуване.

Араският епископ Тиери д'Ирсон, канцлер на графиня Мао, умря

5. През средните векове вместо корона често се е казвало „златна шапка“.

през ноември. В продължение на тридесет години той бе съветник на графинята, малко и неин любовник, както и верен служител във всичките ѝ интриги. Мао оставаше без близки хора. Робер д'Артоа настоя да бъде назначен в епархията на Арас един духовник от партията Валоя, Пиер Роже.

Всичко беше неблагоприятно за Мао, всичко изглеждаше благоприятно за Робер, чието влияние постоянно растеше и го приобщаваше към най-големите почести.

През януари 1329 година Филип VI издигна графството Бомон льо Роже в перство. Робер стана пер на кралството.

Тъй като английският крал все още не идваше да положи клетва за вярност, решиха да завземат отново Гийенското херцогство. Но преди да изпълнят заканата с оръжие в ръка, Робер бе изпратен в Авиньон да издействува намесата на папа Йоан XXII.

Робер прекара две чаровни седмици на брега на Рона, защото Авиньон, където се стичаше цялото злато на християнския свят, беше за всеки любител на богата трапеза, хазарт и красиви куртизанки ненадминат в развлеченията под егидата на осемдесетгодишния папа-аскет, отдаден на финансова администрация, политика и теология.

Новият френски пер има няколко аудиенции със светия отец. В негова чест бе даден банкет в папския замък и той разговаря умело с много кардинали. Но верен на вкусовете на бурната си младост, той се свърза и с хора от по-съмнителна порода. Където и да беше, Робер привличаше към себе си и то без никакво усилие, лекото момиче, негодника, изпълзвалия се от правосъдието мошеник. Ако имаше само един укривател на крадени вещи, той щеше да го открие за четвърт час. Изгоненият от ордена си заради шумен скандал монах, духовникът, обвинен в кражба или лъжлива клетва, се мотаеха в преддверието на дома му, за да го молят за закрила. По улиците често го поздравяваха минувачи с дълнопробно изражение и той напразно се мъчеше да си припомни в кой вертеп в кой град ги е срещал някога. Внушаваше доверие на дрипловците, не можеше да се отрече, и обстоятелството, че в момента беше вторият владетел на Френското кралство, не променяше нищо.

Старият му слуга Лорме льо Долоа, много възрастен за дълги пътешествия, не го придружаваше вече. Един по-млад обесник, преминал същата школа, Жийе дьо Нел, изпълняваше неговата роля и се нагърбваше със същите тегоби. Жийе именно свърза с монсеньор Робер някой си Масио л'Алман, сержант без работа, но готов да върши всичко, родом при това от Арас. Този Масио познавал добре на времето епископ Тиери

д'Ирсон. А през последните си години епископът имал приятелка, с която поддържал не само платонични връзки, някоя си Жана дьо Дивион, цели двадесет години по-млада от него. Тя доста високо се оплаквала сега от неприятностите, които ѝ създавала графиня Мао след смъртта на епископа. Дали монсеньорът не би пожелал да изслуша тази Дивион...

Робер д'Артоа за лишен път установи, че научаваш много повече от хора със съмнителна репутация. Разбира се, едва ли човек би могъл с пълна сигурност да повери кесията си в ръцете на сержанта Масио. Но затова пък той знаеше твърде интересни неща. Облечен с нови дрехи, яхнал доста загладен кон, той бе пратен на север.

Когато се върна в Париж през месец март, Робер си потриваше ръцете и твърдеше, че ще има нещо ново в Артоа. Споменаваше за кралски актове, укрити някога от епископ Тиери в полза на Мао. Една жена със скрито под качулка лице няколко пъти прекоси прага на кабинета му и той води продължителни тайни разговори с нея. С всяка седмица той ставаше по-самоуверен, по-весел и все по-убедително предвещаваще скорошното разобличаване на враговете си.

През месец април английският двор отстъпи пред настойчивите препоръки на папата и изпрати отново в Париж епископ Орлитън, придружен от свита, съставена от седемдесет и двама души – феодали, прелати, доктори, духовници и прислужници, – за да се договорят относно текста на клетвата. Готвеха се да сключат истински договор.

Работите на Англия не бяха във възход. Лорд Мортимър далеч не бе извоювал по-голям престиж, като бе накарал да му дадат перска титла и бе задължил парламента да заседава под угрозата на войските си. Наложило се бе да потуши въоръжения бунт на бароните, обединени около Анри Ланкастърски Кривата шия, и съвсем не му беше лесно да управлява.

В началото на май умря сърцатият Гоше дьо Шатийон, току-що навлязъл в осемдесетата си година. Той се бе родил по времето на Луи Свети и беше упражнявал длъжността конетабъл двадесет и седем години. Суровият му глас често бе променял изхода на сраженията и бе надделявал в кралските съвети.

На 26 май младият крал Едуард III, принуден да заеме пет хиляди ливри от ломбардските банкери, за да покрие разносните по пътуването си, подобно на баща си замина от Дувър, за да положи клетва за вярност пред френския си братовчед.

Нито майка му Изабел, нито лорд Мортимър го придружаваха. Те се опасяваха много да не би, ако отсъствуват от страната, властта да

мине в други ръце. Така че един шестнадесетгодишен суверен, поверен на надзора на двама епископи, щеше да се срещне с най-внушителния двор в света.

Защото Англия беше слаба, разединена, а Франция беше исичко. Нямаше по-могъща нация от нея в християнския свят. Това цветущо кралство с многочислено население, с всевъзможни индустрии, с щедра почва, даваща богат урожай, ръководена от все още компетентна администрация и все още дейно благородничество, изглеждаше достойно за завист. И намереният крал, който го управляваше от една година, като жънеше само успехи, беше наистина най-достоеен за облажаване от всички крале на земята.

V. ИСПОЛИНЪТ С ОГЛЕДАЛАТА

Той искаше да се покаже, но и сам да се види. Искаше съпругата му, красивата графиня, както и тримата му сина – Жан, Жак и Робер – първородният вече осемгодишен и обещаващ да стане едър и силен, щитоносците, камериерите и целият му двор, който бе довел със себе си в Париж, да му се любуват. Но държеше също да се възхити сам от външността си.

За тази цел бе заповядал да донесат всички огледала⁶ от багажа на свитата му – сребърни, кръгли като чинии, огледала с дръжка, стъклени огледала върху каласна основа, изрязани във формата на осмоъгълник, с позлатени рамки и ги бе накачил по стенните килими в спалнята, която заемаше. Амиенският епископ едва ли щеше да бъде очарован, когато забележеше дупките от гвоздеи по красивия си гоблен! Но нима имаше значение? Един френски принц можеше да си позволи подобен лукс! Монсенъор Робер д'Артоа, владетел на Конш и граф на Бомон льо Роже, искаше да съзерцава образа си, облечен в перски одеяния за пръв път.

Той се въртеше насам-натам, обръщаше се гърбом, пристъпваше две крачки или се отдръпваше, но не успяваше да улови изображението си цяло, а накъсано като отделните части на стъклопис: вляво златната дръжка на дългата си шпага, а малко по-горе, вдясно, част от гърдите с

6. До XVI век големите огледала, в които човек може да се огледа в пълен ръст, не са съществували. Имало е само малки огледала, които се закачали или се слагали върху мебелите, както и джобни огледала. Те са били от лъскав метал както в древността и едва от XIII век насам от стъкло, на гърба на което зеленели с прозрачно лепило калаен лист. Амалгамата от живак и калай на сегашните огледала е била изнамерена през XVI век.

копринена надризна с неговия герб. После рамото си и искрящата тока, с която бе закачена дългата му перска мантия, а близо до пода ресните на дългата му туника, повдигната от златните шпори. А най-отгоре монументалната перска корона с осем еднакви украшения във формата на цвете, корона, която бе окичил с всички рубини, купени от разпродажбата на вещите на покойната кралица Клеманс.

– Няма що – заяви той, – облечен съм както подобава.

Жалко щеше да бъде наистина, ако не бях пер, защото тези одежди ми отиват много.

Графиня дьо Бомон, облечена също в парадна дреха, като че ли наполовина споделяше веселото настроение на мъжа си.

– Сигурен ли сте, Робер – попита го тя загрижено, – че дамата ще дойде навреме?

– Разбира се, разбира се – успокои я той. – А дори и да не дойде тази сутрин, аз все пак ще предявя искането си и ще представя документите утре.

Единственото неудобство за Робер в хубавите му дрехи бе, че се налагаше да ги носи в горещото подранило лято. Той се потеше под дрехата си от брокат, кадифе и тежка коприна и макар че сутринта бе взел парна бяна, от него вече се излъчваше силен дъх на диво животно.

През отворения прозорец сияеше заляното с ослепителна светлина небе и се чуваха камбаните на катедралата: разлюлени с пълна сила, те заглушаваха шума от присъствието на петима крале и дворовете им в града.

Защото в този шести юни 1329 година наистина в Амиен се бяха събрали петима крале. Откакто помнеше канцлерът, такова нещо не се бе случвало. За да приеме клетвата за вяност на младия си братовчед, английският крал, Филип VI бе поканил своите роднини или съюзници, крале на Навара, Бохемия и Майорка, както и граф дьо Ено, атинският херцог и всички перове, херцози, графове, барони и маршали.

Шест хиляди конници от френска страна и шестстотин от английска. Ах, Шарл дьо Валоа не би се отрекъл от сина си, нито от зет си Робер д'Артоа, ако можеше да види това сборище!

Новият конетабъл, Раул дьо Бриен, още с встъпването си в длъжност бе натоварен да организира настаняването на гостите. Беше се справил отлично, но беше отслабнал пет фунта.

Френският крал заемаше със семейството си епископския дворец, като едно негово крило бе запазено за Робер д'Артоа.

Английският крал бе настанен в Малмезон⁷, а другите крале в

домове на богати буржоа. Служителите спяха по коридорите, а щитоносците лагеруваха в околностите на града заедно с конете и товарните каруци.

Безчислена тълпа се бе стекла от близките градове и села, от съседните графства и даже от Париж. Зяпльовците спяха под стрехите на портите.

Докато канцлерите на двете кралства обсъждаха за последен път формулата на клетвата за вярност, за да признаят в крайна сметка след дълги препирни, че им е невъзможно да се споразумеят за нещо съвсем точно, цялото благородничество на Западна Европа от шест дни се забавляваше със състезания и турнири, спектакли, жонгльорски номера, танци и фантастични пиршества, сервирани в градините на дворците: започваха, щом се вдигнеше слънцето и завършваха под звездите.

От градините на цялата Амиенска провинция пристигаха плоскодънни лодки, карани с прътове по тесните канали, с купища перуники, лютичета, зюмбюли и кремове. Разговаряха ги по кейовете на водния пазар, а после ги пръскаха по улиците, дворовете и залите, където трябваше да минат кралете. Градът бе преситен от аромата на смазаните цветя и прашеца, който се полепваше по подметките и се примесваше към острия мирис на коне и простолоудие.

Ами храните! Ами вината! Ами месата! Ами брашното! Ами подправките! Караха стада волове, овце и свине към кланиците, които работеха ден и нощ. Непрестанни върволици коли докарваха в кухните на дворците сърненца, елени, глигани, диви кози, зайци, всякакви морски риби – есетра, съомга, лаврак, както и улова от реките – дълги шуки, платики, линари, раци; какви ли не птици – угоени петли, тлъсти гъски, фазани, лебеди, снежнобели чапли, пауни с очи по опашката. Навсякъде опушени бъчви с вино.

Всеки, който носеше ливрея на знатен дом, па макар и последен лакей, си придаваше важност. Момичетата бяха обезумели. Италиански търговци се бяха стекли на приказния панаир, устроен от краля. Фасадите на Амиен бяха изцяло закрити от копринени и брокатови драперии, прозорците бяха празнично окичени с килими.

Колкото щете камбанен звън, фанфари и кръсъци, колкото щете парадно стъкмени коне и кучета, колкото щете храна и напитки, феодали, крадци, проститутки, колкото щете лукс, злато и кралю! Да ви се завие свят.

7. Домът Малмезон, с размери на дворец, по-късно е станал хотел на град Амиен.

Кралството се опияняваше от гледката на мощта си, както Робер д'Артоа се опияняваше от собствения си образ в огледалата.

Старият му служител Лорме, облечен в нови дрехи от глава до пети, но въпреки това начумерен сред цялата тази веселба... ех, с основание, защото Жийе дьо Нел го изместваше в дома, защото около господаря му постоянно изникнаха нови лица... се приближи до Робер и му прошепна:

– Дамата, която очаквате, дойде.

Исполинът мигом се извърна към него.

– Доведи я при мен.

Той погледна многозначително графинята, после замаха с ръце и изтика хората си вън от стаята, като викаше:

– Излизайте и се наредете в двора за шествието!

Той застана за миг сам пред прозореца, загледан в струпалата се около катедралата тълпа, дебнеща с възторг всяко появяване и задържа на с мъка от кордон стрелци. Камбаните горе продължаваха, да огласят със звъна си небето. Внезапно до него долетя мирис на топли вафли. Всички улици наоколо бяха пълни. Каналът на Оке бе така задръстен с лодки, че само тук-там проблясваше вода.

Робер д'Артоа тържествуваше и щеше да тържествува още повече след малко, когато пристъпеше в катедралата към братовчед си Филип и произнесе няколко думи, които непременно щяха да извикат трепет на изненада у събраните крале, херцози и барони. И никой от тях нямаше да си отиде така радостен, както бе дошъл. И най-напред милата му леля Мао и бургундският херцог.

Ах, Робер наистина щеше да чествува перския си костюм! Двадесетгодишната му настървена борба щеше да бъде възнаградена този ден! И все пак сред завладялата го бурна радост се прокрадваше някаква пукнатина, някакво съжаление. На какво можеше да се дължи това усещане, след като всичко му се усмихваше, след като всичко отговаряше на възжеланията му? Внезапно си даде сметка: миризмата на вафлите. Един френски пер, който ще предяви претенции за графството на дедите си, не може да слезе на улицата с корона с осем златни листа на глава, за да си купи вафла. Един френски пер не може да живее като нехранимайко, да се смесва с простолюдието, да щипе момите, а вечер да си дере гърлото, седнал между четири уличници, както бе правил, когато беше беден и на двадесет години. Самото съжаление му подействува ободрително: „Горе главата! Кръвта ми не е още угаснала!“

Посетителката се бе спряла смутено до вратата и не смееше да

прекъсне размишленията на благородник с такава огромна корона.

Тя беше около тридесет и пет годишна жена с триъгълно лице и изпъкнали скули, спуснатият капюшон на наметката ѝ скриваше наполовина оплетените ѝ коси и доста закръглените ѝ сочни гърди под белия ленен нагръдник се повдигаха от тревожното ѝ дишане.

„Умеел е да се забавлява този женкар, епископът!“ – помисли си Робер, веднага щом я видя.

Жената направи реверанс. Той протегна голямата си ръка, отрупана с рубини.

– Дайте!

– Нямам ги, монсеньор – отвърна жената.

Лицето на Робер стана неузнаваемо.

– Как? Нямате документите? – извика той. – Нали ме уверихте, че ще ги донесете днес!

– Идвам от замъка Ирсон, монсеньор, където се вмъкнах вчера със сержант Масио. Отидохме да отворим с подправените ключове желязното ковчеже, което бе зазидано в стената.

– И какво?

– Някой вече го бе отворял. Намерихме го празно.

– Отлично! Прекрасна новина! – каза Робер и страните му преbledняха. – Цял месец ме разигравате. „Монсеньор, мога да ви предам актовете, които ще ви възвърнат собствеността над графството! Зная къде са скрити. Дайте ми земя и рента и ще ви ги донеса след една седмица.“ А после минава една седмица, втора седмица... „Роднините на Ирсон са в замъка. Не мога да вляза, докато са там.“ „Отидох, монсеньор, но ключът, който бях взела, не беше същият. Имайте малко търпение...“ А в деня, когато трябва да представя двата документа на краля...

– Трите, монсеньор: брачният договор на граф Филип, баща ви, писмото на граф Робер, дядо ви, и писмото на монсеньор Тиери...

– Още по-добре! Трите! А вие идвате и най-наивно ми заявявате: „Не са у мен, ковчежето беше празно!“ И си въобразявате, че ще ви повярвам?

– Но попитайте сержант Масио, който беше с мен! Нима не виждате, монсеньор, че за мен това е още по-неприятно, отколкото за вас?

Лошо подозрение проблесна в погледа на Робер д'Артоа, който попита с променен глас:

– Я ми кажи, жено, да не би да ме изнудваш? Да не би да се опитваш да ми измъкнеш повече или си ми изменила в полза на Мао?

– Монсеньор! Как можете да си помислите! – извика жената, готова

да избухне в ридания. – След като всичките ми мъки и мизерията, в която изпаднах, се дължат на графиня Мао, която ми открадна всичко, оставено ми със завещание от монсеньор Тиери! О! Аз пожелавам на госпожа Мао поне толкова зло, колкото вие можете да й сторите! Помислете си, монсеньор: цели дванадесет години бях близка приятелка с Тиери и много хора ме сочеха с пръст заради това. Макар че епископът си е мъж като другите! Но хорската проклетия е толкова голяма...

И младата жена заразказва отново своята история, която Робер бе чул вече най-малко три пъти. Тя говореше бързо, повдигнала вежди, с обърнат навътре поглед като хората, които непрестанно предъвкват собствените си грижи и не обръщат внимание на нищо друго.

Явно тя не можеше да очаква нищо от мъжа си, с когото се бе разделила, за да живее в дома на епископ Тиери. Признаваше, че мъжът й бил по-скоро отстъпчив, може би защото самият той много рано престанал да бъде мъж... Монсеньорът разбира какво иска да каже... За да я предпази от оскъдица, за да й благодари за приятните години, които му била дарила, епископ Тиери я бил вписал в завещанието си за няколко къщи, злато в брой и ренти. Но той нямал доверие в госпожа Мао, която бил принуден да посочи като изпълнителка на завещанието му.

– Тя винаги е гледала на мен с лошо око, защото бях по млада от нея, а някога Тиери, както сам ми довери, бил минал през постелята й. Той знаеше, че тя ще ме изиграе грозно, когато няма вече да го има и че всички други Ирсон, които са против мен, начело с Беатрис, най-злата, придворната госпожица на Мао, ще направят така, че да ме изгонят от къщата и да ме лишат от всичко.

Робер бе престанал да слуша нескончаемата бърбрия.

Поставил бе върху един сандък тежката си корона и разсъждаваше, както рошеше червеникавите си коси. Хубаво скроеният му план рухваше. „Най-дребното писмено доказателство, братко, и тутакси ще разреши да апелираш присъдата от 1309 и 1318 година“ – му бе казал Филип VI. „Но разбери, че без това не мога, колкото и да искам да ти услужа, без да се изложа пред Йод Бургундски и да си навлека последиците, които сам отгатваш.“ А ето че не дребно писмено доказателство, а важни книжа, самите ценни документи бе унищожила Мао, за да пипне наследството на Артоа!

– А само след няколко минути трябва да бъда в катедралата за клетвата – произнесе той гласно.

– Каква клетва? – попита Дивион.

– И таз добра! Ами че на английския крал!

– А! Значи, затова имаше такава навалица в града, че едва си пробих път.

Значи, тази глупачка, цялата погълната от личните си беди, не си даваше сметка, нито се интересуваше от каквото и да било!

Робер се попита дали не бе постъпил много лекомислено, като бе повярвал на приказките на тази жена и дали книгата, ковчежето на Ирсон, изповедта на епископа изобщо са съществували освен във въображението ѝ. Ами Масио л'Алман? И той ли се бе хванал на въдицата ѝ или бе неин съучастник?

– Кажете истината, жено! Вие никога не сте виждали тези писма!

– Как не, монсеньор! – извика Дивион, притискайки с две ръце изпъкналите си скули. – Видях ги в замъка Ирсон в деня, когато клетият Тиери се почувствува болен, преди да го пренесат в къщата му в Арас. „Мила Жанет, искам да те предвардя от госпожа Мао, както съм се предвардил самият аз – каза ми той. – Подпечатаните документи, които тя накара да извадят от кралските регистри, за да обезнаследи монсеньор Робер, не са всички изгорени, както мисли тя. Хвърлих пред нея в огъня само взетите от парижките регистри. Копията, държани в регистрите на Артоа – точно така каза Тиери, монсеньор... – запазих тук, като я уверих, че съм ги изгорил и към тях съм прибавил и едно писмо от мен.“ И Тиери ме заведе до ковчежето, скрито в една дупка в стената на кабинета му, и ми даде да прочета листата, целите отрупани с печати и аз даже не можех да повярвам на очите си, че е възможна такава грозна измама. В ковчежето имаше също осемстотин златни ливри. И той ми даде ключа, в случай че с него стане нещастие.

– А когато отидохте за първи път в Ирсон?

– Бях сбъркала ключа с друг. Сигурно бях загубила истинския. Наистина злото ме преследва. Когато всичко тръгне наопаки!

И неоправна отгоре на всичко! Сигурно казваше истината. Не можеш да се представиш за такъв кретен, когато искаш да заблудиш другите. Робер охотно би я удушил, ако това можеше да послужи за нещо.

– Първото ми посещение сигурно е събудило подозрения.

Намерили са ковчежето и са насилили ключалката. Сто на сто е Беатрис...

Вратата се откряна и Лорме подаде глава. Робер го отпрати с ръка.

– Но в края на краищата, монсеньор – поде Жана дьо Дивион, сякаш се опитваше да изкупи вината си – лесно бихме могли да подправим тези книжа, не мислите ли?

– Да ги подправим?

– Че какво, щом знаем съдържанието им! Аз го знам отлично, мога да ви повтора почти дума по дума писмото на монсеньор Тиери.

С далечен поглед, отмервайки с върха на показалеца си края на изреченията, тя започна да цитира наизуст:

„Чувствувам се много виновен, задето укрех толкова дълго този факт, че правата над графство д'Артоа принадлежат на монсеньор Робер, съгласно споразумението, постигнато при женитбата на монсеньор Филип д'Артоа и госпожа Бланш дьо Бретан, като договорът бе съставен в два подпечатани екземпляра, единият от които притежавам аз, а другият бе взет от дворцовите регистри от един от нашите големи благородници... Винаги съм имал желанието след смъртта на госпожа графинята, в угода и по заповед на която действах, ако бог я извика преди мен, да върна на гореспоменатия монсеньор Робер това, което задържах у себе си...“

Жана Дивион губеше ключовете си, но можеше да си спомни текст, който бе прочела само веднъж. Някои мозъци са устроени така странно! И тя предлагаше на Робер като нещо съвсем естествено – да подправят книгата. Явно нямаше никакво понятие за добро и зло, не правеше никаква разлика между нравствено и безнравствено, между разрешено и запретиено. Морално бе онова, което й отърваше. През четиридесет и двегодишния си живот Робер бе извършил всички възможни грехове: бе убивал, лъгал, клеветил, грабил, изнасилвал. Но никога още не му се бе случвало да си служи с фалшифицирани документи.

– Пък и предишният байи на Бетюн, Гийом дьо ла Планш, навярно си спомня това и би могъл да ни помогне, защото беше писар при монсеньор Тиери по онова време.

– А къде е сега този байи?

– В затвора.

Робер повдигна рамене. От трън, та на глог! Ах, той сбърка, като избърза. Трябваше да изчака да получи документите, а не да се задоволява с обещания. Но пък нали се беше явил подходящият случай с клетвата и кралят сам го бе посъветвал да не го изпуска.

Старият Лорме отново надникна през откренатата врата.

– Да, зная! – извика му нетърпеливо Робер. – Трябвало да пресечем площада.

– Само че кралят се готви да слезе – произнесе с укор Лорме.

– Добре, идвам.

Кралят в крайна сметка беше само негов шурей и крал, защото той,

Робер, бе направил необходимото за тази цел. И каква жега! Цял бе плувнал в пот под перската си мантия.

Той се доближи до прозореца и се загледа в катедралата с двете неравни ажурени кули. Слънцето осветяваше косо розетката със стъклописи. Камбаните все още биеха, заглушавайки врявата на тълпата.

Бретанският херцог, последван от свитата си, се изкачваше по стъпалата на главния вход.

Двадесет крачки зад него куцукаше бурбонският херцог и двама оръженосци поддържаха шлейфа на мантията му.

После идваше кортежът на Мао д'Артоа. Тя можеше да стъпва уверено днес, уважаемата Мао! По-висока от повечето мъже и с много зачервено лице, тя поздравяваше простолудието, като кимаше незабележимо и властно с глава. Тя бе крадлата, лъжкията, отровителката на крале, престъпницата, която измъква подпечатани документи от кралските регистри! Нима Робер щеше да бъде принуден да се откаже тъкмо когато се канеше да я изобличи, да спечели най-сетне победата, за която се бе борил цели двадесет години ... И заради какво? Заради един загубен ключ от държанка на епископ! Не е ли редно да си служим със същите безчестни средства срещу злосторниците? Трябва ли да бъдем толкова придирчиви относно способите, когато става дума да възтържествува правото?

Ако се обмисли трезво, щом Мао притежава документите, взети от ковчежето в замъка Ирсон – и ако предположим, че не ги е тутакси унищожила, както е съвсем вероятно, – тя никога няма да може да ги представи, нито да намекне за съществуването им, защото те са доказателство за вината ѝ. Колко натясно би била Мао, ако той внезапно ѝ противопостави документи съвсем идентични на изчезналите! Защо нямаше пред себе си на разположение целия ден, за да може да размисли, да се информира по-обстойно... Налагаше се да реши, преди да е изминал и час, при това съвсем сам.

– Ще ви видя отново, жено. Но дръжте си езика – каза ѝ той.

Подправени книжа – това беше все пак голям риск!...

Той посегна отново към монументалната си корона, сложи я върху главата си, хвърли последен поглед към огледалата, които му препратиха накъсания му на тридесет парчета образ, после тръгна за катедралата.

VI. КЛЕТВА ЗА ВЯРНОСТ И ЛЪЖЛИВА КЛЕТВА

„Син на крал не би могъл да коленичи пред син на граф!“ Един шестнадесетгодишен суверен бе изнамерил тази формула и я бе наложил на съветниците си, за да я наложат пък те от своя страна на френските легисти.

– Нека се разберем, монсеньор Орлитън – бе казал младият Едуард III още при пристигането си в Амиен, – миналата година вие дойдохте във Франция, за да поддържате тезата, че имам повече права над френската корона от братовчед ми граф Валоа: бихте ли приели сега да се хвърля на земята пред него?

Може би защото бе страдал в детството си като свидетел на безредиците, породени от нерешителността и малодушието на баща си, сега, когато за пръв път бе предоставен на самия себе си, Едуард III искаше да се стигне до здрави и ясни принципи. И през шестте дни в Амиен той бе накарал да се обсъди всичко отново точка по точка.

– Но лорд Мортимър много държи на мира с Франция – изтъкваше Джон Малтравърс.

– Милорд сенешал – прекъсваше го Едуард, – струва ми се, че сте тук, за да ме пазите, а не за да ме командувате.

Той изпитваше зле прикрито отвращение към дълголикия барон, тъмничар и по всяка вероятност убиец на Едуард II. Обстоятелството, че трябва да понася надзора или, по-право казано, дебненето на Малтравърс, бе много неприятно на младия крал, който държеше на своето.

– Лорд Мортимър е наш голям приятел, но той не е кралят и не той ще положи клетва за вярност. А ланкастърският граф, който оглавява регентския съвет и поради тази причина единствен може да взема решения от мое име, не ме инструктира преди заминаването ми да положи каквато и да било клетва. Няма да полага клетва на обикновен васал.

Линкълнският епископ, Хенри Бургхършки, английски канцлер, и той от партията на Мортимър, не така сляпо подчинен като Малтравърс и по-умен от него, въпреки свързаните с това усложнения, не можеше да не одобри загрижеността на младия крал да защити достойнството си и интересите на кралството си.

Защото полагането на клетва за абсолютна вярност не само принаждаваше васала да се яви без оръжия и корона, но включваше, с произнасянето на клетвата на колене, като първо задължение на васала да стане верен човек на своя сюзерен.

– Първо задължение – наблюдаше Едуард, – значи, милорди, ако, докато воюваме в Шотландия, френският крал случайно ме повика за някоя негова война във Фландрия, Ломбардия или някъде другаде, аз би трябвало да изоставя всичко и да присъединя войската си към неговата, иначе той би имал право да завземе херцогството ми. Това не може да бъде.

Един барон от свитата му, лорд Монтегю, изпита голямо възхищение от този принц, показващ преждевременна прозорливост и не помалко преждевременна твърдост. Монтегю беше двадесет и осем годишен.

– Мисля, че ще имаме добър крал – заявяваше той. Приятно ми е да му служа.

Занапред го вижда винаги край Едуард III, готов да го посъветва и подкрепи.

И в края на краищата шестнадесетгодишният крал наложи волята си. И съветниците на Филип дьо Валоа искаха мир и главно държаха да сложат край на разискванията. Нали най-важното беше, че английският крал дойде. Не бяха събрали цялото кралство и половината Европа, за да завърши с неуспех тази среща.

– Така да бъде, нека положи проста клетва – каза Филип VI на своя канцлер, като че ли ставаше дума да се определи някоя танцова фигура или началото на турнир. – Аз го разбирам. На негово място бих сторил навярно същото.

Ето защо в катедралата, претъпкана със знатни велможи до дъното на всеки страничен параклис, Едуард III пристъпваше сега с шпага на хълбока, с бродирана с лъвове мантия, падаща на дълги дипли от раменете му, навел русите си мигли под короната. Вълнението засилваше обичайната бледост на лицето му. Изключителната му младост правеше още по-голямо впечатление под тежките одежди. За миг всички присъстващи жени, обзети от умиление, се влюбиха в него. Двама епископи и десет барони вървяха след него. Френският крал, с мантия, осеяна с кремове, бе седнал в помещението на хора, малко по-високо от другите крале, кралици и суверенни принцове, които го ограждаха и образуваха пирамида от корони. Той стана, царствен и любезен, за да посрещне своя васал, който спря на три крачки от него. Широко слънчев лъч, прекосил витражите, ги докосна като небесна шпага.

Месир Мил дьо Ноайе, шамбелан, докладчик в парламента и управител на Сметната палата, се отдели от перовете и висшите сановници и

застана между двамата владетели. Той беше на шестдесетина години, със сериозно лице и съвсем не се главозамайваше от високата си длъжност и от пищните си дрехи. Със силен и спокоен глас той произнесе:

– Сир Едуард, кралят, нашият господар и могъщ владетел съвсем не ви приема тук за всички неща, които държи и трябва да държи в Гаскония и Ажоне, както ги държеше и трябваше да ги държи крал Шарл VI, и които не са включени в клетвата.

Тогава Хенри Бургхършки, канцлер на Едуард, се приближи, за да застане до Мил дьо Ноайе, и отвърна:

– Сир Филип, нашият господар и владетел, английският крал или всеки друг за него и чрез него не се отказва от никакво право, което трябва да има в Гийенското херцогство и зависимите от него земи, и с тази клетва френският крал не придобива никакво ново право.

Такива бяха компромисните, двусмислени колкото си щете формули, за които се бяха споразумели двете страни. Тъй като не уточняваха нищо, те в същност не уреждаха нищо. Всяка дума съдържаеше подтекст.

От френска страна държаха да подчертаят, че граничните земи, завзети през предишното царуване по време на похода, командуван от Шарл дьо Валоа, ще си останат пряко свързани с френската корона. Това бе в същност само потвърждение на фактическото положение.

За англичаните термините „всеки друг за него или чрез него“ бяха намек за непълнолетието на краля и за съществуването на регентски съвет. Но изразът „чрез него“ можеше да означава също в бъдеще предоставяне на права на гийенския сенешал или някой друг кралски заместник. Колкото до израза „никакво ново право“ той представляваше утвърждаване на придобитите до този ден права, включително договора от 1327 г. Само че това не бе казано изрично.

Приложението на тези декларации, както изобщо декларациите на договорите ни за мир или съюз открай време и между всички нации, зависеше изцяло от добрата или лошата воля на правителствата. Засега присъствието на двамата владетели, застанали един срещу друг, свидетелствуваше за взаимно желание да живеят в разбирателство.

Канцлерът Бургхърш разви пергамент, на който висеше печатът на Англия, и прочете от името на васала:

– Сир, ставам ваш верен човек от херцогство Гийена и зависимите от него земи, които заявявам, че държа от вас като гийенски херцог и френски пер съгласно договорите за мир, сключени между вашите и нашите предшественици, и съгласно онова, което ние и нашите деди, английски крале и гийенски херцоци сме направили за същото херцогство

спрямо вашите предшественици, френски крале.

И епископът подаде на Мил дьо Ноайе папируса, който току-що бе прочел и чието съдържание беше доста по-кратко в сравнение с формулата за абсолютна вярност на съзерена. После Мил дьо Ноайе произнесе в отговор:

– Сир, вие ставате верен човек на френския крал, моя господар, за Гийенското херцогство и зависимите от него земи, които признавате, че държите от него като гийенски херцог и френски пер съгласно договорите за мир, сключени между неговите и вашите предшественици и съгласно онова, което вие и вашите деди, английски крале и гийенски херцоци сте направили за същото херцогство спрямо неговите предшественици, френски крале.

Всичко това би могло да достави прекрасни поводи за разногласия в деня, когато добрите отношения се нарушаха. Тогава Едуард III каза:

– Наистина.

А Мил дьо Ноайе потвърди със следните думи:

– Кралят, нашият сир, ви приема, като се изключат горните възражения и задръжки.

Едуард измина трите крачки, които го разделяха от неговия съзереен, свали ръкавиците си, предаде ги на лорд Монтею и като протегна фините си бели ръце, ги положи в широките длани на френския крал. После двамата крале се целунаха по устата.

Тогава присъстващите забелязаха, че Филип VI нямаше нужда да се наведе много, за да стигне лицето на младия си братовчед. Разликата помежду им се свеждаше главно до обема. Английският крал, който още щеше да расте, сигурно щеше да бъде много снажен.

В най-високата кула забиха камбаните. Перове и висши сановници си кимаха усмихнати. Кралят на Бохемия Жан, с разстлана върху гърдите красива кестенява брада, стоеше благородно замечтан. Граф Гийом Добрия и брат му Жан дьо Ено разменяха усмивки с английските благородници. Наистина бяха свършили добра работа.

Защо да спорят, да се сърдят, да се заплашват, да представят жалби пред съдилищата, да конфискуват феоуди, да обсаждат градове, да се бият настървено, да пилеят злато, сили и рицарска кръв, когато с малко добра воля от всяка страна могат толкова лесно да постигнат съгласие?

Английският крал бе седнал на пригответия за него трон, малко под трона на френския крал. Оставаше само да чуят литургията.

Ала Филип VI като че ли очакваше още нещо и обърна глава към перовете, търсеше с поглед Робер д'Артоа, чиято корона стърчеше

високо над другите.

Робер бе притворил очи. Той избърсваше с червената си ръкавица потта, която се стичаше от слепоочията му, макар че в катедралата цареше приятна прохлада. Но в този миг сърцето му биеше силно. И тъй като не бе обърнал внимание, че ръкавицата му пуска, на бузата му аленеше сякаш струйка кръв.

Той внезапно стана от столчето си. Бе взел решението си.

– Сир – извика, като се изправи пред трона на Филип, – тъй като всички ваши васали са събрани тук...

Мил дьо Ноайе и епископ Бургхърш само преди малко бяха говорили с твърди и ясни гласове, които се чуваха в цялата сграда. Но когато Робер отвори устата си, на всички им се стори, че преди него са чуруликали сякаш птичета.

– ...и понеже сте длъжен да отдадете справедливост на всички, идвам да ви искам справедливост.

– Монсеньор дьо Бомон, братовчедо, кой ви е ощетил? – попита сериозно Филип VI.

– Ощетен бях, сир, от вашата васалка госпожа Мао Бургундска, която владее несправедливо с интрига и измама титлите и земите на графство Артоа, полагащи ми се по наследство от дедите ми.

Тогава чуха един почти толкова силен глас, който извика:

– Няма що, това можеше да се очаква!

Обадила се бе Мао д'Артоа.

Присъстващите се изненадаха малко, но не се стъписаха. Робер постъпваше също като фландърския граф в деня на коронацията. Изглежда, че се установяваше обичаят, когато някой пер се чувствава онеправдан, да изрази оплакването си при тези тържествени събирания, явно при това с предварителното съгласие на краля.

Херцог Йод Бургундски се допитваше с поглед до сестра си, френската кралица, която му отговори по същия начин, като разпери ръце в знак, че самата тя се чуди и не е в течение на нищо.

– Братовчедо – каза Филип, – можете ли да представите документи и свидетелства, за да удостоверите правата си?

– Мога – отговори твърдо Робер.

– Не може, лъже! – извика Мао, която напусна стола си и застана до племенника си пред краля.

Колко си приличаха Робер и Мао под короните и еднаквите си мантии, обзети от същата ярост, с налети от кръв вратове на бикове! И Мао носеше на хълбока си на испоинка-воин дългия меч на френски пер със

златна дръжка. Ако бяха майка и син, едва ли роднинската им връзка би личала по-явно.

– Лельо – каза Робер, – нима отричате, че брачният договор на благородния граф Филип д'Артоа, баща ми, правеше мен, първородния му син, наследник на Артоа и че вие сте се възползвали от крехката ми възраст, когато баща ми умрял, за да ме ограбите?

– Отричам всичко, което казвате, зъл племенник, който искате да ме опозорите.

– Отричате ли, че е имало брачен договор?

– Отричам ! – изрева Мао.

Неодобрителен ропот се разнесе в църквата, чу се дори ясно възмутеното възклицание на стария граф дьо Бувил, бившия шамбелан на Филип Хубави. Без някой да има същите основания като Бувил, пазител на утробата на кралица Клеманс при раждането на Жан I Посмъртния, да е наясно по отношение способностите на Мао да лъже и нейната наглост в престъплението, беше явно, че отрича нещо очевидно. Женитба между син на д'Артоа, принц от кралска кръв, и дъщеря на владетелите на Бретан не можеше да се сключи без договор, ратифициран от перовете и краля в онази епоха. Херцог Жан Бретански поясняваше това на съседите си. Този път Мао минаваше границите. Да продължава, както в досегашните два процеса, да се опира на стария обичай в Артоа, който е в нейна полза след преждевременната смърт на брат й, иди-дойди, но да отрича, че е имало договор! С това тя потвърждаваше всички подозрения и най-напред подозрението, че е унищожила документите.

Филип VI се обърна към амиенския епископ:

– Монсеньор, бъдете така любезен да донесете светото евангелие, да го поставите пред тъжителя... – той се забави малко и додаде – и пред ответницата.

А когато евангелието бе донесено, той им каза:

– Съгласни ли сте и единият, и другият, вие братовчедо, и вие, братовчедке, да потвърдите казаното с клетва, произнесена над пресветото евангелие, пред нас, вашия съюзерен и кралете, нашите роднини както и пред всички събрани тук перове?

Филип наистина беше величествен, когато произнасяше тези думи, и синът му, младият принц Жан, десетгодишен, го наблюдаваше с широко отворени очи и леко увиснала брадичка, изпълнен с луд възторг. Но френската кралица, Жана Куцата, бе присвила жестоко устни и пръстите й трепереха. Дъщерята на Мао, Жана Вдовицата, съпругата на Филип Дългия, тънка и суха, бе станала по-бяла от бялата си вдовишка

премяна. И пак така бе побледняла смъртно внучката на Мао, младата бургундска херцогиня, също както и съпругът ѝ Йод. Като че ли те всички се канеха да изтичат и да спрат Мао, за да не положи клетва. Всички бяха протегнали шии сред пълна тишина.

– Приемам! – изрекоха в един глас и Мао, и Робер.

– Свалете ръкавиците си – заповяда им амиенският епископ.

Мао носеше зелени ръкавици, които също бяха пуснали боята си от влагата на потта ѝ в горещия ден. Така че двете огромни ръце, протегнати над евангелието, бяха едната червена като кръв, другата зелена като жлъч.

– Заклевам се – изрече Робер, – че графство Артоа е мое и ще представя документи и свидетелства, които ще установят правата и владенията ми.

– Прекрасни племеннико – извика Мао, – смееете ли да се закълнете, че сте виждали или притежавали някога такива писмени доказателства?

Вперили сиви очи в сиви очи, допрели почти квадратните си затлъстели брадички и лицата си, те се гледаха предизвикателно.

„Мръснице, значи, действително си ги откраднала!“ – помисли си Робер и понеже при такива обстоятелства трябва да се прояви решимост, той отвърна с ясен глас:

– Да, заклевам се. Но вие, прекрасна лелю, осмелявате ли се да се закълнете, че такива книжа никога не е имало и никога не сте ги виждали или държали в ръцете си?

– Кълна се – отвърна тя еднакво решително, гледайки Робер със същата ненавист.

Нито един от тях не бе взел действително превес над другия. Везните си оставаха неподвижни, като във всяко блюдо тегнеше лъжливата клетва, която взаимно се бяха принудили да произнесат.

– Още утре ще бъдат назначени комисари, които да проведат анкета и да осветлят правосъдието ми. Който е излъгал, ще бъде наказан от бога. Който е казал истината, ще получи потвърждение на правата си – заяви Филип и направи знак на епископа да отнесе евангелието.

Бог не е длъжен да се намесва пряко, за да накаже клетвопрестъпника и небето може да остане няма. Престъпните души заравят в себе си достатъчно семе за собственото си злочестие.

Втора част САТАНИНСКИ ЗАНИМАНИЯ

I. СВИДЕТЕЛИТЕ

Една току-що вързала круша, не по-голяма от палец, висеше извън живия плет от овощни дръвчета.

Три души бяха седнали на каменната пейка – старият граф дьо Бувил, когото разпитваха, в средата, а от двете му страни рицарят Вилбрем, кралски комисар, и нотариусът Пиер Тесон, който записваше показанията.

Нотариусът Тесон носеше шапчица на духовник върху огромното си издуто теме, изпод която падаха кичури права коса. Острият му нос, прекалено дългата му извита напред брадичка напомняха в профил първата четвъртинка на луната.

– Монсеньор – каза той с дълбоко уважение, – мога ли сега да ви прочета вашите показания?

– Четете, месир, четете – отвърна Бувил.

И ръката му несигурно посегна към малкия зелен плод, за да провери твърдостта му. „Градинарят е трябвало да привърже клончето“ – му мина през ум.

Нотариусът се наведе към дъсчицата за писане, опряна на коленете му, и зачете:

– Седемнадесети ден от месец юни 1329 г. ние, Пиер дьо Вилбрем, рицар...

Крал Филип VI бе пуснал в ход анкетата. Само два дни след скандала в Амиен и произнесените в катедралата клетви той бе назначил комисия, която да проучи случая, и не бе изминала и седмица от завръщането на двора в Париж, а анкетаторите бяха започнали работата си.

– ...и ние, Пиер Тесон, кралски нотариус, дойдохме да изслушаме...

– Метр Тесон – обади се Бувил, – да не би вие да сте същият Тесон, който някога служеше на монсеньор Робер д'Артоа?

– Да, аз съм, монсеньор...

– А сега сте станал кралски нотариус? Много добре, много добре, моите поздравления...

Бувил се понадигна и скръсти ръце върху дебелия си корем. Беше облечен в стара кадифена роба, прекалено дълга и демодирана, каквито се носеха по времето на Филип Хубави; с нея работеше в градината си.

Той въртеше палци, три пъти на една страна, три пъти на друга. Денят беше ясен, топъл, но в утринта все още се чувствуваше нощната прохлада...

... дойдохме да изслушаме високопоставения и могъщ граф Юг дьо Бувил и разговаряхме с него в овощната градина на двореца му, разположен недалеч от Пре-о-Клер...

– Колко се промени околността, откакто баща ми построи това жилище! – обади се повторно Бувил. – Тогава от абатството Сен-Жермен-де-Пре до Сент-Андре-дез-Ар имаше само три частни двореца – Нелският на брега на реката, Наварският малко по-навътре и полското жилище на графовете д'Артоа, а наоколо имаше само ливади и ниви... А виждате колко застроено е всичко днес!... Всички новобогаташи пожелаха да се заселят насам. Селските пътища се превърнаха в улици. Някога през оградната стена виждах само треви, а сега със слабото зрение, което ми е останало, забелязвам само покриви. Ами шумът! Колко шумен е този квартал! Сякаш сме в сърцето на Сите. Ако имах още малко години пред себе си, бих продал тази къща и бих си построил дом другаде. Но може ли и въпрос да става...

И ръката му пак посегна колебливо към малката зелена круша над него. Да дочака узряването на един плод – само на толкова кратка отсрочка можеше да се надява и това беше най-дългосрочният проект, който си разрешаваше. От много месеци вече зрението му отслабваше все повече. Светът, живите същества, дърветата му се показваха като през водна стена. Бил си деен, влиятелен, пътувал си, заседавал си в кралски съвети, участвувал си във важни събития. И свършваш в градината си със забавена мисъл и замътен поглед, самичък и почти забравен освен когато по-младите трябва да се позоват на спомените ти...

Метр Пиер Тесон и рицарят дьо Вилбрем се спогледаха отегчени. Ах! Много мъчен свидетел беше старият граф дьо Бувил, който постоянно се отклоняваше с най-банални забележки. Само че той беше голям благородник и много стар, за да си позволят да проявят нетърпение. Но тариусът поде четенето:

– ...който лично ни заяви следните неща, които сме записали, а именно: когато бил шамбелан на нашия сир Филип Хубави, преди той да стане крал, знаел за брачния договор, сключен между покойния монсеньор Филип д'Артоа и госпожа Бланш Бретанска, държал в ръцете си

споменатия договор, в който било изрично писано, че графството Артоа по право ще бъде наследено от споменатия Филип д'Артоа, а след него на мъжките му наследници, родени от споменатия брак...

Бувил размаха ръце:

– Не съм твърдял това. Държах договора в ръце, както ви казах и както казах на самия Робер д'Артоа, когато той дойде при мен онзи ден, но честно казано не мога да си спомня дали съм го чел.

– А защо, монсеньор, бихте държали този договор пред себе си, ако не за да го прочетете? – попита месир дьо Вилбрем.

– За да го занеса на канцлера на моя господар, за да го подпечата, защото това, виж, си спомням добре, договорът носеше печатите на всички перове, между които бе и моят господар като първороден син на короната.

– Трябва да отбележите това, Тесон. Всички перове били поставили печатите си... Но и без да сте чели този документ, монсеньор, вие знаете отлично, че наследството на Артоа е било осигурено на граф Филип и неговите мъжки наследници, нали?

– Чувал съм за това, но не мога да удостоверя нищо друго.

Начинът, по който този младок Вилбрем го караше да каже повече, отколкото сам искаше, го дразнеше леко. Та този хлапак не е бил още роден и даже заплануван от баща си, когато са станали събитията, за които анкетираше! Вижте ги само тези кралски служителчета, така самонадеяни с новите си функции! Един ден и те ще се окажат стари и сами под асмата в градината си... Да, Бувил си спомняше нещата, вписани в брачния договор на Филип д'Артоа. Но кога за пръв път бе чувал за тях? Дали по време на самата женитба през 1282 г., или когато граф Филип умря през 98-а от раните, получени в битката при Фюрн? Или може би чак в 1302, когато старият граф Робер II бе убит в битката при Куртре, като надживя с четири години сина си и поради тази причина възникна процесът между дъщеря му Мао и внук му, сегашния Робер III?...

Искаха от Бувил да фиксира спомен, който можеше да датира от кой да е момент на период от повече от двадесет години. И не само нотариусът Тесон и този месир Вилбрем дойдоха да изстискват паметта му, но и самият монсеньор Робер д'Артоа, цял любезност и реверанси, не може да се отрече, но все пак с високия си глас, с бурните си жестове и с цветята, които стъпка под ботушите си...

– В такъв случай ще поправим текста така – поде нотариусът, нанасяйки поправката: ...и че държал в ръцете си споменатия договор, но за кратко време и си спомня, че бил подпечатан от дванадесетте перове,

освен това граф дьо Бувил ни заяви, че е чул да казват тогава, че в гореспоменатия договор било изрично вписано, че графство Артоа...

Бувил кимна одобрително с глава. Той би предпочел да махнат думичките „тогава“, „чул да казват тогава“, които бе вмъкнал нотариусът във фразата, изречена от самия него. Но беше уморен да се съпротивлява. Пък и има ли голямо значение една дума?

„... ще отиде у мъжките наследници, родени от гореспоменатия брак. Той удостовери също, че договърът бил поставен в регистрите на двора и смята за истина, че бил измъкнат по-късно от споменатите регистри с хитри маневри и по заповед на госпожа Мао д'Артоа...“

– Съвсем не съм казал и това – забеляза Бувил.

– Не го казахте в тази форма, монсеньор – възрази Вилбрем, – но то се подразбира от показанията ви. Нека се върнем на казаното от вас: най-напред, че брачният договор е съществувал; второ, че сте го видели, трето, че бил поставен в регистрите...

– Подпечатан от перовете...

Вилбрем отново погледна уморено нотариуса.

– Подпечатан от перовете – повтори той, за да угоди на свидетеля. – Потвърждавате още, че този договор изключвал от наследството графиня Мао и че изчезнал от регистрите, така че не е било възможно да го представят на процеса, заведен от монсеньор Робер д'Артоа срещу леля му. Кой тогава според вас го е махнал от регистрите? Допускате ли, че крал Филип Хубави е заповядал да сторят това?

Въпросът беше вероломен. Нали често бяха разправяли, че за да фаворизира тъщата на двамата си по-малки синове, Филип Хубави любезно издал присъда в нейна полза? Скоро щяха да почнат да подмятат, че самият Бувил е бил натоварен да унищожи документите!

– Не примесвайте, месир, паметта на крал Филип Хубави, моя господар, към толкова грозно дело – отвърна с достойнство той. Над покривите и пишно разлистените дървета долетя звънът на камбаните от камбанарията на Сен-Жермен-де-Пре. Бувил се сети, че точно по това време му носят млякото. Домашният лекар му бе препоръчал да изяжда по една паница три пъти на ден.

– Тогава – поде Вилбрем – договърът трябва да е бил измъкнат без знанието на краля... А кой можеше да има интерес от изчезването му освен графиня Мао?

Младият анкетьор забарабани с пръсти по каменната пейка. Той бе доволен от убедителното си доказателство.

– О, естествено! – възкликна Бувил. – Мао е способна на всичко.

По тази точка той отдавна бе наясно. Знаеше, че Мао се бе провинила в две престъпления, много по-тежки от открадване на пергаменти. Тя сигурно бе убила крал Луи Х; пак тя, пред собствените му очи, на него, Бувил, бе убила дете на пет дни, въобразявайки си, че това е малкият посмъртно роден крал... и все за да запази графството си Артоа. Наистина глупаво е заради нея да има скрупули относно точността на показанията си! Разбира се, че тя бе откраднала брачния договор на брат си и имаше очи да отрече, дори под клетва, че изобщо е съществувал! Ужасна жена!... Заради нея истинският наследник на френските крале растеше далеч от кралството си, в някакво италианско градче, в дома на лихвар, който го смяташе за свой син!... Хайде, не трябва да мисли за това. Неотдавна Бувил бе поверил на папското ухо тази тайна. Да не мисли вече за нея, никога... за да не би да се изкуши да проговори. Пък и нека тези анкетъори си вървят по-скоро!

– Имате право, оставете всичко, както сте го написали. Къде трябва да се подпиша?

Нотариусът подаде перото на Бувил. Той едва различаваше края на хартията. Подписът му излезе малко извън листа. Чуха го да си мърмори:

– Накрая бог ще я накара да изкупи греховете си, преди да я повери на дявола.

Поръсиха малко прах, за да изсушат подписа му. Нотариусът пхна отново листата и дъсчицата за писане в черната си кожена чанта. После двамата анкетъори станаха, за да се сбогуват. Бувил им махна с ръка, без да става. Не бяха направили и пет крачки и се превърнаха за него в две неясни сенки, които се стопиха зад водната стена.

Бившият шамбелан дрънна със звънчето, поставено до него, за да му донесат киселото мляко. Измъчваха го различни мисли. Как уважаваният му господар Филип Хубави, издавайки присъдата си относно Артоа, бе забравил ратифицирания преди това от него договор, как не бе се погрижил преди това да премахне документа? Ах! И най-добрите крале не вършат само добродетелни дела...

Бувил си казваше също, че в някой от близките дни ще отиде при банкера Толомей, за да се осведоми за Гучо Балиони... и за детето... само че без да набляга особено, сякаш просто от любезност, между другото. Старият Толомей вече почти не ставаше от леглото си. На него пък му се бяха схванали краката. Животът ни напуска така: за един се затваря ухото, за друг угасват очите или престават да се движат крайниците. Изчисляваме миналото в години, но не смеем вече да мислим за

бъдещето освен в месеци или седмици.

„Ще доживея ли, докато узрее този плод и ще мога ли да го откъсна?“ – мислеше си граф дьо Бувил, като гледеше увисналата круша.

Месир Пиер дьо Машо, феодал на Монтаржи, беше човек, непрощаващ никога оскърбленията, дори и на мъртвите. Смъртта на враговете му не усмиряваше злопаметността му.

Баща му, заемащ висок пост по времето на Железния крал, бе смъкнат от Ангеран дьо Марини и материалното състояние на семейството сериозно бе пострадало. Падането на всемогъщия Ангеран беше за Пиер дьо Машо лична разплата. Най-щастливият ден в живота му беше, когато в качеството си на оръженосец на крал Луи Вироглавия бе отвел Ангеран дьо Марини до бесилото. Отвел е силно казано, той просто го бе придружил и то не на първата редица, а сред множеството много по-важни от него сановници. С годините обаче тези благородници си бяха отишли един след друг и това позволяваше на месир Пиер дьо Машо всеки път, когато разказваше за това паметно шествие през града, да минава с едно място по-напред в йерархията.

Най-напред той се задоволяваше да каже, че с поглед е отправил предизвикателство към месир Ангеран, изправен в каруцата, и с изражението си му доказал, че който навреди на рода Машо, рано или късно ще бъде сполетян от беда.

После, тъй като споменът разкрасява случилото се, той твърдеше, че по време на последната си разходка Марини не само го познал, но се обърнал към него и казал тъжно:

– А, вие ли сте Машо? Сега вие тържествувате. Навредих ви на времето, сега се разкайвам.

Днес, след като бяха изминали четиринадесет години, изглеждаше, че Ангеран дьо Марини, отивайки към смъртта си, е имал думи само за Пиер дьо Машо и от затвора чак до Монфокон му разкрил напълно душевното си състояние.

Дребен, със заключени над носа вежди и вдървен крак след лошо падане по време на турнир, Пиер дьо Машо все още караше да смазват грижливо броните, които никога вече не слагаше на гърба си. Беше колкото злопаметен, толкова и тщеславен и Робер д'Артоа знаеше отлично това, щом се бе потрудил да отиде два пъти при него, за да говорят именно за прочутото му яздене до каруцата с месир Ангеран.

– Отлично! Разкажете всичко това на кралските комисари, които ще поискат да свидетелствувате по моето дело – му каза Робер. – Мнението на доблестен мъж като вас е от голямо значение. Вие ще

осветлите краля и ще си спечелите неговата, както и моята признателност. Получаваха ли сте някога пенсия за услугите, оказани от баща ви и вас на кралството?

– Никога.

Каква несправедливост! След като толкова много интриганти, най-обикновени буржоа, парвенюта са си издействували през последните години да фигурират в списъците за дарения от двора, как са могли да забравят човек с такива добродетели като месир дьо Машо? Съзнателно недоглеждане, не ще и съмнение, внушено от графиня Мао, която открай време е била съюзница на Ангеран дьо Марини!

Робер д'Артоа щял лично да бди за изправянето на подобна неправда.

Така че когато рицарят дьо Вилбрем, и този път придружен от нотариуса Тесон, отиде при бившия щитоносец, той се престараваше в отговорите си, както анкетьорът – във въпросите.

Разпитът се състоя в една съседна градина, защото според тогавашния обичай в правосъдието показанията трябваше да се дават на открито място, навън.

Пиер дьо Машо разказваше така, сякаш екзекуцията бе станала предната вечер.

– Та, значи – поде Вилбрем, – вие сте били, месир, пред каруцата, когато свалили месир Ангеран близо до бесилото?

– Аз се качих в самата каруца и по заповед на крал Луи X попитах осъдения, за кои свои прегрешения пред кралството се обвинява, преди да се яви пред бога.

В същност Тома дьо Марфонтен бе натоварен на времето с това задължение, но Тома дьо Марфонтен бе отдавна мъртъв...

– А Марини продължи да се представя за невинен и да отрича всички обвинения, отправени му на процеса, но все пак призна... това са собствените му думи, от които личи измамничеството му... че „за справедливи каузи извършил несправедливи постъпки“. Тогава аз го попитах кои са тези постъпки и той ми изреди не една, както например, че уволнил баща ми, месир дьо Монтаржи, и че измъкнал от кралските регистри брачния договор на покойния граф д'Артоа, за да облагодетелствува госпожа Мао и дъщерите ѝ, снахи на краля.

– Ах, значи, той го е измъкнал? Сам си признал! – извика Вилбрем. – Това е много важно. Запишете го Тесон, запишете.

Нотариусът нямаше нужда да бъде подканван и стържеше усърдно хартията с перото. Какъв услужлив свидетел се оказа месир дьо Машо!

– А знаете ли, месир – попита Тесон, вземайки на свой ред думата, – дали е бил възнаграден за това престъпление?

Машо леко се поколеба, сбръчвайки сивите си вежди.

– Естествено, че е бил – отговори той. – Защото аз го попитах още дали е вярно, че е получил, както се разправяше, четиридесет хиляди ливри от госпожа Мао, за да издействува от краля да се произнесе в нейна полза. И Ангеран наведе глава в знак-на съгласие и голям срам, като промълви: „Месир дьо Машо, молете се на бога за мен!“ И това беше все едно признание.

При тези думи Пиер дьо Машо скръсти победоносно и презрително ръце.

– Сега всичко е съвсем ясно – каза Вилбрем със задоволство.

Нотариусът записваше последните думи на свидетеля.

– Изслушахте ли много свидетели вече? – попита бившият щитоносец.

– Четиринадесет, месир, а ни остава да чуем още два пъти по толкова – отвърна Вилбрем. – Но ние сме осем анкетъори и двама нотариуси, та си разпределяме работата.

II. ИЩЕЦЪТ ВОДИ АНКЕТАТА

Работният кабинет на монсеньор д'Артоа беше украсен с четири големи благочестиви фрески, доста посредствени, предимно в охра и синьо, изобразяващи четирима светци, „които вдъхват доверие“ – по думите на домакина. Вдясно св. Георги, поразяващ дракона, отсреща св. Мавриций, покровител на рицарите, облечен в броня и лазурна надризна; върху стената в дъното св. Петър изваждаше от морето неизчерпаемите си мрежи с риба; св. Магдалена, покровителка на грешниците, облечена само със златните си коси, заемаше четвъртата стена. Монсеньор Робер се заглеждаше главно натам.

Гредите на тавана бяха боядисани също в охра, жълто и синьо, като тук-там бяха изрисувани гербовете на Артоа, Бомон и Валоа. Маси, покрити с брокат, сандъци, върху които бяха поставени скъпи оръжия и тежки свещници от позлатено желязо, съставяха покъщнината на стаята. Робер стана от големия си стол и върна на нотариуса записаните от него показания, които бе прегледал набързо.

– Много добре, чудесни показания – заяви той, – особено думите на месир дьо Машо изглеждат съвсем непринудени и умело допълват

показанията на граф дьо Бувил. Вие наистина сте много ловък в съдопроизводството, метр Тесон, и не съжалявам, че ви издигнах на поста, който заемате. Под физиономията ви на светец се крие повече хитрост, отколкото в кухата глава на повечето магистрати в съда. Трябва да се признае, че бог е снабдил мозъка ви с доста широко място!

Нотариусът се усмихна угоднически и наведе аномално голямата си глава с шапчица на върха, която напомняше огромна черна зелка. Подигравателният комплимент на монсеньор д'Артоа прикриваше може би обещание за повишение.

– Това ли е цялата ви реколта? Имате ли други новини за днес? Докъде стигнахме с бившия байи на Бетюн?

Съдебната процедура е страст, подобна на хазарта. Робер д'Артоа живееше вече само за процеса си, мислеше и действуваше само с оглед на каузата си. Единственият смисъл на съществуването му през последните две седмици беше грижата да събере свидетелски показания. Умът му бе зает с това от зори до тъмно и дори нощем се събуждаше, сепнат сред съня си от някое внезапно хрумване и звънеше на слугата си Лорме, който пристигаше сънен и мърморещ недоволено, и го питаше:

– Ей ти, стари сънливце, не ми ли спомена онзи ден за някой си Симон Дурен или Дурие, който бил писар при дядо ми? Знаеш ли дали още е жив? Опитай се утре да узнаеш.

По време на църковната служба, на която присъствуваше от приличие, с изненада си даваше сметка, че се моли за успеха на процеса си. От молитвата най-естествено минаваше на машинациите си и си казваше, докато четяха евангелието: „Ами оня Жил Фламан, дето беше едно време щитоносец на Мао, а тя го изгони заради злосторничество. Ето един човек, който навярно би свидетелствувал в моя полза. Да не забравя това!“

Никога не бе участвувал по-редовно в заседанията на кралския съвет. Прекарваше всеки ден по няколко часа в двореца и оставяше впечатлението, че се занимава усилено с работите на кралството; но той правеше това само за да запази влиянието си над шурейя си Филип VI, за да го смятат необходим и за да бди да назначават на различни длъжности само хора по негов избор. Следеше отблизо издадените присъди, за да почерпи от тях идея за съдебна маневра. Пет пари не даваше за нищо друго.

Че гвелфите и гибелините продължаваха да се избиват взаимно, че Ацо Висконти накарал да убият чичо му Марко и барикадирал Милано срещу войските на император Лудвиг Баварски, докато пък Верона,

Виченце, Падуа, Тревиза се откъсват от властта на папата, покровителствуван от Франция – монсенъор д'Артоа знаеше, чуваше да се говори за това, но то бе далеч от съзнанието му.

Че в Англия партията на кралицата бе изпаднала в затруднение, че Роджър Мортимър ставаше все по-непопулярен с всеки изминат ден – монсенъор д'Артоа повдигаше рамене. В тези дни никак не се интересуваше от Англия, както и от фландърските вълнари, които заради по-изгодната си търговия сключваха все по-често договори с английските търговски компании.

Но че метр Андрийо от Флоренция, каноник-ковчежник на Бурж, трябва да получи нова църковна привилегия или че рицарят дьо Вилбрем трябва да бъде назначен в Сметната камара, това, виж, бе нещо важно и не търпеше никакво отлагане! Защото метр Андрийо заедно с месир дьо Вилбрем се числеше към осемте анкетъори, които трябваше да разследват процеса за графството Артоа.

Сам Робер бе посочил на Филип VI тези анкетъори и на практика ги бе избрал... „Дали да не вземем Бушар дьо Монморанси? Той винаги ни е служил лоялно... Дали да не вземем Пиер дьо Кюниер? Той е умен човек, тачен от всички...“ Така и за нотариусите, например този Пиер Тесон, от двадесет години свързан най-напред с Валоя, а после с Робер.

Пиер Тесон никога не бе се чувствувал по-влиятелен, никога не бил обект на по-близко приятелство, отрупван с толкова платове за рокли на съпругата си или с торбички злато за самия себе си. И все пак той бе уморен, защото Робер пришпорваше всички и жизнеността на този мъж бе направо изтощителна за другите.

Най-напред монсенъор Робер почти винаги беше на крак. Безспир сновеше из кабинета си между високите изображения на светците. От приличие метр Тесон не можеше да седне в присъствие на толкова високопоставена личнос френски пер. А нотариусите са свикнали да работят седнали: така че метр Тесон се мъчеше да държи тежката си чанта, която не смееше да постави върху брокатите, докато измъкваше от нея едно по едно показанията. Боеше се, че до края на този процес ще се разболеет от бърбери за цял живот.

– Срегнах се – каза той в отговор на Робер – с бившия байи Гийом дьо ла Планш, понастоящем задържан в Шатле. Онази жена, Дивион, бе ходила преди това при него. Даде показания, каквито очаквахме. Моли ви да не забравите да поговорите с месир Мил дьо Ноайе относно помилването му, защото работата му е спукана и има голяма опасност да го обесят.

– Ще гледам да го пуснат. Нека си спи спокойно. Ами Симон Дурие, изслушахте ли и него?

– Не още, монсеньор, но се свързах с него. Той е готов да заяви пред анкетьорите, че е присъствувал оня ден през 1302 г., когато граф Робер II, дядо ви, продиктувал малко преди да умре писмото, с което потвърждавал правото ви върху наследството на Артоа.

– А, много добре, много добре!

– Обещах и на него, че ще го вземете на служба в дома ви и ще му отпуснете пенсия.

– Защо е бил изгонен?

Нотариусът направи жест на човек, пъхщ пари в джоба си.

– Няма нищо! – възкликна Робер. – Вече е стар и е имал време да се покае! Ще му давам сто ливри годишно с квартира и завивки.

– Манесие дьо Ланоа ще потвърди, че измъкнатите документи са били изгорени от госпожа Мао... Както знаете, къщата му щеше да бъде продадена за дългове към ломбардите. Той ви е благодарен, че сте запазили покрива над главата му.

– Аз съм добросърдечен. Не всички знаят това. Но не ми казвайте нищо за Жувини, бившия лакей на Ангеран.

Нотариусът наведе виновно нос.

– Не можах да постигна нищо. Отказа. Твърди, че не знаел, не си спомнял вече.

– Как? – възмути се Робер. – Та аз ходих сам в Лувъра, където получава заплата, без да прави нищо, и говорих с него. А той се инати и не си спомня. Я опитайте да го подложите на разпит. Видът на клещите ще му помогне може би да каже истината.

– Монсеньор – отвърна тъжно нотариусът, – подлагаме на изтезания обвиняемите, но не и свидетелите.

– Кажете му в такъв случай, че ако не си напругне паметта, ще загуби заплатата си. Аз съм добросърдечен, но все пак трябва малко да ми се помогне, за да бъда такъв.

Той взе един бронзов свещник, тежаш най-малко петнадесет ливри и го заподмята от една ръка в друга, без да спре разходката си из стаята.

Нотариусът си помисли за божията несправедливост, която дарява с такава голяма мускулна сила хора, използващи я само за забавление, а с толкова малка горките нотариуси, обречени да носят тежките си кожени чанти.

– Не се ли страхувате, монсеньор, че ако вие отнемете заплатата на Жувини, той може да я получи от ръката на графиня Мао?

Робер се спря на място.

– Мао ли? – извика той. – Ами че тя е вече безсилна. Тя се спотайва, тя се страхува. Видели ли сте я в двора напоследък? Не мърда, трепери, знае, че е загубена.

– От вашите уста в божите уши, монсеньор! Разбира се ние ще спечелим, но все пак няма да мине без няколко малки спънки...

Тесон се колебаеше дали да се доизкаже, не само защото се трахуваше от думите си, но и защото много му бе натежала чантата. Трябваше да остане още пет или десет минути прав. – Уведомиха ме – поде той, – че следят нашите анкетьори в Артоа и свидетелите ни са посещавани не само от нас. Освен това напоследък сноват пратеници между двореца на госпожа Мао и Дижон. Забелязвали са, че в дома ѝ влизат куриери с ливреята на Бургундската династия...

Мао се опитваше да затегне връзките си с херцог Йод, нямаше никакво съмнение. А бургундската партия се ползваше в двора с подкрепата на кралицата.

– Да, но на моя страна е кралят – възрази Робер. – Тази мръсница ще загуби, Тесон, уверявам ви!

– Би трябвало все пак да представите документите, монсеньор, защото без тях... На устни показания могат винаги да се противопоставят други устни показания... Колкото по-скоро, толкова по-добре.

Той имаше и лични съображения, за да настоява. С внушаване на доста голям брой показания, тоест с изтръгването им чрез подкуп или заплаха, един нотариус може да забогатее, но рискува също да попадне в Шатле или дори върху изтезателното колело... Тесон съвсем не копнеше да заеме мястото на бившия байи на Бетюн.

– Тия ваши документи идват. Идват! Пристигат, казвам ви! Да не мислите, че е толкова лесно да ги получа?... Добре че се сетих, Тесон – каза внезапно Робер, като посочи с показалец черната му чанта – отбелязал сте в показаниято на граф дьо Бувил, че брачният договор бил подпечатан от дванадесетте перове. Защо сте писали това?

– Защото свидетелят го каза, монсеньор.

– Аха, така... Това е много важно – каза замислено Робер.

– Но защо, монсеньор?

– Защо ли? Ами защото очаквам другото копие на договора, от регистрите на Артоа, което трябва да ми предадат... при това много скъпо... Ако имената на дванадесетте перове не фигурират на него, документът няма да бъде валиден. Кои ли са били перове тогава? За херцозите и графовете е лесно, но кои ли са били църковните перове? Виждате

ли колко трябва да се внимава за всичко?

Нотариусът погледна Робер със смесица от безпокойство и възхищение.

– Да ви кажа ли, монсеньор, ако не бяхте такъв голям благородник, щяхте да бъдете възможно най-добрият нотариус в кралството. Без да ви обиждам, монсеньор, без да ви обиждам!

Робер позвъни, за да придружат до изхода посетителя му.

Щом нотариусът си отиде, Робер излезе през вратичката, скрита между краката на Магдалена – декоративно приспособление, което страшно го забавляваше, и изтича в спалнята на жена си. Като изгони придворните дами, той й каза:

– Жана, миличка, скъпа моя графиньо, съобщете на Дивион да преустанови писането на брачния договор: в него трябва да фигурират имената на дванадесетте перове през 82 година. Знаете ли ги? Чудесно! Нито пък аз! Как можем да ги узнаем, без да предизвикаме подозрение? Ах, колко изгубено време, колко изгубено време!

Графиня дьо Бомон гледаше мъжа си с прекрасните си бистри сини очи. Бегла усмивка озаряваше лицето ѝ. Нейният исполин пак бе намерил причина за вълнение. Тя му каза съвсем спокойно:

– Ами че в Сен Дьони, мили приятелю, в Сен Дьони, в регистрите на абатството. Там сигурно ще открием имената на перовете. Ще изпратя изповедника си, монаха Анри, все едно че иска да направи някаква справка.

По широкото лице на Робер се появи изражение на шеговита нежност, на радостна признателност.

– Знаете ли, мила приятелко – каза той, като се поклони възтромаво, – че ако не бяхте толкова висопоставена дама, щяхте да бъдете най-добрият нотариус на кралството?

Те се усмихнаха един на друг и графиня дьо Бомон, родена Жана дьо Валоа, прочете в очите на Робер обещанието, че тази вечер ще сподели леглото ѝ.

III. ФАЛШИФИКАТОРИТЕ

Когато човек тръгне по пътя на лъжата, винаги си въобразява, че ще го измине бързо и лесно. Преодолява с лекота и с известно удоволствие първите препятствия, но скоро гората се сгъстява, пътят се заличава, разклонява се в пътечки, които се губят в тресавища; спъва се на всяка

крачка, затъва или губи почва под себе си. Почва да се дразни. Изразходва силите си в напразни ходове, всеки от които е ново неблагооразумие.

На пръв поглед нищо по-просто от подправка на стар документ – лист от велен⁸, изложен на слънце, за да пожълтее, и захабен в пепел, опитната ръка на подкупен писар, няколко печата, прикачени на копри-нени шнурове: това като че ли изисква малко време и скромни разходи.

Но на първо време Робер д'Артоа беше принуден да се откаже от възстановяването на брачния договор на баща си. Не само защото трябваше да се издирият имената на дванадесетте перове, но и защото той трябваше да бъде написан на латински, а не всеки писар беше годен да намери използваната някога формула в брачните договори на лица, близки до короната. Бившият дворецов свещеник на кралица Клеманс Унгарска, вещ по тези въпроси, все още се бавеше и не бе дал началната и крайната формула на договорите. Не смееха да го насилят да побърза, за да не би да се усъмни в нещо.

Поставяше се и проблемът за печатите.

– Накарайте някой гравьор да ги копира по стари печати – бе препоръчал Робер.

Гравьорите на печати бяха заклетни експерти; дворецовият гравьор бе заявил, че не може да се имитира точно печат, тъй като нямало два еднакви калъпа, а восьък, подпечатан с фалшив калъп се разпознавал лесно от всеки експерт. Колкото до оригиналните калъпи, те били винаги унищожавани, когато умирал собственикът им.

Трябваше, значи, да си набавят стари документи, снабдени с печатите, които им бяха нужни, да отлепят съответните печати, съвсем не лека операция, и да ги поставят под фалшивия документ.

Робер посъветва Дивион да съсредоточи усилията си над не толкова мъчен документ, който имаше при това не по-малко значение.

На 28 юни 1302 година, преди да замине за войната с Фландрия, в която загинал, пронизан на двадесет места с копие, старият граф Робер II бе поставил в ред работите си и бе потвърдил с писмо нарежданията си относно наследяването на графство Артоа от внук му.

– А това е вярно, всички свидетели го удостоверяват! – повтаряше Робер на жена си. – Симон Дурие си спомня дори кои васали на дядо ми присъствували и кои байита са го подпечатали. В случая ще блесне само истината!

8. Изящна телешка кожа. Б. ред.

Симон Дурие, бивш нотариус на Робер II, ги запозна със съдържанието на писмото, доколкото можеше да си го спомни. То бе написано от един писар на графиня дьо Бомон на име Дюфур. Само че Дюфур беше задрасквал на много места, пък и почеркът му се разпознаваше.

Дивион отиде в Артоа и занесе текста на някой си Робер Росиньол, някога писар при Тиери д'Ирсон. Той преписа писмото и то не с гъше перо, а с бронзово, за да преправи по-умело почерка си.

Този Росиньол, комуто предложиха едно пътешествие до Сен Жак дьо Компостел, където обеща да отиде, за да изпълни някакъв обет за здраве, имаше зет, Жан Олиет, който добре умеел да отлепва печати. Това семейство явно разполагаше с неизчерпаеми ресурси! Олиет запозна с изкуството си Жана Дивион.

Тя се връща в Париж, затваря се с госпожа дьо Бомон и само една прислужница, Жана ла Мескин. И ето че трите жени се упражняват да отлепват восъчните печати от стари документи посредством нагрят бръснач и конски косъм, натопен в специална течност, за да не се къса. Разрязват печата на две, загряват едната половина и я долепват до другата, като прищипват помежду им копринения шнур или края на пергамента на новия документ. После загряват леко ръба между двете половинки, за да изчезне следата на слепването.

Жана дьо Бомон, Жана Дивион и Жана ла Мескин се упражниха по този начин над повече от четиридесет печата. Никога не работеха на едно и също място. Криеха се ту в някоя стая на двореца Артоа, ту в двореца Егъл, ту в някоя полска къща.

Робер се вмъкваше понякога в стаята, за да хвърли поглед на заниманията им.

– Значи, моите три Жани са на работа! – подхвърляше им той в добро настроение.

Най-сръчна от трите беше графиня дьо Бомон.

– Ръце на жена, ръце на фея – казваше Робер и целуваше галантно пръстите на жена си.

Ала всичко не се свеждаше само до отлепване на печати. Трябваше да си набавят точно онези, които им бяха нужни.

Лесно можеха да намерят печата на Филип Хубави. Той се срещаше навред върху какви ли не кралски документи. Робер помоли епископ д'Еврьо да му даде уж за справка едно писмо относно владението му Конш и никога не го върна.

Жана Дивион възложи на приятелите си Росиньол и Олиет, както и на други две мошенички, Мари Бялата и Мари Черната, да издирят

стари печати на байта и феодалите.

Скоро събраха всички печати с изключение на един, най-важния: на покойния граф Робер II. Можеше да изглежда абсурдно, но беше така: всички семейни документи бяха прибрани в регистрите на Артоа, под охраната на служителите на Мао, а Робер, непълнолетен по време на смъртта на дядо си, не притежаваше нито един.

Благодарение на една своя братовчедка Жана Дивион установи връзка с някой си Урсон Едноокия, който имал някакво разрешение от покойния граф, подпечатано с печата му. Той изглеждаше склонен да го преотстъпи срещу триста ливри. Графинята бе казала да купят документа на каквато и да е цена, но Жана Дивион нямаше толкова пари в Артоа, а месир Урсон Едноокия не се съгласявал да даде разрешението срещу голи обещания.

Като се чудела какво да прави, Дивион си спомни, че има мъж, който си живее кротко в Бетюн. Той никога не се беше показвал кой знае колко ревнив към нея, а сега, след като епископ Тиери бе умрял... Тя прибягна до него. Безспорно вече много хора знаеха тайната, но нямаше как. Мъжът не пожела да ѝ даде пари, но се съгласи да даде един добър кон, с който бил на турнир, и Дивион го даде като залог на месир Урсон, като му остави и няколкото бижута, които носеше със себе си.

А Жана Дивион не се жалеше! Не пестеше нито време, нито сили, нито увещавания, нито разкарване. Нито пък езика си. Освен това вече внимаваше да не загуби нещо. Спеше с ключовете под възглавницата си.

С изтръпнала от възмущение ръка тя отлепи с бръснар печата на покойния граф Робер. Печат, костващ триста ливри! Пък и как би намерил друг такъв, ако случайно го счупеше?

Монсеньор Робер губеше вече търпение, защото всички свидетели бяха вече изслушани и кралят доста любезно, в знак на заинтересованост, го питаше скоро ли ще представи документите, за чието съществуване бе положил клетва.

Още два, още един ден търпение. Монсеньор Робер щеше да бъде доволен!

IV. НА ГОСТИ В РЪОЙИ

През горещия сезон, когато държавните работи и грижите по процеса му оставят свободно време, Робер д'Артоа обича да прекарва края

на седмицата в Ръойи, в замъка на рода Валоя, наследен от жена му.

Ливадите и горите поддържат приятна хладина около жилището. Там Робер пази ловните си птици. Обитателите са многочислени, защото много млади благородници, преди да бъдат посветени в рицари, постъпват при Робер като щитоносци, икономи или камериери. Който не успее да влезе в обкръжението на краля, се мъчи да се приближи до граф д'Артоа чрез препоръката на влиятелни роднини, а веднъж допуснат, се стреми да се отличи с усърдието си. Да държиш юздата на коня на монсеньор, да му подадеш кожената ръкавица, върху която ще кацне киприят му сокол, да донесеш прибора му на масата, да наведеш над мощните му ръце ибрика с вода, означаваше леко издигане в йерархията на държавата. Да дръпнеш възглавницата му сутрин, за да го събудиш е, кажи речи, да дръпнеш добрия бог за ухото, защото, както се твърди единодушно, от монсеньор Робер зависи лошото и хубавото време в двореца.

Тази събота в началото на септември той покани в Ръойи няколко свои приятели благородници, измежду които месир дьо Бреси, рицаря дьо Анже и архидякона д'Авранш, както и полуслепия граф дьо Бувил, за когото прати носилка. За онези, които бяха готови да станат рано сутринта, той предложи да устрои малък лов на птици в полет.

В този миг гостите му са се събрали в залата, където се раздава правосъдие, а самият той, облечен по домашному, е седнал свойски в голямото си кресло. Графиня дьо Бомон, съпругата му, е също там, както и нотариусът Тесон, който е оставил върху една маса подставката си за писане и перата.

– Месир, драги приятели, свиках ви, за да се посъветвам с вас.

Хората винаги се ласкаят, когато им поискаме съвет... Младите благородници поднасят на гостите напитки преди яденето, ароматизирани вина, захаросани плодове, белени бадеми в позлатени купички. Внимават да не вдигат шум или да не сбъркат нещо. Отварят широко очи: подготвят спомените си. По-късно ще кажат: „Бях в онзи ден у монсеньор Робер. Там беше граф дьо Бувил, бившият шамбелан на крал Филип Хубави...“

Робер говори спокойно и сериозно: някаква си жена, Дивион, която почти не познава, дошла да му предложи едно писмо на епископ Тиери д'Ирсон, което притежавала заедно с други негови писма... Била негова интимна приятелка – доверява Робер, снишавайки глас. Естествено тя иска пари. Този вид жени са все същата стока. Но документът изглежда важен. Все пак, преди да го купи, Робер иска да се увери, че не го

подвеждат, че писмото е автентично, че може да се използва като доказателство, а не е подправено само за да измъкнат пари от него. Ето защо той е поканил приятелите си, които са умни хора и по-вещи от него в писмените документи, за да прегледат това доказателство.

От време на време Робер хвърля поглед към жена си, за да се увери в ефекта от думите си. Жана незабележимо му кима с глава. Тя се възхищава от грубоватата хитрост на съпруга си и колко умело този толкова ловък исполин се прави на наивен, когато иска да измами другите. Преструва се на неспокоен, мнителен... Гостите им не може да не одобряват това толкова правдоподобно писмо. А веднъж одобрили го, те няма вече да се отрекат от думите си и в двора и парламента ще се пръсне вестта, че Робер притежава доказателство за правата си.

– Доведете Жана Дивион – произнесе той строго.

Жана Дивион влезе, скромна, с вид на провинциалистка. Под лепената забрадка се подава острото ѝ лице с очи с тъмни кръгове. Няма нужда да се прави на уплашена. Наистина е изтръпнала от страх. Изважда от голямата си платнена кесия навит на руло пергамент, от който висят няколко печата, и го подава на Робер, който го разгъва, разглежда го набързо, после го представя на нотариуса.

– Вижте печатите, метр Тесон.

Нотариусът проверява как са закрепени копринените шнулове, навеща огромната си черна шапка и профила си, подобен на лунен сърп, над велена.

– Това е наистина печатът на покойния граф, вашия дядо, монсеньор – казва той напълно убеден.

– Погледнете го и вие, месир – предлага на всички Робер.

Предават си документа от ръка на ръка. Месир дьо Бреси потвърждава, че печатите на байтата на Арас и Бетюн са автентични. Граф дьо Бувил приближава писмото до уморените си очи. Той различава само зеленото петно в долния край на писмото. Опипва въсъка, който се подава под пръста му, и от очите му закапват сълзи:

– Ах! – прошепва той. – Зеленият въсъчен печат на моя добър господар Филип Хубави!

Настъпва миг на всеобщо разнежване, миг тишина в знак на уважение към далечните спомени на стария служител на короната.

Жана Дивион, която се е отдръпнала до стената, разменя крадешком поглед с графиня дьо Бомон.

– А сега, прочетете ни съдържанието, метр Тесон – заповяда му Робер.

Нотариусът пое пергаментата и зачете:

– Ние, Робер Френски, пер и граф д'Аргоа...

Началото съответствува на обичайните формули и присъстващите слушат, без да се съмняват в нищо.

– ...и заявяваме тук в присъствие на феодалите на Сен Вьонан, Сен Пол, Уелпейел, рицари, които ще подпечатат с печатите си, и на метр Тиери д'Ирсон, мой писар...

Няколко погледа се обърнаха към Дивион, която наведе глава.

„Много хитро, много хитро, че споменахме епископ Тиери – мисли си Робер, – това прави достоверни показанията за неговата роля. Всичко се свързва прекрасно.“

– ...че при женитбата на нашия син Филип ние го въведохме във владение на графството ни, като си запазахме използването му, докато сме живи, а дъщеря ни Мао се съгласи и се отказа от гореспоменатото графство...

– Ами че това е от първостепенно значение! – възкликна Робер. – Това е много повече, отколкото очаквах! Никога никой не ми бе казал, че Мао се е била съгласила! Виждате ли, мили приятели, колко е непочтена!... Продължете, метр Тесон.

Писмото направи много силно впечатление на присъстващите. Клатят глави, споглеждат се... Да, безспорно, документът е важен.

– ...а сега, когато бог прибра при себе си нашия скъп любим син граф Филип, искаме от нашия господар краля, акс ни се случи във войната бог да ни призове, нашият господар кралят да бди, щото наследниците на моя син да не бъдат обезнаследени.

Главите на присъстващите продължават да кимат с достойнство. Рицарят дьо Анже, който е член на Парижкия съд разперва ръце в посока на Робер с жест, който красноречиво казва: „Монсеньор, процесът ви е спечелен!“

Нотариусът довършва:

– ...и подпечатахме горното с нашия печат в двореца ни в Арас на двадесет и осмия ден на юни в благословената 1322 година.

Робер не можа да скрие тревожното си сепване. Графиня дьо Бомон пребледня. Дивион, опряна на стената, едва не примря.

Не само те чува „1322 г.“. Главите на присъстващите извърнаха изненадани към нотариуса, който самият изглеждаше сащисан.

– Хиляда триста двадесет и втора ли прочетохте? – попита рицарят дьо Анже. Искате да кажете триста и втора, годината на смъртта на граф Робер, нали?

Метр Тесон охотно би се обвинил в грешка на езика, но текстът е пред очите му и на него ясно е написано 1322 год. И естествено всички ще поискат да видят документа още веднъж. Как е могло да стане това? Ах, монсеньор Робер ще изпадне в такъв бяс! А и самият той, Тесон, в каква каша се забърка? В Шатле... в Шатле ще свърши цялата тази история!

Той прави това, което е в неговите възможности, за да поправи бедата: смотолевя:

– Сбъркано е... Но да, разбира се, трябва да се чете триста и две...

И той чевръсто потапя перото в мастилото, зачерква, заличава няколко букви и възстановява правилната дата.

– Но ваша работа ли е да нанасяте поправката? – запитва го рицарят дьо Анже, доста шокиран.

– Но, разбира се, месир – казва нотариусът. – Под думата са сложили две точки: нотариусите имат навика да поправят сбърканите думи, под които са поставени двете точки...

– Така е – потвърждава архидяконът на Авранш.

Но този инцидент развали хубавото впечатление от четенето.

Робер повиква един щитоносец, поръчва му на ухото да ускорят вечерята и се опитва да съживи разговора.

– Общо взето, метр Тесон, вие намирате, че писмото е автентично?

– Но, разбира се, разбира се, монсеньор! – бързо отговаря Тесон.

– И според вас ли, месир архидяконе?

– Струва ми се, че е автентично.

– Би трябвало може би – казва с приятелски тон месир дьо Бреси – да го сравните с други писма на покойния граф д'Артоа от същата година...

– Но как, приятелю – отвръща Робер, – как да го сравня, когато леля ми Мао държи всичко в своите регистри? Мен ми се струва, че писмото е автентично. Човек не може да измисли подобни неща! Самият аз не знаех всичко това и особено, че Мао се е била отказала.

В този миг в двора прозвучаха тръби. Робер плесна – Вече носят водата, монсеньори! Да си измием ръцете и да седнем на масата.

Пяна излизаше от устата му, докато кръстосваше спалнята на графинята и подът трепереше под стъпките му.

– И вие го видяхте! А Тесон го чете! И онази Дивион го чете! И никой, никой от вас не можа да види това злополучно „двадесет и втора“, което застрашава да събори цялата ни сграда!

– Но и самият вие, приятелю – отговори невъзмутимо графинята, –

и вие четохте и препрочетохте писмото и изглеждахте напълно доволен, струва ми се.

– Е, да, четох го и аз също не видях тази грешка! Да четеш наум и да четеш на глас не е едно и също. Пък и можех ли да допусна, че ще направят такава глупост? Това магаре нотариусът, трябваше... И другото магаре, което написа писмото... как се казваше той? Росиньол?... Има претенцията, че може да напише такова писмо, измъква ви по-голяма сума, отколкото е нужна, за да построиш къща и не е годен да напише врънатата дата! Ще заповядам да уловят този Росиньол и да го нашибат до кръв!

– Ще трябва да го уловите в Сен Жак, приятелю, където е на поклонение с вашите пари.

– Тогава, когато се върне!

– А не се ли страхувате, че ще се разбъбри доста високо, докато го шибат?

Робер повдигна рамене.

– Имахме щастие все пак, че това се случи тук, а не при четенето на писмото пред съда! Трябва да внимавате повече, мила приятелко, за другите документи, за да не би да се повторят подобни грешки!

Госпожа дьо Бомон намираше, че е несправедливо съпругът ѝ да излива гнева си върху нея. Самата тя окаяваше грешката не по-малко от него и беше също така опечалена, но след целия положен труд, след като си бе изранила пръстите, за да реже восъка на толкова печати, тя смяташе, че Робер можеше не се държи с нея като с виновна.

– Но в края на краищата, Робер, защо сте се вперили така настървено в този процес? Защо сам рискувате и ме карате да рискувам и аз ведно с толкова други хора от обкръжението ви да бъдем изобличени в измама и фалшификация?

– Това не е измама и документите не са фалшиви! – изрева Робер. – Аз искам истината да блесне пред очите на всички, а други я крият упорито!

– Да приемем, това е истината, но сам ще признаете, че тази истина не изглежда външно добре. Страхувам се, че под такава премяна няма да я познаят! Имате всичко, приятелю: вие сте кралски пер, брат на краля чрез мен, която съм негова сестра, всеилен в съвета му. Доходите ви са големи, а и това, което ви донесох като зестра и наследство, направи богатството ви завидно. Защо не оставите Артоа? Не мислите ли, че достатъчно играхме тази игра, която може да ни струва скъпо?

– Мила приятелко, вие разсъждавате неправилно и се учудвам на

думите ви, тъй като обикновено сте много прозорлива. Аз съм пръв барон на Франция, но барон без земя. Малкото ми графство Бомон което ми бе дадено като компенсация, е владение на короната: поднасят ми доходите от него, без лично аз да го експлоатирам. Издигнаха ме до ранга на пер, но както сама казахте преди малко, защото кралят е ваш брат. Дано бог ни го запази задълго, но никоя крал не е вечен. Видяхме колко много си отидоха! Ако случайно Филип умре, нима аз ще стана регент? Ако злата му куца съпруга, която ме мрази и ви мрази, се облегне на Бургундия, за да стане регентка, ще бъда ли така могъщ и кралското съкровище ще продължава ли да ми плаща доходите от графството ми? Нямам администрация, нямам правосъдие, нямам действителни васали, не мога да набера от земята си хора, които да ми дължат пълно подчинение и които да настаня на разни длъжности. Кой заема държавните служби днес? Хора, дошли от Валоя, от Анжу, от Мен, от земите и феодалите на добрия Шарл, баща ви. Откъде вземам моите собствени служители? Измежду същите тези хора. Повтарям ви. Лично аз нямам нищо. Не мога да свикам достатъчно знамена, за да накарам да треперят пред мен. Истинската власт се изчислява само по броя на владенията, над които командуваш и откъдето можеш да свикаш войници. Моето благосъстояние се дължи само на мен, на ръцете ми, на мястото, което заемам в съвета. Влиянието ми е основано на кралската благосклонност, а благосклонността трае, колкото е угодно богу. Ние имаме синове. Помислете си за тях, миличка! Тъй като не съм сигурен, че са наследили мозъка ми, бих искал да им оставя короната на Артоа... която им се пада най-справедливо, по наследство!

Той никога не бе разкривал така подробно съкровените си мисли и графиня дьо Бомон, забравила предишното си огорчение, виждаше мъжа си под нова светлина, не вече само хитър колос, чиито интриги я забавляваха, не само като негодник, годен за всякакви безчинства, ухажор на всички девойки, благороднички, обикновени гражданки или слугини, но като истински голям благородник, разсъждаващ върху законите на своята обществена принадлежност. Когато Шарл дьо Валоя се домогваше някога до кралство или до императорска корона и търсеше короновани женихи за дъщерите си, оправдаваше постъпките си с подобни съображения.

В този миг един щитоносец потропа на вратата: дамата Дивион искала да говори спешно с графа.

– Какво още иска от мен тази типеса? Не се ли бои, че ще я смажа? Въведете я.

Жана Дивион влезе като замаяна, защото носеше много лоша вест. Двете негоднички от Артоа, Мари Бялата и Мари Черната, които ѝ бяха помогнали да купи няколко печата за фалшивото писмо, били в затвора, уловени от сержантите на графиня Мао.

V. МАО И БЕАТРИС

– Дяволът да ви изтръгне червата на всички ви, обесници такива – крещеше графиня Мао. – Възможно ли е? Заповядвам да заловят тези две жени, от които можехме да узнаем всичко, и едвам уловени, ето че ги пускат на свобода!

В замъка си Конфлан на Сена, близо до Венсен, графиня Мао само няколко минути преди това бе научила, че двете слугини на Дивион, задържани по нейна заповед от байито на Арас, били освободени. Беше страшно разгневена и „обесниците“, към които бяха отправени клетвите ѝ, се представяха в момента само от придворната ѝ госпожица Беатрис д'Ирсон, върху която изливаше яростта си. Байито на Арас беше чичо на Беатрис, по-малък брат на покойния епископ Тиери.

– Тези негоднички, госпожо... са били освободени само защото двама сержанти са представили заповед от краля! – отвърна невъзмутимо Беатрис.

– Хайде де! Много го е еня краля за две слугини, които държат гостилница в предградията на Арас! Те са били пуснати по заповед на моя Робер, който е изтичал при краля и е издействувал освобождаването им. Взели ли са поне имената на сержантите? Уверили ли са се, че наистина са кралски служители?

– Те се наричат Масио л'Алман и Жан льо Сервоазие, госпожо – отвърна Беатрис пак така бавно и невъзмутимо.

– И двамата сержанти на Робер! Познат ми е този Масио д'Алман. Него именно моят мръсен племенник използва за най-лошите си удари. И освен това как е бил уведомен Робер, че слугините на Дивион са уловени? – попита Мао, като хвърли поглед, изпълнен с подозрение, към придворната си госпожица.

– Не може да не знаете, госпожо, че монсеньор Робер е запазил доста връзки с Артоа...

– Надявам се, че не се е свързал с хората, които са ми най-близки. Когато някой ми служи лошо, това е равносилно на измяна, а ми изменят от всички страни. Ах, откакто Тиери умря, като че ли сърцето ви

изстина към мен. Неблагодарници! Отрупах ви с благодеяния. От петнадесет години се държа с теб като със собствена дъщеря...

Беатрис д'Ирсон сведе дългите си черни ресници и се загледа неопределено в плочите на пода. Мургавото ѝ гладко лице с добре очертани устни не издаваше никакво чувство, нито смирение, нито бунтуване, а само известна неискреност със свеждането на необикновено дългите мигли, зад които се засланияше погледът ѝ.

– ... Чичо ти Дьони, когото направих мой ковчезник, за да угодя на Тиери, ме мами и обира! Къде са сметките за черешите от овощната ми градина, които той продаде това лято на пазара в Париж? Някой ден ще поискам да проверя книгите му! Имате всичко, земи, къщи, замъци, купени с доходите, които реализирате от мен! Чичо ти Пиер, един глупак, когото назначих за байи, като си въобразявах, че като е толкова глупав, ще ми бъде поне верен, не е способен, както виждаш, да държи затворени вратите на затворите ми! Излизат си от тях както си щат, като от странноприемница или вертеп!

– Може ли е чичо ми да откаже, госпожо, след като е видял кралския печат?

– Ами през тези четири дни, които прекараха в затвора, казаха ли нещо тези слугини на престъпна уличница? Накараха ли ги да проговорят? Подложил ли ги е чичо ти на изтезание?

– Но, госпожо – отвърна Беатрис със същия бавен глас, – той не можеше да стори това без заповед от съда. Вижте какво се случи с байито на Бетюн...

С един замах на голямата си, покрита с петна ръка Мао помете доводите ѝ.

– Не, вече не ми служите така предано или по-право казано никога не сте ми служили добре!

Мао старееше. Възрастта бележеше исполинското ѝ тяло. Твърд бял мъх растеше по бузите ѝ, пламващи при най-малко недоволство. Приливът на кръв в такива моменти очертаваше нещо като червен лигавник върху деколтето ѝ. Предишната година на няколко пъти здравето ѝ сериозно се беше влошило. Този период бе гибелен за нея във всяко отношение.

След лъжливата ѝ клетва в Амиен и учредяването на анкетната комисиия, характерът ѝ ставаше все по-жлъчен, едва ли не противен. А и умът ѝ отслабваше. Тя поставяше горе-долу всичко на една и съща плоскост. Ако град повредеше розите, които отглеждаше с хиляди в градините си или станеше злополука с хидравличните машини, които

подхранваха с вода изкуствените водопади в замъка й Есден, гневът й връхлиташе като буря върху градинарите, инженерите, щитоносците, Беатрис.

– Ами тези картини, нарисувани преди по-малко от десет години! – викаше тя, сочейки фреските в галерията на Конфлан. – Четиридесет и осем парижки ливри съм платила на оня живописец, дето чичо ти Дьони бе извикал от Брюксел.

А ми бе гарантирал, че слагал най-фини бои! Още няма десет години и погледни само! Среброто на шлемовете вече е потъмняло и долната част на картината е цялата олющена. Добросъвестна работа ли е това, питам те?

Беатрис се отегчаваше. Свитата на Мао беше многочислена, ала съставена изключително от възрастни хора. Мао сега стоеше доста настрана от двора, който бе изцяло подчинен на влиянието на Робер. Там, в Париж, в Сен Жермен имаше непрекъснати състезания, турнири и празненства – за рождения ден на кралицата, за отпътуването на краля на Бохемия или без причина, просто за да си доставят удоволствие. Мао почти не отиваше или се появяваше само за кратко време, когато беше принудена в качеството си на пер. Тя не беше вече на възраст да танцува кароли, нито имаше настроение да гледа забавленията на другите особено в двор, където се отнасяха толкова зле с нея. Не изпитваше вече удоволствие дори да пребивава в Париж, в двореца си на улица Моконсей. Живееше затворена между високите стени на Конфлан или в Есден; беше принудена да възстанови замъка си след опустошенията на Робер през 1316 година.

Тиранична, откакто нямаше вече любовник – последният беше епископ Тиери д'Ирсон, когото тя поделеше с Дивион и на това се дължеше омразата на Мао към тази жена, – опасяваща се да не би да се почувствува неразположена през нощта, тя задължаваше Беатрис да спи в дъното на спалнята й, където се напластяваха неприятни миризми на старост, лекарства и яденета. Защото Мао все още се тъпчеше час по час, жертва на все същата чудовищна лакомия. Завесите и гоблените лъхаха на задушен заек, месо от дивеч, яхния и чесън. Честите й разстройства я принуждаваха да вика лечители, лекари, бръснари и аптекари. Сиропи и билкови отвари се редуваха с мариновани меса. Ах, къде бе хубавото време, когато Беатрис помагаше на Мао да тровят крале!

Самата Беатрис бе почнала да чувства тежестта на годините. Младостта й беше към своя край. Тридесет и три години е възраст, когато всички жени, дори най-порочните, оглеждат двата склона на живота

си, мислят с носталгия за изминатите сезони и с тревога за бъдещите. Беатрис все още беше красива и се уверяваше в това от погледите на мъжете, нейните предпочитани огледала. Но тя знаеше също, че вече съвсем не притежава онзи тен на златист плод, който беше очарованието ѝ на двадесет години. Много тъмните ѝ очи, чието бяло почти не се забелязваше между миглите, не бяха така блестящи сутрин при събуждане. Ханшът ѝ леко натежаваше. Именно сега не трябваше вече да пилее дните си.

Но какво да стори с тази Мао, която я задължаваше да спи в стаята ѝ, как да се изплъзне, за да отиде при някой случаен любовник в полунощ, в някоя тайна къща, да присъства на някаква безсмислена литургия и да намери тръпчива наслада в оргиите на сабат⁹?

– Къде си се зареяла? – кресна ѝ внезапно графинята.

– Не съм се зареяла, госпожо... – отвърна Беатрис, като плъзна поглед към Мао. – Мисля си само, че бихте могли да си намерите някое по-добро момиче от мен, за да ви служи...

Смятам да се омъжа.

Съзнателна злост, с незабавен ефект.

– Чудесна партия ще бъдеш! – извика Мао. – О, хубаво ще се нареде онзи, който те вземе за жена. Ще търси девствеността ти в постелята на всичките ми щитоносци, преди да му сложиш там рога!

– На моята възраст, госпожо, до която ме държахте неомъжена, за да ви слугувам... девствеността е по-скоро недостатък, а не добродетел. Тъй или иначе, тя е нещо по-обикновено от къщите и имуществата, които ще занеса на някой съпруг.

– Ако ги запазиш, моето момиче! Ако ги запазиш! Защото те са остригани от моя гръб!

Беатрис се усмихна и черният ѝ поглед отново се забули.

– О! Госпожо – промълви тя извънредно кротко, – вие няма да отнемете благоденията си на някого, който ви е служил в такива тайни начинания... които сме извършили заедно.

Мао я изгледа с омраза.

Беатрис умееше да ѝ припомня кралските трупове, които спяха между тях, захаросаните бадеми на Вироглавия, отровата върху устните на малкия Жан I... и знаеше също как ще завърши сцената – с качилата се в лицето на графинята кръв и с червения лигавник, белязал волската ѝ шия.

9. Нощно сборище на вещици.

– Няма да се омъжиш! На, виж колко зле ми действаш като спориш с мен и бъди доволна – каза Мао, като се отпусна върху един стол. – Кръвта бучи в ушите ми. Пак ще трябва да ми слагат пиявици.

– Да не би защото ядете прекалено много, госпожо, трябва да ви пускат кръв?

– Ще ям каквото ми се ще – изрева Мао – и когато ми се ще! Няма да оставя една невежа като теб да решава какво е добре за мене. Иди да ми донесеш английско сирене! И вино! И не се бави!

В килера нямаше вече английско сирене. Последната доставка беше изчерпана.

Кой го е изял? Крадат ме! Тогава да ми донесат препечена баница с месо!

„Ами да, точно това. Тъпчи се и пукни!“ – мислеше си Беатрис, като слагаше пред нея подноса.

Мао сграбчи един голям резен и го захапа. Нещо изпраща и отекна в главата ѝ: не беше схрускала само кората, а си бе счупила един зъб, още един зъб.

Сивите ѝ, налети с кръв очи се разшириха малко. Тя остана за миг неподвижна с баницата в едната ръка, чаша вино в другата и зинала уста: един преден зъб, счупен до основата, се бе препречил хоризонтално до устната ѝ. Остави чашата и отдели без усилие счупената част на зъба, опипа с език празното място под венеца и грапавата, болезнена повърхност на корена. Същевременно наблюдаваше малкото парче пожълтяла слонова кост, черно на счупеното място, късче от нея самата, което я напускаше.

Мао вдигна очи, защото Беатрис пред нея избухна в смях. Скръстила ръце под гърдите си, с тръпнещи рамене, придворната госпожица не можеше да сдържи лудия си смях. Преди да ими време да се отдръпне, Мао скочи към нея и я зашлеви силно по едната и другата страна. Смяхът на Беатрис секна. Черните ѝ зеници заискриха със зъл блясък зад дългите мигли и тутакси угаснаха.

Същата вечер, когато Беатрис помагаше на графинята да се съблече, като че ли между двете се бе въдворил мир. Отново в плен на натрапчивата си мисъл, Мао обясняваше на Беатрис:

– Разбираш ли защо толкова държах да разпитат тези две жени? Сигурна съм, че Дивион помага на Робер да измайсторят фалшиви документи и бих искала да я пипнем на местопрестъплението.

Тя смучеше машинално счупения зъб, който бръснарят бе изпил.

След двойната плесница един проект назряваше у Беатрис.

– Мога ли, госпожо... да ви дам един съвет? Ще приемете ли да го чуете?

– Но естествено, моето момиче, говори, говори. Аз съм нервна, лесно вдигам ръка, но имам доверие в тебе, ти много добре знаеш това.

– Добре тогава, госпожо. Цялото зло идва от наследството на чичо ми Тиери... и от нежеланието ви да изплатите онова, което той оставяше на Дивион. Зло създание наистина, което не заслужаваше толкова! Но вие си създадохте в нейно лице една неприятелка, която знаеше някои тайни, излезли от устата на чичо ми... и сега ги продава на монсеньор Робер. Голям късмет имахме, че опразних навреме ковчето в Ирсон... където чичо ми държеше някои ваши книжа. Представяте ли си как щеше да ги използва тази лоша жена... Да ѝ бяхте дали малко пари и земя... щяхте да запечатате човката ѝ.

– Е, да! – въздъхна Мао. – Сбърках може би. Но признавам, че тази просякиня, която се навира в постелята на един епископ и отгоре на това кара да я впишат в завещанието като че ли е законна съпруга... Е, да, може би сгреших...

Беатрис помагаше на Мао да свали дневната си риза.

Исполинката вдигаше огромните си ръце, разкривайки под мишниците си жалки бели косми. Тлъстината образуваше гълбица на тила ѝ, също както на гърбовете на воловете. Гърдите ѝ бяха тежки, увиснали, чудовищни.

„Стара е – мислеше си Беатрис, – ще умре... но кога? До последния ѝ ден ще обличам и събличам това грозно тяло пропилявам всичките си нощи край него... А когато умре какво ще стане с мен? Монсеньор Робер сигурно ще спече подкрепата на краля... приближените на Мао ще бъдат разпръснати...“

Когато ѝ надяна нощницата, Беатрис поде:

– Дали да не предложите на тази Дивион да ѝ платите завещаната сума, за която претендира... и дори нещичко отгоре. Сигурно ще я привлечете към себе си и ако е служила на племенника ви за някои нечестни работи, бихте могли да узнаете какво точно и да... извлечете изгода.

– Може би предложението ти е умно – отвърна Мао – Графството ми заслужава да похарча хиляда ливри, па N и (и да заплатя греха. Но как ще се свържеш с тази мръсница? Тя живее в двореца на Робер и той сигурно я надзирава отблизо... а може и да я гали при случай, защото хич не е гнуслив. Не би трябвало да подуши нашия ход.

– Аз се наемам, госпожо, да отида да я видя и да говоря с нея. Нали

съм племенница на Тиери. Той може да ми е доверил някакво свое желание относно нея...

Мао изглежда внимателно спокойното, почти усмихнато лице на придворната си госпожица.

– Поемаш голям риск. Ако Робер узнае някога...

– Зная, госпожо, зная какво рискувам, но не се страхувам – каза Беатрис, като покри с бродираната завивка графинята, която си беше легнала.

– Добро момиче си ти – похвали я графинята. – Много ли те пари бузата?

– Да, все още, госпожо... на вашите услуги...

VI. БЕАТРИС И РОБЕР

Лорме я прие през задната врата на двореца, през която минаваха доставчиците, като че ли посетителката беше някоя вехтошарка или бродирачка, дошла да предаде поръчка. Пък и облечена с пелерина от тънко сиво сукно, чийто капюшон покриваше косите ѝ, Беатрис д'Ирсон по нищо не се отличаваше от някоя обикновена гражданка.

Тя тутакси позна стария личен слуга на монсеньор д'Артоа, но не се издаде, както и не се изненада привидно, когато той я поведе през двата двора и служебните помещения към господарските покои.

Лорме вървеше пред нея, дишаше шумно и от време на време се извъръщаше и поглеждаше недоверчиво това много хубаво момиче с лека гъвкава походка, което никак не изглеждаше смутено.

„Какво търсят тук хората на Мао? – протестираше дълбоко в себе си Лорме. – Каква своя манджа идва да вари на нашите печки тази никаквица? Ах, монсеньор Робер е много неблагодарен, дето я пусна да прекрачи прага ни! Госпожа Мао знае отлично как да действа: не му е пратила най-грозната си жена!“

Сводест коридор, гоблен, ниска вратичка, която се завъртя около добре смазаните си панти, и Беатрис видя върху трите стени свети Георги, насочващ копието си, свети Мавриций, облегнат на мечта си, и свети Петър, изтеглящ мрежите си.

Монсеньор Робер стоеше прав сред стаята, широко разкрасен, скръстил ръце на гърдите и опрял брадичка на високата си яка.

Беатрис сведе дългите си мигли и сладостна тръпка на боязън и задоволство премина по тялото ѝ.

– Никак не очаквахте да ме видите, струва ми се – каза Робер д'Артоа.

– О, напротив, монсеньор... – отвърна Беатрис с бавния си глас, – именно при вас се надяха да дойда.

Бе направила всичко необходимо за това и в продължение на цяла седмица толкова малко бе дегизирала своите емисари при Дивион, че целият дворец беше нашрек. Отговорът ѝ изненада малко Робер.

– Какво търсите тогава при мен? Идвате да ми известите за смъртта на леля ми Мао?

– О, не, монсеньор... Госпожа Мао си ступи само един зъб.

– Чудесна новина, само че не заслужава да дойдете дотук за това. Да не би да ви изпраща като своя посланца? Разбира, че е загубила каузата си и иска да преговаря с мен? Няма да преговарям!

– О, не, монсеньор... Госпожа Мао не желае да преговаря, защото знае, че ще спечели.

– Ще спечели? Наистина ли? Срещу петдесет и пет свидетели, които всички единодушно признават кражбите и измамите, извършени срещу мен?

Беатрис се усмихна.

– Госпожа Мао ще има шестдесет, монсеньор, които ще докажат, че вашите свидетели не казват истината, и които ще бъдат платени като вашите.

– Аха! Така ли, хубавице? Значи сте дошла тук да ми се подигравате? Свидетелите на вашата господарка няма да струват нищо, защото монте се опира на автентични документи, които ще покажа.

– Наистина ли, монсеньор? – произнесе Беатрис с привидно почти-телен тон. – В такъв случай госпожа Мао се лъже относно причината за усиленото търсене на печати в Артоа впоследствие... за ваша сметка.

– Търсим печати – каза раздразнен Робер, – защото издирваме всички стари документи и новият ми канцлер иска внесе ред в регистрите ми.

– Аха! Наистина ли, монсеньор... – повтори Беатрис.

– Не сте вие, която ще ме разпитвате. Аз ви питам какво търсите тук. Идвате да подкупвате хората ми?

– Нямам никаква нужда, монсеньор, щом стигнах чак до вас.

– Но какво искате от мен в края на краищата?

Беатрис оглеждаше стаята. Тя забеляза вратичката, през която бе влязла, тъкмо на корема на Магдалена. Девојката тихо се засмя.

– През тази ли дупка за котки минават винаги дамите, които

приемате?

Исполинът почна да се нервира. Провлаченият ироничен глас, кратките изблици на смях, черният поглед, който блясваше за миг и тутакси угасваше зад сведените дълги клепки, всичко това леко го смущаваше.

„Внимавай, Робер – казваше си той, – това е една прочута хубостница и не ти я пращат за твое добро!“

Той познаваше отдавна дьомоазел Беатрис! Не за пръв път тя го предизвикваше. Той помнеше как в абатството Шаали, на излизане от нощния съвет, свикан от крал Шарл IV във връзка с работите на Англия, бе намерил Беатрис, очакваща го под свода на манастирския двор. И още много пъти... При всяка среща все същият поглед, вперен в неговия, все същото плавно кършене на кръста, все същото възбудено дишане. Робер не беше мъж, обвързан от съпругеска вярност. Дънер във фуста би го накарал да свърне от пътя. Но това момиче, което беше на Мао и вършеше какво ли не, открай време му вдъхваше благоразумие.

– Вие хубавице, сигурно сте доста развратна, но може би и доста хитра. Леля ми си въобразява, че ще спечели процеса, но вие сте по-прозорлива и си казвате, че ще го загуби. Навярно си мислите, че щастието ще престане да се усмихва на Конфлан и е крайно време да спечелите благоволенieto на монсеньор Робер, против когото толкова сте злословили, комуто толкова сте вредили и чиято ръка може да се окаже тежка в деня на отмъщението. Това ли е?

Той се разхождаше надлъж и нашир, както бе свикнал. Носеше къса надризнаца, която очертаваше корема му. Огромните мускули на бедрата му изопваха плата на панталоните му. Беатрис не преставаше да го наблюдава през миглите си от главата до петите.

„Колко ли е тежък!“ – мислеше си тя.

– Само че да знаете, че не можете да купите благоволенieto ми с една усмивка – продължаваше Робер. – Освен ако имате голяма нужда от пари и можете да ми продадете някоя тайна? Възнаграждавам всеки, който ми служи, но съм безмилостен, ако някой иска да ме измами!

– Нямам какво да ви продам, монсеньор.

– В такъв случай, дьомоазел Беатрис, за ваше сведение и спасение знайте, че за вас е по-изгодно да се отдалечите от вратите на моя дворец и под никакъв предлог да не се приближавате до него. Кухните ми са добре охранявани, яденетата ми изпробвани, виното ми – отпито, преди да ми налят от него.

Беатрис облиза с език устните си, сякаш вкусваше сладък ликьор.

„Бои се да не би да го отровя“ – помисли си тя.

О, колко ѝ бе забавно и как само се страхуваше едновременно с това! А Мао през това време си въобразяваше, че увещава Дивион! О, какъв дивен миг! Беатрис имаше чувството, че държи в ръката си няколко невидими и смъртоносни нишки. Трябваше само че добре да ги съгласува.

Тя отметна назад капюшона си, отвърза шнура на шията си и свали пелерината си. Тъмните ѝ гъсти коси бяха сплетени около ушите ѝ. Роклята ѝ от моаре, много изрязана отпред, показваше основата на пищните ѝ гърди. Робер, който обичаше сочните жени, неволно си помисли, че Беатрис се е разхубавила след последната им среща.

Девојката просна пелерината си върху плочите на пода така, че тя образува тъмен полукръг. Робер я погледна изненадан.

– Но какво правите?

Тя не отвърна. Извади от бродираната си кесия три черни пера и ги постави в горната част на пелерината, като ги кръстоса във форма на звездичка. После почна да се върти, описвайки с пръст въображаем кръг и шепнейки неразбираеми думи.

– Но какво правите? – повтори Робер.

– Омагьосвам ви... монсеньор – отвърна невъзмутимо Беатрис, сякаш това бе най-естественото нещо на света или поне най-обичайното за нея.

Робер избухна в смях. Беатрис го погледна и го хвана за ръка, за да го привлече вътре в кръга. Робер издърпа ръката си.

– Страхувате ли се, монсеньор? – попита го усмихната Беатрис.

Ето къде е силата на жените! Кой благородник би посмял да каже на граф Робер д'Артоа, че се страхува, без да получи страшен удар с юмрук по лицето или с шпага, тежка двадесет ливри по главата? А ето че една компаньонка, една камериерка броди около двореца му, вмъква се чак при него, губи му времето с разни глупости... „Мао загуби един зъб“... „Нямам тайна за продан“... разстила пелерината си върху плочите и му заявява право в лицето, че се страхува!

– Вие като че ли винаги сте се страхували да се приближите до мен – продължи Беатрис. – В деня, когато ви видях за първи път, има толкова време оттогава, в двореца на госпожа Мао... когато дойдохте да ѝ съобщите, че дъщерите ѝ ще бъдат съдени... може би не си спомняте... още тогава се извърнахте от мен. И колко пъти след това... Не, монсеньор, не ме карайте да мисля, че наистина се страхувате!

Да позвъни на Лорме, да му заповяда да отведе тази подигравчица. Нима благоразумието не съветваше Робер да постъпи именно така, без

да губи повече време?

– И какво искаш с твоя шал, с твоя кръг и трите си пера – попита я той. – Да извикаш дявола ли?

– Ами да, монсеньор...

Той повдигна рамене пред тази детинщина и на шега влезе в кръга.

– Свършено е вече, монсеньор. Точно това исках. Защото вие сте дяволът.

Кой мъж може да устои на този комплимент? Този път Робер истински се разсмя, доволен. Улови брадичката на Беатрис между палеца и показалеца си.

– Знаеш ли, че бих могъл да накарам да те изгорят като вещица?

– О, монсеньор...

Тя стоеше до него, вдигнала глава към широките челюсти, обрасли с червени косми. Усещаше миризмата му на преследван глиган. Беше съвсем развълнувана от опасността, измяната, желанието и сатанинското начало в себе си.

Развратница, откровена развратница, точно по вкуса на Робер. „Какво рискувам?“ – каза си той.

Улови я за раменете и я привлече до себе си.

„Племенникът на госпожа Мао, племенникът ѝ, който ѝ желае най-голямо зло“ – мислеше си Беатрис, загубила дъх до устата му.

VII. ДОМЪТ БОНФИЙ

Приживе епископ Тиери д'Ирсон притежаваше на улица Моконсей в Париж един частен дворец, долепен до двореца на графиня д'Артоа. Той го бе уголемил, като купи къщата на един свой съсед на име Жулиен Бонфий. Беатрис предложи на Робер д'Артоа именно тази къща, получена в наследство, за убежище на любовните им срещи.

Перспективата да се позабавлява с придворна на Мао, досам двореца на Мао, в къща, платена с парите на Мао, известна при това под името Бонфий, задоволяваше напълно вродената склонност на Робер към шегобийство. Съдбата ни поднася понякога подобни развлечения...

И все пак отначало Робер си го позволяваше изключително предпазливо. Макар самият той да бе собственик на дворец на същата улица, в който не живееше, но отиваше от време на време, той предпочиташе да отива в дома Бонфий само когато се стъмнеше. В тези квартали близо до Сена, чиито тесни улици бяха задръстени от многолюдна, бавно

придвижваща се тълпа, благородник като Робер д'Артоа, който лесно се разпознаваше по ръста си и при това бе придружен от щитоносци, не можеше да мине незабелязано. Затова Робер очакваше да се мръкне. Винаги караше Жийе дьо Нел и трима свои служители, избрани измежду най-дискретните и най-яките, да идват с него. Жийе бе мозъкът на охраната му, а тримата лакеи с юмруци на убийци заставаха при изходите на дома Бонфий, без ливрея, като обикновени зяпльовци.

По време на първите им срещи Робер отказваше да пие подсладено вино, което му предлагаше Беатрис. „Госпожичката преспокойно може да е натоварена да ме отрови“ – казваше си той. Със съжаление сваляше надризницата си, подплатена с тънка желязна броня, и докато се забавляваше, не сваляше поглед от сандъка, върху който оставяше камата си.

Проявата на подобни опасения забавляваше Беатрис. Значи тя, дребна буржоазка от Артоа, неомъжена, преминала тридесетте години и която се бе търкаляла в леглото на кого ли не, можеше да вдъхва страх на такъв колос и при това толкова могъщ пер на Франция?

За Беатрис много повече отколкото за Робер това приключение притежаваше парливата сладост на перверзността. В къщата на чичо си – владиката! И със смъртния враг на госпожа Мао, на която тя трябваше да разказва все нови измислици, за да извини отсъствието си... Жана Дивион бил костелив орех... Тя нямаше да отстъпи изведнъж и щеше да бъде чиста лудост да ѝ брои сума пари, срещу което тя може би ще ѝ продаде някаква голяма измишльотина... Не, трябваше да я вижда често, да ѝ изтръгва малко по малко намеренията на монсеньор Робер, да я накара да издаде името на услужливите свидетели, а после да провери думите ѝ, да намери сенър Жувини в Лувъра или Мишле Геру, прислужника на нотариуса Тесон. А всичко това изискваше труд, време, пари. Би трябвало, госпожо, да дадем парче плат на този писар за жена му; така ще развържем езика му... Ще ми дадете ли няколко ливри?

И какво удоволствие да гледа в очите госпожа Мао, да ѝ се усмихва и да си мисли: „Преди по-малко от дванадесет часа аз се предлагам на месир вашия внук, както майка ме е родила.“

Като виждаше с какво усърдие я обслужва нейната придворна, Мао я ругаше по-малко, показваше ѝ отново своята обич и не ѝ скъпеше благоволенieto си. За Беатрис да мами Мао, като в същото време се старее да завладее Робер, бе двойна наслада. Защото да прекараш един час в леглото с един мъж не означава още, че си го завладяла, както когато си господар на див звяр само защото си го купил и го гледаш през

решетките на клетката му.

Притежанието не означава власт.

Ставаш истински господар на хищника само когато така си го дресирал, че той ляга в краката ти, като чуе твоя глас скрива ноктите си и погледът ти замества за него клетката.

Недоверието на Робер бе за Беатрис като нокти, които трябваше да изпили. През цялата си кариера на ловджийка не бе имала никога случая да улови толкова едър дивеч, при това с пословична репутация на жестокост. Тя изпита първата си победа в деня, когато Робер се съгласи да приеме от ръката ѝ чаша вино. „Можех да туря и отрова и той щеше да я изпие...“

А когато един път той заспа, както говедарят от приказките, тя почувствува истински триумф. Колосът имаше на врата си ясен белег там, където се закопчаваше дрехата или бронята; обгорелият цвят на лицето му, брулено от чистия въздух, свършваше внезапно на това място и под него почваше бялата кожа, изпъстрена с лунички и обрасла на раменете с рижи косми като четина на прасе. Тази линия се струваше на Беатрис, като да е нарочно начертана за острието на секира или кама.

Бакърените му коси, обикновено навити на руло върху бузите му, се бяха отметнали назад и откриваха малко ухо, деликатно оформено, детинско, затрогващо. „Човек би могъл, мислеше Беатрис, да вкара в това ухо желязо чак до мозъка.“

След няколко минути Робер се събуди внезапно неспокоен.

– Е добре, монсеньор, както виждаш не съм те убила.

Смехът разкриваше тъмноревените ѝ венци.

Като че ли за да ѝ благодари, той започна с нова сила любовната игра. Трябваше да признае, че тя го подпомагаше добре, изобретателна, находчива, без да се щади, нито да се мръщи, викаща от наслада. Робер, който бе повдигал всякакви фусти, копринени, ленени или конопени, и се смяташе за истински майстор в разврата, трябваше да признае, че тук имаше работа с по-силен партньор.

– Ако на магьосническото сборище си научила всички тези фокуси, миличка моя – ѝ казваше той, – би трябвало да пращаме там повече девойки!

Защото Беатрис често му говореше за магьосничество¹⁰ и за дявола. Тази мома, наглед мудна и мекушава, с вълнуваща пододка и привлечен

10. Магьосническите рецепти, широко разпространени през Средновековието, се използвали по времето на Шарл IX и дори на Луи XIV.

говор, разкриваше истинската си необузданост в леглото, така както нейният говор ставаше бърз и оживен само когато ставаше дума за демони и магьосничество.

– Защо никога не си се омъжвала? – я питаше Робер. – Съпрузи не ще да са ти липсвали и особено ако си им дала този предвкус на брака.

– Защото сватбите стават в черквите, а черквата ми е неприятна.

Коленичила върху леглото, с ръце над коленете, със сенки в гънки-те на корема и широко отворени очи Беатрис казваше:

– Разбираш ли, монсенъор, поповете и папите от Рим и Авиньон не проповядват истината. Няма само един бог. Има двама: богът на светлината и богът на мрака, владетелят на доброто и владетелят на злото. Преди създаването на света народът на мрака се бунтувал срещу народа на светлината и васалите на злото, за да могат истински да съществуват, понеже злото е небитие и смърт, погълнали част от елементите на доброто. И понеже у тях са били двете сили на доброто и на злото, те са могли да създадат света и хората, а в тях са се смесили и са във вечна борба двете начала и злото управлява, защото е елементът на първородените. Че има два елемента, се вижда добре, защото съществуват мъжът и жената, направени като тебе и като мене по различен начин – продължи тя с алчна усмивка. – И злото гъделичка нашите утробы и ги кара да се свързват. И така, хората, у които злото е по-силно от доброто, трябва да почитат сатаната и да сключат договор с него, за да бъдат щастливи и да преуспяват в делата си и да не правят нищо за господаря на доброто, който е техен противник.

Тази странна философия намирисваше на сяр, в нея се чувстваваха неасимилирани веяния от манихейство, нечисти елементи от доктрината на катарите, зле предадени и зле разбрани, но тя имаше повече привърженици, отколкото смятаха властващите. Беатрис не беше изолиран случай, но за Робер, чийто ум никога не бе докосвал този род проблеми, те разтваряха дверите на един мистериозен свят. Да чува подобни разсъждения от устата на една жена го изпълваше със смущение.

– Ти имаш повече мозък, отколкото мислех. От кого си научила всичко това?

– От бивши тамплиери – отговори тя.

– А! Тамплиерите! Наистина те знаеха много неща.

– Вие ги унищожихте.

– Не аз, не аз! – извика Робер, – Филип Хубави и Ангеран, приятелите на Мао. Но Шарл дьо Валоа и аз самият бяхме против тяхното унищожение.

– Те останаха силни чрез магията; всички злини, сполетели царството оттогава, дойдоха поради договора, който тамплиерите сключиха със сатаната, защото папата ги бе осъдил.

– Нещастията на кралството, нещастията на кралството... – казваше Робер, без да е убеден. – Някои от тях не са ли по-скоро дело на моята леля, отколкото на дявола? Защото тя изпрати на оня свят братовчедата ни Вироглавия, а после и сина му. Ти не си ли помогнала малко за това?

Той често задаваше този въпрос, но Беатрис се измъкваше. Тя или се усмихваше неопределено, като че ли не е чула, или отговаряше уклончиво.

– Мао не знае, не знае, че съм сключила договор с дявола. Иначе би ме изгонила сигурно.

И тя отново бързо подхващаше своите любими приказки за литургия без причастие, противоположност и отрицание на християнската литургия, която трябва да се отслужва в полунощ, в подземие и за предпочитане близо до гробищата. Идолът има глава с две лица; служат си с черни нафори, които се освещават, като се произнесе три пъти името на Велзевул. Ако свещенослужителят можеше да бъде свещеник-рenegат или хвърлил расото калугер, щеше да бъде по-добре.

– Господ от висините е фалирал. Той обещава щастие, а дава само нещастия на хората, които му служат. Трябва да се подчиняваме на долния бог. Ето, монсеньор, ако искаш документите за твоя процес да бъдат подкрепени от дявола, промуши ги с нагорещено желязо в ъгъла на листа, за да остане дупка с малко изгоряло. Или пък изцапай страницата с петно мастило във форма на кръст, като горната му част завършва с формата на ръка. Знаем как трябва да се направи.

Но и Робер не се доверяваше напълно. И макар че Беатрис трябва да беше първата, която знаеше, че документите, които се хвалеше, че притежава, бяха фалшиви, той никога не би се отпуснал дотам, че да признае това.

– Ако искаш да придобиеш пълна власт над един неприятел така, че той да работи за собствената си гибел по волята на лукавия – му довери ти един ден, – трябва да накараш да го намажат под мишниците, зад ушите и по стъпалата с мехлем, направен от части от нафора и прах от кости на некръстено дете, всичко това смесено с мъжка сперма, излята върху жена по време на безпричастна литургия, и с месечната кръв на тази жена.

– Бих бил по-сигурен – отговори Робер, – ако сипят на една моя неприятелка малко от тоя прах, с който се умъртвяват плъхове и вонещи

животинки.

Беатрис се престори, че това не я засяга. Но от тази идея я побиха тръпки. Не, тя не трябва да отговори веднага на Робер. Той не трябва да знае, че тя е вече съгласна да го направи. Престъплението не е ли най-силната връзка между двама любовници?

Защото тя го обичаше. Тя не си даваше сметка, че като се мъчеше да го улови в капан, тя сама попадеше под негова власт. Тя живееше вече само за мига, когато ще бъдат заедно, а после живееше, за да си спомня тоя миг и да чака нова среща. Да чака колоса от сто килограма и миризмата на менажерия, която се излъчваше от Робер особено при любовната игра, и ръмженето на тигър, което се изтръгваше от гърлото му.

Съществуват много повече жени, отколкото си мислим които имат вкус към чудовища. Дворцовите джуджета, Жан Лудия и други знаеха добре това, защото не можеха да им насмогнат! Даже една случайна аномалия е предмет на любопитство и оттам на желание. Например желанието да повдигнеш квадрата от черен плат, който покрива част от лицето на един едноок рицар.

А Робер по своему беше донякъде чудовище.

Есенният дъжд се оттеждаше по покривите. Беатрис се забавляваше, като галеше с пръсти неравния му огромен търбух.

– И преди всичко, монсеньор – казваше тя, – ти не се нуждаеш от нищо, за да получиш това, което желаеш, нито да изучиш някаква наука... Ти си самият дявол. Дяволът не знае, че е дявол.

Той мечтаеше, като слушаше това, преситен, с повдигната във въздуха брадичка.

Дяволът има очи, които изгарят като жаравата, огромни нокти в края на пръстите си, за да разкъсва плътта, език, разделен на две и от устата му излиза горещ дъх като от пещ. Но дяволът можеше да има също теглото и миризмата на Робер. Тя бе влюбена в сатаната. Тя бе женската на дявола и никога не ще ги разделят...

Една вечер, когато на връщане от къщата Бонфий Робер се приближаше в своя дом, жена му му даде прословутия брачен договор, най-последно написан, но без печатите.

След като го прегледа, Робер се приближи до огнището и с небрежен жест пхна ръжена в жаравата, после, когато върхът му почервения, той проби с него ъгъла на един от листовете, който почна да се сгърчва.

– Какво правите, приятелю – попита госпожа дьо Бомон.

– Искам само да се уверя, че пергаментът е добър.

Жана дьо Бомон погледна за момент своя мъж, а после му каза

нежно, почти майчински:

– Би трябвало да си изрежеш ноктите, Робер. Каква е тая нова мода да ходиш с дълги нокти.

VIII. ЗАВРЪЩАНЕ В МОБЮИСОН

Случва се така, че дълго време замислен заговор се проваля още от началото поради недомислие.

Робер осъзна внезапно, че катапултите, които бе така добре разположил, можеха да се разпукат чисто и просто в момента на стрелбата по негова грешка, само защото той не бе помислил за главния механизъм.

Той бе удостоверил пред краля, своя шурей, и се бе заклил върху светото писание, че притежава документите за наследството; бе накарал да изготвят писма по възможност най-подобни на изчезналите документи; бе събрал многобройни свидетелски показания, за да подкрепи достоверността на тези книжа. И така всички основания като че ли бяха налице, за да бъдат приети доказателствата му без разискване.

Но имаше едно лице, което знаеше несъмнено, че всички актове са фалшиви: Мао д'Артоа, защото тя бе изгорила истинските актове: най-напред тези от парижките регистри, откраднати двадесет години по-рано благодарение на угодничеството на антуража на Филип Хубави, и после, съвсем скоро, копията, намерени в касетката на Тиери д'Ирсон.

Ако един фалшив документ може да мине за автентичен пред хора благосклонно разположени и които никога не са виждали оригиналите, това съвсем не е така за този, който е предупреден за фалшификацията.

Без съмнение Мао нямаше да заяви: „Тези документи са лъжливи, защото аз хвърлих в огъня истинските“, но поне тя знае, че те са измамнически, ще тури всичко в действие, за да докаже това; в това може да не се съмняваме! Арестуването на помощничките на Жана Дивион потвърждава убедително това. Прекалено много хора вече бяха участвали във фабрикуването, та все щеше да се намери някой, способен да издаде било от страх, било подмамен от печалба.

Ако се промъкне грешка като това нещастно „1322“ вместо „1302“ в писмото, четено в Рьойи, Мао сигурно щеше да я открие. Печатите може да изглеждат свършени, но Мао щеше да изиска подробно повторно изследване. А на всичко отгоре покойният граф Робер II имаше като всички князе навика да съобщава в своите официални актове името на писаря, който ги е писал. Очевидно при фалшивите писма това нарочно

не бе уточнено. Такъв пропуск върху един документ можеше да мине, но върху четирите, които щяха да представят? Нищо по-лесно за Мао от това да накара да отворят регистрите на Артоа: „Сравнете – щеше да каже тя – и между всички писма, подпечатани от баща ми, потърсете ръката на някой от неговите писари, която да напомня на тези писания.“

От всичко това Робер бе дошъл до заключението, че тези документи, които за него имаха стойност на истински, могат да бъдат използвани само когато лицето, което бе унищожило оригиналите, изчезне самото то. Или, другояче казано, той щеше да спечели процеса само при условие че Мао е мъртва. Това вече не бе пожелание, а необходимост.

– Ако Мао умре – каза той един ден на Беатрис замислено с ръце под главата и като гледаше към тавана на къщата Бонфий, – да, ако тя умре, бих могъл да те вкарам в моя палат като придворна дама на жена ми. Понеже ще получи наследството на Артоа, всички ще разберат, ако взема и някои от хората на леля си. Така ще мога да те имам винаги при себе си.

Стръвта бе голяма, но бе хвърлена към риба с отворена уста.

Беатрис не лелееше по-сладка надежда. Тя се виждаше настанена в дома на Робер. Ще крои интриги, ще бъде най-напред тайна метреса, а после призната, защото това са неща, които с времето се уреждат... И кой знае?... Госпожа дьо Бомон като всяко човешко същество не е вечна. Наистина тя беше седем години по-млада от Беатрис и се радваше на здраве, което изглеждаше отлично, но какъв триумф е точно това, по-стара жена да измести по-младата. Дали някаква добре направена магия не би могла след няколко години да превърне Робер във вдовец? Любовта премахва всички спирачки на разума, всяка граница на въображение-то. Имаше моменти, когато Беатрис се виждаше графиня д'Артоа с наметка на съпруга на пер.

Ако кралят умре, както това също може да се случи, и Робер стане регент? Във всяка епоха е имало жени, родени в низините, които се издигат до първия ранг благодарение на желанието, което поражда у владетеля и защото имат изящно тяло и умна глава, които им дават по силата на естественото право преднина пред всички други. А според романите на менестрелите всички императрици от Рим и Константинопол не са били родени по стъпалата на трона. В обществото на властелините на този свят една жена се издига най-бързо в легнало положение.

Преди да се предаде, Беатрис използва всичкото необходимо време, за да си осигури власт над този, който искаше да я хване. За да я убеди, Робер трябваше да се обвърже доста много, да ѝ потвърди десетки пъти,

че ще влезе в двореца Артоа, както и на какви титли и предимства ще се радва и каква земя ще ѝ бъде дадена. Чак тогава може би тя би посочила магьосник, който да изработи восъчна фигура, да я промуши с шиш, да произнесе необходимите заклинания, за да навреди на Мао. Но Беатрис все още се преструваше, че се колебае, че има скрупули, нима Мао не беше нейна благодетелка и на цялото семейство Ирсон.

Скоро на гърдите на Беатрис заблестяха златни брошки и закопчалки със скъпоценни камъни. Робер се учеше на галантни обноски. Като галеше с ръка бижутото, което току-що бе получила, Беатрис казваше, че ако искаме магията да успее, най-сигурно и най-бързо средство е да се вземе дете на по-малко от пет години, да му се даде бяла нафора и след това да се отреже главата на детето, да се изцеди кръвта върху черна нафора и после чрез някаква хитрост да се накара той, когото искаме да омагьосаме, да я изяде. Толкова трудно ли беше да се намери дете на по-малко от пет години? Колко бедни семейства, натоварени с дечурлига, биха се съгласили да продадат едно от тях!

Робер се мръщеше, прекалено много усложнения за несигурен резултат. Той предпочиташе добра отрова, даваме я и тя си знае работата.

Заради преданост към този дявол, когото обожаваше, заради нетърпение да живее близо до него в палата Артоа, заради надеждата да го вижда много пъти на ден, Беатрис най-после изглежда, че склони. За него тя би била готова на всичко... тя вече от една седмица си бе доставила толкова бял арсеник, че би могла да изтрови целия квартал, когато Робер повярва, че я побеждава, като я накара да приеме 50 ливри, за да го купи.

Сега трябваше да се изчака сгоден случай. Беатрис обясняваше на Робер, че Мао е заобиколена от лекари, които се втурват при нея при най-малкото неразположение. Кухните бяха надзиравани, виночерпците – бдителни. Начинанието не бе никак лесно.

После внезапно Робер промени намерението си. Той бе имал дълъг разговор с краля. Филип VI, прегледал доклада на комисарите, които бяха така добре работили под ръководството на тъжителя, и убеден повече от всякога в правото на своя шурей, искаше всячески да му послужи. За да избегне един процес с толкова сигурно заключение, но чийто отгласеше да бъде неприятен за двора и цялото кралство, той бе решил да повика Мао и да я убеди да се откаже от Артоа.

– Тя няма никога да приеме това – каза Беатрис – и ти знаеш, не ползе от мен, монсеньор.

– Все пак да опитаме. Ако кралят успее да я вразуми, това няма ли

да бъде най-добрият изход?

– Не, най-добрият изход е отровата.

Защото едно възможно уреждане на въпроса по приятелски никак не услужваше на интересите на Беатрис; влизането ѝ в двореца Артоа се отдалечаваше. И Беатрис ще трябва да остане придворна дама на графинята до нейната кончина. Господ знае кога! Тя искаше сега да ускори нещата; спънките, трудностите, посочвани от нея, не я плашеха вече. Благоприятен случай? Ами че тя имаше няколко всеки ден, било когато носи на графиня Мао отвара от билки или лекарства...

– Но щом кралят я кани след три дни в Мобюисон? – настояваше Робер.

Двамата любовници се споразумяха така: ако Мао приеме предложението на краля да се откаже от Артоа, щяха да ѝ подарят живота, а ако откаже, в същия тоя ден Беатрис ще ѝ даде отровата. Какъв по-добър случай биха могли да имат? Мао, обхваната от болки на ставане от кралската трапеза! Кой би се осмелил да заподозре краля, че е накарал да я убият или даже някой да заподозре, би ли се осмелил да го каже?

Филип VI предложи на Робер да присъствува на помирителната среща, но Робер отказа.

– Ваше величество, братко мой, вашите думи ще бъдат по-убедителни, ако аз не съм там. Мао ме мрази много и моето присъствие рискува по-скоро да я заинати, отколкото да я поощри да се подчини.

Той сериозно мислеше така, а, от друга страна, искаше чрез отсъствието си да се измъкне от евентуално обвинение.

Три дни по-късно, на двадесет и трети октомври, графиня Мао, друсана от голямата си позлатена носилка, украсена с герба на Артоа, вървеше по пътя към Понтоаз. Единственото ѝ живо дете, кралица Жана, вдовица на Филип Дългия, пътуваше с нея, Беатрис седеше върху бродирана табуретка срещу своята господарка.

– Госпожо, какво мислите, че ще ви предложи кралят – питише Беатрис. – Ако се касае за помирение, позволете ми да ви дам един съвет... откажете. Много наскоро ще ви дам чудесни доказателства срещу монсеньор Робер. Дивион е готова този път да ни даде възможност да го разобличим.

– Защо не я доведеш тая Дивион, с която си толкова близка, а аз не я виждам никога – каза Мао.

– Това е невъзможно... тя се бои за живота си. Ако монсеньор Робер научи това, на следващата сутрин тя няма да чуе литургията. Тя ме посещава само нощем в къщата Бонфий и винаги придружена с няколко

слуги, които я пазят. Откажете твърдо, госпожо, откажете!

Жана Вдовицата, в бяла рокля, гледаше как бяга пейзажът и мълчеше. Едва когато в далечината се появиха острите покриви на Мобюисон отвъд рижките гори, тя отвори уста и каза:

– Спомняте ли си, майко, преди петнадесет години...

Преди петнадесет години по същия тоя път, облечена в шаячена рокля и с обръсната глава, тя крещеше, че е невинна, в каруцата, която я водеше към Дурдан. Друга черна каруца отвеждаше сестра ѝ Бланш и братовчедка ѝ Маргьорит Бургундска към замъка Гайяр. Петнадесет години!

Тя бе помилвана, бе спечелила отново нежността на своя съпруг. Маргьорит бе мъртва. Луи Х бе мъртъв. Никога Жана не бе задавала въпроси на Мао за обстоятелствата, при които бе изчезнал Луи Вироглавия и малкият Жан I. И Филип Дългия бе станал крал само за шест години, а после и той умря. На Жана ѝ се струваше, че е живяла три различни живота; първият свърши далече в миналото с жестокия ден в Мобюисон, през втория бе коронясана кралица на Франция в Реймс до Филип, а после, през последния си живот, тя стана вдовицата, заобиколена с почести, но отдалечена от властта и седнала в този момент в голямата носилка. Три живота и странното впечатление, че е била три различни лица, които с мъка се съгласуваха. Тя чувствуваше, че съществува още само от присъствието на величествената ѝ властна майка, която винаги бе господствувала над нея и с която още от детството си се боеше да заговори.

Мао също си спомняше.

– И все заради този проклет Робер – каза тя. – Той именно нагласи всичко с онази кучка Изабел, чиито работи, казват, не вървели добре сега, както и тези на Мортимър, любовника ѝ. Един ден те всички ще бъдат наказани!

Всяка от трите жени продължаваше своите мисли.

– Сега имам коса... но имам и бръчки – прошепна овдовялата кралица.

– Ти ще имаш Артоа, дъще – каза Мао, като постави ръката си върху нейното коляно.

Беатрис съзерцаваше полето и се усмихваше на облаците.

Филип VI прие Мао любезно, но с известна надменност и говори, както подобава на крал. Той искал да има мир между големите барони. Перовете, опора на короната, не трябвало да данат пример на раздори, нито да дават повод за явно безчестие.

– Не желая да съдя това, което е било извършено при моите предшественици – каза Филип, като че ли покриваше със снизхождение старите деяния на Мао, – искам да постановя съобразно сегашното състояние на нещата. Моите пълномощници завършиха работата си, свидетелските показания не са благоприятни за вас, братовчедке, не мога да скрия това. Робер ще представи своите документи.

– Подкупени свидетели и работа на фалшификатори – измърмори Мао.

Обядваха в голямата зала, където някога Филип Хубави беше осъдил трите си снахи. „Всички мислят сигурно за това“ си казваше кралица Жана Вдовицата и това ѝ пресече апетита. Впрочем с изключение на майка ѝ и самата нея никой не мислеше вече за това далечно събитие, всички свидетели на което бяха изчезнали. След малко, може би накрая на обедата, някой стар оръженосец щеше да каже на своя събрат:

– Спомняте ли си, месир, бяхме тук, когато госпожа Жана се качи в каруцата и ето я, че се връща като вдовствуваща кралица.

И споменът, едва събуден, щеше да изчезне. Общо заблуждение за всички хора е мисълта, че другите отдават на тяхната личност толкова голямо значение, колкото самите те, освен ако са заинтересовани, да си спомнят. Другите забравят бързо какво ни се е случило. И даже ако не са забравили, техният спомен не придобива значението, което ние си въобразяваме.

На друго място може би Мао би се показала по-податлива към предложенията на Филип VI. Монархът, който желаше да бъде помирител, търсеше споразумение. Но тъй като Мао бе в Мобюисон и тъй като цялата ѝ омраза се бе съживила отново, тя не беше в настроение да отстъпи. Тя щеше да накара да осъдят Робер като фалшификатор. Щеше да докаже, че е клетвопрестъпник. Такава беше единствената ѝ мисъл.

Принудена да си мери думите, тя ядеше извънредно много, без мярка, поглъщаше всичко, което ѝ слагаха в чинията, и изпразваше високата чаша веднага щом я напълнеха. Лицето ѝ почервения колкото от ярост, толкова и от виното. Та кралят не я ли караше да отстъпи драговолно своето графство на Робер, който се задължаваше да брои на своята лея четиридесет хиляди ливри годишно?

– Наемам се да получа за това одобрението на вашия племенник – казваше Филип.

Мао помисли: „Ако Робер е стигнал дотам да ми предлага това чрез своя шурей, това означава, че не е много сигурен в документите си и предпочита по-скоро да плаща рента от четиридесет хиляди ливри

годишно, отколкото да покаже фалшивите си книжа!“

– Отказвам, ваше величество, братовчедо мой – каза тя. – да се още-
тя по този начин и тъй като Артоа ми принадлежи, ще го запазя благо-
дарение на справедливостта ви.

– Филип VI я погледна над своя голям нос. Този упорит отказ бе
може би продиктуван от нейната гордост или от страха, че ако отстъпи,
ще потвърди обвиненията. Филип предложи друго решение: Мао да за-
пази своето графство, своите титли и права, перската си диадема, докато
е жива и утвърди пред краля чрез акт, ратифициран от перовете, своя
племенник като наследник на Артоа. Честно казано тя нямаше никакво
основание да се противопоставя на такава спогодба: нейният единствен
син ѝ бе отнет рано от бога, дъщеря ѝ, тук присъстваща, беше собст-
веница на имот, завещан ѝ от краля, внучките ѝ омъжени, едната в Бур-
гундия, другата във Фландрия, третата във Виеноа. Мао можеше ли да
желае нещо повече? Колкото до Артоа, то ще се падне на естествения
наследник по рождение.

– Защото ако вашият брат, граф Филип, не беше починал преди ба-
ща ви, можете ли да отречете, братовчедке, че племенникът ви днес ще-
ше да бъде притежател на графството? Така и двамата излизате с чест от
спора, който ви противопоставя, и то чрез справедливо уреждане.

Мао стисна челюстите си и тръсна глава в знак на несъгласие.

Тогавя Филип прояви известно раздражение и накара да избързат
със сервирането. Щом Мао постъпва така, шом тя го оскърява, като от-
блъсва неговото посредничество, нека отиде на съд по своя воля!

– Не ви предлагам да се настаните тук, братовчедке, – ѝ каза той,
след като си изми ръцете. – Не мисля, че престоят в моя двор ви е
приятен.

Това вече беше немилост и то ясно изразена. Преди да тръгне на
път, Мао отиде да поплаче на гроба на дъщеря си Бланш в черквата на
абатството. Тя самата бе изразила волята си да бъде погребана там.

– А! Мобюисон – каза тя, – това място не ни е донесло щастие. Тук
е добре само да спиш мъртъв.

По целия път на връщане тя не престана да излива гнева си.

– Чухте ли го тоя голям глупак, когото лошата съдба ни даде за
крал? Да се отрека от Артоа току-така, само за да му угодя! Да определя
за свой наследник тоя вонящ дебелак Робер! По-скоро ръката ми ще из-
съхне, отколкото да подпиша това! Отдавна трябва да са ортаци в моше-
ничествата и да си дължат много един на друг... И като си помисля, че
без мен, ако не бях така добре разчистила някога пътя към трона...

– Майко – прошепна тихо Жана Вдовицата.

Жана би посъветвала майка си да приеме предложението на краля, ако се бе осмелила да изрази мислите си, ако не се боеше да получи груб отказ. Но това не би послужило за нищо.

– Никога – повтаряше Мао, – те никога няма да получат това от мен.

Без да знае, тя подписа смъртната си присъда и изпълнителят бе срещу нея в носилката и я гледаше през черните си мигли.

– Беатрис, помогни ми да отпусна корсета си – каза внезапно Мао, – коремът ми се подува.

Гневът бе разстроил храносмилането ѝ. Наложил се да спрат носилката, за да може госпожа Мао да се облекчи в най-близката нива.

– Госпожо, тази вечер ще ви дам дюлена каша.

Същата вечер, като пристигна в Париж, в двореца на улица Моконсей, Мао чувствуваше стомаха си още разбъркан, но ѝ беше по-добре. Тя хапна малко и си легна.

IX. ОТПЛАТА ЗА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА

Беатрис почака, докато всички слуги заспят. Тя се приближи до леглото на Мао, повдигна бродираната завеса, която затваряха през нощта. Кандилцето, окачено на тавана над леглото, разливаше слаба синкава светлина. Беатрис беше по риза и държеше лъжица в ръка.

– Госпожо, вие забравихте да вземете дюлената каша.

Мао, сънлива, още в плен на борбата между яростта и умората, каза протичко:

– А, да, ти си добро момиче, щом си се сетила за това.

И погълна съдържанието на лъжицата.

Два часа преди изгрев тя събуди със силни викове и дрънкане на звънец своите прислужници. Намериха я, че повръща над един леген, който Беатрис държеше.

Тома льо Миезие и Гийом дю Вена, нейните лекари, извикани веднага, накараха да им разкажат подробно как графинята бе прекарала деня и какво е яла. Те заключиха, че се касае за тежко разстройство, придружено с кръвоизлив, Причинено от силно раздразнение.

Изпратиха да повикат бръснаря Тома, който срещу обичайните петнадесет су пусна кръв на графинята, а госпожа Мениер от Пети пон ѝ направи клизма с билки.

Под предлог, че отива да търси лечебен маджун при бакалина Пален, Беатрис се измъкна през нощта и отиде при Робер в къщата Бонфий, през три входа от двореца на Мао.

– Свършено е – му каза тя.

– Тя е мъртва? – извика Робер.

– О! Не ... дълго ще се мъчи – каза Беатрис с мрачен блясък и очите. – Но трябва да бъдем благоразумни и да се виждаме по-рядко през следващите дни.

Мао умря чак след един месец.

Вечер след вечер с по щипка отрова Беатрис я тикаше към смъртта и тя вършеше това съвсем безнаказано, защото Мао имаше доверие само в нея и вземаше лекарство само от нейната ръка. След повръщанията, които продължиха три дни, тя получи катар в гърлото и бронхит, при преглъщане изпитваше непоносими болки. Лекарите заявиха, че се е простудила през време на разстройството си. А после, когато пулсът взе да отслабва, помислиха, че са й пуснали прекалено много кръв. Накрая цялата й кожа се покри с пъпки и гнойни циреи. Винаги около болната, услужлива и внимателна, неизменно в добро настроение и усмихната, което е така ценно за болните, Беатрис се наслаждаваше от пъкления напредък на своето дело. Тя вече почти не виждаше Робер, но грижата да търси ежедневно в коя храна или лекарство да сложи отровата й доставяше достатъчно удоволствие.

Когато Мао видя, че косата й пада на сиви снопчета като сухо сено, тя разбра, че е загубена.

– Отровили са ме – каза тя много разтревожена на своята придворна.

– О! Госпожо, госпожо, не произнасяйте тези думи. Та последната ви вечер, преди да се разболеете, беше при краля.

– Та именно за това мисля – каза Мао.

Тя беше все така гневлива, избухлива, критикуваше гневно лекарите си, обвиняваше ги, че са глупави магарета. Не даваше знак, че се приближава към религията и се грижеше повече за делата на графството, отколкото за душата си. Тя продиктува едно писмо до дъщеря си: „Ако умра, заповядвам ви да отидете веднага при краля и да поискате да положите клетва за вярност за Артоа, преди Робер да предприеме нещо...“

Болките, които търпеше, съвсем не й напомняха страданията, причинени някога от нея на другите; до края тя остана с твърда душа на егоист и даже приближаването на смъртта не предизвика у нея

разкаяние, нито човешко съчувствие.

Все пак ѝ се стори необходимо да се изповяда, че е убила двама крале, нещо, което никога не бе признала на обикновените си изповедници. Затова сега тя избра един неизвестен францисканец. Когато монахът излезе преbledнял от стаята, той бе поет от двама сержанти, на които беше заповядано да го отведат в Есден. Инструкциите на Мао бяха зле разбрани. Тя бе казала да задържат монаха в Есден, докато издъхне. Управителят-комендант на замъка помисли, че се касае за смъртта на монаха и го хвърлиха в подземие за осъдените на смърт. Това беше последното, този път неволно престъпление на графиня Мао.

Най-после болната бе обхваната от жестоки гърчове, най-напред в пръстите на краката, после в прасците, докато и ръцете ѝ се вдървиха. Смъртта идваше.

На 27 ноември конници тръгнаха към Манастира Поаси, където живееше тогава Жана Вдовицата, към Брюж, за да предупредят графа на Фландрия, и в същия ден трима един след друг за Сен Жермен, където пребиваваше кралят в компанията на Робер д'Артоа. Всеки от конниците, отправили се към Сен Жермен, беше за Беатрис като приносител на любовно послание, предназначено за Робер; графиня Мао взе светото причастие, графинята не може вече да говори, графинята е на прага на смъртта.

Като се възползва от момент, когато беше сама в стаята до агонизиращата, Беатрис се наведе над оплешивялата глава, над гноясалото лице, в което вече живееха само очите, и произнесе много тихо:

– От мене сте отровена, госпожо, от мен поради любовта ми към монсеньор Робер.

Умиращата погледна най-напред с недаверие, а после с омраза. В това същество, от което животът си отиваше, последното чувство бе желанието да убие. О не, тя не трябваше да съжالياва за нито една своя постъпка. С пълно право беше зла, щом светът е населен само от зли хора! Мисълта, че последните си минути получава възмездие за своите престъпления, не я осени. Тази душа не можеше да намери изкупление.

Когато дъщеря ѝ пристигна от Поаси, Мао ѝ посочи Беатрис с втвърден и леден пръст, който почти не можеше да се движи, устните ѝ се сгърчиха, но глас не излезе и издъхна при това усилие.

На погребението, което стана на 30 ноември в Мобюисон, замисленото и мрачно държание на Робер изненадваше. Би му подходило повече да се покаже триумфиращ. Обаче поведението му не бе престорено. При загуба на неприятел, срещу когото си се борил двадесет години,

се чувствуваш някак си ограбен. Омразата е много силна връзка и когато се скъса, остава известна тъга.

Като се подчиняваше на последната воля на майка си, Жана Вдовицата още на другия ден поиска от Филип VI управлението на Артоа да ѝ бъде поверено. Преди да отговори, Филип VI държеше да се обясни откровено с Робер.

– Не мога да постъпя другояче, освен да задоволя просбата на твоята братовчедка Жана, защото според договорите и съдебното решение тя е законната наследница. Но ще дам чисто формално временно съгласие, докато стигнем до уреждане или до започването на процес. Настоявам да ми отправиш колкото се може по-скоро твоята просба.

Робер побърза да направи това, като състави следното писмо: „Мой много скъпи и могъщ господарю, тъй като аз, Робер д'Артоа, ваш покорен граф дьо Бомон, бях дълго време обезнаследен в разрез с правото и без основание посредством множество интриги, фалшификации и хитрини от графството Артоа, което ми принадлежи и трябва да ми принадлежи поради много основания добри, справедливи и дошли неотдавна до мое знание, ви моля смирено да благоволите да ме изслушате относно моите права...“

Първия път, когато Робер дойде отново в къщата Бонфий Беатрис помисли, че ще го нагости добре, като му разкаже последните моменти на Мао час по час. Той я изслуша, без да прояви никакво удоволствие.

– Човек би казал, че ти жалиш за нея – каза тя.

– Никак, никак – отговори Робер замислено. – Тя си плати...

– Сега вече мога да бъда придворна дама у вас. Кога ще постъпя в твоя дворец?

– Когато получа Артоа – отговори Робер. – Направи така, че да останеш при дъщерята на Мао. Сега нея трябва да отстраним от моя път.

Когато Жана Вдовицата отново придоби вкус към почести, а тя не го беше изпитвала това от смъртта на съпруга си Филип Дългия и освободена най-после на тридесет и седем години от задушавашото я майчино опекунство, тя тръгна много тържествено да влезе в притежание на Артоа. Спря се в Роа-ан-Вермандоа. Там пожела да изпие чаша светло вино. Беатрис д'Ирсон изпрати виночерпеца Юпен да потърси. Юпен гледаше по-внимателно очите на Беатрис, отколкото изпълнението на своите задължения. От четири седмици той чезнеше от любов. Беатрис донесе сама чашата. Но понеже този път тя бързаше да тури край, не използва арсеник, а живачен окис.

И пътуването на госпожа Жана приключи тук.

Тези, които присъствуваха на агонията на вдовстващата кралица, разказваха, че болките я обхванали към средата на нощта, че отровата изтичала от очите, от устата и от носа, че цялото ѝ тяло се покрило с бели и черни петна. Тя се съпротивлявала на смъртта само два дена, след като бе надживяла майка си само с два месеца.

Тогава херцогиня Бургундска, внучка на Мао, поиска графството Артоа.

Трета част ПАДЕНИЯТА

I. ЗАГОВОРЪТ НА ПРИЗРАКА

Монахът бе заявил, че се казва Томас Дийнхед. Имаше ниско чело под рядък венец от коса с цвят на бира и държеше ръцете си скрити в ръкавите. Расото му на брат проповедник бе съмнително бяло. Той се оглеждаше на всички страни и три пъти попита дали „милордът“ е сам и няма ли опасност някой друг да чуе.

– Но не, говорете – каза кентският граф от стола си, като клатеше крака леко отегчено и нетърпеливо.

– Господарю, нашият добър владетел Едуард II е все още жив!

Едмонд Кентски не подскочи, както би могло да се очаква, Преди всичко, защото не бе човек, който показва лесно своите чувства, а също, защото тази изумителна новина му бе вече донесена няколко дни по-рано от друг пратеник.

Крал Едуард се пази тайно в замъка Корф – продължи монахът, – аз го видях и идвам да ви удостоверя това.

Граф Кент стана, прекрачи кучето си, приближи се до прозореца с малки стъкла, поставени в тънки оловени рамки, и погледна сивото небе над своя замък Кенсингтън.

Кент беше на двадесет и девет години. Той не бе вече слабият младеж, който бе командувал английската защита по време на злополучната война в Гийена в 1324 година и бе принуден, по липса на войници, да се предаде в обсадената крепост Реол на чичо си Шарл дьо Валоа. Но макар и малко напълнял, той беше запазил все още своята бледост. Беше сдържано безгрижен, повече склонен към мечтателност, отколкото към истинско размишление.

Никога не бе чувал по-удивително нещо! И така, неговият полубрат Едуард II, чиято кончина беше съобщена преди три години и гробът му бе в Глостър – никой вече в кралството не се колебаеше да назове убийците му, – бил все още на тоя свят? Значи, задържането му в замъка Беркли, жестокото убийство, писмото на епископ Орлитън, общата вина на кралица Изабел, на Мортимър и на сенешала Малтравърс и най-последно пребението, извършено тайно, всичко това е било басня, съчинена от

тези, които имаха интерес да се смята, че бившият крал е починал, и разкрасена после от народното въображение.

За по-малко от две седмици за втори път му съобщаваха това. Първия път той бе отказал да повярва. Но сега почваше да се разколебава.

– Ако новината е вярна, тя може да промени много неща в кралството. – каза той, без да се обръща лично към монаха.

Защото от три години насам Англия бе имала време да се събуди от своите сънища. Къде бяха свободата, справедливостта, благоденствието? Та нали си бяха въобразили, че те ще следват по петите кралица Изабел и славния Мортимър? От доверието, което им бяха гласували, от надеждите, които бяха вдъхнали, оставаше само споменът за разочарованието от една голяма илюзия.

Защо трябваше да бъде изгонен, свален от трона, затворен, така поне бяха вярвали до този ден – и убит слабият Едуард II, подчинен на влиянието на отвратителни фаворити, ако това бе само за да бъде заместен от малолетен крал, още по-слаб и лишен от всякаква власт от любовника на майка си?

Защо бе обезглавен граф д'Арундел, убит канцлерът Балдок, нарязан на четири парчета Хюг дьо Диспенсър, когато сега лорд Мортимър управляваше пак така самоволно, изтискваше страната пак така алчно, оскърбяваше, подтискаше, тероризираше, не понасяше никакво оспорване на авторитета си?

Хюг дьо Диспенсър, порочна и алчна личност, притежаваше някои слаби страни, върху които можеше да се влияе. Случваше се да отстъпи от страх или примамен от пари. А Роджър Мортимър бе непреклонен и необуздан барон. Френската вълчица, както наричаха кралицата-майка, имаше за любовник вълк.

Властта покварява бързо хората, които я завладяват, ако не са тласкани към нея преди всичко от грижата за народното благо.

Смел, даже герой, прочул се с безпримерното си бягство, Мортимър по време на годините на заточение въплъщаваше тежненятия на един нещастен народ. Спомняха си, че някога бе завладял за английската корона кралство Ирландия; забравяха, че там той бе придобил опит.

Наистина никога Мортимър не бе мислил за нацията в нейната общност, нито за нуждите на своя народ. Той бе станал борец за народното дело само дотолкова, доколкото то съвпаднаше за момента с неговата кауза. Той въплъщаваше в действителност само исканията на известна част от благородниците. Взел властта в своите ръце, той се държеше, като че ли цяла Англия е минала на служба при него.

И после той си бе присвоил почти една четвърт от кралството, като стана граф на Граничните области, титла и владение, които бе създал за себе си. Под ръка с кралицата-майка, той водеше живот на истински крал и се държеше с младия Едуард III, като че ли той не бе негов сюзерен, а негов наследник.

Когато през октомври 1328 година Мортимър поиска от парламента, свикан в Сализбъри, потвърждение на перската си титла, Хенри Ланкастърски или Кривата шия, най-старият в кралското семейство, не присъствува на заседанието. По време на същата сесия Мортимър бе вкарал в двора на парламента свои въоръжени войници, за да наложи по-лесно волята си. Този вид принуда съвсем не бе по вкуса на камарите.

Почти неизбежно същата коалиция, образувана някога за да свали двамата Диспенсър, бе създадена отново около същите принцове и кралски братя: около Хенри Кривата шия, около графовете Норфолк и Кент, чичовци на младия крал.

Два месеца след аферата в Сализбъри, като се възползва от отсъствието на Мортимър и на Изабел, Кривата шия събра тайно в Лондон в черквата Свети Павел много епископи и барони, за да организира въоръжено въстание. Обаче Мортимър имаше навсякъде шпиони. Преди коалицията да се въоръжи, той дойде със собствените си войски да опустоши град Лестър, главното владение на Ланкастър. Хенри искаше да продължи борбата, но Кент сметна работата зле подхваната и се измъкна безславно.

Ако Ланкастър се бе измъкнал от това лошо положение без друга щета освен единадесет хиляди ливри глоба, впрочем неизплатени, това се дължеше на факта, че бе пръв член на регентския съвет и опекун на краля и че по силата на една абсурдна логика за Мортимър бе необходимо да поддържа юридическата фикция на това опекунство, за да може законно да осъжда за бунт срещу краля дори хора от ранга на самия Ланкастър.

Хенри Кривата шия бе изпратен във Франция под предлог да преговаря за брака на сестрата на младия крал с по-големия син на Филип VI. Това отдалечаване бе благоразумна немилост; мисията щеше да продължи дълго време.

В негово отсъствие Кент изведнъж и почти въпреки желанието си се оказа начело на недоволниците. Всичко се насочваше към него, а и той самият искаше да заличи проявеното предишната година малодушие. Не, не страхът го бе отклонил от делото.

Всички тези неща изплуваха безредно в мисълта му, докато

гледаше през прозореца на замъка Кенсингтън. Монахът стоеше все така неподвижен, пъхнал ръце в ръкавите си. Че този тук бе брат проповедник, както и първият пратеник, който го бе уверил, че Едуард II не е мъртъв, също навеждаше граф Кент на размисъл и му налагаше да се отнесе сериозно към тази вест, защото орденът на доминиканците минаваше за враждебен на Мортимър. И тъй като съобщението беше достоверно, тогава всички предположения за кралеубийство, които тегнеха над Изабел и Мортимър, отпаднаха. Но за сметка на това то променяше напълно положението в кралството.

Защото сега народът съжаляваше за Едуард II и минавайки от една крайност в друга, беше на път да въздигне като мъченик този безпътен принц. Ако Едуард II бе още жив, парламентът би могъл да се откаже от своите минали решения, като заяви, че са му били наложени, и да върне на престола бившия владетел.

И в края на краищата какви доказателства за неговата смърт притежаваха? Показанията на жителите на Беркли, които бяха минали пред тленните останки? Но колцина от тях бяха виждали Едуард II приживе? Кой можеше да потвърди, че не са им показали друг труп? Никой член от кралското семейство не присъства на мистериозното погребение в игуменството на Глостър. Освен това в гробницата бяха спуснали ковчег с труп на човек, умрял преди един месец, покрит с черно платно.

– И вие твърдите, брате Дийнхед, че сте го видели наистина с вашите собствени очи? – попита Кент, като се обърна.

Томас Дийнхед отново се озърна като истински конспиратор и отговори тихо:

– Игуменът на нашия орден ме изпрати там. Аз спечелих доверието на капелана, който ме задължи да облека граждански дрехи, за да мога да вляза. Цял ден останах скрит в една малка сграда наляво от караулната. Вечерта ме вкараха в голямата зала и аз видях добре краля, седнал на масата и обслужван с нужната почит.

– Говорихте ли с него?

– Не ми позволиха да се приближа до него – каза монахът, – но капеланът ми го показа иззад един стълб и ми каза: „Това е той.“

Кент замълча за миг и после попита:

– Ако ми потрябвате, мога ли да ви потърся в манастира на братята проповедници?

– В никой случай, милорд, защото игуменът ме посъветва да не оставам в манастира засега.

И той даде адреса си в Лондон при един писар в квартала Сейнт

Пол.

Кент отвори кесията си и му подаде три златни монети. Братът отказа, нямал право да приема подаръци.

– За подаянията на вашия орден – му каза граф Кент.

Тогава брат Дийнхед извади ръката си от ръкава, поклони се ниско и се оттегли.

Същия ден Едмонд Кентски реши да предупреди двамата главни прелати, в миналото членове на пропадналото съзаклатие: Грейвизън – епископ на Лондон, и архиепископа на Йорк Уилям Мелтънски, същият, който бе венчал Едуард III и Филипа дьо Ено.

„Два пъти вече ме уверяват в това и от източници, които изглеждат сигурни“ – им писа той.

Отговорите не закъснях. Грейвизън гарантираше своята подкрепа на граф Кент за всяко дейстаие, което той би искал да проведе; колкото пък до архиепископа на Йорк, примат на Англия, той изпрати собствения си капелан Алин с обещанието да достави петстотин въоръжени хора и даже повече, ако с необходимо, за освобождението на бившия крал.

Кент установи тогава други връзки и по-точно с лорд дьо ла Зуш и с няколко други благородници, лорд Бомон и сър Томас Рослин, които се бяха укрили в Париж, за да избягнат преследването на Мортимър. Защото във Франция имаше отново емигрантска партия.

Решаващо беше едно лично и тайно съобщение от папа Йоан XXII до граф Кент. Светият отец, като научил и той също, че крал Едуард II е жив, препоръчваше на граф Кент да действа за неговото освобождение, като опрощаваше предварително тези, които ще участвуват в начинанието „ad omni roena et culpa“... Би ли могло по-ясно да се каже, че всички средства ще бъдат добри?... и даже заплашваше граф Кент с отлъчване, ако не изпълни тази високоблагочестива задача.

И тъй това не бе устно съобщение, а с писмо на латински, в което висш прелат на Светия престол, чийто подпис впрочем почти не се четеше, предаваше дословно думите, произнесени от Йоан XXII в един разговор на тая тема. Писмото бе изпратено по член на свитата на канцлера Бургхърш, епископ на Линкълн, който се бе върнал току-що от Авињон, където и той бе отишъл да води преговори за възможния брак на сестрата на Едуард III с наследника на Франция.

Силно развълнуван, Едмонд Кентски реши тогава да отиде и на място да провери тези сведения, толкова схождащи се, и да проучи възможностите за бягство.

Той прати да потърсят брата Дийнхед на посочения адрес, даден му

от него, и с малка, но сигурна охрана тръгна за Дорсет. Беше месец февруари.

Той пристигна в Корф при лошо време. Солени вихрушки връхли-таха над безрадостния полуостров. Кент изпрати да повикат управителя на крепостта сър Джон Давърил. Той дойде и се представи на граф Кент в единствения хан на Корф пред черквата Свети Едуард мъченик – наре-чена на убит крал от Саксонската династия.

Висок на ръст, с тесни рамене, със сбърчено чело и презрително свити уста, като че ли съжаляваше, че трябва да е учтив, както подобава на човек на дълга, Джон Давърил се извини, че не може да приеме бла-городния лорд в замъка. Бе получил строга заповед.

– Крал Едуард II жив ли е, или мъртъв? – попита Едмонд Кентски.

– Не мога да ви кажа това.

– Той е мой брат. Него ли пазите?

– Не ми е разрешено да говоря. Един затворник ми бе поверен, не трябва да разкривам нито името, нито ранга му.

– Бихте ли ми позволили да видя това лице?

Джон Давърил кимна отрицателно с глава. Този управител бе стена, скала, толкова непроницаем, колкото огромната зловеща кула, защитена от три широки зида, изправена високо на хълма над малкото село, с пок-ривите си от плочи. А! Мортимър избираше добре служителите си!

Но има начини да отречеш, които са като потвърждения. Давърил щеше ли да бъде толкова тайнствен, щеше ли да се покаже толкова неп-реклонен, ако не пазеше точно бившия крал?

Едмонд Кентски пусна в ход цялото си очарование, което бе голя-мо, както и други аргументи, към които човешката природа не винаги е безчувствена. Той постави върху масата тежка кесия със злато.

– Бих искал да се отнасят добре към този затворник – каза той. – Това тук е, за да бъде подобрена участта му, сто лири стерлинги.

– Мога да ви уверя, милорд, че към него се отнасят добре – каза Да-върил тихо, като че ли съучастнически. И без никакво стеснение прибра кесията в джоба си.

– Бих дал още толкова, само да го зърна – каза Едмонд Кентски.

Давърил опечален отказа.

– Разберете, милорд, в този замък има двеста стрелци, които го пазят...

Едмонд Кентски си въобрази, че е голям стратег, като отбеляза това важно свадение; трябваше да се държи сметка за него при бягство.

– ...и ако само един проговори и кралицата-майка го научи, ще ми

отсекат главата.

Можеше ли човек по-добре да се издаде и да признае това, което уж искаше да скрие.

– Но бих могъл да предам едно съобщение – подхвана управителят, – защото то ще остане между вас и мене.

Кент, щастлив от обстоятелството, че така бързо се придвижват работите, написа следното писмо, докато силен мокър вятър шибаше прозорците на хана.

„Вярност и почит към моя много скъп брат. С цялото си сърце моля бога да сте здрав, защото са взети разпореждания скоро да излезете от затвора или бъдете освободен от затрудненията, които ви притесняват. Бъдете уверен, че имам подкрепата на най-големите барони на Англия и на всичките им сили, тоест войските и съкровищата им. Ще бъдете пак крал. Духовниците и бароните се заклеха в това над евангелието.“

Той подаде писмото просто сгънато на управителя.

– Моля ви да го запечатате, милорд – каза той. – Не искам да се помисли, че зная съдържанието му.

Кент накара човек от свитата си да донесе въسخ, постави печата си и Давърил скри писмото под ризницата си.

– Съобщението ще достигне до затворника и мисля, че той ще го унищожи веднага – каза той. – Така...

И с ръцете си направи движение, което означаваше заличаване, забрава.

„Ако съумея да го подхвана добре, тоя човек ще ни отвори широко вратите, когато дойде денят. Няма да се наложи даже да се бием“ – мислеше Едмонд Кентски.

Три дни по-късно писмото му бе в ръцете на Мортимър, който го четеше в съвета в Уестминстър.

Кралица Изабел веднага извика прочувствено, обръщайки се към младия крал:

– Сине мой, сине мой... умолявам ви да действувате срещу нашия най-смъртен враг. Той иска да накара кралството да повярва в баснята, че баща ви е още жив, за да ви свали от трона и да заеме вашето място. За бога, дайте заповеди да накажат тоя изменник, докато е още време.

В същност заповедите бяха дадени и полицаите на Мортимър препускаха към Уинчестър, за да арестуват граф Кент на връщане към дома си. Но Мортимър не искаше само задържане; той изискваше шумна присъда. Имаше известни основания да бърза.

След една година Едуард III щеше да стане пълнолетен. Той вече

проявяваше много признаци на нетърпение. Като премахне Кент, след като бе отдалечил Ланкастър, Мортимър обезглавяваше опозицията и по този начин щеше да попречи на младия крал да се изтръгне от неговото влияние.

На 19 март парламентът се събра в Уинчестър, за да съди чичото на краля.

След повече от едномесечен престой в затвора граф Кент изглеждаше изтощен, отслабнал, плах и като че ли не разбираше какво му се е случило. Той решително не беше от хората, които устояват на злата участ. Похвалното му съдържано безгрижие го бе напуснало. При разпита, проведен от Робърт Хауел, съдебен следовател на кралския дом, той рухна, призна всичко, разказа случилото се от край до край, издаде имената на осведомителите и съучастниците си. Но какви осведомители? Доминиканският орден не познаваше монах на име Дийнхед; измислица на обвиняемия, за да се опита да се спаси; измислица бе също писмото от папа Йоан XXII, никой от свитата на епископа от Линкълн по време на посолството в Авиньон не бе разговарял за мъртвия крал нито със светия отец, нито с кой да е от кардиналите или съветниците му. Едмонд Кентски упорствуваше. Какво искаха, да си загуби разума ли? Той им бе говорил на тия братя проповедници, бе държал в ръка това писмо „ad omni roena et culpa“...

Най-после Кент разбра ужасния капан, в който го бяха привлекли, като си послужиха с призрака на умрелия крал. Заговор, изцяло организиран от Мортимър и неговите протежета: фалшиви пратеници, фалшив монах, фалшиви писма и най-фалшив от всички и от всичко този Давърил от замъка Корф! Кент бе паднал в клопката.

Кралският следовател искаше смъртна присъда.

Мортимър, седнал върху естрада пред лордовете, ги наблюдаваше всеки поотделно, а Ланкастър, единственият може би, който би се осмелил да говори в полза на обвиняемия, бе извън кралството. Мортимър бе съобщил, че няма да преследва съучастниците на Кент, духовници или не, ако той бъде осъден. Мнозина от бароните до известна степен се бяха компрометирали; те – даже Норфолк, брат на обвиняемия – изоставиха втория кралски син на ненавистта на графа на Граничните области. Изкупителна жертва с една дума.

И макар че Кент се унижи пред събранието и като призна заблуждението си, предложи да отиде по риза, бос, с въже на шията да изрази своята покорност на краля, лордовете със съжаление гласуваха за смъртна присъда, както очакваха от тях. За да успокоят съвестта си, те

шушукаха:

– Кралят ще го помилва, кралят ще се възползва от своето право да помилва...

Не изглеждаше вероятно Едуард III да заповяда да обезглавят чичо му за дело, наистина престъпно, но в което имаше голям дял лековерие и очевидна провокация.

Мнозина, които бяха гласували за смъртно наказание, възнамеряваха на другия ден да поискат милост.

Камарата на общините отказа да ратифицира присъдата на лордовете; поиска допълнителна анкета.

Но щом си осигури вота на камарата на лордовете, Мортимър изтича в замъка, където кралица Изабел вечеряше.

– Свърши се – каза той, – можем да изпратим Едмонд на дръвника. Но много от нашите мними приятели разчитат, че нашият син ще го спаси от върховното наказание. Ето защо аз ви заклевам да действувате незабавно.

Те се бяха погрижили младият крал да бъде зает през целия ден с един прием в колежа на Уинчестър, един от най-старите и най-реномираните в Англия.

– Управителят на града – прибави Мортимър – изпълни вашата заповед, приятелко моя, точно както, ако идваше от криля.

Изабел и Мортимър се погледнаха в очите, това не бе нито първото им престъпление, нито първата злоупотреба с властта. Вълчицата на Франция подписа заповедта, незабавно да бъде обезглавен нейният дeвер и първи братовчед.

Извадиха отново Едмонд Кентски от тъмницата по риза, със завързани ръце, отведоха го под охрана от малък отряд стрелци във вътрешния двор на замъка. Той остана там един час, два часа, три часа под дъжда до идването на нощта. Защо бе това безкрайно чакане пред дръвника? Той изпитваше ту отчаяние, ту луда надежда. Несъмнено кралят, неговият племенник, подписва в момента заповедта за пощада. Това трагично стоене беше наказанието, което налагаха на осъдения, за да му вдъхнат по-силно разкаяние и за да оцени по-добре великодушието на милосърдието. Или пък имаше вълнения и метежи. Може би народът е въстанал, а може би Мортимър е бил току-що убит. Кент молеше бога, а после почваше да ридеа от страх. Трепереше под мократа си риза, дъждът шуртеше върху дръвника и по шлемовете на стрелците. Кога най-после ще свърши това изтезание?

Единственото обяснение, което не можеше да мине през ума на

граф Кент бе, че търсеха из целия Уинчестър палач и не намираха. Градският палач, който знаеше, че общините са отхвърлили присъдата и че кралят не е могъл да се произнесе, отказваше упорито да изпълни своята служба над принц от кралска кръв. Помощниците му се солидаризираха с него, предпочитаха да загубят длъжността си.

Обърнаха се към офицерите от гарнизона, те да посочат един от техните хора, ако не се намери доброволец, комуто щеше да се даде тлъсто възнаграждение. Офицерите не скриха отвращението си. Те бяха готови да поддържат реда, да стоят на пост около парламента, да придружат осъдения до мястото на екзекуцията, но не трябваше да се иска нещо повече нито от тях, нито от техните войници.

Мортимър изпадна в студена и жестока ярост срещу управителя.

– Във вашия затвор няма ли някой убиец, фалшификатор или бандит, който да иска в замяна да си спаси живота? Хайде, побързайте, ако не желаете вие сам да свършите дните си в затвора!

Като обиколиха тъмницата, откриха най-после търсения човек, той бе крал църковни предмети и трябваше да го обесят следващата седмица. Дадоха му секирата, но той поиска да му сложат маска на лицето.

Нощта бе паднала. При светлината на факлите, размътвана от проливния дъжд, граф Кент видя приближаването на екзекутора и разбра, че дългите часове на надежда са били само една последна подигравка и измама. Той нададе ужасен вик. Трябваше насила да го накарат да коленичи пред дръвника.

Случайният джелатин беше по-скоро страхлив, отколкото жесток и трепереше повече от жертвата си. Той безкрайно вдигаше секирата. Не сполучи първия път и железото се плъзна по косата. Трябваше да замахва четири пъти, като удряше върху отвратителна червена каша. Старите стрелци наоколо повръщаха.

Така умря, преди да навърши тридесет години граф Едмонд Кентски, кралски син, изтъкан от изящество и наивност... а един крадец на църковни чаши бе върнат на семейството му.

Когато младият крал Едуард III се върна, след като бе изслушал дълъг спор на латински върху доктрините на метр Окам, съобщи му, че чичо му е бил обезглавен.

– Без моя заповед? – каза той.

Той повика лорд Монтегю, който никога не го напускаше, откакто бе положил клетва в Амиен, и в чиято лоялност бе успял многократно да се убеди.

– Милорд, вие сте били в парламента днес. Бих желал да зная

истината.

II. СЕКИРАТА НА НОТИНГАМ

Всяко държавно престъпление се нуждае от някаква привидна законност.

Законът изхожда от суверена, върховната власт принадлежи на народа, който я упражнява било посредством избрано представителство, било чрез опълномошаване на монарха по наследство и понякога по двата начина заедно, какъвто бе случаят в Англия.

Следователно всеки законен акт в тази страна трябваше да включва гласното или негласно съгласие на монарха и на народа.

Екзекуцията на граф Кент, законна по форма, понеже кралската власт се упражняваше от регентския съвет и понеже в отсъствие на граф Ланкастър, опекун на монарха, подписването се падаше на кралицата-майка; но тази екзекуция нямаше нито истинското съгласие на парламента, който заседаваше по принуда, нито одобрението на краля, държан в неведение за заповед, издадена от негово име; подобен акт можеше да бъде гибелен за извършителите.

Едуард III прояви своето неодобрение както можа, като поиска да се направи княжеско погребение на граф Кент. Тъй като се касаеше вече само за един труп, Мортимър отстъпи пред желанието на младия крал. Но Едуард нямаше да прости никога на Мортимър, задето без негово знание още един път се бе разпоредил с живота на член от неговото семейство. Той нямаше да му прости също и това, че госпожа Филипа припадна при жестокото съобщение за екзекуцията на чичо Кент. Младата кралица бе бременна в шестия месец и трябваше да я щадят. Едуард упрекна за това майка си и понеже тя му възрази гневно, че госпожа Филипа проявява прекалена чувствителност към враговете на кралството и че трябва да има силен дух, ако е избрала да бъде кралица, Едуард ѝ отговори:

– Всяка жена, госпожо, няма вашето каменно сърце.

За госпожа Филипа случката нямаше последици и към средата на юни тя роди син. Едуард III изпита тази проста, дълбока и тържествена радост, която чувства всеки мъж, когато жената, която обича и която го обича, му дари първо дете. И тогава той се усети внезапно възмъжал като крал. Неговото престолонаследие беше осигурено. Чувството за династията, за собственото му място между предците и потомството,

потомство още съвсем крехко, но вече съществуващо в пухкава люлка, изпълваше мислите му и правеше все по-мъчно поносима юридическата неправопособност, в която го държаха.

Все пак той бе обзет от колебание: за нищо не служи да събориш управляващата котерия, ако нямаш по-добри хора, за да я заместиш, нито по-добри принципи, за да ги приложиш.

„Ще съумея ли наистина да царувам и достатъчно подготвен ли съм за това?“ – се питаше той често.

Душата му бе белязана от омразния пример на баща му, попаднал напълно под властта на двамата Диспенсъри, и от не по малко омразния пример на майка му, подвластна на Роджър Мортимър.

Неговото принудително бездействие му позволяваше да наблюдава и да размишлява. Нищо не можеше да се направи в кралството без парламента, без неговото доброволно или принудително съгласие. Значението, което придоби през последни години това консултативно събрание, свиквано все по-често на разни места и по всякакъв повод, беше последица от лошото управление, от зле ръководените военни експедиции, от раздорите в кралското семейство и от състоянието на непрекъснатата враждебност между централната власт и коалициите на едрите феодали.

Трябваше да се тури край на тези разорителни местения, когато лордовете и членовете на долната камара бяха принудени да тичат в Уинчестър, в Сализбъри, в Йорк и да провеждат заседания, чиято цел бе само да позволят на лорд Мортимър да размахва бича си над кралството.

„Когато стана наистина крал, парламентът ще заседава на редовни дати и то в Лондон, доколкото това е възможно... Армията?... Сега армията не е армия на краля. Това са армии на бароните, които се подчиняват само по тяхна угода, ще трябва да има армия, набирана за служба на кралството и командувана от пълководци, дължащи властта си само на краля... Правосъдието?... Правосъдието трябва да бъде съсредоточено в ръката на монарха, който да се старае да го направи еднакво за всички. В кралство Франция, каквото и да казват, има по-голям ред.

Трябва да се дадат свободи на търговията, оплакват се, че е затруднена от такси и забрани върху кожите и вълната – нашето богатство.“

Тези идеи може би изглеждаха много прости, но не бяха такива поради факта, че се раждаха в кралска глава; идеи почти революционни в такова време на анархия, на произвол и на жестокост, рядко изпитани от един народ.

Така младият, ограничен монарх се присъединяваше към

възжеленията на своя подтиснат народ. Той разкриваше намеренията си пред малко хора – пред своята съпруга Филипа, пред Гийом дьо Мони, благородника, когото тя бе довела със себе си от Ено, пред лорд Монтегю най-вече, който му предаваше чувствата на младите лордове.

Често именно на двадесет години мъжът изгражда няколкото принципа, за прилагането на които ще употреби целия си живот. Едуард III притежаваше едно важно качество за властник – нямаше страсти, нито пороци. Бе имал щастието да се ожени за принцеса, която обичаше и продължаваше да обича. Притежаваше тази върховна форма на гордост да смята естествено положението си на крал. Изискваше зачитане на личността и длъжността си, презираше раболепието, защото то изключва искреността. Мразеше безполезния блясък, защото оскърбява бедността и е противен на истинското величие.

Хората, които бяха живели някога в двора ни френските крале, казаха, че прилича по много черти на крал Филии Хубави, намираха, че лицето му има същата форма и бледост, същата студенина в сините му очи, когато понякога повдигаше дългите си мигли.

Без съмнение Едуард бе по-общителен и по-възторжен от дядо си по майчина линия. Но тези, които говореха така, познаваха Железния крал само през последните години, в края на дългото му царуване. Никой не помнеше какъв бе Филип Хубави на двадесет години. Френската кръв у Едуард III беше взела връх над кръвта на Плантагенетите и като че ли истински Капет седеше на трона на Англия.

През октомври на тази същата 1330 година парламентът бе свикан отново, този път в Нотингам, в северната част на кралството. Имаше изгледи събранието да бъде бурно, повечето от лордовете не бяха простили на Мортимър екзекуцията на граф Кент, екзекуция, която тежеше на съвестта им.

Ланкастърският граф Кривата шия, когото сега наричаха старият Ланкастър, защото бе осъществил чудото да запази върху раменете си до петдесет години своята голяма приведена глава, храбрият и мъдрият Ланкастър се бе върнал. Бе заболял от болест на очите, от която дълго време бе заплашван, а сега се бе влошила до полуослепяване и трябваше един щитоносец да го води. Макар че той недъг го правеше още по-уязвим, всички още по-почтително се допитваха до него.

Общините се тревожеха за новите субсидии, които щяха да им поискат и за новите такси върху вълната. Къде отиваха парите?

Как Мортимър бе употребил тридесетте хиляди ливри от данъка от Шотландия? За негова полза или за полза на кралството бяха водили

тази тежка война три години по-рано? И защо бяха подарили на барон Малтравърс освен длъжността сенешал, но и сумата от хиляда ливри като възнаграждение за пазене на краля, или, другояче казано, за убиването му? Защото всичко се знае или накрая се научава и сметките на съкровището не могат да останат вечно в тайна. Ето, значи, за какво служеше доходът от таксите! А и Оугъл, и Гурне, помощници на Малтравърс, и Давърил, управителят на Корф, бяха получили също толкова.

Мортимър, който по пътя към Нотингам се движеше обграден от такъв блясък, че дори младият крал изглеждаше като член на свитата му, имаше в действителност подкрепата само на стотина привърженици, които му дължаха цялото си богатство и бяха силни само докато му служеха, а ако той паднеше, бяха заплашени от немилост, изгонване от кралството или бесило.

Той си въобразяваше, че му се подчиняват, защото мрежа шпиони дори при краля в лицето на Джон Уиниард, го информираше за всяка произнесена дума и осуетяваше заговорите. Въобразяваше си, че е мъгъц, защото войските му вдъхваха страх на лордовете и на общините. Но войските могат да маршируват и под други заповеди, а шпионите да изменят.

Власт без съгласието на тези, върху които се упражнява, е измама, която никога не трае дълго, равновесие, крайно нестабилно, между страх и бунт и което рязко се нарушава, когато достатъчно хора осъзнаят, че мислят еднакво.

Като яздеше върху седло, избродирано със злато и сребро, заобиколен от оръженосци, облечени в пурпур и с неговото знаме, развято на върха на копията, Мортимър вървеше напред по разровен път.

По време на пътуването Едуард III забеляза, че майка му изглежда болна, че лицето ѝ е посърнало и изпито, очите със следи от умора и погледът без блясък. Тя пътуваше в носилка, а не както обикновено върху бялата си раванлия кобила. Често спираха носилката, защото от клатенето ѝ се повдигаше. Мортимър беше все близо до нея, внимателен, но доста притеснен.

Може би Едуард нямаше да забележи тези признаци, ако не бе имал случай да наблюдава същите в началото на годината у своята съпруга, госпожа Филипа¹¹. И после при пътуване слугите дърдорят повече от обикновено, придворните жени на кралицата-майка говореха на жените

11. Първото от дванадесетте деца на Едуард III и Филипа дьо Ено, Едуард Уудсток, уелски принц, бил наречен Черния принц заради цвета на бронята му.

на госпожа Филипа. В Йорк, където се спряха за два дни, Едуард вече не се съмняваше, че майка му е бременна.

Той се почувствува обхванат от срам и отвращение. Ревността също, ревност на първороден син, засилваше неговата неприязън. Пред него вече не беше хубавият и благороден образ на майка му от детството.

„Заради нея намразих баща си, защото я позореше. А ето че тя самата сега ме позори! Четиридесетгодишна майка на незаконно дете, което ще бъде по-малко от моя собствен син!“

Като крал той се чувствуваше унизен пред кралството, а като съпруг – пред жена си.

В стаята на замъка в Йорк, въртейки се в леглото, без да може да заспи, той казваше на Филипа?

– Спомняш ли си, мила моя, че ние се оженихме тук. А! Предложих ти много тежко царуване.

Спокойна и разсъдлива, Филипа посрещаше събитието с по-малко вълнение, но понеже беше благонравна, тя също осъждаше кралицата.

– Подобни неща не можеха да се видят във френския двор.

– А! Мила приятелко... ами прелюбодеянието на вашите братовчедки Бургундките? ...Ами вашите отровени крале?

Веднага семейството на Капетите стана семейство на Филипа, като че ли той не бе произлязъл също от него.

– Във Франция са по-изискани – отговори Филипа, – по-малко жестоки и злопаметни.

– Но са по-потайни, по-лукави. Предпочитат отровата пред желязото.

– А вие сте по-брутални.

Той не отговори. Тя се изплаши, че го е обидила и протегна към него своята закръглена и нежна ръка.

– Аз те обичам много, приятелю – каза тя, – защото ти никак не приличаш на тях.

– И не е само срамът – каза Едуард, – но също опасността.

– Какво искаш да кажеш?

– Искам да кажа, че Мортимър е напълно способен да ни погуби, да се омъжи за майка ми, за да бъде признат за регент, и да наложи незаконното си дете на трона.

– Лудост е да се мисли това.

Наистина подобно действие, което предполага отхвърляне на всички принципи – религиозни и династични – би било напълно

невъобразимо в една силна монархия, но всичко е възможно, даже и най-безумните авантюри, в кралство, разкъсвано и изоставено на борбите на съзаклятнически партии.

– Ще говоря утре открито с Монтегю – каза младият крал.

Като пристигна в Нотингам, лорд Мортимър се показа особено нетърпелив, властен и нервен, защото Джон Уиниард, без да може да проникне в съдържанието на разговорите, бе изненадал в последния откъс на пътя чести разговори между краля, Монтегю и няколко млади лордове.

Мортимър се нахвърли върху сър Едуард Боун, помощник-управител, който, натоварен да организира разквартируването, действайки впрочем според обичая, бе предвидил да настани най-влиятелните лордове в самия замък.

– С какво право – се развика Мортимър, – без да се допитате до мен, сте предоставили апартаменти толкова близки до тези на кралицата-майка?

– Мислех, милорде, че граф Ланкастър...

– Граф Ланкастър, както и всички други, ще трябва да бъдат настанени най-малко на една миля от замъка.

– А вие самият, милорд?

Мортимър сбърчи вежди, като че ли този въпрос бе обиден.

– Моят апартамент ще бъде до този на кралицата-майка и вие ще й предавате всяка вечер чрез коменданта ключовете на замъка.

Едуард Боун се поклони.

Понякога прекалената предпазливост е гибелна. Мортимър желаше да избегне приказките върху състоянието на кралицата-майка, той искаше най-вече да изолира краля, с което даде възможност на младите лордове да се събират и да се уговарят много по-свободно далеч от замъка и от шпионите.

Лорд Монтегю събра приятелите си, които му изглеждаха най-решителни, повечето от тях младежи между двадесет и тридесет години: лордовете Молинс, Хъфорд, Клинтън както и Джон Невил Хорнеби и четиримата братя Боун: Едуард, Хъмфри, Уилям и Джон, който бе граф на Херифорд и Есекс. Младите образуваха партията на краля. Те имаха не само благоволенieto на Хенри Ланкастърски, но и нещо повече от това.

От своя страна Мортимър заседаваше в замъка в компанията на канцлера Бургхърш, на Симон Берифорд, на Джон Монмът, Джон Уиниард, Хюг Търплингтън и Малтравърс, и се съветваше с тях как да се

попречи на образуването на нов заговор.

Епископ Бургхърш, усещайки вече, че вятърът се обръща, се показва по-умерен в строгостта; като се прикриваше зад сана си на духовник, той проповядваше разбирателство. Някога той бе съумял навреме да премине от партията на Диспенсърите към Мортимър.

– Стига арести, процеси и кръв – казваше той. – Може би ще ги задоволим с отпускане на земи, пари или почести...

Мортимър го спря с поглед, неговите очи с рязко очертани клепачи под гъстите вежди все още вдъхваха страх. Епископът на Линкълн млъкна.

По същото време лорд Монтегю разговаряше най-последна с краля Едуард III.

– Умолявам ви, мой благородни кралю – му каза той, – да не търпите повече безочията и интригите на един човек, който накара да убият баща ви, да обезглавят чичо ви и разврати майка ви. Ние се заклехме да пролеем и последната си капка кръв, за да ви отървем от него. Готови сме на всичко, само че трябва да действваме бързо и да успеем да се промъкнем достатъчно многочислени в замъка, където никой от нас не обитава.

Младият крал размисли един момент.

– Уилям – отговори той, – сега знам, че ви обичам много.

Той не бе казал: „Че вие ме обичате много.“

Проява на истинска кралска душа, той не се съмняваше, че желяха да му служат, важното за него бе да даде съзнателно доверието и обичта си.

– Ще отидете при коменданта на замъка сър Уилям Илънд от мое име – продължи той – и ще го помолите по моя заповед да изпълни всичко, което ще поискате.

– Тогава, господарю – каза Монтегю, – нека бог ни помогне!

Сега всичко зависеше от този Илънд, от това, дали е спечелен за делото и дали е лоялен, ако той разкрие ходовете на Монтегю, заговорниците бяха загубени, а може би и кралят с тях. Но сър Едуард Боун гарантираше, че той ще наклони на тяхна страна, ако не за друго, то поради това, че Мортимър от пристигането си в Нотингам се отнасяше с него като със слуга.

Уилям Илънд не разочарова Монтегю, обеща му да се съобразява с неговите заповеди, доколкото му бъде възможно, и се закле да пази тайната.

– Понеже сте с нас – му каза Монтегю, – дайте ми тази вечер

ключовете на замъка.

– Милорде – отговори той, – знаете, че всяка вечер оградата и вратите се заключват и че аз самият предавам ключовете на кралицата-майка, която ги крие до сутринта под възглавницата си. Знайте също, че обикновените пазачи на замъка бяха отстранени и заменени с четиристотин мъже от личната войска на лорд Мортимър.

Монтегю видя рухването на всичките си надежди.

– Но аз познавам един таен път, който води от полето до замъка – продължи Илънд. – Това е подземен проход, изкопан по заповед на саксонските крале, за да се спасят от датчаните, когато те опустошавали страната. За този проход не знаят нито кралица Изабел, нито лорд Мортимър, нито техните хора, защото нямах никакво основание да им го покажа. Той достига до центъра на замъка в главната кула и оттам може да се влезе, без никой да забележи.

– Как ще намерим входа в полето?

– Ще бъда с вас, лорде.

Лорд Монтегю проведе втори бърз разговор с краля, после вечерта, придружен от братята Боун, от другите заговорници и от Илънд, той напусна града на кон, като заяви на много хора, че Нотингам става много несигурен за тях.

За това заминаване, което много приличаше на бягство, незабавно докладваха на Мортимър.

– Те знаят, че са разкрити, и сами се издават. Утре ще накарам да ги уловят и да ги изправят на съд пред парламента. Хайде, ще прекараме една спокойна нощ, моя мила приятелко – каза той на кралица Изабел.

Към полунощ от другата страна на главната кула в една стая с гранитни стени, осветена само от кандилце, госпожа Филипа питаше съпруга си, защо не си ляга, а седи на края на леглото с желязна ризница под кралската си дреха и с къса сабя на кръста.

– Тази нощ могат да станат големи събития – отговори Едуард.

Филипа остана на вид спокойна и невъзмутима, но сърцето ѝ биеше силно в гърдите; тя си спомняше разговора им в Йорк.

– Мислиш ли, че той възнамерява да ни убие?

– Това също може да стане.

Чу се шум от гласове, които шушукаха в съседната стая, и Готие дьо Мони, посочен от краля да охранява преддверието на негоната стая, почука леко на вратата. Едуард отвори.

– Комендантът е тук, господарю, и другите с него.

Едуард се върна да целуне Филипа по челото. Тя улови пръстите

му, задържа ги за миг, като ги стискаше силно и прошепна:

– Нека бог те пази!

Готие дьо Мони попита:

– Трябва ли да дойда с вас, господарю?

– Затвори здраво вратата след мене и бди над госпожа Филипа.

В затревения двор на кулата под лунната светлина заговорниците чакаха скупчени около кладенеца – сенки, въоръжени с мечове и брадви.

Младежта на кралството бе обвила краката си с парцали, кралят не бе взел тази предпазна мярка и само неговите стъпки ехтяха по плочите на дългите коридори. Само един факел осветяваше шествието. На слугите, легнали на голата земя, които се надигаха сънни, казваха тихо: „Кралят“ и те оставаха там, където бяха, сгушваха се обезпокоени от тази нощна разходка на въоръжени сеньори, но не се опитваха да узнаят нещо повече.

Стълкновението стана чак в преддверието на апартаментите на кралица Изабел, където шестте оръженосци, поставени на пост от Мортимър, отказаха да ги пуснат, макар че кралят поиска това. Много кратка бе битката, само Джон Невил Хорнеби бе ранен с копие, което прониза ръката му; обкръжени и обезоръжени, хората от охраната се прилепиха към стените; разправията бе траяла само една минута, но зад дебелината врата се чу вик, изтръгнат от гърлото на кралицата-майка, а после шум от блъскането на греди.

– Лорд Мортимър, излезте! – заповяда Едуард III. – Вашият крал идва да ви арестува.

Той говореше с ясен боен глас, същия глас, който тълпата в Йорк бе чула в деня на сватбата му.

Отговори му само дрънченето на шпага, изтръгната от ножницата.

– Мортимър, излезте! – повтори младият крал.

Той почака още малко, после изведнъж грабна най-близката секира от ръцете на един млад мъж, вдигна я над главата си и с всичка сила я стовари върху вратата.

С този удар със секира, очакван от дълго време, той утвърди кралицата си власт, тури край на униженията си, край на декретите, издадени против волята му; с този удар той освободи своя парламент, възвърна честта на лордовете, възстанови законността в кралството. Царуването на Едуард III не започна в деня на коронацията, а сега с това лъскаво желязо, забито в тъмния дъб, с това изпращяване на дървото, чието ехо отекна под сводовете на Нотингам.

Роджър Мортимър бе в средата на стаята, той бе имал време да си сложи панталоните, бялата му риза бе отворена на гърдите и той държеше в ръка шпагата си. Каменносивите му очи блестяха под дебелия му вежди, посивелите му разрошени коси обграждаха суровото му лице, от този човек се излъчваше още мъжествена красота.

Изабел до него, с лице обляно от сълзи, трепереше от студ и страх. Малките ѝ боси крака образуваха светло петно върху плочите. В съседната стая се виждаше разхвърляно легло.

Младият крал отправи първия си поглед към корема на кралицата-майка, ясно издут под нощницата. Никога Едуард III нямаше да прости на Мортимър, че превърна майка му, която в спомените му бе красива и храбра в нещастieto, жестока в триумфа, но винаги съвършено царствена, в тая потънала в сълзи женска, на която са отнели самецата, от когото е забременяла. Тя кършеше ръце, стенойки:

– Мой добър сине, мой добър сине, заклевам ви, пощадете милия Мортимър!

Тя застана между сина си и Мортимър.

– Той пощади ли вашата чест? – каза Едуард.

– Не измъчвайте тялото му! – изкрещя Изабел. – Моят любим е храбър рицар, спомнете си, че му дължите трона си.

Съзаклятниците се колебаеха. Ще трябва ли да се бият и да убият Мортимър пред очите на кралицата?

– Той сам се възнагради скъпо и прескъпо, задето ускори моето царуване! Хайде, милорди, уловете го! – каза младият крал, като отстрани майка си и даде знак на своите другари да го приближат.

Монтегю, братята Боун, лорд Молинс и Джон Невил, който не виждаше, че от ръката му шурти кръв, обкръжиха Мортимър. Две брадви се вдигнаха над него, три меча се насочиха към хълбоците му, една ръка се стовари върху неговата, за да му изтръгне шпагата. Избутаха го към вратата. Когато я прекосяваше, Мортимър се извърна:

– Сбогом Изабел, кралице моя, колко много се обичахме!

И това бе истина. Най-голямата, най-показната, най-разрушителната любов на века, започнала като рицарски подвиг и развълнувала всички европейски дворове, включително Светия престол. Тая страст бе екипирала кораби, въоръжила армия, бе се разразила в тиранична и кървава власт и завършила между брадви при светлината на димящ факел. Роджър Мортимър, осми барон на Уигмор, бивш върховен съдия на Ирландия, първи граф на Граничните области, бе поведен към затвора, а неговата царствена метреса се строполи край леглото.

Берифорд, Давърил, Уиниард и главните протежета на Мортимър бяха арестувани, преди да се съмне, втурнаха се да преследват сенешала Малтравърс, дьо Гурне и Оугъл, тримата убийци на Едуард II, които веднага бяха избягали.

Сутринта гълпата, струпала се по улиците на Нотингам, виеше от радост при преминаването на охраната, която отвеждаше в една каруца – върховен срам за един рицар – Мортимър, окован във вериги. Кривата шия с наклонена глава над рамото беше в първата редица на населението и макар че с болните си очи едва виждаше кортежа, той скачаше на място и хвърляше шапката си във въздуха.

– Къде го водят? – питаха хората.

– В Лондонската кула.

III. КЪМ БЕСИЛКАТА ЗА ПРОСТОЛЮДИЕТО

Казват, че гарваните на Лондонската кула живеят дълго, повече от сто години. Същият огромен гарван, бдителен и коварен, който седем години по-рано се мъчеше да изкълве очите на затворника през решетките на малкото прозорче, се бе върнал на пост пред килията.

За да се подиграят ли с Мортимър, му бяха определили същата тъмница? Там, където бащата го бе държал затворен в продължение на седемнадесет месеца, на свой ред го бе затворил синът. Мортимър си казваше, че в неговия характер, в неговата личност нещо го подтиква да не търпи кралската власт. Така или иначе, един крал и той самият не можеха да съжителствуват в една и съща страна и трябваше един от двамата да изчезне. Той премахна един крал, друг крал щеше да премахне него. Голямо нещастие е да се родиш с душа на монарх, когато не си предопределен да царуваш.

Този път Мортимър нямаше нито надежда, нито желание да избяга. Струваше му се, че след Нотингам е вече мъртъв. За хора като него, у които гордостта стои над всичко друго и чиито високи амбиции са били за момент задоволени, падането е равностойно на смърт. Истинският Мортимър беше вече за вечни векове вписан в хрониките на Англия и килията на кулата пазеше само неговата плътска обвивка, на която ѝ беше все едно.

Нещо странно, тази обвивка си беше възвърнала някои стари навици. Както когато се връщаш след двадесет години отсъствие в дома, където си живял като дете, и машинално, с някаква памет на мускулите

натискаш с коляното вратата, която някога не се е поддавала, или стъпваш по средата на стълбата, за да избегнеш изтъркания ръб на стъпалото, по същия начин Мортимър повтаряше жестовете от предишното си задържане. Нощем той можеше да направи няколко стъпки до прозорчето, без да се удари в нещо. Още с влизането си бутна трикракото столче на старото му място; отново разпознаваше обичайните шумове, смяната на пазачите, камбаните на черквата Сент Питър и то без никакво напрегане на вниманието. Знаеше часа, в който му носят яденето. Храната беше малко по-добра, отколкото по времето на гнусния сержант Сигрейв.

Отказаха да му изпратят човек да го бръсне, защото първия път бръснарят Оугъл бе послужил на Мортимър като пратеник за организиране на бягството му. На бузите му бе пораснала брада от един месец. С изключение на тая подробност всичко бе еднакво, дори гарванът, който Мортимър наричаше някога „Едуард“, се преструваше, че спи, като от време на време отваряше кръглите си очи, преди да промуши голямата си човка през решетките.

А, да! Нещо липсваше: тъжните монолози на Чърк, стария лорд Мортимър ъф Чърк, легнал на дъската, която му служеше за легло... Сега Роджър Мортимър разбираше защо чичо му бе отказал някога да го последва в бягството му. Не от страх от риска, нито от телесна слабост: човек намира винаги достатъчно сили да тръгне по пътя, даже ако трябва да загине. Чувството, че животът му е свършен, бе задържало лорд Чърк и го накара да предпочете да чака края си върху този одър.

Смъртта нямаше да дойде по естествен път за Роджър Мортимър, който беше едва четиридесет и пет годишен. Той чувствуваше неясна тревога, когато гледаше към центъра на Грийн, където обикновено поставяха дръвника. Но човек свиква с приближаващата смърт. Затова помагат поредица простички мисли, които насочват към меланхолично примирение. Мортимър си казваше: лукавият гарван ще го надживее и ще се присмива над други затворници; плъховете също ще живеят, големите мокри плъхове, които нощем се изкачваха по тинестите брегове на Темза и пробягваха по камъните на крепостта: даже бълхата, която го хапе под ризата, ще скочи върху палача в деня на екзекуцията и ще продължи да живее. Всеки живот, който изчезва, оставя живота на другите недокоснат. Няма нищо по-банално от смъртта.

Понякога той мислеше за жена си лейди Джейн, но без носталгия, нито угризение. Той я бе държал много настрана от своята мощ, та едва ли биха имали основание да я преследват. Без съмнение ще ѝ позволят да разполага със собствените си имоти. Неговите синове? Синовете му

сигурно ще понесат последиците на омразата, която бе вдъхнал, но по-неже имаше малко изгледи да станат някога толкова влиятелни и амбициозни като него, имаше ли значение, дали ще бъдат или не графове на Граничните области. Той е, или по-скоро той беше великият Мортимър. И той не изпитваше съжаление нито към жена си, нито към синовете си.

Кралицата?... Кралица Изабел ще умре един ден и от този момент нататък на земята нямаше да има човек, който да е познавал истинската му същност. Само мислите му за Изабел го свързваха още с живота. В действителност той умря в Нотингам, но споменът за любовта му продължаваше да живее, както косата продължава да расте, след като сърцето е престанало да бие. Само това щеше да отсече палачът, когато отделят тялото от главата; щяха да унищожат спомена за кралските ръце, които бяха прегръщали врата му.

Както всяка сутрин, Мортимър попита за датата. Беше 29 ноември. Парламентът навярно се е събрал и затворникът очакваше да се яви пред него. Познаваше подлостта на двете камари достатъчно, за да знае, че никой няма да го защити, напротив, лордовете и общините щяха да бързат да си отмъстят за ужаса, който им бе вдъхвал толкова дълго време.

Присъдата бе вече произнесена в спалнята в Нотингам. Нямаше да бъде подложен на нормална съдебна процедура, а само на необходимата привидност на съд, формалност, съвсем както при присъдите, за които той даваше заповед в миналото.

Един монарх на двадесет години, горящ от нетърпение да управлява, и млади лордове, нетърпеливи да получат кралското благоволение, имаха нужда, той да изчезне, за да бъдат сигурни във властта си.

„За тоя малък Едуард моята смърт е необходимото допълнение към коронясването му. А при това те няма да бъдат по-добри от мене, под техния закон народът няма да бъде по-задоволен, кой би могъл да успее там, където аз не успях?“

Какво поведение да държи по време на мнимото правосъдие? Да моли като граф Кент? Да изповяда вината си, да умолява, да предложи подчинение с боси крака и въже на шията, като изрази съжаление за грешките си? Трябва да имаш голямо желание да живееш, за да си наложиш комедията на падението! „Не съм извършил никаква грешка. Бях най-силният и останах такъв до мига, когато по-силни от мене ме свалят. Това е всичко.“

Тогава да ги обиди. Да застане още един път пред тоя парламент от овце и да им подхвърли: „Вдигнах оръжие срещу крал Едуард II.

Милордове, кой от вас, които ме съдите днес, не даде помощ и пари за моето освобождение? Спасих кралица Изабел от смъртта, която фаворитите на мъжа ѝ й готвеха, вдигнах войски, въоръжих флота, които ви отърваха от Диспенсърите, свалих от престола краля, когото мразехте и короняха неговия син, който днес ме съди. Милордове, графове, барони и епископи и вие, господа от общините, кои от вас не ме хвалиха за всичко това и даже за любовта на кралицата към мене? Вие можете да ме укорявате само в едно, че действях вместо вас и сте готови да ме разкъсате, та чрез смъртта само на един да се забрави това, което бе дело на всички.“

Или пък да мълчи... Да отказва да отговаря при разпита, да отказва да се защитава, да не се мъчи ненужно да се оправдава. Да остави да вийт кучетата, които не държи вече под камшика си. „Колко прав съм бил да ги подчинявам на страха!“

Шум от стъпки го изтръгна от тези мисли. „Моментът дойде“ – си каза той.

Вратата се отвори и се появиха въоръжени сержанти. Те се отстраниха, за да влезе братът на мъртвия граф Кент, граф Норфолк, маршал на Англия, последван от лорд-мера и лондонските шерифи, както и от много делегати на камарата на лордовете и на общините. Всички тези хора не можеха да се поберат в килията и много глави се блъскаха в тесния коридор.

– Милорд – каза граф Норфолк, – идвам по заповед на краля да ви прочета присъдата, произнесена завчера срещу вас от парламента.

Присъстващите с учудване забелязаха, че при това съобщение Мортимър се усмихна. Усмивка спокойна, презрителна, отправена не към тях, а към него самия. Присъдата бе произнесена вече преди два дни без явяване в съда, без разпит, без защита, а само миг преди това той се безпокоеше как да се държи пред обвинителите си; празна грижа! Даваха му последен урок: могло е в миналото, значи, да не се затруднява от никакви юридически формалности за Диспенсърите, за граф д'Арундел, за граф Кент.

Придворният съдебен следовател почна да чете присъдата.

– Като се има пред вид, че бе заповядано от парламента, заседавал в Лондон веднага след коронясването на нашия господар, краля, кралският съвет да се състои от пет епископи, двама графове и петима барони, че нищо не би могло да се реши в тяхно отсъствие и че споменатият Роджър Мортимър, без да уважава волята на парламента, си присвои управлението и администрацията на кралството, размествайки и

поставяйки по своя воля служителите от кралския дом и от цялото кралство, за да вкара своите собствени приятели за своя угода...

Прав, облегнат на стената с ръка върху една от решетките на прозорчето, Роджър Мортимър гледаше Грийн и изглежда, че не се интересуваше от четенето.

– Като се има пред вид, че бащата на нашия крал бе отведен в замъка Кенилуърт по заповед на перовете на кралството, за да живее там и да бъде третиран според кралския си сан, гореказаният Роджър заповяда да му се отказва всичко, което поиска и го премести в замъка Бъркли, където накрая по заповед на споменатия Роджър той бе предателски и позорно убит.

– Махай се, зловна птицо – извика Мортимър за изненада на присъстващите, защото лукавият гарван го бе клъвнал с човката по опакото на ръката.

– Като се има пред вид, че макар да бе забранено по заповед на краля и подпечатано с големия печат да се прониква с оръжие в залата за разисквания на парламента, заседаващ в Сализбъри и това под страх да се счита за престъпление срещу краля, казаният Роджър и неговата въоръжена свита все пак влязоха, като нарушиха кралската заповед...

Списъкът на обвинението се удължаваше безкрайно. Упрекваша Мортимър за военната експедиция срещу граф Ланкастър; за шпионите, поставени при младия суверен, които го бяха принудили „да се държи по-скоро като затворник, отколкото като крал“; за заграбване на обширни земи, принадлежащи на короната; за подкуп; за лишаване от права на много барони; за скроения тайно план да накарат граф Кент да повярва, че кралят е все още жив, „което подтиква казания граф да провери фактите с най-честни и най-законни средства“; за узурпиране на кралската власт с цел да призове графа пред парламента и да го прати на смърт; за обсебване на суми, предназначени за финансиране на войната в Гаскония, както и на тридесет хиляди сребърни марки, пари, внесени от шотландците по изпълнение на мирния договор; за посегателство над кралското съкровище така, че кралят не бе повече в състояние да поддържа своя ранг. Обвиняваха още Мортимър, че е станал причина за раздора между бащата на краля и кралицата и че е отговорен за факта, че кралицата не се върна при своя господар, за да сподели леглото му, което бе голямо безчестие за краля и цялото кралство; и накрая „че е опозорил кралицата, като се е показвал като неин явен и признат любовник“.

Мортимър, вперил очи в тавана, галеше брадата си и се усмихваше отново; четяха цялата негова история и под тази странна форма тя щеше

да влезе в архивите на кралството за вечни времена.

– Ето защо кралят се обърна към графовете, бароните и други лица, за да произнесат справедлива присъда срещу споменатия Роджър Мортимър. И членовете на парламента, след като се съвещаваха, заявиха, че всички изброени улики са уважителни, известни, познати на целия народ и особено членът, засягащ смъртта на краля в замъка Бъркли. Ето защо те решиха споменатият Роджър, изменник и неприятел на краля и кралството, да бъде сложен на решетка и обесен...

Мортимър потрепна леко. Значи, няма да бъде дръвникът? Докрая все нещо неподвижено.

– и също, че присъдата не може да се обжалва, така както казаният Мортимър сам някога бе решил процесите на двамата Диспенсъри и на покойния лорд Едмонд, граф Кент и чичо на краля.

Писарят бе свършил и навиваше листата. Граф Норфолк, брат на граф Кент, гледаше Мортимър в очите. Каква бе заслугата на този човек, който бе кротувал през последните месеци, за да се яви сега с вид на отмъстител и съдник? Поради неговия поглед на Мортимър му се прииска да говори... О! Кратко, само за да каже на графа-маршал и чрез него на краля, на съветниците, на лордовете, на общините, на духовенството, на целия народ:

– Когато в кралство Англия се яви мъж, способен да извърши тези деяния, които току-що изброихте, вие отново ще му се подчините, точно както се подчинихте на мен, но не вярвам да се роди скоро. Но време е да свършваме. Сега ли ще ме отведете?

Той сякаш отново даваше заповеди и командуваше собствената си екзекуция.

– Да, лорде – каза граф Норфолк, – сега. Ще ви отведем към бесилката на простолюдието¹².

Бесилото на простолюдието, бесилото на крадците, бандитите, фалшификаторите, продавачите на момичета, бесилото на развратниците.

– Добре тогава! – каза Мортимър.

– Но най-напред трябва да ви съблекат за влаченето.

– Много добре, съблечете ме.

Съблякоха му дрехите, като му оставиха само парче платно около кръста. Той излезе така, гол под ръмвация ноемврийски ден между топло

12. Бесилките за простолюдието, където били екзекутирани повечето углавни престъпници, се намирали край горичките на Хайдпарк, в местността Тайбърн; трябвало е, значи, да се прекоси целият Лондон и да се излезе извън града. Тези бесилки са били използвани до средата на XVIII век.

облечените си пазачи. Високото мускулесто тяло образуваше светло петно сред тъмните роби на шерифите и железните брони на охраната.

Решетката беше направена от грапави летви върху нещо като шейна и закачена за впрегнат кон.

Мортимър изгледа с презрителна усмивка това съоръжение. Колко грижи, колко прилежание, за да го унижат! Той легна сам и вързаха китките и глезените му за дървените пръчки. После конят тръгна и решетката почна да се плъзга първо леко по тревата на Грийн, после стържейки чакъла и камъните по пътя.

Маршалът на Англия, лорд-мерът, делегатите на парламента, комендантът на кулата вървяха отзад. Охрана от войници, с копия на рамо, правеше път и пазеше процесията.

Шествието излезе от крепостта през Вратата на предателите, където чакаше любопитна, бурна, жестока тълпа, струпана по протежение на пътя.

След като си наблюдавал тълпите, яхнал коня или от естрада, прави странно впечатление да ги гледаш внезапно от нивото на земята, да забелязваш всички тези възбудени лица, тези уста, разкривени от викане, хилядите отворени ноздри. Наблюдавани така, мъжете имат наистина грозни лица, жените също смешни и зли лица, ужасни муцуни на папач, които не си налагал достатъчно, когато си бил прав! И ако не беше слабият дъжд, който падаше върху очите му, Мортимър, разтърсван и друскан върху решетката, щеше по-добре да вижда тези лица, изкривени от омраза.

Нещо лигаво и мокро докосна бузата му и потече по брадата; Мортимър разбра, че е хрчка. А после остра, пронизваща болка го прободеше целия; подла ръка бе хвърлила камък ниско върху корема му. Ако не бяха копиеносците, тълпата, опиянена от собствените си викове, щеше да го разкъса на място.

Той, който преди шест години по всички пътища на Англия чуваше само приветствени възгласи, сега се придвижваше под звучен свод от ругатни и проклетия. Тълпите имат два гласа, един за омраза, а друг за радост; цяло чудо е, че толкова гърла, ревящи заедно, могат да произведат два толкова различни крясъка.

И внезапно настъпи тишина. Бяха ли вече стигнали до бесилото? Не, бяха влезли в Уестминстър и прекарваха бавно решетката под прозорците, където се трупаха членовете на парламента. Те мълчаливо съзерцаваха, влачен като цепеница, мъжа, който месеци наред ги бе прегъвал под волята си.

Мортимър, с очи замъглени от дъжда, търсеше един поглед. Може би като връх на жестокостта бяха принудили кралица Изабел да присъствува на мъчението му? Не я забеляза.

После шествието се отправи към Вратата на предателите. Когато стигнаха до бесилото на простолудието, развързаха осъдения и набързо го изповядаха. За последен път от ешафода Мортимър бе пак над тълпата. Не страда дълго, защото въжето на палача, повдигайки го рязко, пречупи прешлените му.

Кралица Изабел този ден се намираше в Уиндзор, където бавно се съвземаше, след като бе загубила в едно и също време и любовника си и детето, което чакаше от него.

Крал Едуард съобщи на майка си, че ще дойде да прекара с нея коледните празници.

IV. ЕДИН ЛОШ ДЕН

От прозореца на къщата Бонфий Беатрис д'Ирсон гледаше как вали на улица Моконсей. От дълги часове тя чакаше Робер д'Артоа, който й беше обещал да дойде при нея следобед. Но Робер не изпълняваше обещанията си, нито малките, нито големите, и Беатрис мислеше, че е глупаво да му вярва още.

За жена, която чака, мъжът е виновен за всичко. Не беше ли обещал Робер, и то отпреди цяла година, че ще стане придворна дама в неговия дворец? В същност той не се различаваше от леля си; всички Артоа си приличаха. Неблагодарници! Пребиваш се да изпълняваш желанията им, тичаш по билкари и врачки, убиваш, за да послужиш на интересите им, рискуваш бесилото или кладата... защото нямаше да арестуват монсеньор Робер, ако бяха заловили Беатрис, като сипва арсеник в отварата на госпожа Мао или живачен окис в чашата на Жана Вдовицата. „Не познавам тази жена – щеше да каже той. – Тя твърди, че е действувала по моя заповед? Лъже. Тя принадлежи към дома на леля ми, не към моя. Измисля басни, за да се спаси. Пратете я на изтезателното колело!“ Кой би се поколебал между думите на един френски принц, зет на краля, и някаква си внучка на епископ, чието семейство бе изгубило благоволение? „И за какво направих всичко това? – мислеше Беатрис. – За да чакам, за да чакам самотна в моята къща монсеньор Робер да благоволи един път седмично да ме посети! Каза, че ще дойде след вечерня, ето че вече прозвуча и втора вечерня. А той навярно пак плюска, поканил е на

вечеря трима барони, говорил е за големите си подвизи, за работите на кралството, за своя процес, опипал е по кръста всички прислужнички. Знам, че даже Жана Дивион яде на масата му! А аз стоя тук да гледам дъжда. И ще дойде през нощта натежал, ще се оригва с пламнали бузи, ще ми каже две-три глупости, ще се строполи на леглото да спи един час и ще си тръгне отново, ако дойде, разбира се...“

Беатрис се отегчаваше много повече, отколкото в Конфлан през последните месеци на Мао. Любовта ѝ с Робер линееше. Тя си въобразяваше, че е уловила в капан колоса, но в същност той бе спечелил. Да чака, все да чака! И даже да не може да излезе, да обикаля кръчмите с няколко приятелки на лов за приключения, защото Робер може да дойде точно в този момент. Нещо повече, той караше да я следят!

Тя добре разбираше, че Робер се откъсва от нея, че я вижда само по задължение, като съучастничка, която трябва да се щади. Понякога минаваха цели две седмици, без той да я пожелае.

„Няма винаги да печелиш ти, монсеньор Робер!“ – казваше тя тихо. Почваше скрито да го мрази, защото не го притежаваше достатъчно.

Бе опитала най-добрите рецепти на любовен еликсир:

Изцедете малко от вашата кръв в петък през пролетта, поставете я в гърне да изсъхне в печта с две заешки членчета и дробче от гълъб, стрийте всичко това на ситен прах и го дайте да го изяде лицето, към което се домогвате, ако не се почувствува ефект първия път, повторете го три пъти.

Или още: Ще отидете рано сутринта в петък преди изгрев слънце в овощна градина, ще откъснете от някое дърво най-хубавата ябълка, после с вашата кръв ще напишете върху късче бяла хартия вашето име и презиме и на следващия ред името и презимето на лицето, което искате да ви обикне, ще се постараете да вземете три негови косъма, които ще свържете с три от вашите и с тях ще вържете листчето, което сте написали с кръвта си, после ще разцепите ябълката на две, ще махнете семенцата и на тяхно място ще поставите листчето, вързано с космите, и с две малки остри иглички от клон от зелена мирта ще съедините точно двете половини на ябълката, ще я изсушите добре в пещ да стане твърда и без сок, каквито са изсушените ябълки през постите, ще я увиете после в лаврови листа и листа от мирта и ще се постараете да я сложите под възглавницата на леглото, в което спи любимият човек, без той да забележи, и в кратко време той ще ви засвидетелствува любовта си.

Празно начинание. Ябълките от петъка не действаха. Магьосничеството, в което Беатрис се смяташе сигурна, изглежда нямаше власт

над граф д'Артоа. Все пак той не беше дяволът, напук на всичко, в което го бе уверявала, за да го спечели.

Бе се надявала да забременее. Изглежда, че Робер обичаше синовете си, може би от гордост, но ги обичаше. Те бяха единствените същества, за които говореше с малко нежност. Ами едно незаконно дете, което би му се родило... И после щеше да бъде добро средство за Беатрис да покаже корема си и да каже: „Чакам дете от монсеньор Робер...“ Но било че в миналото бе се повредила, било, че лукавият я бе създал така, че да не може да зачева, и тази надежда я бе излъгала. И на Беатрис д'Ирсон, бивша придворна госпожица на графиня Мао, не оставаше друго освен дъжд и мечти за отмъщение.

В часа, когато гражданите си лягаха, Робер д'Артоа пристигна най-после с твърде мрачен изглед и чешейки с пръсти брадата. Той едва погледна Беатрис, която си бе сложила за случая нова рокля, сипа си пълна чаша вино с подправки.

– Изветряло е – каза той намръщен и се стовари върху стол, който изскърца силно.

Как питието нямаше да загуби аромата си, като бе приготвено преди четири часа!

– Надявах се, че ще дойдеш по-рано, монсеньор.

– Да, но имах големи грижи, които ме задържаха.

– Както вчера и завчера...

– Разбери, че не мога да влизам денем в твоята къща и особено сега, когато трябва да бъде двойно предпазлив.

– Добро извинение! Тогава не ми казвай, че ще дойдеш през деня, ако искаш да ме посетиш нощем. Но нощта принадлежи на твоята съпруга графинята...

Той повдигна отегчено рамене.

– Знаеш добре, че не я докосвам.

– Всички съпрузи говорят така на приятелките си, и най-големите в кралството, както и последният кърпач на обувки... и всички лъжат по еднакъв начин. Бих искала да видя как госпожа дьо Бомон би се показвала толкова мила и добра с тебе, ако ти никога не влизаш в леглото й... Денем монсеньор е в Тесния съвет, човек би помислил, че кралят се съвещава от пукване на зората до залез слънце. Или пък монсеньор е на лов... или монсеньор се състезава, или монсеньор заминава за земите си в Конш.

– Млък! – извика Робер, стоварвайки ръката си върху масата. – Имам по-други грижи от тези да слушам женски глупости. Днес

представих молбата си пред камарата на краля.

И наистина беше 14 декември, денят определен от Филип за започване на процеса за Артоа. Беатрис знаеше това. Робер я бе предупредил, но болна от ревност, тя бе забравила.

– И всичко мина ли както ти го желаше?

– Не точно – отговори Робер. – Представих писмата от дядо ми и оспориha, че са автентични.

– Ти вярваше ли, че са добри? – каза Беатрис със зла усмивка. – Кой ги оспори?

– Бургундската херцогиня, която поискала да ѝ връчат писмата за проверка.

– А! Бургундската херцогиня е в Париж?...

Дългите черни клепки се повдигнаха за миг и в очите на Беатрис се появи внезапен блясък, който тя бързо скри. Робер, погълнат от грижите си, не забеляза.

Като удряше юмруците си един в друг, и със стисната челюст, той казваше:

– Тя пристигнала нарочно заедно с херцог Йод. Даже потомците на Мао ще ми вредят! Защо у тия хора тече толкова лоша кръв? Всички бургундски девойки са курви, крадли и лъжкини! И тая, която тласка глупавия си съпруг против мене, е проклета като целия ѝ род. Те имат Бургундия. Защо искат още и графството, което ми откраднаха? Но аз ще спечеля. Ще повдигна, ако е нужно Артоа, както направих срещу Дългия, бащата на тая зла маймуна. И този път няма да потегля срещу Арас, а срещу Дижон.

Той говореше, но без душа. Гняв улегнал, без силни викове, без тежки стъпки, от които стените биха паднали, без цялата комедия на ярост, която така добре знаеше да играе. За тази ли аудитория би си дал тоя труд?

Навикът в любовта разваля характерите. Човек прави усилие само при нова любов и се бои само от това, което не познава, никой не е направен само от мощ и страховете изчезват в момента, когато тайнственото изчезне. Всеки път, когато човек се покаже гол, губи част от авторитета си. Беатрис не се боеше вече от Робер.

Тя забравяше да се плаши от него, защото много често го бе виждала да спи и си позволяваше с този колос това, което никой не би посмял.

Същото важеше и за Робер към Беатрис, станала ревнива, възискателна, изпълнена с укори метреса, както става с всяка жена, когато една скрита връзка трае дълго. Дарбите ѝ на магьосница не забавляваха вече

Робер. Заниманията ѝ с магия и дяволии му се виждаха нещо обикновено. Не се доверяваше на Беатрис, но само от атавистичен навик, защото е доказано един път завинаги, че жените са лъжливи и измамници. Тъй като тя просеше удоволствие от него, вече не се плашеше от нея и забравяше, че тя се хвърли в обятията му само от вкус към измяната. Даже споменът за двете ѝ престъпления губеше-значението си и се разпадаше в прахта на времето, както двата трупа се разпадаха под земята.

Те минаваха през един период толкова по-опасен, защото не вярваха вече в опасността. Любовниците би трябвало да знаят в момента, когато престават да се обичат, че ще се окажат такива, каквито са били, преди да започнат. Оръжията никога не се унищожават, само се оставят настрана.

Беатрис наблюдаваше мълчаливо Робер, докато той мечтаеше далеч от нея за нови машинации, за да спечели процеса си. Но когато си използвал всички възможности в продължение на двадесет години, прервил си законите и обичаите, използвал си лъжливи свидетели, фалшифицирал си документи, убивал си даже и когато кралят ти е шурей и все още не си извоювал победата, нямаш ли основание понякога да се отчаеш?

Променяйки държанието си, Беатрис коленичи пред него, внезапно ласкава, подчинена и нежна, като че ли искаше да го утеши и да изпроси ласка.

– Кога моя мил господар Робер ще ме вземе в своя дом? Кога ще ме направи придворна дама на графинята, както ми обеща? Колко би било хубаво! Винаги близо до тебе, когато поискаш, ще можеш да ме повикаш, ще бъда там да ти служа и да бдя над тебе по-добре от всяка друга. Кога?

– Когато спечеля процеса си – каза той, както всеки път, когато тя повдигаше въпроса.

– Този процес така се протака, че може да дочакам да побелея.

– Когато бъде решен, ако предпочиташ. Казах вече, а Робер д'Артоа държи на думата си. Търпение, по дяволите!

Той съжаляваше, че в миналото бе принуден да я залъгва с тоя проект. Сега бе твърдо решен да не го изпълни. Беатрис в двореца Бомон? Каква бъркотия, каква умора и какъв извор на неприятности!

Тя стана и протегна ръце към огъня от торф, който гореше в камината.

– Мисля, че търпях достатъчно – каза тя, без да повиши глас. – Най-напред това трябваше да стане след смъртта на госпожа Мао, после след

смъртта на госпожа Жана Вдовицата. Те умряха, струва ми се, и наскоро ще отслужат в черквата годишнина... но ти не желаяш да вляза в тоя дом... Една курва като Жана Дивион, която бе метреса на моя чичо, епископа, и която ти изготви толкова добри документи, че само слепец не би видял, че са фалшиви, има право да се храни на твоята маса, да се перчи в твоя дом...

– Остави тая Дивион. Знаеш добре, че само от предпазливост държа тая глупава лъжкия.

Беатрис се усмихна леко. Предпазливост!... Трябваше да бъде, значи, предпазлив с Дивион само защото бе направила няколко печата. А от нея, Беатрис, която беше изпратила две принцеси в гроба, не се бояха, можеха да й платят с неблагодарност.

– Хайде не се оплаквай – каза Робер. – Ти имаш най-доброто от мене. Ако бе в моята къща, вероятно щях да те виждам по-рядко и не така свободно.

Много самонадеян бе монсеньор Робер и говореше за присъствието си като за върховен подарък, който благоволява да й даде.

– Тогава, ако имам най-доброто от тебе, защо се бавиш да ми го дадеш? – отговори Беатрис със своя провлачен глас. – Леглото е готово.

И тя показа отворената врата на спалнята.

– Не, малка приятелко, сега трябва да се върна в двореца, да видя тайно краля, за да се преборя с бургундската херцогиня.

– Да, сигурно. Бургундската херцогиня... – повтори Беатрис, клатейки глава с разбиране. – Тогава утре ли трябва да чакам за най-доброто?

– Уви, утре трябва да замина за Конш и Бомон.

– И ще останеш...?

– Много кратко... Две седмици.

– Няма да бъдеш тук, значи, за новогодишните празници? – попита тя.

– Не, мое хубаво котенце, но ще ти подаря една хубава брошка със скъпоценни камъни за гушката ти.

– Да се украся с нея, за да заслепя слугите си, понеже са единствените хора, които виждам.

Робер трябваше да бъде по-предпазлив. Има фатални дни. На съдебното заседание на този 14 декември неговите документи бяха така твърдо оспорени от бургундския херцог и херцогиня, че Филип VI навъси вежди над големия си нос и погледна неспокойно зетя си. Това би трябвало да го накара да е по-внимателен, да не наранява жена като

Беатрис точно в този ден, да не я оставя за две седмици с незадоволено тяло и сърце.

Той стана.

– Дивион заминава ли със свитата ти?

– Да, съпругата ми реши така.

Прилив на ненавист повдигна хубавата гръд на Беатрис и клепките ѝ образуваха кръгла сянка на бузите ѝ.

– Тогава, монсеньор Робер, ще те чакам като любеща и вярна служиня – продума тя с усмихнато лице.

Робер докосна с машинална целувка бузата на Беатрис. Постави тежката си ръка на кръста ѝ, задържа я там за момент и жестът му завърши с леко равнодушно потупване. Не, решително той не я желаше, а това за нея беше най-тежкото оскърбление.

V. КОНШ

Тази година зимата бе относително мека. Преди да съмне, Лорме дьо Долоа идваше да разтърси възглавницата на Робер. След като се прозинеше няколко пъти като див звяр, той си намокряше малко лицето в един леген, донесен от Жийе дьо Нел, скачаше в ловджийските си дрехи, целите подплатени с кожа, единствените наистина приятни за носене. После отиваше в черквичката си да чуе утринната литургия. Свещеникът имаше заповед да избърза със службата – евангелие и причастие – всичко за няколко минути. Робер потропваше с крак, ако монахът се бавеше с молитвите и преди да върне потира на мястото му, той вече излизахе от вратата.

Поглъщаше купа топъл бульон, две крила от угоен петел или парче тлъсто свинско месо с голяма чаша бяло вино от Бьорсо, което стопля, тече като злато през гърлото и раздвижва заспалата през нощта кръв. Всичко това на крак. Ах! Защо Бургундия не произвеждаше само вино, ами имаше и херцози! „Да си хапнеш сутрин укрепва здравето“ – казваше Робер и още хрускайки, стигаше до коня. Той се качваше на седлото с нож на хълбока, рог на врата и вълчи калпак, нахлупен до ушите.

Глутищата тичащи кучета, задържани с камшик, лаеше силно, конете риеха земята, сутрешният студ хапеше задниците им, знамето плющеше на върха на кулата, защото господарят пребиваваше в замъка. Подвижният мост се смъкваше и кучета, коне, слуги, ловци с голяма олелия подскачаха към блатото среди градчето и стигаха до нивите,

следвайки барона-исполин.

През зимните утрини по ливадите на Уш се влачи лека, бяла мъгла с мирис на кора на дървета и на пушек. Робер д'Артоа несъмнено обичаше Конш. Това бе малък замък наистина, но много приятен, с хубави гори наоколо.

Бледо слънце разпръскваше мъглата точно когато пристигнаха на срещата, където кучкарите му докладваха. Бяха открили следи. Ще нападнат по най-добрите следи.

Горите на Конш изобилствуваха с елени и глигани. Кучетата бяха добре обучени. Попречеха ли на глигана да спре, за да пикае, щяха да го уловят за по-малко от час. Големите величествени елени отвеждаха преследвачите по дълги пътеки, където пръстта излиташе на буци под копитата на конете; кучетата ги лаеха и те се спираха до някое блато или езерце задъхани, сурови с изплезен език под тежките рога.

Граф Робер ловуваше най-малко четири пъти седмично. Не както на големите кралски ловове на кон, когато двеста благородници се притискат, не се вижда нищо и от страх да не изгубят групата и по-скоро гонят краля, отколкото дивеча. Тук Робер се забавляваше истински всред кучкарите си, няколко съседни васали, много горди, че са поканени, и двама от синовете си, които почваше да обучава в изкуството на лов с кучета, което всеки добър рицар трябва да познава. Бе доволен от синовете си – десет и девет годишни, които растяха силни; надзираваше как боравят с оръжието и с прицела. Имаха късмет тия момчета! Робер бе лишен от баща си прекалено рано...

Той самичък се справяше с преследваното животно, с нож за елена или с копие за глигана. Проявяваше голяма сръчност и изпитваше удоволствие да усети как желязото, опряно на точното място, се забива изведнъж в нежната плът. Дивечът и ловецът еднакво се обливаха в пот, но животното се строполяваше поразено, а мъжът оставаше прав.

Когато се връщаха, докато тълкуваха произшествията при лова, селяните от колибите, облечени в дрипи и с крака, обвити в скъсани парцали, изскачаха от бордеите си и тичаха да целунат шпората на господаря в порив на екстаз и страх едновременно. Добър обичай, който изчезваше в градовете.

Щом господарят се появеше, в замъка тръбяха рогове за обяд. В голямата зала с гоблени с гербовете на Франция, Артоа, Валоя и Константинопол – защото госпожа дьо Бомон беше Куртъоне по майка – Робер се настаняваше пред масата и в продължение на три часа плюскаше, като се шегуваше с обкръжението си, извикваше главния готвач с дървена

лъжица на пояса и понякога го поздравяваше, ако бъдат от дивата свиня, добре маринован, се топеше в устата, или му обещаваеше бесило, ако сосът с топъл пипер, с който се поливаше еленът, печен целият на шиш, не бе достатъчно лют.

След кратка следобедна почивка се връщаше в голямата зала, за да изслуша превотата и бирниците, за да проучи сметките, да уреди делата на феода си и да раздава правосъдие. Обичаше много да раздава правосъдие, да гледа завистта или омразата в очите на тъжителите, мошеничеството, коварството, злобата, мъката. Накратко, да открива себе си в умален вид в проявите на дребните риби.

Най-много го радваха историите за развратни жени и излъгани мъже.

– Да се яви рогоносецът! – заповядваше той, настанен удобно в дъбовия си фотьойл.

И започваше да поставя най-неприлични въпроси, докато писарите избухваха в смях зад перата си, а просителите почервенияха от срам.

Робер имаше неприятната склонност, за което превотата му го укоряваха, да налага леки наказания на крадци, джебчии, измамници в игра със зар, прелъстителите, пладнешки разбойници, сводници, грубияни освен, разбира се, когато кражбата или престъплението е било извършено в негов ущърб. Някакво тайно съучастничество го свързваше сърдечно с всякакви мошеничества по земята.

След правораздаването денят почти свършваше. Робер отиваше в банята в една ниска стая на кулата, потапяше се в каца с гореща вода, парфюмирана с треви и аромати, които отморяват крайниците, после го изтриваха и избърсваха като кон, решеха го, фризираха, бръснаха.

Оръженосци, виночерпци, слуги бяха вече наредили върху подпори масата за вечеря, на която Робер се явяваше в огромна господарска дреха от пурпурно кадифе, извезана със златни лилии и замъците на Аргоа и чиято кожена подплата покриваше и обувките му.

Госпожа дьо Бомон носеше рокля от виолетова тъкан, подплатена с пети гри, избродирана с преплетени златни инициали „Ж“ и „Р“, и изпъстрена със сребърни детелини.

Храната бе по-лека, отколкото на обяд: зарзаватена или млечна супа, паун, печен лебед сред венец от гълъбчета, прясно и ферментирало сирене, подсладени торти и вафли, които подчертаваха по-силно вкуса на старите вина, наливани от ибрици с форма на лъв или птица.

Сервираха по френски, тоест на двама от една чиния, мъж и жена ядяха от същото блюдо, с изключение на господаря. Робер си имаше

своя чиния, която изпразваше с лъжица, нож и пръсти и се бършеше от покривката, както всички останали. Колкото до дребните птици, ядеше наред и месо, и кокали.

Към края на вечерята помолваха менестрелът Ватрике дьо Кувен да вземе късата си арфа и да изпее някои от съчинените от него разкази. Месир Ватрике бе от Ено, познаваше добре граф Гийом и графинята, сестра на госпожа дьо Бомон, бе почнал кариерата си в техния двор и продължаваше в двора на всеки Валоя последователно. Оспорваха си го с големи суми.

– Ватрике, поемата за парижките дами – пожелаваше Робер с мазна още уста.

Това бе любимата му песен, която знаеше почти наизуст, искаше да слуша все нея, както децата, които всяка вечер искат същата приказка, без да се пропусне нещо от нея. Кой би могъл в тоя момент да повярва, че Робер д'Артоа е способен да върши фалшификации и престъпления?

Поемата за парижките дами разказваше приключенията на две буржоазки, Марг и Марион, съпругата и племенницата на Адам дьо Гонес, които, като отивали при шкембеджията една сутрин в деня на Влъхвите, срещнали за свое нещастие една съседка госпожа Тифен, майсторка на забрадки, и отишли, подмамени от нея, в странноприемницата, чийто собственик, както казват, давал на кредит.

И ето ги бърбиците седнали в кръчмата на Майе, където съдържателят им поднасял много хубави неща: вино кларе, тлъста гъска, пълна чиния с чесън, топли сладки.

На това място Робер д'Артоа почваше да се смее предварително. А Ватрике продължаваше:

...Тогава почна Марг да се поти.
И да пие с големи чаши.
За няколко часа минаха
три половници през гърлото и.
„Госпожо, кълна се в Свети Георги –
каза Мароклип, нейната другарка –
от това вино ми гори в устата,
искам черно вино,
но ако ще би да продам кравата си,
за да държа пълна стомна в ръцете си.“

Седнал до голямата камина, където пламтеше цял пън, Робер д'Артоа, извърнат назад, се кикотеше със силен гърлен смях.

В тази поема той виждаше отново цялата си младост, прекарана в кръчми, бордеи и други съмнителни места. Малко ли такива свободни развратници бе познавал, седнали в кръчмите да се наливат прилежно без знанието на мъжете им!

В полунощ, пееше Ватрике, Марг, Марион и майсторката на забрадки, след като опитали всички вина от Арбоа чак до Сен-Мелион и яли вафли, медени питки, обелени бадеми, круши, подправки и орехи, все още били в странноприемницата. Марг предлага да отидат да потанцуват навън. Кръчмарят изисква, за да ги пусне, да оставят в залог дрежите си; както били пияни, те се съгласяват на драго сърце; за един миг махат рокли, шуби, фусти, ризи – кесии и колани.

Голи, както в деня на раждането си, ето ги тръгнали през тая януарска нощ, крещейки колкото им глас държи: „Любов, отивам да танцувам“, залитат, препъват се, блъскат се в стените, ловят се една за друга и накрая мъртвопияни, се строполяват върху купчина нечистотии.

Съмва се, вратите се отварят. Намират ги целите изпоцапани, окървавени, неподвижни. Отиват да ги търсят мъжете им, които мислят, че са убити; отнасят ги на „Гробището на невинните“, хвърлят ги в общия гроб.

Събуждат се чак на следващата нощ, покрити с земя върху куп трупове. Но още не изтрезнели и отново почват да викат в черното и замръзнало гробище:

Друен, Друен, къде отиде?
Донеси три солени херинги
и гърне най-силно вино,
за да ни е весело на душата,
и затвори също големия прозорец!

На това място монсеньор Робер буквално ревеше. Менестрелът Ватрике не можеше да свърши разказа, защото смехът на колоса изпълваше залата дълго време. Със сълзи на очите той се удрише по гърдите с две ръце. Десет пъти повтаряше: „И затвори също големия прозорец!“ Доброто му настроение бе така заразително, че всички се превиваха от смях.

– А, хубостниците!

...И затвори също големия прозорец!

И отново почваше да се смее.

Приятно се живееше в Конш. Госпожа дьо Бомон бе добра съпруга, графството Бомон бе добро графство и какво значение имаше, че е кралско владение, щом доходите им бяха осигурени? Ами Артоа?... Толкова ли важно беше това Артоа в края на краищата, заслужаваше ли всички тези грижи, борби и труд?... „Нека един ден да ме зароят в земята на Конш или Есден“...

С такива мисли се залъгва човек, когато е преминал четиридесетте, когато започнатото дело не върви, точно както иска, и когато разполага с две седмици свободно време. Но знае добре в същност, че тая краткотрайна мъдрост няма да е за дълго... При все това утре Робер щеше да преследва един елен към Бомон и щеше да се възползва от случая да прегледа замъка и да види дали не трябва да го разшири.

На връщане от Бомон, където бе отишъл със съпругата си в предпоследния ден на годината, Робер д'Артоа завари оръженосците и слугите си, които го чакаха, разтревожени върху подвижния мост на Конш.

Същия следобед бяха арестували Жана Дивион и я бяха отвели в затвора в Париж.

– Да я арестуват? Кой дойде да я арестува?

– Трима сержанти.

– Какви сержанти? По чия заповед? – изкрещя Робер.

– На краля.

– Хайде де! И вие ги оставихте да направят това! Вие сте глупци и ей сега ще ви напердаша. Да арестуват в дома ми! Какво самозванство! Поне видяхте ли заповедта?

– Видяхме я, монсеньор – отговори Жийе дьо Нел изтръпнал, – и поискахме даже да я запазим. Само при това условие позволихме да вземат госпожа Дивион. Ето я.

Наистина бе кралска заповед, написана от ръката на писар, но подпечатана с печата на Филип VI. И то не с канцеларския печат, което би могло да бъде някаква измама. Восъкът носеше релефа на частния печат на Филип, „малкия печат“, както го наричаха и който кралят държеше в своята кесия и само собственооръчно го използваше.

По природа граф д'Артоа бе чужд на всяка тревога, но тоя ден разбра какво значи страх.

VI. ЗЛАТА КРАЛИЦА

Да се отиде от Конш до Париж само за един ден е тежък преход

даже за трениран конник и изискваше силен кон. Робер д'Артоа изостави по пътя двама от оръженосците си, чиито коне паднаха окуцели. Той пристигна в града през нощта и въпреки късния час намери улиците задръстени от весели групи, които празнуваха Нова година. Пияници повръщаха в тъмнината на прага на кръчмите, жени, уловени за ръце и клаушкайки се, пееха с пълен глас, както в разказа на Ватрике.

Без да го е грижа за тълпата, която конят му блъскаше с гърди, Робер отиде право в двореца. Капитанът на гвардейците му съобщи, че кралят бе пристигнал същия ден, за да приеме новогодишните пожелания на буржоата, но че бе тръгнал отново за Сен Жермен.

Тогава, прекосявайки моста, Робер отиде в Шатле. Един френски пер можеше да си позволи да събуди управителя. Обаче на поставените му въпроси той отговори, че не е приел нито предния ден, нито днес, никаква дама на име Жана Дивион, нито някоя, която да съответствува на даденото описание.

Ако не беше в Шатле, трябваше да се намира в Лувъра, защото по кралска заповед отвеждаха само на тия две места.

Тогава Робер отиде в Лувъра, но капитанът му даде същия отговор. Тогава къде бе Дивион? Беше ли пътувал Робер по-бързо от кралските сержанти и от друг път изпреварил отряда им? Обаче в Удан, където се беше осведомил, му казаха, че трима сержанти, които водели една жена, минали преди няколко часа. Мистерията около тая работа ставаше все по-непрогледна. Примирен, Робер се прибра в своя дом, спа малко и преди пукване на зората тръгна за Сен Жермен.

Слана покриваше нивите и ливадите, клоните на дърветата блестяха под скрежа, а хълмовете и гората около замъка Сен Жермен приличаха на пейзаж от захар.

Кралят току-що се бе събудил. Вратите се отвориха за Робер чак до спалнята на Филип VI, който беше още в леглото, заобиколен от шамбеланите и ловците и даваше заповеди за лова през този ден.

Робер влезе стремително, коленичи на паркета, вдигна се веднага и каза:

– Сир, братко мой, вземете си обратно перството, което ми дадохте, феодствата, земите, доходите, отнемете ми и имота и ползването му, изгонете ме от вашия Тесен съвет, в който повече не съм достоен да се явявам. Не, не съм вече нищо в кралството!

Отваряйки широко сините си очи над месестия нос, Филип попита:

– Какво ви става, братко? Защо сте така развълнуван? Какво приказвате?

– Казвам истината. Казвам, че не съм нишо в кралството, щом кралят, без да благоволи да ме осведоми, заповядва да арестуват лице, което живее под покрива ми!

– Кого съм накарал да арестуват? Кое лице?

– Някоя си Дивион, братко, която спада към моя дом и се грижи за гардероба на съпругата ми, вашата сестра. Трима сержанти по ваша заповед са я взели от замъка ми в Конш, за да я отведат в тъмница.

– По моя заповед? – каза Филип смаян. – Никога не съм давал такава заповед... Дивион? Не познавам това име. И за всеки случай, братко, имайте любезността да повярвате, че никога не бих накарал да арестуват някого от вашите хора, даже ако имах основание за това, без да ви осведомя и най-напред да се посъветвам с вас.

– И аз така си мислех, братко – каза Робер. – И все пак тази заповед е от вас.

Той измъкна от ризницата заповедта за арестуване, връчена от сержантите.

Филип VI я погледна, позна малкия си печат и носът му побеля.

– Еруар! Дрехите ми! – извика той на един от шамбеланите. – И излезте бързо! Оставете ме сам с монсеньор д'Артоа!

Като махна бродираните със злато завивки, той вече бе на крак в дълга, бяла нощница. Шамбеланът му помогна да навлече роба, подплатена с кожи, и поиска да засили огъня в камината.

– Излизай, излизай! Казах да ме оставите сам.

Откогато обслужваше краля, Еруар дьо Белперш ни веднъж не бе третиран така грубо като прост прислужник от кухнята.

– Не съм подпечатвал това, нито съм диктувал нещо подобно – каза кралят, когато шамбеланът се оттегли.

Той прегледа писмото много внимателно, съпостави двете части на печата, счупен при отварянето, взе кристална лупа от едно чекмедже на шкафа.

– Да не би, братко – каза Робер, – да са преправили печата ви?

– Това е невъзможно. Майсторите на кальпи за печати са достатъчно хитри да предотвратят направата на копие, като скриват винаги някакво малко умишлено несъвършенство, особено за кралските печати или за тези на големите барони; гледай буквата „Л“ на моето име; виж чупката на бастунчето и тази дупчица във винетката.

– Тогава – каза Робер – да не би да са отлепили печата от друг документ?

– Това нещо, изглежда, се прави със сгорещен бръснач или по друг

начин, моят канцлер ми е разказвал за тези неща.

На лицето на Робер се изрази наивност, като че ли научаваше нещо неподозирано, но сърцето му заби по-бързо.

– Но не е такъв случаят – продължи Филип, – защото аз използвам моя малък печат само когато трябва да бъде разчупен и никога не го слагам върху гладка страница.

Той замълча за миг с очи, впити в Робер, като че ли искаше от него обяснението, което в действителност търсеше в собственото си съзнание.

– Трябва да са ми откраднали за миг печата. Но кой? Кога? През целия ден той не напусна кожената кесия на колана ми; махам я само нощем...

Той отиде към шкафа, взе от чекмеджето една сърмена кесия, опипа я най-напред, после я отвори, извади златен печат с дръжка, подобна на цвят на лилия.

– ...И го вземам сутрин...

Заговори по-бавно, ужасно подозрение се промъкна в него. Взе отново заповедта за арестуването, разгледа я пак много внимателно.

– Познавам този почерк – каза той. – Не е нито на Юг дьо Помар, нито на Жак ла Ваш, нито на Жофроа дьо Фльори...

Той позвъни. Пиер Трусо, другият дежурен шамбелан се яви.

– Изпрати ми веднага, ако е в замъка или където и да се намира, писаря Робер Мюле. Да дойде тук с перата си.

– Този Мюле – попита Робер – не е ли на служба в канцеларията на кралица Жана, съпругата ти?

– Да, Мюле служи ту при мене, ту при Жана – отвърна Филип уклончиво, за да скрие смущението си.

Те отново си приказваха на „ти“ както някога, когато Филип бе далеч от трона, а Робер не бе още пер, когато бяха само двама задружни братовчеди, по онова време монсеньор Шарл дьо Валоа сочеше Робер като пример за Филип поради неговата сила, упорство и разбиране на делата.

Мюле бе в замъка. Той пристигна задъхан с принадлежностите за писане под мишница и се поклонил, за да целуне ръката на краля.

– Остави тук кутията и пиши – каза Филип и почна веднага да диктува: „По заповед на краля до нашия обичан и верноподан комендант на Париж Жан дьо Милон, поздрав.

Заповядвам ви да наредите...“

Двамата братовчеди се бяха приближили наведнъж и четяха през

рамото на писаря. С неговия почерк бе написана заповедта за арестуване.

– „да освободи начаса госпожа Жана дьо...“

– Дивион – произнесе Робер.

– „която е била задържана в нашия затвор“... Къде се намира тя в случая? – попита Филип.

– Нито в Шатле, нито в Лувъра – каза Робер.

– В кулата Нел, Ваше величество – каза писарят, който мислеше, че ще бъдат оценени усърдието и добрата му памет.

Двамата братовчеди се спогледаха и с един и същ жест скръстиха ръце.

– Откъде знаеш това? – попита кралят писаря.

– Ваше величество, защото имах честта оня ден да напиша вашата заповед за задържането на тази дама.

– А кой ти я продиктува?

– Кралицата, Ваше величество, която ми каза, че не сте имали време да го направите и сте натоварили нея. Двете заповеди за задържане и за затваряне.

Кръвта напълно се бе отдръпнала от лицето на Филип, който раздвоен между гняв и срам, не смееше да погледне зетя си.

„Ама че мръсница, мислеше си Робер. Знаех, че ме мрази, но чак дотолкова, че да открадне печата на съпруга си, за да ми навреди... А кой е могъл да я осведоми така добре?“

– Няма ли да довършите, Ваше величество? – каза писарят.

– Разбира се, разбира се – отвърна Филип, изтръгвайки се от мислите си.

Той продиктува финалната формула. Писарят запали свещ на огъня, покапа няколко капки червен восък върху сгънатия лист и го подаде на краля, за да постави сам малкия си печат.

Филип, унесен в мислите си, като че ли почти не отдаваше внимание на жестовете си. Робер взе заповедта, дръпна със звънеца. Този път дойде Еруар дьо Белперш.

– До коменданта, начаса, заповед на краля – му каза Робер, връчвайки писмото.

– И повикай тук госпожа кралицата – заповяда Филип VI от дъното на стаята.

Писарят Мюле чакаше, като гледаше последователно краля и граф д'Артоа, и се питаше дали прекаленото му усърдие беше уместно. Робер с ръка му нареди да излезе.

Няколко минути по-късно кралица Жана влезе с особената си походка на куца. Тялото ѝ се отместваше на деветдесет градуса около подългия ѝ крак. Тя бе слаба, с доста хубаво лице, но зъбите ѝ вече се разваляха. Очите ѝ бяха големи, изпълнени с измамната бистрота на лъжата. Между дългите ѝ, малко извити пръсти оставаше празнина даже когато бяха оплетени.

– Откога, госпожо, се пращат заповеди от мое име?

Кралицата се престори много умело на изненадана и невинна.

– Заповед ли, мой обичани господарка?

Гласът ѝ бе плътен, мелодичен, с отсенка на престорена нежност.

– И откога ми се краде печатът, когато спя?

– Вашият печат, нежно сърце? Никога не съм пипала печата ви. За кой печат говорите?

Страшна плесница я накара да млъкне.

Очите на Жана Куцата се изпълниха със сълзи, толкова ударът бе груб и силен, тя зина от смайване и притисна дългите си пръсти до бузата, по която избиха червени петна.

Робер д'Артоа не бе по-малко изненадан, но от щастие. Никога не би повярвал, че братовчед му Филип, за когото всички говореха, че е под чехъла на жена си, може да вдигне ръка над нея. „Дали наистина е станал вече крал?“ – си каза Робер.

Филип дьо Валоя просто бе станал мъж и приличаше на всеки съпруг, знатен благородник или последен слуга, който наказва лъжливата си съпруга. Последва втора плесница, като че ли първата му бе намагнитила ръката, а после още няколко. Жана, обезумяла, пазеше лицето си с двете ръце. Ръката на Филип удряше, където завърне, по главата, по раменете. И в същото време той викаше:

– Миналата нощ ми изиграхте тоя номер, нали? И имате наглостта да отричате, когато Мюле ми призна всичко? Зла курва, която ме гали, умилква се около мен, казва, че тръпне от любов и възползвала се от слабостта, която изпитвам към нея, ме мами, докато спя, и ми краде кралския печат? Не знаеш ли, че няма нищо по-грозно от кражбата? Че не бих търпял някой мой поданик, па бил най-силният в кралството, да използва чужд печат, без да накарам да го бият? Да си служат с моя! Виждала ли се е някога по-грозна злодейка, която иска да ме опозори пред перовете ми, пред братовчед ми, пред собствения ми брат. Нямам ли право, Робер? – каза той и престана да удря, за да получи одобрение. – Как бихме могли да управляваме поданиците си, ако всеки си служи по своя воля с нашите печати, за да заповяда това, което ние не сме

пожелали. Това е посегателство на честта ми.

После, обръщайки се към жена си с подновена ярост:

– И ето как добре използвате кулата Нел, която ви подарих. Колко дълго ме молихте за нея! И вие ли сте толкова лоша, колкото сестра ви и тази прокълнатата кула винаги ли ще подслонява злодеянията на Бургундия? Ако не бяхте кралица, за мое нещастие се ожених за вас, вас именно щях да хвърля в затвора! И понеже не мога да ви накажа чрез другите, ще го направя сам.

И ударите отново почнаха да се сипят.

„Дано да я умори!“ – мислеше Робер.

Жана се бе свила върху леглото, риташе с крака и всеки удар изръгваше стон или вой, после внезапно тя се хвърли като котка с нокти напред и започна да крещи със сълзи, стичащи се по бузите ѝ.

– Да, направих това! Да, откраднах печата, докато спеше, защото ти зле раздаваш права и защото искам да защитя брат си, бургундския херцог, срещу тоя зъл Робер, който винаги е нанасял вреди с нож и с пресъпления, който в заговор с баща ти погуби сестра ми Маргьорит.

– Да не чувам от твоите уста да споменаваш баща ми! – извика Филип.

Когато видя погледа на мъжа си, тя млъкна, защото той беше наистина способен да я убие.

Той прибави, вдигайки ръка с покровителствен жест до рамото на Робер д'Артоа:

– И внимавай, проклетийо, да не навредиш някога на моя брат, който е най-добрата опора на трона ми.

Когато отиде да отвори вратата, за да каже на шамбелана, че отлага лова през тоя ден, двадесет глави, опрени на нея, се отдръпнаха заедно. Прислугата ненавиждаше Жана Куцата, защото ги преследваше с изисквания, клеветеше ги за най-малкия пропуск и те я наричаха помежду си „злата кралица“. Разказът за наказанието, което току-що бе получила, щеше да изпълни с радост двореца.

Към края на сутринта Филип и Робер се разхождаха с бавни стъпки в градината на Сен Жермен, където сланата се топеше. Кралят вървеше с наведена глава.

– Не е ли ужасно, Робер, да си принуден да не се доверяваш на собствената си съпруга даже когато спиш? Да слагам печата под възглавницата си? Тя ще си пъкне там ръката. Спя тежко. Не мога все пак да я затворя в манастир, тя е моя съпруга! Единственото нещо, което мога да сторя, е да не я оставям да спи при мене. Най-лошото е, че обичам тая

безсрамница! Не разправяй това, но, като всеки мъж, и аз съм опитвал с други, за забава, и съм се връщал към нея с още по-голямо влечение... Но ако си позволи пак нещо подобно, ще я бия пак!

В този момент Труйар д'Юаж, заместник-епископ на Манс и рицар на двореца, приближи към тях, за да извести за превото на Париж, който го следваше.

– Е, месир прево, освободихте тази дама, нали?

– Не, Ваше величество – отговори превото притеснен.

– Как? Заповедта ми да не е фалшива? Или не познахте моя печат!

– Не, Ваше величество, но преди да я изпълня, искам да поговоря с вас по този случай и съм много доволен, че монсеньор д'Артоа е с вас – каза Жан дьо Милон, гледайки смутено Робер. – Тази жена призна.

– Какво призна? – попита Робер.

– Всякакви долни постъпки, монсеньор, фалшиви писма, подправени документи и други неща още.

Робер се овладя добре, дори се престори, че взема работата на шега и се провикна, повдигайки рамене:

– Ако е минала през разпит с изтезание, сигурно е направила много признания! Нека да ви предам на мъчителите, месир Милон, и се обзалагам, че ще признаете, че сте искали да ме прелъстите.

– Уви, монсеньор! – отвърна превото. – Дамата проговори преди разпита... от страх пред мъчение. Тя даде дълъг списък на съучастниците си.

Филип VI мълчаливо наблюдаваше своя зет. Нови мисли минаваха през ума му.

Робер почувствува как капанът щраква над него. Крал, който токущо е смазал от бой съпругата си, и то пред свидетел, за похищение на печата и фалшиви писма, трудно може да пусне на свобода, даже от любовност към най-близкия си роднина, една обикновена поданица, която е признала подобни престъпления.

– Твоят съвет, братко? – се обърна Филип към Робер, без да престане да го гледа.

Робер разбра, че спасението му зависи от отговора: трябваше да се престори на лоялен. Толкова по-зле за Жана Дивион. Ще твърди, че е безсрамна лъжа всичко, което тя е могла или би могла да каже срещу него.

– Вашето правосъдие ще се произнесе, сър, братко мой, вашето правосъдие! Дръжте тая жена в затвора и ако тя ме е излъгала, знайте, че ще изискам от вас най-голяма строгост.

В същото време той си казваше: „Кой е предупредил все пак бургундския херцог?“ И после отговорът, очевидният отговор блесна тутакси. Имаше само едно лице, което би могло да каже на бургундския херцог или на самата зла кралица, че Дивион беше в Конш: Беатрис.

Едва в края на март, когато Сена, придошла от пролетното пълноводие, заливаше бреговете и влизаше в избите, моряци уловиха някъде към Шату чувал, който плуваше и съдържаше тяло на съвсем гола жена.

Цялото население на селото, газейки в калта, се бе събрало около ужасната находка и майките, плескайки момченцата си, викаха:

– Хайде, бягайте, тази гледка не е за деца!

Трупът беше отвратително подпухнал, с ужасния зеленикав цвят на напреднало разложение: трябва да бе стоял повече от месец в реката. Личеше все пак, че мъртвата е била млада. Дългите ѝ черни коси, като че ли мърдаха, защото в тях се пръскаха мехурчета. Лицето ѝ е било издраскано, ритано, смазано, за да не може да бъде позната: на врата имаше белег от примка.

Моряците, раздвоени от отвращение и безсрамно любопитство, побутнаха с куките си лишената вече от стеснение мърша.

Изведнъж тялото изпусна водата, която го издуваше, почна да се движи само, давайки впечатление, че възкръсва, и женорята се отстраниха с кръсъци. Байито, когото бяха повикали, зададе няколко въпроса, позавъртя се около мъртвата, разгледа предметите, излезли от чувала заедно с трупа, които се изцеждаха на тревата: рог от пръч, малка восъчна фигурка, обвита с парцали и набедена с игли, груб оловен потир, изпъстрен с дяволски знаци.

– Това е някоя магьосница, убита от другарите ѝ след сборище или дяволска литургия – заяви байито.

Бъбриците се прекръстиха. Байито посочи неколцина да заровят най-бързо и без молитва тялото и прокълнатите предмети в една горичка, далече от селото.

Накратко, добре извършено и добре замаскирано престъпление, при което Жийе дьо Нел бе следвал добрите уроци на Лорме льо Долоа и което приключи, както желаеха убийците.

Робер д'Артоа си отмъсти за предателството на Беатрис, но това не означаваше, че е победил.

Две поколения по-късно селяните на Шату нямаше да знаят защо купчината дървета под селото е била наречена „гората на магьосницата“.

VII. ТУРНИРЪТ В ЕВРЪО

Към средата на месец май херолди с кралски ливреи, придружени от тръбачи, се спираха по градските площи, по кръстопътищата на селищата и пред входовете на замъците. Тръбачите надуваха дългите си тръби, на които висеше по едно малко знаменце, украсено с лилии, херолдът развиваше пергамент и със силен глас възвестяваше:

– И така слушайте, слушайте! Съобщава се на всички принцове, сеньори, барони, рицари и оръженосци от херцогства Нормандия, Бретания и Бургундия, от графствата и феоделите Анжу, Артоа, Фландрия и Шампан и всички други, били те от това кралство, или от кое да е друго християнско кралство, ако не са заточени или врагове на краля, нашия господар, бог да му даде добър живот, че в деня на Света Лучия, на шести юли, край град Еврво ще се състои най-голямо опрощаване чрез много благороден турнир, в който рицарите ще се състезават с леки боздугани и обърнати откъм тъпата страна мечове със съответни за целта екипировки, герб, салтамарка и високи ботуши с каишки, украсени с гербовете на благородните участници в турнира, както изискват древността и обичаят.

Начело на този турнир са височайшите всемогъщи и безстрашни сеньори, нашият многообичан господар Филип, крал на Франция, като призоваващ на двубой и сир Жан Люксембургски, крал на Бохемия, като ответник. И нарочно се съобщава на всички принцове, сеньори, барони, рицари, оръженосци от горепосочените феоди и други, от коя да е нация, които имат желание и искат да участвуват в турнира, за да извоюват почит, да носят малки гербови плочки, които сега ще дам, за да се разпознават, че са участници в турнира. Затова всеки, който желае, нека поиска такива за споменатия турнир: дамите и госпожиците ще раздават благородни и скъпи награди.

Освен това съобщаваме на всички принцове, барони, рицари и оръженосци, които имат намерение да вземат участие, че са задължени да се явят на уреченото място Еврво и да се настанят там четири дни преди турнира, за да покажат гербовете и щитовете си, в противен случай няма да бъдат допуснати на турнира. И това ви се съобщава от името на моите господари, съдиите-арбитри, и да ми простите, моля.

Тръбите прозвучаха отново и хлапетиите тичаха чак до края на града след херолда, който отиваше да отнесе новината по-далече.

Преди да се разотидат, зяпльовците казваха:

– Това ще ни струва пак скъпо, ако нашият господар иска да отиде на турнира! Ще тръгне с жена си и цялото си домокадие... За тях са само забавленията, а за нас лишенията.

Но мнозина мислеха в същото време: „Ако господарят пожелае да отведе големия ми син като ратай в конюшната, ще паднат сигурно хубави пари, а може би и служба в бъдеще... Ще поговоря с каноника да препоръча моя Гастон.“

В продължение на шест седмици турнирът щеше да бъде голямата работа и единствено занимание на замъците. Юношите мечтаеха да смаят света с първите си подвизи.

– Много си млад още, друг път. Случаите не ще липсват – отговаряха родителите.

– Ама синът на съседите ни от Шамбре, който е на моя възраст, ще отиде!

– Ако господарят от Шамбре е загубил ума си, или има пари за губене, това си е негова работа.

Старците предъхваха спомените си. Ако ги слушаш, ще си помислиш, че в тяхно време мъжете са били по-силни, въоръженията по-тежки, конете по-бързи:

– На турнира в Кенилуърт, организиран от лорд Мортимър ъф Чърк, чичо на тоя, когото обесиха в Лондон зимьска...

– На турнира в Кондре сюр Еско, у монсеньор Жан д'Авен, бащата на сегашния граф Ено...

Сключваха заеми срещу предстоящата жътва, срещу дърветата за сечене, носеха сребърните си съдове при най-близкия ломбардец, за да ги превърнат в пера за шлема на сенъора, в скъпи тъкани за роклите на госпожата, в покривала за конете.

Лицемерите престорено се оплакваха:

– Ах, колко разходи, колко грижи! Колко хубаво би било да си останем в къщи! Не може да не се явим на тоя турнир, за честта на нашия дом... Бихме разсъдили краля, нашия господар, който изпрати глашатаяте си до вратата на замък ни, ако не отидем.

Навсякъде шиеха, ковяха желязото, пришиваха метална броня върху кожата на ризниците, упражняваха конете, упражняваха се самите рицари в овощните градини и птичките отлитаха оттам уплашени от тези атаки, тези удари с копие и страшно дрънкане на мечове. Младите барони губеха три часа, за да изпробват кожените си шапчици под шлема.

За да се тренират, кастеланите организираха местни турнири, на които старите мъже, въсейки вежди, надувайки бузи, преценяваха ударите,

като гледаха как младите си вадят очите. След това сядаха на масата, за да вечерят дълго, плюскайки лакомо, приейки, спорейки.

Тези военни игри между баронствата накрая струваха колкото истински войни.

Най-сетне потегляха на път! В последната минута дядото решаваше да тръгне, и четиринадесетгодишният син също се бе наложил, щеше да присъствува като малък оръженосец. Водеха за поводите бойните жребци, които не биваше да се изморяват; сандъците с роклите и ризниците бяха натоварени на мулета, дежурните прислужници влачеха крака в пепелта. Нощуваха в манастирските спални или при някой роднина, чийто замък се намираше по пътя и който също отиваше на турнира – още една тежка вечеря, обилно полята – и призори, преситени тръгнаха всички заедно.

Така от спирка на спирка групите нарастваха до церемониалната среща с господаря-граф, на когото бяха васали. Целуваха му ръка, разменяха се изтъркани приказки, които дълго време щяха да коментират. Дамите изваждаха от сандъците една от новите рокли, присъединяваха се към свитата на графа, вече дълга половин левга и развяваща знамена под слънцето на начеващото лято.

Неистински армии, въоръжени с копия без върхове, шпаги без остриета и леки боздугани преминаваха през реките Сена, Йор, Рил или се изкачваха покрай Лоара, за да отидат на неистинска война, в която истинска бе само сцената.

Цяла седмица преди турнира в целия град Еврьо човек не можеше да наеме нито стая, нито навес. Дворът на френския крал бе настанен в най-голямото абатство, кралят на Бохемия, в чиято чест бяха организирани тържествата, живееше у граф д'Еврьо, наварския крал.

Странен принц беше тоя Жан дьо Люксембург, крал на Бохемия, притежаващ повече дългове, отколкото земи, живеещ без пукнат грош на гърба на френското съкровище, но той не можеше даже да помисли да се яви с по-малък екипаж от своя домакин, от когото измъкваше доходите си. Беше четиридесетгодишен, но изглеждаше на тридесет, разпознаваха го по хубавото му усмихнато лице, по приятните му, винаги протегнати ръце. По живост, сила, смелост, веселост, а също и по глупост той бе същинско чудо. На ръст близък до Филип VI, той бе наистина великолепен и с външност на истински крал, какъвто народното въображение можеше да си представи. Умееше да направи така, че всички да го обичат – и принцовете, както и народът. Бе успял даже да стане приятел едновременно и на папа Йоан XXII, и на император Лудвиг

Баварски – двамата непримирими противници. Чудесен успех за глупак, защото всички бяха съгласни, че Жан дьо Люксембург беше толкова глупав, колкото пленителен. Глупостта не пречи на инициативата, напротив, тя скрива препятствията и прави да изглежда лесно това, което би се струвало отчайващо за всяка поне малко мислеща глава. Като изостави малката Бохемия, където се отегчаваше, Жан дьо Люксембург се заплете в безумни приключения в Италия. „Борбите между гибелини и гвелфи разоряват тази страна – помисли си той, като че ли правеше голямо откритие. – Императорът и папата си оспорват републики, чиито жители не престават да се избиват помежду си. Е, добре! Понеже съм приятел и на едната, и на другата партия, да ми предоставят тези държави и ще въдворя в тях мир!“ Най-учудващо е, че той почти успя. В продължение на няколко месеца бе идолът на Италия, но без флорентинците, хора, които мъчно се мамят, и без крал Роберто Неаполски, който почваше да се тревожи от този нахалник.

През април Жан дьо Люксембург има тайно съвещание с кардинал-легата Бертран дьо Пуже, роднина на папата, и даже, както се шепнеше, негов незаконен син. Съвещание, чрез което бохемците смятаха, че са уредили наведнъж и съдбата на Флоренция, и оттеглянето на Римини при Малатеста, и установяването на независимо княжество със столица Болоня. Обаче, без да се знае как, без да разбере защо тъкмо когато работите му изглеждаха, че така добре се нареждат, че той си мислеше даже да вземе императорския трон на своя интимен приятел Лудвиг Баварски, внезапно пред Жан дьо Люксембург се изправиха двете страшни коалиции, в които за пръв път гвелфи и гибелини се съюзиха, а Флоренция постигна съгласие с Рим и неаполският крал, опора на папата, нападнаше от юг, докато императорът, неприятел на папата, нападнаше от север, а двамата австрийски херцози, брандербургският маркграф – крал на Полша, и кралят на Унгария дойдоха на помощ. Имаше какво да изненада толкова обичания принц, който искаше да дари мир на италианците!

Оставяйки само осемстотин конници на сина си Шарл, за да обуздае цяла Ломбардия, Жан дьо Люксембург, с развята брада, препусна от Париж до Бохемия, където проникваха австрийците. Падна в обятията на Лудвиг Баварски и с горещи целувки по бузите разпръсна абсурдното недоразумение. Императорската корона? Та той бе мислил за нея само за да достави удоволствие на папата!

Сега той идваше при Филип дьо Валоа да го моли за застъпничество пред неаполския крал, а също и да измъкне нови субсидии, за да осъществи проекта си за мирно кралство.

Можеше ли Филип да не предложи поне един турнир в чест на своя галантен гост?

И така в равнината Еврьо, на бреговете на Итон, френският крал и кралят на Бохемия, близки приятели, щяха да влязат в мнимо сражение... с повече хора, свикани под знамената, отколкото имаше синът на същия този крал на Бохемия, за да се противопостави на цяла Италия.

Границите, тоест оградата на турнира, начертани в широка ливада, образуваха правоъгълник, дълъг триста крачки и широк двеста, затворен с две прегради, първата от заострени пръти, поставени на известно разстояние, а втората отвътре, малко по-ниска, с плътни перила. По време на изпитанията между двете прегради стояха слугите на рицарите, които се състезаваха.

На сенчестата страна бяха построени на скелета три големи трибуни, покрити с плат и украсени със знамена – средната за съдиите, а другите две за дамите.

Наоколо, в равнината, бяха струпани палатките за слугите и конярите. Там отиваха да се любуват на конете за турнира, върху всяка палатка се вееха знамена с гербовете на собственика.

Първите четири дни от срещата бяха посветени на индивидуални двубои, на предизвикателствата, които си хвърляха двама по двама присъстващите сеньори. Някои искаха реванш за поражение, понесено в минала среща; други, които още не бяха премерили силите си, искаха да се изпитат или караха двама прочути състезатели да се сражават.

Трибуните се пълнеха повече или по-малко, според качеството на противниците. Можеха ли двама млади оръженосци да получат след доста постъпки терена за половин час рано сутринта? Тогава на трибуните имаше слабо посещение главно от приятели и роднини. Но ако съобщаха среща между краля на Бохемия и месир Жан дьо Ено, дошъл нарочно от неговата Холандия с двадесет рицари, трибуните заплашваха да се срутят. Тогава дамите откъсваха един ръкав от роклята си, за да го дадат на избрания рицар, често фалшив ръкав, защит само с няколко конеца над истинския и лесен за откъсване или пък истинския ръкав, който някои дръзки дами съдираха и с удоволствие разголваха красивата си ръка.

На трибуните имаше всякакъв вид зрители, защото при такова голямо струпване на хора, което сякаш превръщащ Еврьо в панаир на благодарници, не можеше да се прави много подбор. Няколко леки жени от висока класа, нагиздени като баронеси и често дори по-красиви и с поязящи маниери успяваха да се доберат до най-добрите места, въртяха

очи и предизвикваха мъжете на друг вид турнири.

Състезателите, които не бяха на арената, идваха под предлог да присъствуват на подвизите на приятелите си, сядаха при дамите и започваха флиртове, които продължаваха вечерта в замъка между танцуващите по двойки или в кръг. Месир Жан дьо Ено и кралят на Бохемия, невидими под украсените им с пера шлемове, носеха на дръжките на копието по шест копиринени ръкава – броя на спечелените сърца. Трябваше единият състезател да сваля другия от коня му или дръжката на копието да се счупи. Позволено бе да се нанасят удари само по гърдите и щитът бе изпъкнал така, че да отклонява ударите. Противниците се хвърляха един срещу друг, като високата основа на седлото пазеше коремите им, а главата им бе защитена от шлем със спуснат наличник. На трибуните виеха, тропаха с крака от радост. Двамата състезатели бяха с равни сили и дълго време щеше да се говори за изящството, с което месир дьо Ено опираше копието си на куката, а също и как кралят на Бохемия успява да стои прав като стрела върху стремената и да устоява на ударите, докато дръжките на двете копия, огъвайки се като лъкове, накрая се счупваха.

Колкото до Робер д'Артоа, дошъл от Конш като съсед, той яздеше огромни першеронски коне, а теглото му го правеше страшен. С червени принадлежности за оседлаване, с червено копие, с червен ешарп, развят на шлема, той с особено голяма сръчност улавяше противника в пълен бяг, вдигаше го от седлото и го пращаше в прахта. Но в последно време монсеньор д'Артоа изглеждаше мрачен, човек би казал, че участва в игрите повече по дълг, отколкото за удоволствие.

В това време съдиите, всички подбрани между най-важните личности на кралството, като например конетабълът Раул дьо Бриен или месир Мил дьо Ноайе, се занимаваха с организирането на големия финален турнир.

Между времето, употребено да си сложат екипировката за борбата и да я махнат, да се явят на състезанието, да коментират подвизите, да шадят тщеславието на рицарите, които искаха да се бият под едно, а не под друго знаме, и времето, употребено за ядене или за слушане на менистрелите, след угощенията и танците, след песните, кралят на Франция и кралят на Бохемия и техните съветници разполагаха едва с един час всеки ден, за да разговарят за работите в Италия, които в крайна сметка бяха причината на това събиране. Но знае се, че най-важните работи се уреждат с малко думи, ако събеседниците са склонни да се спогодят.

Като двама истински крале от кръглата маса, Филип дьо Валоа, великолепен в бродираните си роби, и Жан дьо Люксембург, не по-малко пищен, с чаша в ръка, си разменяха тържествени декларации за приятелство. Набързо решаваха да пратят писмо до папа Йоан XXII или посланичество до краля в Неапол Роберто.

– А, мили ми сир, да поговорим за кръстоносния поход – казваше Филип VI.

Защото той отново размишляваше върху проекта на своя баща Шарл дьо Валоа и братовчед си Шарл Хубави. В кралство Франция всичко вървеше добре, съкровището бе така пълно и мирът в Европа така добре осигурен с помощта на краля на Бохемия, че ставаше неотложно за честта и благоденствието на християнските народи да се предвиди една хубава и славна експедиция срещу неверните.

– О! Сеньори, тръбят за ядене...

Прекъсваха съвещанието. Щяха да разискват въпроса за кръстоносния поход след яденето или на другия ден.

На масата се подиграваха на младия крал на Англия Едуард, който три месеца по-рано беше дошъл, преоблечен като търговец и придружен само от лорд Монтегю, да разговаря тайно с краля на Франция. Ами да, предрешен като някакъв ломбардски търговец! И с каква цел? За да сключи търговска спогодба по повод доставките на вълна за Фландрия, същински търговец. Занимаваше се с вълните! Виждало ли се е някога принц да се занимава с подобни работи като прост буржоа от гилдиите или ханзите!

– И тогава, приятели, понеже така бе пожелал, го приех като търговец! – казваше Филип дьо Валоа, очарован от собствения си каламбур. – Без празненства, без турнир, разхождайки се по алеите на гората Алат, и му предложих скромна постна вечеря.

Тоя младок имаше само абсурдни идеи! Не бе ли почнал да въвежда в кралството си редовна армия от пехота със задължителна военна повинност? Какви надежди възлагаше на тия пехотинци, когато се знае добре и битката при Каселското възвишение доказа това, че в сраженията може да се осланяме само на рицарите и че пехотинецът бяга, шом види броня?

– Изглежда все пак, че в Англия царува ред, откакто обесиха лорд Мортимър – забеляза Мил дьо Ноайе.

– Царува ред – отговори Филип VI, – защото английските барони са уморени, за известно време, от дългите борби помежду си. Щом си поемат дъх, клетият Едуард ще види за какво е годна пехотата! Милият

младеж неотдавна се бе сетил да иска френската корона!... Монсеньор, съжалявате ли, че той не е ваш повелител или предпочитате вашия „намерен крал“? – прибавяше той, като се потупваше весело по гърдите.

След всяко угощение Филип казваше тихо на Робер:

- Братко, искам да ти говоря насаме за много сериозни неща.
- Ваше величество, братовчедо, когато пожелаете.
- Добре, тогава тази вечер...

Но вечерта танцуваха, а Робер не бързаше за тоя разговор, чийто повод отгатваше прекалено добре; след признанията на Жана Дивион, която все още бе в затвора, бяха извършени други арести, например на нотариуса Тесон, и всички свидетели бяха подложени на нова анкета... Забелязаха, че на кратките съвещания с краля на Бохемия Филип не искаше никога съвет от Робер, това можеше да се изтълкува като знак на немилост.

В навечерието на турнира кралят на турнира, придружен от херолдите и тръбачите, отиде в замъка, в жилищата на главните сеньори и даже на бойния терен да обяви:

– Слушайте, слушайте високи и могъщи принцове, херцози, графове, барони, сеньори, рицари и оръженосци! Уведомяваме ви официално, от името на господата съдиите, че всеки от вас трябва да донесе днес шлема, с който ще участва в турнира, а също и знамената си, в странноприемницата на господата съдиите, за да могат посочените съдии да почнат да правят разпределението; след като шлемовете бъдат разпределени, ще дойдат дамите да ги видят и посетят и да им изкажат хубавите си чувства; днес друго няма да се прави освен танците след вечеря.

В странноприемницата на съдиите шлемовете, както пристигаха, представени от слугите, бяха подредени върху сандъци в един голям манастир и разпределени на лагери. Приличаха на останки от обезглавена, луда армия. Защото, за да се различават добре през време на битката, рицарите закрепяха над баронската или графската корона най-ярки и най-странни емблеми: кой орел, кой змей, кой гола жена или сирена, или изправен еднорог кон. Нещо повече, дълги копринени шалове с цветовете на сеньорите бяха закачени на каските им.

След обяд дамите дойдоха в странноприемницата и предшествувани от съдиите и двамата организатори на турнира, тоест кралете на Франция и Бохемия, бяха поканени да направят обиколка на манастира, докато един херцог, спирайки се пред всеки шлем, назоваваше собственика му.

– Месир Жан дьо Ено... Монсеньор граф дьо Блоа... Монсеньор

д'Еврьо... Наварски крал...

Някои от шлемовете, както и мечовете и дръжките на копията, бяха боядисани и собствениците им получаваха прякори: Рицарят с белите оръжия, Рицарят с черните оръжия.

– Месир маршал Робер Бертран, рицар на Зеления лъв...

Следваше монументален червен шлем на върха със златна куличка:

– Монсеньор Робер д'Артоа, граф дьо Бомон льо Роже...

Кралицата, която вървеше в първата редица на дамите, куцукайки направи жест, като че ли ще протегне ръката си. Филип VI я спря, повдигна китката ѝ и преструвайки се че ѝ помага да върви, ѝ каза с половин глас:

– Моя мила, забранявам ви!

Кралица Жана се засмя злобно.

– Щеше да бъде добър случай – пошепна тя на съседката си, младата бургундска херцогиня, нейна зълва.

Защото, според правилника на турнира, ако една дама докосне някой шлем, рицарят, на когото принадлежеше тоя шлем ставаше „отзован“, тоест нямаше повече право да участвува в срещата. Другите рицари се събираха и го удряха при излизането му на терена с дръжките на копията, даваха коня му на тръбачите, него самия качваха на парапета, който загражда терена за турнира, и го принуждаваха да стои там, яхнал го като кон, за посмешище през цялото времетраене на турнира. Така позорно се наказваше този, който бе злословил за някоя дама или загубил по друг начин честта си, било давайки пари под лихва, било за „неудържана дума“. Този жест на кралицата не се изплъзна от госпожа дьо Бомон, която преbledня. Тя се приближи до своя брат, краля, и го укори.

– Сестро – отговори Филип VI със строго изражение, – по-добре е да ми благодарите, отколкото да се оплаквате.

Вечерта по време на танците всички научиха за този инцидент. Кралицата сякаш е сяцла „да отзове“ Робер д'Артоа. Той бе намръщен както в най-лошите си дни. По време на танца отказа очевийно да улови ръката на бургундската херцогиня и застана пред кралица Жана, която не танцуваше никога поради недъга си. Стоя там дълго, с подвита за танц ръка, като че ли я канеше, а това бе злобно оскърбително отмъщение. Съпругите поглеждаха към мъжете си, в тревожното мълчание се чуваха само виолите и арфите. Само една искра би била достатъчна да ускори с една нощ турнира и схватката да почне веднага в балната зала.

Влизането на краля на турнира¹³, който идваше с нова

прокламация, придружен, от херолдите си, отвлече благотворно вниманието.

– Слушайте, високи и могъщи принцове, сеньори, барони, рицари и оръженосци, които сте дошли на турнира! Съобщавам ви от името на господата съдиите, всеки от вас да бъде утре в редиците още от пладне, въоръжен и готов за състезание, защото в един часа след обяд съдиите ще отрежат въжетата за започване на турнира, на който ще бъдат раздадени богати дарове от дамите. Освен това предупреждавам ви, че никой не бива да води със себе си в редиците конни слуги в по-голямо количество от определеното, а именно: четирима слуги за принц, трима за граф, двама за рицар и един за оръженосец, а обикновени пеши слуги – всеки, колкото желае и както отсъдиха съдиите. Нещо повече, моля да си вдигнете дясната ръка към светиите и всички заедно да обещаете, че никой от вас на този турнир няма да нанесе съзнателно удари нито с острогото на меча, нито по-долу от кръста, и ако случайно шлемът на някого от вас падне, никой няма да го докосне, докато не си сложи и върже шлема. Ако не се подчините ще загубите въоръжението и коня си и ще бъде обявено, че нямате право да участвувате в други турнири. И така, закълнете се във вашата чест и обещавайте чрез клетвата.

Всички рицари вдигнаха ръка и извикаха:

– Да, да, заклеваме се!

– Внимавайте утре – каза бургундският херцог на своите рицари, – защото нашият братовчед д'Артоа може да се покаже зъл и да не зачете всички наставления.

А после почнаха отново да танцуват.

VIII. ПЕРСКА ЧЕСТ, КРАЛСКА ЧЕСТ

Всеки състезател се намирал в палатката си от бродирано сукно, над която се развяваше знамето му, и се приготвяваше. Най-напред покритите с метална мрежа панталони, към които се прикрепваха шпорите, после железните пластинки, които покриваха краката и ръцете, след това ризницата от дебела кожа, над която се слагаше бронята, нещо като желязно буренце от отделни плочки цяла или разчленена според предпочитанието. После идваше кожената шапчица, която пазеше от ударите върху шлема, и отгоре слият шлем с пера или емблеми, които

13. Кралят на турнира имал функциите на уредник и имал решаваща дума по всички формалности, свързани с турнира.

вързваха на врата на бронята с кожени ремъци. Над бронята обличаха копринена туника в ярък цвят, дълга, развяваща се, с огромни, фестонирани ръкави, които висяха от рамената и с избродирани на гърдите гербове. Най-последо рицарите получаваша шпагата с притъпено острие и широк или кръгъл щит.

Конят чакаше отвън, покрит с чул с гербове, дъвчейки намордник с дълги краища и с железен предпазител на челото, върху който закрепваша, както върху шлема на господаря, орел, змей, лъв, куличка или сноп пера. Слугите държахатрите копия с притъпени върхове, с които разполагаше всеки участник, както и боздуган – доста лек, за да не е смъртоносен.

Благородниците се разхождаха между палатките, присъствуваха на приготвянето на състезателите, отправяха последни насърчения на приятелите.

Малкият принц Жан, първороден син на краля, наблюдаваше с възторг тези приготвяния, а Жан Лудия, който го придружаваше, гримасничеше под шапката с пискюли. Дружина стрелци държеше на разстояние многобройната тълпа на простолудието, тя щеше да види само прахта, защото, след като в продължение на четири дни участниците тъпчеха тревата, тя бе изсъхнала и земята, макар и добре полята, се превръщаше на прах.

Преди още да се качат на коня, рицарите вече се потяха обилно под снаряжението си, чиито железни части се нагриваха силно от юлското слънце. Те губеха поне по два килограма на ден.

Херолдите минаваха, викайки:

– Стегнете шлемовете, стегнете шлемовете, господа рицари, вдигнете знаменцата, за да придружите знамето на краля.

Трибуните бяха пълни и съдиите, между които конетабълът, месир Мил дьо Ноайе и бурбонският херцог се намираха вече на местата си на средната трибуна.

Прозвучаха тръбите, рицарите, подпомогнати от слугите си, се качиха на конете и се отправиха кой към палатката на краля на Франция, кой към палатката на краля на Бохемия, за да образуват шествие двама по двама. Зад всеки рицар вървеше неговият знаменосец и така чак до терена на турнира, където влязоха.

Въжета разделяха арената на половина по ширината ѝ. Двете групи застанаха една срещу друга. След това свирене на тръбите кралят на турнира се приближи, за да повтори за последен път условията на турнира.

Най-после извика:

– Прережете въжетата и започнете борбата, когато пожелаете!

Бурбонският херцог никога не чуваше тоя вик без известна тревога, защото някога неговият баща – Робер дъс Клермон, шести син на Свети Луи, викаше така в кризите на лудост, които го хващаха внезапно посред обяд или в кралския съвет. Херцогът предпочиташе да бъде съдия, а не борец.

Специални хора вдигнаха брадви, въжетата се разкъсаха. Знаменосците се оттеглиха от редиците; конните слуги, въоръжени с части от копия, които не бяха по-дълги от три стъпки, се наредиха покрай парапета, готови да отидат на помощ на своите господари. После земята потрепери под копитата на двеста коня, пуснати в галоп един срещу друг, и схватката почна.

Дамите, изправени на трибуните, викаха, следвайки с поглед шлема на избрания рицар. Съдиите внимателно гледаха нанесените удари, за да посочат победителите. Сблъсъкът на копия, стремена, брони, на цялата тази железария вдигаше адски шум, прахът засенчваше слънцето.

Още при първия сблъсък четирима рицари бяха свалени от конете си, а на двадесет други се счупиха копията. Слугите, отзовавайки се на виковете, които излизаха изпод наличника на шлемовете, тичаха да занесат ново копие на обезоръжените участници или да вдигнат свалените от конете, които махаха с крака като обърнати по гръб раци. На единия бе счупен кракът и четирима мъже трябваше да го изнесат.

Мил дьо Ноайе бе в лошо настроение и макар че бе съдия, не се интересуваше особено от зрелището. Караха го само да си губи времето! Трябваше да председателствува заседанието на Сметната палата, да контролира постановленията на парламента, да надзирава цялата администрация на кралството. А за да угоди на краля, трябваше да седи тук да гледа как кресльовци чупят ясенови копия! Той почти не скриваше чувствата си.

– Всички тези турнири струват много скъпо; те са безплодно разточителство, което народът осъжда – казваше той на съседите си. – Кралят не чува какво говорят поданиците му в градове и села. Когато минава, той вижда само хора, превити да му целуват краката, но аз знам добре какво ми докладват байита и превота. Напразни разходи от гордост и празноглавие! А през това време нищо не се върши; заповеди чакат по две седмици, за да бъдат подписани; съвет се свиква само да се реши кой ще бъде крал на турнира или почетен рицар. Величието на едно кралство не се мери с тези подобия на рицарство. Крал Филип Хубави

знаеше добре това и в съгласие с папа Климент бе забранил турнирите.

Конетабълът Раул дьо Бриен с ръка над очите, за да наблюдава схватката, отговори:

– Вие не грешите, месир, но пренебрегвате един аспект на турнирите, че те са добра тренировка за война.

– Каква война? – възрази Мил дьо Ноайе. – Вярвате ли, че ще отидем на война с тези сватбени сладкиши на главата и с фестонирани ръкави, които висят два аршина. Двубоите с копие, съгласен съм с вас, поддържат сръчността в боя, но турнирът загуби всякакъв смисъл, от както не се провежда вече с бойно въоръжение и рицарят не носи истинска тежест.

Той е даже пагубен, защото нашите млади оръженосци, които никога не са служили в армията, ще мислят, че и с неприятеля нещата протичат по същия начин и че се напада само при вик „срежете въжетата!“.

– Добре е също нашите сеньори да се опознаят с оглед на кръстоносния поход – обади се бургунският херцог със сведущ вид.

Мил дьо Ноайе вдигна рамене. Много му подходеше на тоя херцог, легендарен страхливец, да проповядва за кръстоносен поход!

Месир Мил се бе уморил да бди над делата на Франция под ръководството на монарх, когото всички единодушно намираха прекрасен, когото той с дългия си опит на сановник смяташе за неспособен. Човек се уморява да прави усилия в посока, която никой не одобрява, а Мил бе почнал кариерата си в бургундския двор и се питаше дали скоро няма да се върне там. По-добре беше да управлява мъдро едно херцогство, отколкото безумно едно кралство; а херцог Йод му бе направил предната вечер такова предложение. Той потърси с поглед херцога в схватката и го видя, че лежи на земята, съборен от Робер д'Артоа. Тогава Мил дьо Ноайе отново загледа с интерес турнира.

Докато слугите изправят херцог Йод, Робер слезе от коня и предложи на противника си пеша битка. С боздуган и шпага в ръце двете железни кули тръгнаха една срещу друга с малко несигурна стъпка, за да си нанасят удари. Мил следеше Робер д'Артоа, готов да го дисквалифицира при първата нередност. Но Робер спазваше правилата, не нападнаше по-ниско от колана, удряше само с тъпата страна на меч. С боздугана си той удряше по шлема на бургундския херцог и смачка змея, с който бе украсен. И макар че боздуганът не тежеше повече от половин кило, черепът на другия сигурно бе тежко разтърсен, защото херцогът почна да се защитава лошо и шпагата му повече удряше по въздуха, отколкото по Робер. Искайки да се измъкне ловко, Йод Бургундски загуби

ринновесие; Робер постави крак върху гърдите му и допря пърха на шпагата си там, където се завързва шлемът, херцогът поиска милост. Той се предаде и трябваше да напусне борбата. Робер накара да го качат отново на коня и мина гордо в галоп пред трибуните. Една възторжена дама откъсна ръкава си и Робер го улови с върха на копието.

– Тези дни монсеньор Робер би трябвало да не се перчи толкова – забеляза Мил дьо Ноайе.

– Ба – възрази Раул дьо Бриен, – кралят го покровителства.

– Докога? – отвърна Мил дьо Ноайе. – Госпожа Мао като че ли умря много бързо, а също и госпожа Жана Вдовицата. И после къде изчезна тази Беатрис д'Ирсон, тяхна придворна дама, която цялото й семейство напразно търси... Бургундският херцог ще постъпи мъдро, ако кара да опитват ястията му.

– Много сте променили чувствата си към Робер. Миналата година изглеждахте на негова страна.

– Защото миналата година не се бях занимавал още с неговите дела, по които току-що ръководих втората анкета.

– А! Ето че напада месир дьо Ено – каза конетабълът.

Жан дьо Ено, който помагаше на краля на Бохемия, се сражаваше лудо; нямаше знатен сеньор в партията на краля на Франция, който той да не предизвика. Още отсега се знаеше, че той ще получи трофея на победител.

Турнирът трая цял един час, след което съдиите заповядаха отново да свирят тръбите, да се отворят бариерите и да се строят отново редиците. Десетина рицари и оръженосци на Артоа обаче се правеха, че не са чули и пребиваха в един ъгъл на арената четириима бургундски сеньори. Робер не беше между тях, но сигурно той бе насърчил някои от привържениците си, тупаницата рискуваше да се превърне в клане. Крал Филип VI бе принуден да свали шлема си и с гола глава, за да го разпознаят, отиде за всеобщо възмущение да разтърве настървените.

Предшествувани от херолдите и тръбачите, двете групи образуваха отново шествие, за да излязат от арената. Виждаха се само смачкани брони, разкъсани туники, олющена боя, куци коне под разкъсани чулове. Двубоят има за резултат един умрял и няколко осакатени за цял живот. Освен месир Жан дьо Ено, на когото щеше да се даде наградата на кралицата, всички състезатели щяха да получат за спомен по един подарък – висока чаша от позлатено сребро, сребърна купа или паничка.

В палатките с вдигнати врати сеньорите се освобождаваха от снаряжението си, виждаха се пламтящи лица, одрани ръце от ставите на

железните ръкавици, и отекли крака. В същото време се разменяха и коментари.

– Шлемът ми се изкриви още в началото и това ми пречеше...

– Ако сър дьо Куржан не се бе хвърлил да ви помогне щяхте да видите, приятелю!

– Херцог Йод не можа да устои дълго пред монсенъор Робер!

– А! Бреси се държа добре, признавам!

Смеейки се, гневейки се, едва дишайки от умора, рицарите се отпавиха към баните в близкия хамбар. В готовите качета влизаха най-напред принцовете, после бароните, след това рицарите и накрая оръженосците. Между тях съществуваше тази приятелска и здрава близост, каквато създават физическите състезания, но се чувствуваха и някои трайни омрази.

Филип VI и Робер д'Артоа се бяха потопили в две съседни каци.

– Хубав турнир, хубав турнир – казваше Филип – Ах! Братко, трябва да говоря с тебе.

– Ваше величество, братко, готов съм да ви слушам.

Беше очевидно, че на Филип му тежеше много постъпката, която трябваше да направи. Но какъв по-добър момент би могъл да се намери, за да говори със своя братовчед, зет и приятел от детинство, от този, когато току-що се бяха състезавали рамо до рамо и когато виковете, които изпълваха хамбара, плесниците, с които рицарите се пляскаха по раменете, бълбукането на водата, парата, която се издигаше от бъчвите, изолираха напълно разговора им.

– Робер, процесът ти върви зле, защото писмата ти са фалшиви.

Робер извади от ведрото червената си коса и зачервените бузи.

– Не, братко, истински са!

Лицето на краля се опечали.

– Робер, заклевам те, не се инаги по тоя погрешен път. За теб направих повече, отколкото можах, и то срещу мнението на семейството и съвета ми. Съгласих се да предам Артоа на бургундската херцогиня с уговорката, че имам пред вид твоите права в бъдеще. Наложих за управител Фери дьо Пикини, твой предан човек, предложих на херцогинята да откупиш Артоа, който да ти бъде предаден.

– Не е било нужно да се откупва Артоа, та то ми принадлежи!

Филип се разгневи от това упорито твърдоглавие. Той извика на камердинера си:

– Трусо! Моля още малко студена вода!

После продължи.

– Общините на Артоа не пожелаха да платят цената, за да сменят господаря си; какво можех аз?... Нарездането да започне този процес чак от един месец. От един месец отказвам да го подпиша, защото не искам брат ми да бъде изправен пред низки хора, които да хвърлят върху му кал, от която не съм сигурен, че ще може да се измие. Всеки може да сгреша, никой от нас не е вършил само похвални неща. Подкупили са или са заплатили свидетелите ти, твоят нотариус е проговорил, фалшификаторите са в затвора и са признали, че са написали писмата.

– Те са истински – повтори Робер.

Филип VI въздъхна. Колко усилия трябва да се направят, за да се спаси един човек въпреки него!

– Не казвам, Робер, че ти си наистина виновен в това. Не казвам, както твърдят, че ти си написал писмата. Донесли са ти ги, повярвал си, че са истински, бил си излъган...

В своята каца Робер стискаше челюсти.

– Може би даже – продължи Филип – моята сестра, твоята съпруга, те е излъгала. Понякога жените, мислейки, че ще ни услужат, вършат измамни неща! Измамата е тяхна втора природа. Гледай моята, която не се поколеба да ми открадне печата.

– Да, жените са измамни – каза Робер гневно. – Всичко това е машинация, направена от жена ти и снаха ѝ, Бургундката. Не познавам долните хора, с чиито изтръгнати насила признания ме обвиняват!

– Искам също да вярвам, че е клевета – каза по-тихо Филип – това, което се говори за смъртта на леля ти.

– Тя обядва у тебе.

– Но дъщеря ѝ не беше обядвала у мене, когато умря за два дена.

– Не бях единственият им неприятел, който си бяха спечелили с лошия си живот – каза Робер с престорено безгрижен тон.

Той излезе от кацата и поиска кърпи, за да се избърше. Филип направи същото. Те стояха един срещу друг, голи с порозовяла кожа и много космати. Слугите им чакаха на няколко крачки с официалните им дрехи в ръце.

– Робер, чакам отговора ти.

– Какъв отговор?

– Че се отказваш от Артоа, за да мога да потуша тая история.

– И за да можеш да си вземеш обратно думата, която ми даде преди да станеш крал, Ваше височество, братко мой. Забрави ли кой те качи на трона, кой присъедини към тебе перовете, кой ти даде скиптъра?

Филип дьо Валоа улови Робер за китките и гледайки го право в

очите, промълви:

– Ако бях забравил, вярваш ли, че бих ти говорил в този момент, както ти говоря? За последен път, откажи се.

– Никога – отговори колосът, клатейки глава.

– Ти отказваш на краля?

– Да, Ваше величество, на краля, когото аз направих крал.

Филип отпусна пръсти.

– Тогава, ако ти не желаеш да спасиш своята чест на пер – каза той, – аз ще бдя да спася моята чест на крал!

IX. ТОЛОМЕИТЕ

– Простете ми, монсеньор, че не мога да стана, за да ви посрещна по-добре – каза Спинело Толомей задъхано при влизането на Робер д'Артоа.

Старият banker лежеше в легло, поставено в работния му кабинет, под леката завивка се очертаваше големият му корем и хлътналите му гърди. Брада, небръсната от цяла седмица, покриваше като със сол хлътналите му бузи, а посинялата му уста търсеше въздух, но от прозореца, гледащ към улицата на Ломбардите, не идваше никаква прохлада. Париж се печеше под августовското слънце.

Нямаше вече много живот в тялото на месир Толомей, нито в погледа на единственото му око, което не изразяваше нищо освен уморено презрение, като че ли осемдесет години съществуване не са били безполезно усилие.

Около леглото стояха четирима мъже със смугъл тен, с тънки устни, с блестящи като черни маслини очи и всичките облечени в тъмни роби.

– Моите братовчеди Тблемео Толомей, Андреа Толомей, Джакомо Толомей... – каза умиращият, сочейки ги. – А вие вече познавате племенника ми Гучо Балиони...

На тридесет и пет години слепоочията на Гучо бяха вече побелели.

– Те дойдоха от Сиена да присъствуват на смъртта ми... и по други причини – прибави бавно старият banker.

Робер д'Артоа, с пътнически панталони, леко наведен напред върху стола, който му бяха дали, гледаше стареца с това мнимо внимание на хора, обхванати от голяма грижа.

– Монсеньор д'Артоа е приятел, смея да кажа – обърна се Толомей

към роднините си. – Всичко, което можем да направим за него, трябва да бъде направено, често ни е спасявал.

Този път нещата не са зависели от него...

Тъй като сиенските братовчеди никак не разбираха френски, Гучо им превеждаше бързо думите на вуйчото. Братовчедите поклатиха едновременно смуглите си лица.

– Но, ако се нуждаете от пари, монсеньор, уви! Уви! Въпреки предаността ми към вас, ние не можем нищо. Вие знаете много добре защо.

Чувствуваше се, че Спинело Толомей пести силите си. Не беше нужно да се разпростира надълго. Имаше ли смисъл да се коментира драматичното положение, с което се бореха от няколко месеца италианските банкери?

През януари кралят издаде заповед, която заплашваше с изгонване всички ломбардци. Това не ставаше за първи път; всеки крал в трудни моменти отправяше същата тая заплаха и заграбваше от ломбардците част от богатствата им, задължавайки ги да откупят правото си на престола. За да компенсират загубите си, банкерите увеличаваха лихвения процент за една година. Но този път наредбата предвиждаше една по-тежка мярка. Всички дългове на френските сеньори към италианците се анулираха по кралска воля и се запрещаваха на длъжниците да се издължат, даже ако желаеха и можеха да направят това. Кралски сержанти стояха на пост пред вратите на канторите и връщаха почтените клиенти, които искаха да се издължат. На Толомеите им идеше да се разплачат от тази мярка.

– И всичко това, защото благородниците задължняха много за тези шури празници, за всички тези турнири, на които те искат да блеснат пред краля? Даже при Филип Хубави не бяхме третираны така.

– Пледирах за вас – каза Робер.

– Зная, зная, монсеньор. Винаги сте ни защитавали. Но ето че сега вие не се радвате на повече благоволение от нас... Можем да мислим, че нещата ще се уредят, както в миналото, но последният удар ни бе нанесен със смъртта на Мачи дей Мачи.

Старият човек обърна поглед към прозореца и млъкна.

Мачи дей Мачи, един от най-големите италиански финансии във Франция, комуто Филип VI в началото на царуването си, по съветите на Робер, бе поверил управлението на съкровището, бе току-що обесен миналата седмица след прибързан процес.

Тогава Гучо Балиони каза със съдържан гняв в гласа:

– Един мъж, който вложи целия си труд, цялата си прозорливост в

служба на кралството. Той се чувствуваше повече французин, отколкото ако се бе родил на Сена. Обогати ли се той със своята служба повече от тези, които го обесиха? Винаги удрят италианците, защото нямат средства да се защитават.

Сиенските братовчеди разбираха речта, колкото можеха. При името Мачи дей Мачи веждите им се вдигнаха до средата на челото и със затворени очи те нададоха същото жално оплакване.

– Толомей – каза Робер д'Артоа, – не идвам да заема пари от вас, но да ви помоля да вземете моите.

Колкото и да бе отслабнал, Толомей повдигна леко тялото си, толкова новината бе изненадваща.

– Да – каза Робер, – искам да ви поверя цялото си богатство в пари срещу полица. Заминавам. Напускам кралството.

– Вие, монсеньор? Толкова зле ли върви процесът ви? Произнесена ли е присъда срещу вас?

– Ще бъде произнесена след месец. Знаеш ли, банкере, как се отнесе с мене този крал, за чиято сестра се ожених, и който без мене никога не би станал крал? Изпратил своя байи от Жизор да тръби пред вратата на всичките ми замъци в Конш, в Бомон, в Орбек, че ме призовава в деня на свети Михаил на кралско съдебно заседание. Мним съд, защото присъдата срещу мене е вече произнесена. Филип пусна след мене всичките си кучета – новия си канцлер Сен-Мар, ковчежника си крадец Форже, маршала си Матийо дьо Три и Мил дьо Ноайе. Същите, които се съюзиха против вас, същите, които обесиха приятеля ви Мачи дей Мачи! Злата кралица, куцата, спечели, Бургундия победи ведно с подлостта. Хвърлиха в тъмница нотариусите ми, свещеника ми, мъчиха свидетелите ми, за да ги принудят да отрекат показанията си. Е добре! Нека ме съдят! Няма да съм тук. Откраднаха ми Артоа, нека ме позорят на воля! Това кралство не е вече нищо за мене и неговият крал е мой неприятел. Ще напусна границите му, за да му навредя колкото мога! Утре ще бъда в Конш, за да изпратя конете, приборите, скъпоценностите и оръжието си към Бордо и да ги, натоваря на кораб за Англия! Искат да имат тялото и имуществата ми! Нека ме уловят!

– В Англия ли отивате, монсеньор? – попита Толомей.

– Най-напред ще поискам подслон у сестра ми, графиня дьо Намюр.

– Жена ви тръгва ли с вас?

– Жена ми ще ме последва по-късно. И така, ето, банкере, моето налично богатство в монети срещу полица за канторите ви в Холандия и

Англия. И задръжте за вас две ливри на двадесет.

Толомей отмести малко главата си върху възглавницата и започна на италиански разговор с племенника си, от който Робер улавяше само отделни думи: дълг... заплащане... влог... Като приемаше пари от един френски сеньор, компанията Толомей не нарушаваше ли наредбата? Не, защото не се касаеше за уреждане на дългове, а за влог...

После Толомей отново обърна към Робер д'Артоа восьмочнобледото си лице и посинелите си устни.

– И ние, монсеньор, си отиваме, или по-скоро те си отиват... – промълви той, като посочи роднините си. – Ще отнесат всичко, което прищежаваме тук. Лихварските ни компании в този момент са разединени. Барди и Перуци се колебаят, мислят, че най-лошото е отминало и че ако превият малко гръб... Те са като евреите, които винаги вярват в законите и си въобразяват, че никой няма да ги закача, ако си платят лептата, плащат си я, а после ги отвеждат на кладата! Затова Толомеите си отиват. Заминаването им ще предизвика изненада, защото ще отнесат в Италия всички поверени им пари. По-голямата част от златото е вече на път. Щом отказват да ни изплатят дадените на заем суми, ние пък ще отнесем влоговете!

По съсипаното лице на стария банкиер за последен път заигра лукава усмивка.

– Ще оставя на земята на Франция само костите си, а те нямат особена стойност – добави той.

– Франция наистина не бе добра към нас! – възкликна Гучо Балиони.

– Как така! Тя ти дари син, малко ли е това?

– Вярно – каза Робер д'Артоа, – вие имате син. Добре ли се развива?

– Много ви благодаря, монсеньор – отвърна Гучо. – Скоро ще ме стигне. Петнадесетгодишен е. Само че не проявява особено влечение към банкиерството.

– Ще придобие, ще придобие – каза старият Толомей.

– И така, монсеньор, приемаме. Поверете ни вашите пари, ще ги изнесем и ще ви дадем полици за тяхната стойност, без да удържим нещо. Звонковата пара винаги влиза в работа.

– Благодаря ти Толомей, сандъците ми ще бъдат донесени през нощта.

– Когато парата напуска едно кралство, щастието му е премерено. Ще имате вашия реванш, монсеньор, няма да го видя, но казвам ви, ще

имате реванша си!

Лявото око, обикновено затворено, се отвори. Толомей гледаше с две очи – поглед на истината. И Робер д'Артоа почувствува дълбоко вълнение, защото един стар ломбардец, който скоро щеше да умре, го наблюдаваше зорко.

– Толомей, виждал съм смели хора да се борят до края на битката. Ти по свой маниер си смел като тях.

Тъжна усмивка озари устните на банкера.

– Не е смелост, монсеньор, напротив. Ако не бях банкер, щях много да се страхувам в този момент.

С отслабналата си ръка той повдигна завивката и направи знак на Робер да се приближи. Робер се наведе, за да чуе нещо поверително.

– Монсеньор, позволете ми да благословя последния си клиент.

И той направи с показалеца си един кръст върху косата на колоса, както италианските бащи имат обичай да прекръстват синовете си, когато ги изпращат на дълъг път.

Х. КРАЛСКОТО СЪДЕБНО ЗАСЕДАНИЕ

В средата на естрадата със стъпала, върху трон с облежала, завършващи с лъвска глава, седеше Филип с корона на главата и кралска мантия. Над него се люлееше балдахин от копринена тъкан с гербовете на Франция, той се навеждаше от време на време ту наляво към братовчед си, наварския крал, ту надясно, към своя роднина, краля на Бохемия, за да ги направи с поглед свидетели, колко е било голямо снизхождението му и да го оценят.

Кралят на Бохемия клатеше хубавата си кестенява брада със слисан и възмутен вид. Възможно ли бе рицар, пер на Франция, какъвто бе Робер д'Артоа, принц, роден под кралска лилия, да е постъпвал по този начин, да е прибягвал до толкова гнусни начинания като тези, които се изброяваха в момента, да се е изложил с толкова долни хора.

В редиците на перовете-лаици за пръв път заседаваше престолонаследникът – принц Жан, ненормално едър за своите тринадесет години, дете с мрачен и тежък поглед, с много дълга брадичка и когото баща му бе току-що произвел херцог на Нормандия.

В свитата на младия принц бяха граф д'Алансон, брат на краля, бургундският и бретанският херцог, фландърският херцог, етампският граф. Имаше две празни столчета, на бургундския херцог, който, бидейки страна в процеса, не можеше да заседава, и на краля на Англия,

който дори не бе изпратил свой представител.

Между перовете-духовници личаха монсенъор Жан дьо Марини, граф-епископ на Бове, и Гийом дьо Три, херцог, архиепископ на Реймс.

За да придаде по-голяма тържественост на това кралско съдебно заседание, кралят бе свикал архиепископите на Санс и на Екс, епископите на Арас, Отюн, Блоа, Форе, Вандом, лотарингския херцог, граф Гийом дьо Ено и брат му Жан, както и всички висши служители на короната: конетабъла, двамата маршали, Мил дьо Ноайе, господата дьо Шатийон, дьо Соакур, дьо Гарансиер, членове на Тесния съвет и още много други, седнали около естрадата, покрай стените на голямата зала на Лувъра, където бе заседанието.

На самия под, със свити крака върху парчета плат, бяха струпани анкетъорите и съветниците в съда, съдебни писари и дребни духовници.

Прав срещу краля, на шест крачки от него, главният прокурор Симон дьо Бюси, заобиколен от комисарите по анкетата, четеше от два часа вече своята обвинителна реч, най-дългата, която някога бе произнасял. Беше намерил за нужно да започне историята на Артоа от самото начало през края ни миналия век, да припомни първия процес от 1309 година, съдебното решение, издадено от Филип Хубави, въоръжения бунт на Робер срещу Филип Дългия в 1316 година, втората присъда от 1318 година, за да стигне до настоящото дело, до фалшивата клетва в Амиен, до анкетата, повторната анкета, многобройните показания, които бяха събрани, подкупа на свидетели, фабрикуването на фалшификации, арести на съучастници.

Всички тези факти, разкрити един след друг, обяснени и коментирани в тяхната взаимна връзка, сложно преплетени, съставляваха не само един от най-големите процеси от частно право, а сега и от углавно право, който някога е бил пледиран, но и засягаха пряко историята на кралството за един четвъртвековен период. Присъстващите бяха едновременно зашеметени и смаяни, смаяни от разкритията на прокурора и зашеметени, защото научаваха тайния живот на големия барон, пред когото до вчера всички трепереаха, на когото всеки искаше да стане приятел, и който толкова дълго време бе решавал всяко нещо във Франция! Разкритието на скандалите в кулата Нел, затварянето на Маргьорит Бургундска, нулирането на брака на Шарл IV, Аквитанската война, отказването от кръстоносния поход, подкрепата, дадена на Изабел Английска, избора на Филип VI, Робер бе душата на всичко това, създавайки събитията или ръководейки ги, но винаги движен само от една мисъл, единствен интерес: Артоа, наследството на Артоа!

Колко много между присъстващите на процеса дължаха титлите, длъжностите, богатствата си на този клетвопрестъпник, на този фалшификатор, на този престъпник... като се почне от самия крал!

Мястото на обвиняемия бе символично заето в съда от двама въоръжени сержанти, които държаха голямо парче копринен плат, на който бе изобразен гербът на Робер, „осеян с лилии, с бризура от четири зъбци и над всеки зъб три златни камъка“.

И всеки път, когато прокурорът произнасяше името на Робер, той се обръщаше към плата, като че ли посочваше лицето.

Стигна до бягството на граф д'Артоа.

– Въпреки че отлагането му е било редовно съобщено от метр Жан Лонкъл, пазач на кметството на Жизор, в обичайните му жилища, споменатият Робер д'Артоа, граф дьо Бомон, не се яви пред нашия господар краля и пред неговата съдебна палата, надлежно свикана на двадесет и девети септември.

Обаче научихме и ни се потвърди, че споменатият Робер е натоварил в Бордо конете и богатствата си на кораб и е отправил златните си и сребърни пари по забранен начин извън кралството и вместо да се представи пред кралското правосъдие, е избягал вън от границите.

На шести октомври 1331 година жената Дивион, призната за виновна за многобройни злодейства, извършени в услуга на споменатия Робер и за себе си също, и на първо място за фалшиви документи и преправяне на печати, бе арестувана и изгорена в Париж на площада Пурсо и костите ѝ стрити на прах. Това стана пред господата бретанския херцог, фландърския херцог, сир Жан дьо Ено, сир Раул дьо Бриен, конетабъл на Франция, маршалите Раул Бертран и Матийо дьо Три и месир Жан дьо Милон, комендант на Париж, който направи доклад за това пред краля...

Тези, които бяха назовани, наведоха очи. Спомняха си още виковете на Жана Дивион, вързана на стълба, пламъците, които поглъщаха конопената ѝ рокля, мускулите на краката, които се издуваха и се пукаха при изгарянето, а също и ужасната миризма, която октомврийският вятър пращаше в лицата им. Така завърши своя земен път метресата на покойния епископ на Арас.

– На дванадесети и четиринадесети октомври метр Пиер д'Оксер, съветник, и Мишел дьо Пари, байи, съобщиха на госпожа дьо Бомон, съпруга на споменатия Робер, най-напред в Жуи льо Шател, после в Конш, Бомон, Орбек и Катр Мар, негови обичайни жилища, че кралят насрочва казания процес за четиринадесети декември. Обаче

споменатият Робер и на тези дати за втори път не се яви. От голямо желание за снизхождение нашият господар, кралят, даде ново отсрочване с петнадесет дни след празника на Сретение господне и за да не би казаният Робер да не научи това, то бе обявено най-напред в горната камара на парламента, после в Мраморната маса на голямата зала на двореца и после огласено в Орбек, Бомон и Конш от същите тези метр Пиер д'Оксер и Мишел дьо Пари, които не са говорили лично на госпожа дьо Бомон, но са прочели това съобщение пред вратата на стаята ѝ и с толкова висок глас, че да може да го чуе...

Всеки път, когато произнасяха името госпожа дьо Бомон, кралят прекарваше ръка по лицето си и сгърчваше леко месестия си нос. Ставаше дума за сестра му!

Споменатият Робер д'Артоа не се яви на съдебното заседание на казаната дата, а се представляваше там от метр Анри, декан на Брюксел, и метр Тиебр дьо Мо, свещеник на Камбре, с пълномощно да се явят вместо него и изложат причините на отсъствието му. Но като се има предвид, че заседанието бе насрочено за понеделник, две седмици след Сретение господне, и че пълномощното, на което бяха приносители, сочеше вторник, тяхното пълномощно бе признато за невалидно и за трети път бе произнесено невявяване срещу защитника. Обаче знае се и е известно, че по това време Робер д'Артоа е поискал убежище най-напред при графиня дьо Намюр, негова сестра; но тъй като кралят, нашият господар, е забранил на госпожа дьо Намюр да помогне и прибере тоя бунтовник, тя запретила на брат си Робер да пребивава в нейните владения. И че после посоченият Робер е поискал убежище у монсеньор граф Гийом във владенията му в Ено, но че по настойчивото искане на краля, нашия господар, монсеньор граф дьо Ено забрани на същия Робер да пребивава във владенията му. А после посоченият Робер е поискал убежище и подслон в Брабан, но херцогът, помолен от нашия господар, краля, да не задоволи тази молба, най-напред отговори, че тъй като не е васал на краля на Франция, може да приеме когото си хареса по своя воля, но после брабантският херцог отстъпи пред упреците, отправени му от монсеньор дьо Люксембург, крал на Бохемия, и постъпи кавалерски, като прогони Робер д'Артоа от херцогството си.

Филип VI се обърна и към херцог дьо Ено, и към краля на Бохемия и им кимна в знак на приятелство и тъжна благодарност. Филип явно страдаше и не само той. Колкото и виновен да бе Робер д'Артоа, тези, които го познаваха, си го представяха скитащ от двор на двор, приет за един ден, изгонен на следващия, отиващ по-далече, за да бъде отново

изгонен. Защо с такова упорство подготви собственото си погубване, когато кралят до края му отваряше обятията си?

– Въпреки че анкетата приключи след изследването на седемдесет и трима свидетели, от които четиринадесет задържани в кралските затвори, и въпреки че кралските съдии са достатъчно осведомени, въпреки че изброените обвинения бяха достатъчно очевидни, нашият господар, кралят, поради старо приятелство, съобщи на Робер д'Артоа, че му дава пропуск да се върне в кралството и да го напусне, ако иска, без да му бъде причинено зло, нито на него, нито на хората му, за да може да чуе обвиненията, да представи защитата си, да признае грешките си и да получи милост. Обаче споменатият Робер, вместо да се възползва от това милостиво предложение, не се върна в кралството и даже при пребиваванията си на разни места влязъл във връзка с престъпници, изгнаници и врагове на краля и говорил пред много хора, които предадоха намерението му да погуби с меч или магия канцлера, маршал дьо Три и други съветници на краля, нашия господар, и даже накрая произнесъл същите заплахи и срещу самия крал.

Присъстващите реагираха с възмутен шепот.

– Тъй като всички тези неща се знаят и са известни, като се има пред вид, че делото на Робер д'Артоа бе отложено за последен път чрез редовно направени обяви за днес, сряда, осми април преди Цветница, и че го подканяме за четвърти път да се яви...

Симон дьо Бюси спря и направи знак на сержанта с жезъла, който произнесе високо:

– Месир Робер д'Артоа, граф дьо Бомон льо Роже да се яви!

Инстинктивно всички погледи се обърнаха към вратата, сякаш обвиняемият щеше наистина да влезе. Минаха няколко секунди в пълно мълчание. После сержантът удари пода с жезъла и прокурорът продължи:

– И установяваме, че Робер не се явява, следователно от името на нашия господар, краля, изискваме: щото посочения Робер да бъде лишен от титлите, правата и прерогативите на пер на кралството, както и от всички други негови титли, феоди и владения; освен това всичките му имуществва, земи, замъци, къщи и всички предмети, движими и недвижими, които му принадлежат, да се конфискуват и предадат на съкровището, като кралят разполага с тях, както му е угодно; освен това гербовете му да бъдат унищожени в присъствие на перове и барони, за да не се появят никога вече върху знаме или печат, а лично той да бъде завинаги прогонен от пределите на кралството, като се запрещава на

всички васали, роднини и приятели на краля, нашия господар, да му дават подслон. И най-после изискваме настоящата присъда да бъде разгласена по главните кръстопътища на Париж на байитата на Руан, Жизор, Екс и Бурж, както и на спешилите на Тулуза и Каркасон, за да бъде изпълнена... по заповед на краля.

Метр Симон дьо Бюси млъкна. Кралят като че ли сънуваше. Погледът му се зарея за момент над събранието. После, навеждайки глава най-напред надясно, после наляво, той каза:

– Мои перове, вашият съвет. Ако никой не се изкаже, значи, одобрява.

Никоя ръка не се вдигна, никоя уста не се отвори.

Филип VI удари с длан лъвската глава на облегалката на фотьойла:

– Присъдата е произнесена!

Тогава прокурорът заповяда на двамата сержанти, които държаха герба на Робер д'Артоа, да се приближат до подножието на трона. Канцлерът Гийом дьо Сент-Мор, един от тези, които Робер като изгнаник заплашваше със смърт, се приближи до герба, поиска меч от един от сержантите и прободе края на плата. А после с шум на цепеша се коприн гербът бе срязан на две.

С перството на Бомон бе свършено. Човекът, за когото то бе учредено, френски принц, потомък на крал Луи VIII, колосът със страшна сила, с безкрайни интриги бе вече само изгнаник. Той не принадлежеше вече на кралството, над което бяха царували предците му и нищо в това кралство вече не му принадлежеше.

За перовете и сеньорите, за всички тези мъже, за които гербовете бяха като един вид символ не само на мощ, но едва ли не на съществуване, които развяваха тези емблеми по покривите, на копията си, на конете си, бродираха ги на гърдите си, на ризниците на оръженосците си, на ливреите на прислужниците си, рисуваха ги върху мебелите си, гравираха ги върху приборите си за ядене, и с тях бележеха хора, животни и предмети, които до известна степен зависеха от волята им или съставляваха тяхно имущество, това разкъсване на герба, един вид светско отлъчване, бе още по-опозоряващо от дръвника, решетката или бесилото. Защото смъртта заличава грешката, а безчестието угасва ведно с опозорения.

„Но докато човек е жив, никога не е загубил всичко“ – си казваше Робер д'Артоа, докато скитайки извън отечеството си по враждебни пътища, се отправяше към още пр-големи престъпления.

Четвърта част Подстрекателят

I. ИЗГНАНИКЪТ

Повече от три години Робер д'Артоа бродеше по границите на кралството като ранен хищник.

Роднина на всички европейски крале и владетели, племенник на бретанския херцог, чичо на наварския крал, брат на графиня дьо Намюр, шурей на граф дьо Ено и на тарентския владетел, братовчед на кралете на Неапол и Унгария, както и на много други, на четиридесет и пет годишна възраст той беше самотен странник, пред когото се затваряха вратите на всички замъци. Разполагаше с достатъчно пари благодарение на полиците на сиенските банки, но нито един щитоносец не се яви в странноприемищата, където бе отседнал, за да го покани на вечеря при местния феодал. В околностите устройваха турнир. Чудеха се как да не поканят Робер д'Артоа, прокудения, фалшификатора, когото до неотдавна щяха да настанят на почетното място. И комендантът на града му връчваше с ледена учтивост неизменната заповед: монсеньор графът го моли да напусне графството му. Защото монсеньор графът или маркграфът не желаше да се скара с френския крал и не се чувствуваше задължен да окаже почит на толкова опозорен човек, лишен от герб и знаме.

И Робер отново поемаше наслаки, придружен от единствения си прислужник Жийе дьо Нел, съмнителна личност, която напълно заслужено можеше да се люшка на някоя бесилка, но затова пък бе безгранично предан на господаря си, както по-рано Лорме. В замяна Робер му доставяше задоволство, по-ценно от висока заплата: близост с изпаднал в немилост пер на Франция. Колко вечери прекараха те при броденията си в игра на зарове, седнали на някоя маса в дъното на долнопробна кръчма! А почувствуваха ли потребност да се отдадат на разврат, и двамата хлътваха в някой вертеп – имаше ги толкова във Фландрия, при това с богат избор на уличници. В подобни места Робер научаваше какво става във Франция било от завърнали се от панаирите търговци, било от сводници, подпитващи пътниците.

През лятото на 1332 година Филип VI бе оженил сина си Жан, нормандския херцог, за дъщерята на краля на Бохемия, Бон Люксембургска.

„Ето защо – мислеше си Робер – Жан Люксембургски накара роднината си дьо Брабан да ме изгони от дома си. Ето цената на подобни услуги.“ Тържествата по повод на тази сватба в Мьолон надминали по блясък, както разказваха, всички други сватбени празненства.

Филип VI се бе възползвал от това стълпотворение от владетели и благородници за тържественото пришиване на кръста върху кралската му мантия. Защото този път наистина бе решено да тръгнат на поход. Патриархът на Ерусалим, Пиер дьо ла Палю, бе произнесъл проповед по този повод в Мьолон, като разплакал шестте хиляди гости на сватбата, от които хиляда и осемстотин германски рицари. Епископ Пиер Роже бе започнал да проповядва в Руан, отскоро негов епископ, а преди него и епископите на Арас и Санс. Походът бе насрочен за пролетта на 1334 година. Ускоряваха построяването на голям флот в пристанищата на Прованс, Марсилия и Ег-Морт. А епископ Марини, на борда на кораб, носеше вече официално предизвикателство на египетския султан!

Само че докато кралете на Бохемия, Навара, Майорка, Арагон, редовни гости на трапезата на Филип, докато херцозите, графовете и едрите феодали, както и част от влюбеното в приключенията рицарство бяха последвали възторжено примера на френския крал, дребните поземлени благородници не бързаха да вземат кръстовете, от червено сукно, предлагани им от проповедниците, нито да потеглят към египетските пясъци. Английският крал от своя страна засилваше военната подготовка на поданиците си, но не даваше отговор относно проекта за освобождаване на Божигроб. А старият папа Йоан XXII, встъпил между другото в сериозен спор с парижкия университет и с ректора му Бюридан¹⁴ по въпроса за блаженото съзercаване на бога, си правеше оглушки. Доста съдржано бе благословил похода и не му се щеше да сподели разходите... Затова пък търговците на подправки, тамян, коприни, реликви, производителите на брони и корабостроителите подкрепяха ревностно начинанието. Филип VI вече бе организирал регентството по време на отсъствието си и беше накарал перовете, бароните и епископите да положат клетва, че ако ми загине на път, ще се подчиняват безпрекословно на сина му Жан и няма да оспорват короната му.

„Щом отсега държи да признаят сина му, Филип не е много сигурен

14. Жан Бюридан, роден в 1295 година в Бетюн, в Артуа, бил ученик на Окам. Ползвал се с огромна репутация като философ и теолог. На тридесет-тридесет й две години станал ректор на парижкия университет. Прочул се още повече със спора си с папа Йоан XXII. През втората половина от живота си бил принуден да се оттегли в Германия. Умрял през 1360 година.

в законното си право над короната“ – мислеше Робер д'Артоа.

Облакътен пред чаша бира, Робер не смееше да признае на случайните си осведомители, че познава всички тези знатни лица, за които му говореха. Не смееше да каже, че се е състезавал на турнир с краля на Бохемия, че е дал митрата на Пиер Роже, че е подхвърлял на коленете си английския крал и е вечерял на трапезата на папата. Но запомняше всичко, за да го използва някой ден. Ненавистта го крепеше. Докато в него трептеше живот, нямаше да го напусне и омразата. Където и да отседнеше, омразата го събуждаше ведно с първия лъч светлина, проникващ през кепенците на непознатата стая. Омразата беше солта на храната му, небосводът на пътя му.

Казват, че хората, които умеят да признават грешките си, са силни. Още по-силни са може би онези, които никога не ги признават. Робер спадаше към втората категория. Той премисляше всички провинения на другите – живи или мъртви, на Филип Хубави, Ангеран, Мао, Филип дьо Валоа, Йод Бургундски, канцлера Сент-Мор. И след всеки етап прибавяше към списъка на враговете си ту сестра си графиня дьо Намюр, ту шурей си дьо Ено, Жан Люксембургски или брабанския херцог.

В Брюксел се свърза с някой си Юи, съмнителен адвокат, и неговия секретар Бертъоло. С хора от съдопроизводството започна да попълва обкръжението си.

В Лувен Юи му изнамери един монах с престъпно лице и тъмен живот, брат Анри дьо Сажбран, който беше по-вещ в магьосничество и сатанински заклинания, отколкото в църковно песнопение и благотворителни дела. Заедно с Анри дьо Сажбран, спомняйки си уроците на Бетрис д'Ирсои, бившият пер на Франция наименува восъчни кукли и ги намуши с игли: Филип, Сент-Мор, Матийо дьо Три.

– А тази тук виждаш ли я, погрижи се добре за нея, промуши я от главата до краката, защото името ѝ е Жана Куцата, кралица на Франция. Тя наистина не е кралица, а дяволица!

Робер се снабди също с безцветно мастило, за да напише върху пергамент специални заклинания, предизвикващи вечен сън. Трябваше обаче пергаментът да се пъкне в леглото на лицето, от което искате да се отървете! С малко пари и много обещания Анри дьо Сажбран замина за Франция като обикновен просещ монах, скрил дебел свитък пергаменти за приспиване под расото си.

Жийе дьо Нел от своя страна завербуваше платени убийци, крадци по призвание, бегълци от затвора, негодници с мерзки физиономии, за които бе по-противно да работят срещу надница, отколкото да вършат

престъпления. Веднага щом Жийе събра малка, добре обучена банда Робер ги изпрати във Френското кралство със задачата да се подвизават предимно по време на многочислени сборища или празненства. – Гърбовете са по-лесен прицел за камата, когато всички очи са обърнати към арената на турнира или всички уши напрегнати, за да чуят някоя проповед за кръстоносния поход.

Робер бе отслабнал от толкова скитане по пътищата. Бръчките по мъжественото му лице бяха станали по-дълбоки, а злостните чувства, които го държаха в плен от зори до мрак, та дори и в сънищата му, окончателно се бяха запечатали на лицето му. В същото време приключенският живот го подмладяваше духом. Забавно му беше да вкусува в новите краища нови храни, нови жени. Лиеш го прогони не заради предишните му злочинства, а защото неговият Жийе, а и самият той превърнаха наетата от някой си синьор д'Аржанто къща в истинско свърталище на блудници, които вдигаха такава врява, че съседите на можеха да спят.

Случваха се добри дни; имаше и лоши, както например денят, когато узна, че брат Анри дьо Сажбран бе арестуван в Камбре ведно с пергаментите за вечен покой, както и денят, когато един от наетите убийци му обади, че събратята му стигнали едва до Рейн и сега гниели в тъмниците на „намерения крал“.

После Робер се разболя по най-глупав начин. Намерил бе убежище в една къща край канал, където се провеждаха двубои с пики върху вода. Подаде от любопитство глава през коша за риба, с който бе затулен прозорецът, и така я напъха в него, че я измъкна много мъчно, като изподра бузите си от преплетените пръчки. Драскотините се инфектираха и скоро го втресе и едва-що не умря след четириднешно боледуване.

Отвратен от фламандските гранични владения, той отиде в Женева. Докато блуждаеше край езерото, научи, че графиня дьо Бомон, неговата съпруга, и тримата им синове били арестувани. Като наказателна мярка срещу Робер, Филип VI не се бе поколебал да затвори собствената си сестра най-напред в кулата в Ньомур, а после в Шато-Гайар. В затвора на Маргьорит! Наистина Бургундия умееше да си отмъщава.

Пътувайки под чуждо име и облечен като обикновен буржоа, Робер отиде от Женева в Авињон. Остана две седмици там, опитвайки се да привлече съмишленици за каузата си. Завари столицата на християнския свят преливаща от богатство и все по-покварена. Амбициите, тщеславието, пороците не надяваха тук рицарски доспехи, а се прикриваха под духовнически раса. Признаците на мощ не се излагаха на показ със

сребърни амуниции и окичени с пера шлемове, а с митри, инкрустирани със скъпоценни камъни, със златни потири, по-тежки от кралските чаши. Не си отправяха бойни предизвикателства, но се ненавиждаха в църковните ризници. Изповедалните не осигуряваха никаква тайна, а жените бяха по-неверни, по-коварни, по-продажни, отколкото всякъде другаде, защото можеха да се гордеят само с прегрешенията си.

Ала въпреки това никой не искаше да се компрометира заради бившия пер на Франция. Едва си спомняха, че са го познавали. Дори в това котило Робер изглеждаше чумав. И списъкът на оскърбителите му се удължаваше.

Все пак с известно облекчение установи от хорските приказки, че работите на братовчед му Валоа не вървят така блестящо, както би могло да се предположи. Църквата се опитваше да осуети похода. Какво би било положението на Западна Европа, оставена на произвола на германския император и на английския крал, щом Филип VI и съюзниците му отплават за Божигроб? Ами ако тези двама владетели случайно постигнат споразумение помежду си?... Походът беше вече отложен с две години. А и пролетта на 1334 година премина, без нещо да е готово. Сега говореха, че щели да тръгнат през 1336 година.

Филип VI от своя страна, начело на тържествено заседание на парижките теолози на хълма Сент-Жьонвиев, заплашваше гръмко, че ще издадат декрет за еретичност срещу стария папа, деветдесетгодишен вече, ако не се откаже от тезите си. Очакваше се впрочем близката кончина на Йоан XXII. Ала от осемнадесет години насам все я очакваха!

„Да оцелея – повтаряше си Робер, – това е най-важното. Да изтрая до деня на победата.“

Смъртта на неколцина негови врагове му вдъхваше надежда: ковчезникът Форже бе умрял в края на предишната година. Канцлерът Гийом Сен-Мор бе починал наскоро на свой ред. Нормандският херцог Жан, престолонаследникът, беше тежко болен, а даже Филип VI, както казваха, имал неприятности със здравето си. Може би магиите на Робер не бяха съвсем безвредни...

Робер се преоблече като послушник, за да се върне във Фландрия. Странен монах наистина бе този исполин с щръкнала над тълпите качулка, който влизаше с войнствена крачка в абатствата и молеше за гостоприемството, дължимо на божите хора, с тон, с какъвто би поискал копието си от оръженосеца!

В една трапезария в Брюж, навел глава наданицата, седнал на края на дългата мазна маса и преструващ се, че шепне молитви, без да

знае дори първата дума, той слушаше монаха, който четеше житията на светците от малката ниша, издълбана в стената на равно разстояние от пода и тавана. Сводовете отпращаха монотонния му глас към насядали-те около масата монаси, а Робер си казваше: „Защо да не завърша и аз така живота си? Покой, дълбокият манастирски покой, освобождение от всички грижи, отричане от всичко, сигурен подслон, редовно съществуване, край на броденията...“

Кой човек, бил той най-неспокойният, най-амбициозният най-жестокият, не е изпитвал изкушението на умиротворението, на отказа от всичко? Какъв смисъл имат толкова много борби, толкова безуспешни начинания, щом всичко трябва да свърши в гроба? Робер си мислеше за това, както пет години по-рано мечтаеше да се оттегли с жена си и децата си и да заживее спокойно в земите си. Но подобни мисли бързо отминават. Пък у Робер те се появяваха винаги много късно точно когато някакво събитие щеше отново да го тласне към истинското му призвание – действие и борба.

След два дни в Ганд Робер д'Артоа среща Якоб Ван Артевелде.

Той беше на приблизително същата възраст като Робер: приближаваше петдесетте. Четвъртито лице, дебел корем, здраво стъпило върху нозете тяло. Ядеше и пиеше за петима, но главата му никога не се замайваше. На младини бе в свитата на Шарл дьо Валоа на остров Родос и доста бе пътувал. Познаваше на пръсти Европа. Този производител на мед, едър търговец на сукно, се бе оженил повторно за благородница.

Високомерен, фантазьор и жестокосърдечен, той си бе извоювал голям авторитет най-напред в родния си град Ганд, където се слушаше само неговата дума, а постепенно и в по-главните фламандски общини. Когато тепавичарите, сукнарите и производителите на бира, които съставляваха заможното съсловие в страната, предявяваха някакви искания пред графа или френския крал, те молеха Якоб Ван Артевелде да изрази мнението или недоволството им със силния си глас и ясното слово. Той не притежаваше никаква титла. Беше просто месир Ван Артевелде, пред когото всеки се кланяше. Не му липсваха врагове и той не правеше ни крачка без свита от шестдесет въоръжени слуги, които го чакаха пред вратите на домовете, където вечеряше.

Артевелде и Робер д'Артоа се измериха с очи и от пръв поглед прецениха, че са от една и съща порода – смели, ловки, прозорливи, жадни за власт.

Обстоятелството, че Робер е изгнаник, никак не смущаваше Артевелде: напротив, тази среща с бившия високопоставен благородник,

шурей на крал, доскоро всемогъщ, а сега враг на Франция можеше да се окаже изгодна за буржоата от Ганд. А за Робер амбициозният гражданин на Ганд беше двайсет пъти по-достоеен за уважение от владетелчетата, които му забраняваха достъпа в замъците си. Артевелде беше враждебно настроен към фландрския граф, следователно и към Франция, и беше могъщ сред съгражданите си. Именно това бе важно.

– Ние не обичаме Луи дьо Ньовер, той остана наш граф само защото кралят избяга от опълченията ни при Каселското възвишение.

– И аз бях там – каза Робер.

– Графът идва сред нас само за да иска пари и после да ги харчи в Париж. Нищо не разбира и нищо не желае да разбере от исканията ни. Не прави нищо по свой почин, само предава нелепите нареждания на френския крал. Неотдавна ни принуди да прогоним английските търговци. А лично ние нямаме нищо против тях и пет пари не даваме за разногласията на „намерения крал“ и английския му братовчед по повод похода или шотландския трон. А ето че сега Англия, като репресивна мярка, ни заплашва да спре доставките на вълна. В деня, когато това стане, нашите тепавичари и тъкачи в Ганд и в цяла Фландрия просто трябва да счупят становеите си и да затворят дюкяните си. Ала в същия ден, монсеньор, те ще вземат камите си... И Ено, Брабан, Холандия, Зеландия ще бъдат с нас, защото са свързани с Франция само с женитбите на владетелите си, а не със сърцето на народа, нито със стомаха му. Не можеш дълго да управляваш хора, които обричаш на глад.

Робер слушаше Артевелде с голямо внимание. Най-сетне един човек, който говори ясно, знае как стоят нещата и, изглежда, се опира на истинска сила.

– Защо открито не се съюзите с английския крал, щом пак ще се разбунтувате? – попита Робер. – И защо не се споразумеете с германския император, който е враг на папата, следователно враг и на Франция, която държи папата в ръцете си? Войните ви са смели, но действията им са ограничени, защото нямате конница. Подсилете ги с дружина английски рицари, дружина немски рицари и навлезте във Фландрия по пътя за Артоа. Обзалагам се, че там ще ви спечеля още много хора...

Той вече си представяше коалицията образувана, а самия себе си – яздещ начело на армия.

– Повярвайте ми, монсеньор, често ми е минавала тази мисъл – отвърна Артевелде, – както и че лесно би било да говоря с английския крал и дори с императора Лудвиг Баварски, ако нашите буржоа бяха готови. Жителите на общините мразят граф Луи, ала все пак се обръщат

към Франция, за да защити правата им. Положили са клетва за вярност към френския крал. Дори когато се вдигат с оръжие срещу него, той си остава техен господар. Освен това чрез една ловка маневра от страна на Франция наложиха на градовете ни да се съгласят да изплатят два милиона флорина на папата, в случай че се разбунтуват срещу сюзерена си, в противен случай сме заплашени с отлъчване. А хората се боят да останат без свещеници и църковна служба.

– Значи, са принудили папата да ви заплаши с отлъчване или разорение, та общините да кротуват по време на кръстоносния поход. Ами кой ще ви принуди да платите, когато френското войнство ще бъде в Египет?

– Знаете какви са простите хорица – забеляза Артевелде. – Дават си сметка, че са силни едва когато мине моментът да използват мощта си.

Робер изпразни голямата халба бира пред себе си. Пристрастяваше се към бирата, няма що. Той замълча за миг, вперил очи в дървената ламперия. Домът на Якоб Ван Артевелде беше красив и комфортен. Медните и калаените съдове бяха хубаво излъскани, дъбовите мебели лъщяха в полумрака.

– Значи, клетвата за вярност, положена пред краля на Франция, ви пречи да сключвате други съюзи и да се вдигнете с оръжие в ръка?

– Точно тя.

Въображението на Робер се запалваше бързо. От три години и половина той залъгваше глада си за отмъщение с жалка храна – магии, заклинания, наемни убийци, които не стигаха до посочените жертви. Внезапно надеждите му вземаха други измерения. Покълваше забележителна идея, достойна най-сетне за него.

– Ами ако английският крал стане крал на Франция? – попита той.

Артевелде го изгледа недоверчиво, сякаш се съмняваше дали правилно е чул.

– Повтарям, месир: ако английският крал е крал на Франция? Ако предяви правата си за френската корона, ако докаже, че Френското кралство е негово, ако той стане ваш законен сюзерен?

– Монсеньор, вие градите химери!

– Химери ли? – възкликна Робер. – Ами че спорът за френската корона изобщо не е решен, нито пък каузата е загубена! Когато възкачиха братовчед ми Валоа на трона... Когато аз го възкачих – сам виждате колко ми е благодарен!... – английската депутация дойде да изтъкне правата на кралица Изабел и на сина ѝ Едуард. Това не беше толкова отдавна. Няма още седем години. Не ги чува, защото не желаеха да ги

чуют и защото аз наредих да ги качат на кораба им. Вие наричате Филип „намерения крал“. Защо не си намерите друг? А какво бихте казали, ако този въпрос се постави отново и кажат на вашите тепавичари, тъкачи, търговци и общинари: „Графът ви не е получил законно правата си. Той не трябваше да полага клетва за вярност пред френския крал. Вашият съюзерен е кралят в Лондон.“

Химера наистина, но много съблазнителна за Якоб Ван Артевелде. Вълната, идваща през морето от северозапад, грубите или скъпи платове, които поемаха обратно по същия път, трафикът на пристанищата, всичко подтикваше Фландрия да обърне погледите си към Английското кралство. Откъм Париж не идваше нищо освен събирачите на данъци.

– Но наистина ли вярвате съвсем основателно, монсеньор, че можете да убедите някого в това, което казвате, и че той би се включил в подобно начинание?

– Само един човек, месир, достатъчно е да убедя само един човек – самия английски крал.

Само след няколко дни, снабден с паспорт на търговец на сукно и следван от Жийе дьо Нел, който носеше колкото за очи няколко аршина вълнен плат, монсеньор Робер д'Артоа отплава от Анверс за Лондон.

II. УЕСТМИНСТЪР ХОЛ

Отново един крал седеше на трона с корона на глава, скипър в ръка, обграден от своите перове. Отново прелати, графове и барони се бяха наредили от двете му страни. Отново духовници, доктори, юристи, съветници, длъжностни лица се тълпяха пред погледа му.

Само че не френски лилии осейваха кралската мантия, а лъвовете на Плантагенетите. Не сводовете в двореца в Сите отпращаха към тълпата собствената ѝ глъч, а прекрасните дъбови греди, огромните ажурени полукръгли дъги на обширната уестминстърска зала. Шестстотин английски рицари, дошли от всички графства, поземлени собственици и шерифи на градовете съставляваха, изправени върху широките четвъртити плочи на пода, английския парламент, който заседаваше в пълен състав.

Ала той бе свикан, за да чуе френска реч.

Прав, загърнат в алена мантия, стъпил по средата на каменните стъпала в дъното на залата и сякаш поръбен с фестон от падащата зад него светлина от огромния стъклопис, граф Робер д'Артоа говореше на

представителите на народа на Великобритания.

Защото през изтеклите две години, откакто Робер бе напуснал Фландрия, колелото на съдбата се бе завъртяло на една четвърт. И на първо място папата бе умрял.

Към края на 1334 година дребничкият безкръвен старец, който през сравнително най-дългия си понтификат оставяше църквата със здрава администрация и цветущи финанси, бе принуден от постелята си в зелената стая в големия си дворец в Авиньон да се отрече публично от единствените идеи, които бе защищавал твърдо убеден. За да избегне схизмата, с която го заплашваше парижкият университет, за да се подчини на заповедите на същия френски двор, за чиято изгода бе уреждал толкова съмнителни дела и бе премълчавал толкова тайни, той се отричаше от писанията си, от проповедите си, от папските си послания. Ректорът Буридан диктуваше какво трябва да се мисли по въпросите на догмата: адът съществува, пълен с души, които горят на пъклен огън, за да осигурят на земните владетели диктатура над поданиците им. Раят е отворен като гостоприемна странноприемница за лоялните рицари, избивали врагове в името на краля си, за покорните прелати, благословили кръстоносните походи, без тези праведници да чакат Страшния съд, за да се наслаждават на блажено съзерцание на бога. Дали Йоан XXII бе още в съзнание, когато подписа принудителния отказ от убежденията си? На другия ден той умря. На хълма Сент Жьонвиев се намериха няколко злобни доктори да се пошегуват: „Сега сигурно знае дали адът съществува.“

Тогава конклавът се събра и интересите бяха така преплетени, че имаше изгледи изборът на нов папа да продължи по-дълго от друг път. Франция, Англия, германският император, неспокойната Бохемия, начетеният крал на Неапол, Майорка, Арагон, и римските благородници, и Висконти от Милано, и отделните италиански републики, всички тези сили упражняваха натиск над кардиналите. А те, за да печелят време и да не поставят нито една кандидатура, щом се затвориха, всички си помислиха едно и също: „Ще гласувам за този от нас, който няма никакъв шанс да бъде избран.“

Божият вдъхновение избира странни пътища! Всеки кардинал дълбоко в себе си бе така наясно кой от тях има най-малко шансове, кой не може да бъде папа, че на всички бюлетини беше едно и също име: името на Жак Фурниер, „белия кардинал“, както го наричаха, защото продължаваше да носи одеждата на ордена Сито. Кардиналите, народът, когато узнаха новината, а и самият избраник бяха еднакво смаяни.

Единствената дума на новия папа към колегите му бе, че са избрали едно магаре.

Прекалена скромност.

Избран по грешка, Бенедикт XII скоро се прояви като папа на мира. Първите му усилия бяха да прекрати борбите, които заливаха в кръв Италия, и да възстанови, доколкото бе възможно, разбирателството между Светия престол и Германската империя. А това се оказа възможно. Лудвиг Баварски отговори доста благосклонно на авансите на Авињон и щяха да продължат преговорите, ала Филип дьо Валоа се разбесня. Как! Не се допитват до него, първия монарх на християнския свят, за да започнат толкова важни преговори? Нечие друго влияние ще се упражнява над Светия престол? Драгоценният му роднина, кралят на Бохемия, трябва да се откаже от рицарските си планове за Италия?

Филип VI заповяда на Бенедикт XII да върне посланиците си, да спре разговорите, като го заплаши, че в противен случай ще конфискува цялото имущество на кардиналите във Франция.

После, придружен пак от драгоценния крал на Бохемия, от наварския крал и тъй многобройна свита от барони и рицари, че съставляваха едва ли не цяла армия, Филип VI пристигна през 1336 година да отпразнува Великден в Авињон. Беше дал среща там на неаполския крал и на краля на Арагон. По този начин искаше да напомни на новия папа за неговите задължения и да го накара да разбере какво очакват от него. А ето че Бенедикт XII щеше да покаже с един присъщ нему номер, че не е съвсем магаре, както твърдеше, и че крал, желаещ да тръгне на кръстоносен поход, има известен интерес да запази благоразположението на папата.

На распети петък Бенедикт се качи на амвона, за да изнесе проповед за страданията на Исус Христос и да насърчи кръстоносния поход. Можеше ли да постъпи другояче, след като четирима крале кръстоносци и две хиляди рицари с копия лагеруваха край града му? Ала още следващата неделя Филип VI, заминал да инспектира големия си флот по провансалското крайбрежие, получи немалко изненадан едно красиво изписано на латински писмо, с което папата го освобождаваше от положения обет и клетви. Тъй като християнските нации все още воюваха помежду си, светият отец не беше съгласен най-доблестните защитници на църквата да заминат за земите на неверниците.

Походът на династията Валоа щеше да стигне едва до Марсилия.

Кралят-рицар напразно взе заповеднически тон. Бившият монах от ордена Сито заговори още по-заповеднически. Ръката, която

благославяше, можеше и да отлъчва, а мъчно можеха да си представят кръстоносен поход, лишен от благословията на светия отец още в началото!

– Уредете, синко, разногласията си с Англия, както и висящите въпроси с Фландрия. Оставете на мен да уредя затруднените ви отношения с германския император. Донесете ми сигурно и трайно доказателство, че над държавите ни ще цари истински мир и тогава можете да приобщите неверниците към добродетелите, за които вие самият сте дали личен пример.

Така да бъде! Щом папата изискваше, Филип щеше да уреди спорните въпроси. И на първо място с Англия... като принуди младия Едуард да изпълни задълженията си на васал и незабавно да му предаде изменника Робер д'Артоа, когото бе приютил в кралството си. Когато са оскъrbени, привидно гордите духом търсят подобни жалки възмездия.

Когато заповедта за екстрадирането на Робер, предадена от сенешала на Гийена, пристигна в Лондон, Робер бе закрепил вече положението си в английския двор. Неговата сила, маниери, словоохотливост му бяха спечелили многобройни приятели. Старият Хенри Кривата шия му пееше хвалебствия. Младият крал имаше голяма нужда от опитен човек, който добре познава работите във Франция. А кой бе по-добре осведомен от граф д'Артоа? Нещастията му будеха съчувствие, защото самият той можеше да бъде използван.

– Ваше величество, братовчедо, ако смятате, че присъствието ми в кралството може да бъде опасно или вредно за вас, предайте ме на ненавистта на Филип, злонамерения крал. Не бих могъл да се оплача от вас, след като ми оказахте такова гостоприемство. С основание ще осъдя само себе си, загдето, противно на справедливостта, дадох короната на проклетия Филип, вместо на вас, когото още не познавах достатъчно! – каза Робер, при това с разперена върху гърдите ръка.

Едуард III отговори невъзмутимо:

– Братовчедо, вие сте мой гост и сте ми особено ценен със съветите си. Ако ви предам на френския крал, ще накърня не само честта, но и интересите си. Освен това вие сте приет в кралство Англия, а не в херцогство Гийена... Френското съюзеренство не се разпростира чак дотук.

Искането на Филип VI бе оставено без отговор.

И ден след ден Робер имаше възможност да продължава да печели сѐмишленици. Той наливаше отровата на изкушението в ушите на Едуард или на съветниците му. Влизаше при младия крал с думите:

– Приветствувам истинския крал на Франция...

Не пропускаше случай да изтъкне, че салическият закон бе просто измислен при дадени обстоятелства и затова правата на Едуард върху френската корона са напълно основателни.

При втората заповед да предаде Робер Едуард III отговори, като предостави на изгнаника три замъка и хиляда и двеста марки пенсия.

Впрочем точно тогава Едуард засвидетелствува признателността си към всички, които му бяха служили вярно: направи приятеля си Уилям Монтегю граф на Сализбъри и раздаде титли и ренти на младите лордове, подпомогнали го през паметната нощ в Нотингам.

Филип VI изпрати за трети път началника на стрелците с арбалет да предаде чрез сенешала на Гийена на английския крал нареждането да изгони от кралството си смъртния враг на Франция Робер д'Артоа, като заплаши, че в противен случай ще секвестрира херцогството.

– Очаквах това! – извика Робер. – Този наивник Филип може само да повтаря моите някогашни ходове срещу баща ви, драги сир Едуард. Да издаде заповед, която нарушава правото, а чрез секвестрирането да наложи било унижение, било война. Само че днес Англия има крал, който действително управлява, а Франция няма вече Робер д'Артоа!

Той не добави: „И тогава във Франция имаше един изгнаник, който играеше съвсем същата роля, която аз играя тук – Мортимър.“

Робер беше постигнал повече, отколкото бе очаквал. Той ставаше самата причина на конфликта, за който мечтаеше. Неговата личност придобиваше първостепенно значение. И за разгарянето на конфликта той предлагаше своята теза: да накара английския крал да предяви правата си над короната на Франция.

Ето защо в този септемврийски ден на 1337 година, изправен на стъпалата на Уестминстър Хол, развял широките си ръкави, подобен на буреносна птица пред оловните пречки на огромния стъклопис, Робер д'Артоа се обръщаше по искане на краля към английския парламент. Трениран от тридесет години водене на дела, той говореше без книжа или бележки пред себе си.

Депутатите, които не разбираха добре френски, молеха съседите си да им преведат някои пасажи.

Докато граф д'Артоа развиваше тезата си, събранието ту притихваше напълно, ту зашумяваше по-силно, когато някое разкритие на Робер правеше силно впечатление. Какви изненадващи неща! Два народа живеят, разделени само от тесен пролив. Кралски синове и дъщери от двата двора се женят помежду си, тукашните барони имат владения там, търговци сноват от едната страна в другата... а в същност нямат

представа какво става у съседите!

Значи, законът „Франция не може да бъде предоставена на жена, нито предадена по женска линия“ съвсем не произтичаше от старите традиции, а бе просто находчива забележка на един стар мърморко, конетабъла, когато двадесет години преди това е ставало въпрос кой да наследи убития крал. Да, Луи X Вироглавия е бил убит. Робер д'Артоа заявяваше високо това и назоваваше убийцата му.

– Много добре я познавах, тя бе моя леля и си присвои моето наследство!

Историята на престъпленията, извършени от френски короновани особи, разказът за скандалите в двора на Капетите бяха само подправка на речта на Робер д'Артоа, а депутатите от английския парламент тръпнеха от възмущение и ужас, сякаш смятаха за нищо безобразията, извършени върху собствената им земя от собствените им владетели.

А Робер продължаваше да ги убеждава, защитавайки точно противоположните позиции на онези, които някога бе отстоявал в полза на Филип дьо Валоа, при това пак така аргументирано.

И така след смъртта на Шарл IV, последния син на Филип Хубави, дори ако са искали да се съобразяват с нежеланието на френските барони да видят жена на трона, френската корона с пълно право трябвало чрез кралица Изабел да се падне на единствения мъжки наследник по права линия...

Огромният ален плащ се завъртя пред очите на смаяните англичани: Робер се обърна към краля. Той внезапно падна на земята, коленичил на каменните плочи.

– На вас, благородни сир Едуард, крал на Англия, в когото признавам и приветствувам истинския крал на Франция!

Никой не бе изпитвал по-силно вълнение след сватбата в Йорк. Заявяваха на англичаните, че техният владетел има право над двойно по-голямо и три пъти по-богато кралство! Все едно точно толкова се разрастваше и богатството и достойнството на всеки от тях.

Но Робер знаеше, че възторгът на тълпите лесно стихва. Той се изправи и припомни, че когато се е разисквало кой да наследи Шарл IV, крал Едуард е предявил правата си чрез своите посланици висши многоуважавани прелати, между които и монсеньор Орлитън, който би могъл да потвърди лично всичко това, ако понастоящем не се намираше в Авиньон по същия повод, за да издействува подкрепата на папата.

А нима Робер трябваше да премълчи собствената си роля в посочването на Филип дьо Валоа за наследник? Нищо през целия живот на

исполина не му се бе оказало по-полезно от привидната му искреност. Този ден той отново прибягна към нея.

– Аз, благородни лордове и поземлени собственици, аз, който стоя тук пред вас, въобразявайки си, че действувам в името на благоденствието и мира, избрах незаконния вместо законния наследник и не съм изкупил достатъчно тази своя грешка с всичките злочестини, които ме сполетяха.

Гласът му, отпращан от дървените греди, гърмеше чак в дъното на залата.

Можеше ли да подкрепи тезата си с по-убедителен довод? Обвиняваше се, че е допринесъл за избирането на Филип VI, противно на законното право. Признаваше се за виновен, но излагаше и основанията си. Преди да стане крал, Филип дьо Валоа му обещал, че ще установи пълна законност във всичко, че между двете страни ще се възцари окончателно мир, като английският крал ще владее цяла Гийена, на Фландрия ще се дадат свободи, които гарантират преуспяването на търговията, а на самия него ще се върне Артоа. Така че Робер бе действувал с оглед на мирно съжителство и общо благоденствие. Доказано е обаче, че човек трябва да се основа само на правото, а не на измамните обещания на хората, щом днес наследникът на Артоа е изгнаник, Фландрия – обречена на глад, а Гийена – заплашена със секвестриране!

В такъв случай, щом трябва да се воюва, нека поне да не се бият заради празни спорове, под каква форма да се положи клетва за вярност пред сюзерена, кои владения да се запазят или какви точно да бъдат задълженията на васалите. Нека вюват заради единствения, важен повод – чия да бъде френската корона. А от деня, когато английският крал я положи на главата си, нито в Гийена, нито във Фландрия няма да има вече причина за раздори. Няма да липсват съюзници в Европа, и владетели, и народи ще бъдат с тях.

И ако за тази цел, за да служи на тази велика кауза, която ще промени съдбините на народите, благородният сир Едуард се нуждае от нечия кръв, Робер д'Артоа протегнал ръце извън кадифените си ръкави към краля, към лордовете, към общините, към цяла Англия предлагаше своята кръв.

III. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО В КУЛАТА НЕЛ

Когато епископ Хенри Бургхърш, ковчежник на Англия,

придружен от Уилям Монтегю, новия граф Сализбъри, Уилям Боун, новия граф Нордхемптън, Робърт Юфърт, новия граф Сюфолк, представи на Петдесетница в Париж писмото, с което Едуард III Плантагенет отказваше да се подчини на Филип VI дьо Валоа и предявяваше правата си над френската корона, също както кралят на Йерихо пред Йешуа, Филип избухна в смях.

Добре ли бе чул? Братовчедчето му Едуард му заповядваше да му предостави короната на Франция? Филип погледна двамата си роднини – наварския крал и бурбонския херцог. Той току-що бе обядвал с тях. Беше в добро настроение. Белите му бузи и големият нос бяха порозовели и той току прихваше наново.

Ако епископът, благородно опрян на жезъла си, и тримата английски благородници, сковани в ризниците си, бяха дошли с някакво поумерено съобщение, например отказа на господаря им да предаде Роберт д'Аргоа или възражение срещу декрета за секвестриране на Гийена, Филип навярно щеше да се разсърди. Но да иска короната и цялото кралство! Това посолство действително беше комично.

Но, разбира се, правилно бе чул: салически закон не съществува и коронясването му е незаконно...

– А фактът, че перовете ме избраха за крал по своя воля, че реймският архиепископ ме помаза преди девет години, и това ли не съществува, месир епископе?

– Повечето перове и барони, които са ви избрали тогава, са мъртви вече – отвърна Бургхърш, – а някои от тях се питат дали това, което са сторили тогава, е било одобрено от бога!

Все още разтърсван от смях, Филип отметна глава назад, като оголи шията си.

Ами когато крал Едуард бе дошъл да положи клетва за ярност в Амиен, нима не го бе признал за крал?

– Тогава нашият крал е бил малолетен. За да бъде валидна клетвата за ярност, положена от него, е трябвало да бъде съгласувана с регентския съвет, а тя е била дадена по заповед на предателя Мортимър, който междувременно бе обесен.

А, не ще и дума, не му липсваше наглост на този епископ, когото Мортимър бе направил свой канцлер и пръв съветник, който бе придружил Едуард в Амиен и лично бе прочел традиционния текст на клетвата!

Какво разправяше сега със същия глас? Че Филип, като граф дьо Валоа, трябва да положи клетва за ярност пред Едуард! Защото

английският крал охотно признавал на френския си братовчед владение то на Валоа, Анжу, Мен и дори перската титла... Преголямо великодушие наистина!

Но къде се намираха, боже мой, тези хора, за да произнасят подобни нелепости?

В двореца Нел, защото на път от Сен Жермен за Венсен кралят прекарваше деня в това жилище, подарено на съпругата му. Защото както дребните благородници казваха: „Ще бъдем в голямата зала“ или „в стаята с папагалите“, или „ще вечеряме в зелената стая“, кралят решаваше: „Днес ще обядвам в двореца Лувър“ или „в Сите“ или пък „при сина ми, нормандския херцог“ в двореца, който някога принадлежеше на Робер д'Артоа.

Така че старите стени на двореца Нел и още по-старата кула, която се виждаше през прозорците, бяха свидетели на този фарс. Изглежда, че някои места са предопределени да се разиграват в тях драмите на народите под комедийна дегизировка. В това жилище, където Маргьорит Бургундска с такова удоволствие бе мамила Вироглавия в обятията на рицаря д'Оне, без да може да си представи, че веселите ѝ забавления ще променят хода на френската монархия, английският крал отхвърляше сюзеренството на краля на Франция, а кралят на Франция се смееше!¹⁵

Той се смееше така от сърце, че чак се разнежи. Защото в това безумно предизвикателство разпозна въображението на Робер. Подобна постъпка можеше да бъде измислена само от него. Решително този обесник бе луд. Намерил бе друг крал, по-млад и по-наивен, за да се подаде на невероятните му шуротии. Пред нищо ли няма да се спре този човек? Едно кралство отправя предизвикателство към друго кралство! Един крал се заменя с друг... Мине ли се известна граница на отклоненията от нормалното, не можем вече да се сърдим на хората за крайностите, които са присъщи на самата им природа.

– Къде сте настанен, монсеньор епископе? – попита любезно

15. Въображението на белетриста би се поколебало пред подобно съвпадение, което изглежда прекалено невероятно, ала самите факти му го налагат. Странната участ на Нелския дворец не приключва с връчването на предизвикателството на Едуард III, с което юридически се слага начало на Стогодишната война. Конетабълът Раул дьо Бриен е живее в него, когато е бил арестуван през 1350 година по заповед на Жан Добрия, а после осъден на смърт и обезглавен. Там е живял и Шарл Злия, наварски крал (внук на Маргьорит Бургундска), който обявил война на френския крал. По-късно Шарл VI Безумния го подарил на жена си Изабо Баварска, която предала с договор Франция на англичаните, разобличавайки собствения си син, престолонаследника, като прелюбодеец. Анри II го превръща в монетен двор, който функционира и до днес.

Филип VI.

– В замъка Фетю, на улица Тироар.

– Отлично! Приберете се в дома ви, забавлявайте се няколко дни в нашия приятен Париж и елате пак при нас, ако искате, но с по-разумно предложение. Не ви се сърдя, искрено ви казвам. Нещо повече, щом сте се нагърбили с подобна мисия и я изпълнявате съвсем сериозно, както виждам, смятам, че сте най-добрият посланик, когото някога съм приемал...

Той не си даваше сметка до каква степен думите му съответствуваха на истината, защото Хенри Бургхърт се бе отбил във Фландрия на път за Париж. Водил бе тайни разговори с граф дьо Ено, тъст на английския крал, с граф дьо Гелдър, с брабанския херцог, с маркиз дьо Жулиер, с Якоб Ван Артевелде и с кметовете на Ганд, Ипър и Брюж. Изпратил бе част от свитата си при германския император Лудвиг Баварски. Разменени бяха мисли, сключени бяха съглашения, за които Филип VI нямаше никаква представа.

– Сир, връчвам ви писмата, с които английският крал предявява исканията си.

– Много добре, връчете ги – отвърна Филип. – Ще запазим тези интересни писания, за да ги препрочитаме и да прогонваме лошото настроение, ако ни налегне. А сега ще ви поднесем да пийнете нещо. След толкова приказки сигурно гърлото ви е пресъхнало.

И той плесна с ръце, за да повика един щитоносец.

– Не е угодно богу – възкликна епископ Бургхърш – да стана предател и да пия вино от враг, на когото от все сърце съм готов да сторя най-голямото зло!

Тогава вече Филип се разсмя гръмогласно и без да обръща повече внимание на посланика и на тримата лордове, прегърна през раменете наварския крал и се прибра в покоите си.

IV. В ОКОЛНОСТИТЕ НА УИНДЗОР

Полето в околностите на Уиндзор е зелено, широко набраздено, приветливо. Замъкът не увенчава, а по-скоро обгръща възвишението и кръглите му стени напомнят ръце на исполинка, задрямала в тревата.

Пейзажът в този край напомня Нормандия, близо до Еврьо, Бомон или Конш.

Тази сутрин Робер д'Артоа яздеше бавно. В лявата си ръка държеше

кипър сокол, забил нокти в дебелата му кожена ръкавица. Пред него, откъм реката, яздеше само един щитоносец.

Робер скучаеше. Войната с Франция все още не се обявяваше. В края на изтеклата година, сякаш за да потвърдят с един войнствен акт предизвикателството, отправено в кулата Нел, се задоволиха да вземат малкия остров, владение на графа на Фландрия, който се намира срещу Брюж и Екюз. В отплата французите изгориха няколко села по южното английско крайбрежие. Папата тутакси наложи примирие. Още незапочнали военните действия и двете страни го приеха по необясними съображения.

Макар все още да не гледаше сериозно на претенциите на Едуард за френската корона, Филип не можа да не обърне внимание на предупреждението на чичо си, краля на Неапол, Роберто. Толкова начетен, че бе станал едва ли не педант, един от единствените двама владетели в света с византийски порфиrogenет, заслужил завинаги прозвището „астролога“, бе проучил респективно положението на съзвездията, под чийто знак бяха родени Едуард и Филип. Той бе прочел на небето нещо, което го бе поразило и си бе дал труд да пише на Филип „да избягва да се сражава когато и да било с английския крал, защото Едуард ще има голям успех във всичките си начинания.“ Подобни предсказания ви стягат малко душата и дори ако сте любител на турнири, ще се подвоумите, преди да кръстосате шпагата си със звездите.

Едуард III от своя страна се бе поизплашил от собствената си дързост. Приключението, в което се бе впуснал, можеше да изглежда в много отношения прекалено опасно. Той се страхуваше да не би армията му да се окаже малобройна и недостатъчно обучена. Изпращаше във Фландрия и Германия посолство след посолство, за да засили коалицията.

Хенри Кривата шия, вече почти сляп, го съветваше да бъде благоразумен, обратно на Робер, който го подтикваше към незабавно действие. Какво чакаше Едуард, та не тръгва на поход? Да измрат фламандските владетели, с които бе успял да се съюзи? Ръката на Жан дьо Ено, изгонен сега от двора на Франция, след като се ползваше с такова благоволение там и присламчил се отново към английския двор, да няма сила да вдигне меча? Да се уморят тепавичарите от Ганд и Брюж и да почнат да виждат по-малко изгоди от неударжаните обещания на английския крал, отколкото от подчинението си на френския крал?... Едуард би желал да има ясни уверения от страна на германския император, ала императорът нямаше да рискува да бъде за втори път отлъчен, преди английските войски да стъпят на континента! И разговаряха, преговаряха, тъпчеха на

място. Липсваше смелост и на двете страни, това бе истината.

Нима Робер можеше да се оплаче от нещо? Привидно от нищо. Имаше замъци и пенсии, вечеряше до краля, пиеше до краля, радваше се на всички възможни почести. Омръзна му обаче да изразходва от три години насам усилията си за хора, които не искаха да се излагат на опасност, за един младеж, комуто предлагаше корона, и то каква корона! А той не посягаше да я вземе. Освен това Робер се чувствуваше самотен. Изгнанието, макар позлатено, му тежеше. Какво можеше да каже на младата кралица Филипа, освен да ѝ разправя за дядо ѝ Шарл дьо Валоа и за баба ѝ графиня Анжу-Сицилийска? От време на време имаше чувството, че самият той е дядо.

Искаше му се да види кралица Изабел, единствения човек в Англия, с когото наистина имаше общи спомени. Но кралицата-майка не се вестяваше вече в двора. Тя живееше в Кестл Райзинг, в Норфолк, където синът ѝ я посещаваше доста рядко. След екзекутирането на Мортимър тя бе изгубила интерес към каквото и да било...

Робер се измъчваше от носталгия, присъща на всеки изгнаник. Мислеше си за госпожа дьо Бомон. Как ли ще изглежда тя след толкова години затворничество, когато я види отново, ако изобщо им е отредено да се съберат? А той самият ще познае ли синовете си? Ще види ли някога отново дворците си в Париж и в Конш, ще види ли отново Франция? Както се влачеше тази война, която с такава мъка бе раздухал, ще трябва да стане столетник, преди да зърне отново родината си!

И така тази сутрин, недоволен, раздразнен, той тръгна сам на лов, за да убие времето и за да забрави. Но тревата, подаваща се под копитата на коня, гъстата английска трева, бе по-сочна и по-напоена с вода от тревата край Уш. Небето бе бледосиньо с малки разпокъсани облачета, литнали много високо. Майският ветрец галеше плетищата от цъфнали глогини и нацъфтелите бели ябълки, подобни на ябълките и глогините на Нормандия.

Робер д'Артоа скоро щеше да навърши петдесет години, а какво бе направил в живота си? Бе пил, ял, развратничил, ловувал, пътувал, бхтал се бе за себе си и за държавата, участвувал бе в турнири, съдил се бе повече от всеки друг негов съвременник. Никой не бе изпитал в живота си повече превратности, бури и терзания. Но никога не бе използвал настоящия миг. Никога не се бе замислял истински какво прави, за да му се порадва точно тогава. Духът му бе вечно насочен към бъдещето, към утрешния ден. Отдавна вкусът на виното му бе вгорчен от копнежа да го пие в Артоа. Когато се любеше, мисълта му бе заета с

поражението на Мао. На най-веселия турнир грижата да си осигури съюзници го караше да обуздава поривите си. Когато скиташе прокуден от родината си, кашата по времв на краткия отдых, бирата в странноприемниците бяха винаги примесени с тръпчивостта на озлоблението и омразата. А и днес, за какво мислеше? За утре, за по-късно. Някакво бясно нетърпение му пречеше да се порадва на хубавата сутрин, на широкия хоризонт, на така приятния за дишане въздух, на птицата, едновременно дива и покорна, вкопчила се в ръката му... Това ли значи да живееш и тези изпепелени надежди ли остават единствени след петдесет години прекарани на земята?

Виковете на щитоносеца му, застанал на пост пред него на една могила, го изтръгнаха от горчивите му размисли.

– Пуснете я да литне, пуснете я да литне! Птицата, монсеньор, птицата!

Робер се изправи на седлото, присви клепачи. Киприят сокол със скрита под кожата качулка глава потрепери върху ръката му. Чу се шум на смачкани тръстики и една чапла излетя от брега на реката.

– Пуснете сокола, пуснете сокола! – продължаваше да вика оръженосецът.

Голямата птица летеше ниско, срещу вятъра, и се насочваше към Робер. Той я остави да отmine и щом чаплата се отдалечи на около триста стъпки, той махна качулката на сокола и с широк замах го хвърли във въздуха.

Соколът описа три кръга около главата на господаря си, спусна се досам земята, забеляза плячката, която му сочеха, и литна право към нея като стрела от арбалет. Щом разбра, че я преследват, чаплата удължи шия и повърна ребите, които бе погълнала в реката, за да намали теглото си. Но соколът приближаваше. Той се изкачваше устремно нагоре, като се виеше спираловидно във въздуха. Размахвайки силно крила, чаплата се издигаше в небето, за да не би хищникът да я клъвне по главата. Тя се издигаше, издигаше и се смаляваше за погледа, но не напредваше бързо, защото летеше срещу вятъра и самото изкачване я забавяше. Трябваше да се върне надолу. Соколът още веднъж се завъртя спираловидно във въздуха и се спусна над чаплата. Тя се отмести настрана и ноктите му не можаха да се вкопчат в нея, но замаяна от удара, тя пада като камък петдесетина метра, а после продължи да бяга. Соколът пак връхлетя над нея.

Робер и оръженосецът му следяха, вдигнали глави, двубоя, в който пъргавината взимаше връх над големината, бързината – над силата, и

войнствената стръв над миролюбивите инстинкти.

– Я гледай тази чапла! – викаше Робер разпалено. – Та това е възможно най-малодушната птица! Четири пъти по-голяма е от моя керкенец. Само с един удар на дългата си човка би могла да го утрепе, а бяга страхопъзлата, бяга! Хайде, смелчага мой, удрай! Ах, какво смело птиче! Ето, ето, оная отстъпва, той се вкопчи в нея!

Робер пришпори коня в галоп, за да отиде към мястото, където щяха да паднат двете птици. Соколът стискаше с ноктите си шията на чаплата. Тя навярно се задушаваше. Едва-едва замахваше с широките си криле и увличаше в падането си надолу и победителя. На няколко стъпки от земята грабливата птица разтвори нокти и остави плячката си да падне сама, а после се нахвърли върху ѝ и я довърши, кълвейки очите и главата ѝ. Робер и оръженосецът бяха вече там.

– Хвърли му примамката, примамката! – каза Робер.

Оръженосецът откачи от седлото си един мъртъв гълъб и го хвърли на сокола, за да го „примиам“. Полуизмама в същност: добре дресираният сокол трябва да се задоволи с това възнаграждение, без да докосне плячката си. И доблестното соколче с окървавена главичка изяде мъртвия гълъб, без да махва крачето си от чаплата.

Оръженосецът слезе от коня, прибра чаплата и я подаде на Робер. Великолепна чапла: както я държеше така, провиснала надолу, тя бе дълга от човката до краката почти колкото човек.

– Много страхлива птица наистина. Дори не е приятно да я уловиш. Тези птици са кресльовци, които се плашат от сянката си и се разпищават, щом я видят. Този дивеч би трябвало да се остави на селяндурите.

Наситен и покорен на свирката на господаря си, соколът отново кацна на ръката на Робер. Той му сложи пак качулката. После пое за тръст към замъка.

Внезапно щитоносецът чу смях: Робер д'Артоа се изсмя рязко и звънко, привидно без причина и конете трепнаха.

Когато се върнаха в Уиндзор, оръженосецът попита:

– Какво да я правя чаплата?

Робер погледна към кралското знаме, което се развяваше над кулата на Уиндзор, и на лицето му се изписа подигравателно и зло изражение.

– Вземи я и ела с мен в кухнята – отвърна той. – А после ще ми издириш един или двама менестрели измежду тези, които се намират в замъка.

V. ОБЕТИ ПО ПОВОД ЧАПЛАТА

Вече поднасяха четвъртото ядене, а мястото на граф д'Артоа вляво от кралица Филипа беше още празно.

– Не се ли е прибрал братовчед ни Робер? – попит Едуард III, който, сядайки на масата, се бе изненадал от отсъствието му.

Един от многобройните млади благородници, натоварени ли режат месото, които сновяха зад сътрапезниците, отговори, че преди два часа видял Робер на връщане от лов.

– Робер се държи в двора ви, сир племеннико, също както би се държал в странноприемница. Впрочем подобно поведение от негова страна никак не е учудващо! – забеляза Жан дьо Ено, чичото на кралица Филипа.

Жан дьо Ено, който претендираше, че е абитър по галантно рицарство, никак не обичаше Робер, в чието лице винаги виждаше клетвопрестъпника, изгонен от Франция зариди подправяне на печати. И той осъждаше Едуард III, че му оказва такова голямо доверие. Освен това някога Жан дьо Ено беше влюбен в кралица Изабел, също както Робер, и също като него не се бе радвал на успех. Но бе оскърбен от непочтителния начин по който Робер говореше за нея между приятели.

Едуард не се обади и не вдигна клепащи, докато стихне раздражението, което беше го обзело. Сдържаше лошото си настроение, за да не могат да кажат после: „Кралят се изказа несправедливо!“ После вдигна поглед към графиня Сализбъри, която явно беше най-привлекателната дама в двора му.

Висока, с красиви черни плитки, обло гладко лице с блед тен, с очи, удължени от теменужната сянка на клепащите, графиня Сализбъри випаги оставяше впечатление, че е унесена в мечти. Подобни жени са опасни, защото мислят под привидната си замечтаност. Очите с теменужни кръгове често срещаха погледа на краля.

Уилям Монтегю, граф Сализбъри, не обръщаше внимание на размнените помежду им погледи, първо, защото беше еднакво сигурен както в добродетелта на жена си, така и в лоялността на краля, и още защото сам той бе увлечен в този миг от смеховете, живия говор и чуруликането на дъщерята на граф Дерби, негова съседка на масата. Почестите се сипеа над граф Сализбъри. Наскоро бе назначен за пазител на петте пристанища и маршал на Англия.

Ала кралица Филипа беше неспокойна. Жената е винаги

неспокойна, когато, докато тя е бременна, вижда, че съпругът ѝ доста често обръща очи към друго лице. А Филипа отново чакаше дете и не получаваше от Едуард всички прояви на благодарност и радостна изненада, каквито така щедро ѝ бе дарявал при първото ѝ майчинство.

Едуард бе двадесет и пет годишен. От няколко седмици си бе пунал руса брада, която обграждаше само брадичката му. Дали за да се хареса на графиня Сализбъри? Или за да придаде повече авторитетност на все още младежкото си лице? С тази брада младият крал започваше да прилича малко на баща си. Като че ли потомъкът на Плантагенетите искаше да се изяви в него и се бореше с внука на Капетите. Мъжът, просто само като живее, се деградира и ставайки по-силен, престава да бъде така чист. Всеки извор, колкото и прозрачно бистър да е, не може да не почне да влачи кал и тиня, щом се превърне в река. Госпожа Филипа основателно се тревожеше.

Внезапно отвън се чуха остри звуци на вивула и лютня и вратата се отвори. Две млади камериерки, на не повече от четиринадесет години, се появиха с венци от листа на глава и дълги бели ризи, като пръскаха пред себе си перуники, маргаритки и шипкови цветчета от кошницата, която носеха. В същото време те пееха: „Отивам в зелената горичка, защото любовта ме зове“. Зад тях вървяха двама менестрели и им акомпанираха на инструментите си. Най-отзад идваше Робер д'Артоа, надминаващ с половин ръст малкия оркестър и вдигнал с две ръце печената чапла, поставена върху голям сребърен поднос.

Целият двор първо се усмихна, после се разсмя от комедийното му влизане. Робер д'Артоа бе влязъл в ролята на млад благородник, поднасящ месото. Мъчно можеше да се изнамери по-мил и по-забавен начин да измолиш прошка за закъснението си.

Прислужниците преустановиха сервирането и с нож или шиш в ръка бяха готови да се наредят, за да вземат участие в играта.

Но внезапно исполинът заговори високо, като заглуши секта, лютнята и вивулата.

– Направете ми път, проклетите изменници! Идвам да поднеса подарък на краля ви.

Всички продължаваха да се смеят. „Проклетите изменници“ им се струваше весела находка. Робер се спря пред Едуард III като понечи да коленичи, му поднесе чаплатата.

– Сир – извика той, – ето ви една чапла, уловена от сокола ми. Това е най-страхливата птица на света, защото бяга пред всички други. Според мен хората от вашата страна би трябвало да ѝ се кланят и ми се

струва, че тя би подхождала повече на вашия герб, отколкото лъвовете. На вас ви я поднасям, крал Едуард, защото тя по право се пада на най-страхливия и най-малодушния владетел на този свят, на когото са отнели палагащото му се по наследство кралство Франция, а не му стига смелост да си извоюва нещо, което му принадлежи. Настана тишина. Изпълнена с тревога за едни, с възмущение за други, тя замести смеховете им. Полунадигнали се от столовете си, Сализбъри, Сюфолк, Гийом дьо Мони, Жан дьо Ено чакаха само един жест на краля, за да се нахвърлят срещу граф д'Артоа. Робер не изглеждаше пиян. Полудял ли беше? Сигурно, защото никога не бяха чували никого в ничий двор и особено чужденец, прокуден от родината си, да държи такъв език.

Страните на младия крал пламнаха. Едуард гледаше Робер право в очите. Щеше ли да го изгони от залата и от кралството си?

Едуард никога не заговорваше веднага, защото знаеше, че всяка кралска дума е важна дори когато казва само лека нощ на оръженосеца си. Да затвориш насила нечия уста, не значи да премахнеш оскърблението, което тя е произнесла. Едуард бе мъдър, а освен това бе честен. Не проявяваш смелост, като в момент на гняв отнемеш на родината, когото си приютил и който ти служи, оказаните благодетения. Не проявяваш смелост, като хвърлиш в затвора един човек само защото те е обвинил в малодушие. Проявяваш смелост, като докажеш, че обвинението не е вярно. Той стана.

– Понеже ме наричат страхливец пред дамите и моите барони, по-добре е да кажа какво мисля по този въпрос. И за да ви уверя, братовчедо, че съвсем не от малодушие все още се въздържам, обещавам ви, че преди да изтече годината, ще преплавам морето, за да си премеря силите с краля, предявяващ права над френската корона, дори ако той излезе срещу мен с десеторно по-голяма войска. Благодаря ви за чаплата, която сте уловили за мен, и я приемам с удоволствие.

Сътрапезниците стояха безмълвни. Но чувствата им се бяха променили и по естество и по размери. Гърдите им се издуваха, сякаш всеки чувствуваше нужда да поеме повече въздух. Една лъжица падна и иззвънтя прекалено силно в тишината. Тържествуващ блясък играеше в зениците на Робер. Той се поклонил и каза:

– Сир, мой млади и доблестни братовчедо, не очаквах друг отговор от вас. Благородното ви сърце заговори. Много се радвам за ваша чест. А за себе си, сир Едуард, съм много обнадежден, защото ще мога да видя отново съпругата си и децата си. В името на бог, който ни чува, се заклевам да бъда винаги пред вас в боя и се моля да ми бъде даден

достатъчно дълъг живот, за да ви служи и да си отмъстя.

После се обърна към насядалите около масата.

– Благородни лордове, няма ли всеки от вас желание да даде обет, както стори любимият ви крал?

Все още в ръце с печената чапла, върху крилете и опашката на която готвачът бе забол отново няколко пера, Робер пристъпи към Сализбъри. – Благородни Монтегю, към вас се обръщам най-напред.

– Граф Робер, изцяло съм на ваше разположение – заяви Солизбъри, който само миг преди това беше готов да се нахвърли върху него. Той се изправи и каза: – Щом кралят, нашият господар, посочи своя противник, аз пък избирам моя. И понеже съм маршал на Англия, давам обет, че няма да се успокоя, преди да победа в боя маршала на Филип, лъжекралю на Франция.

Обзета от въодушевление, цялата маса заръкопляска.

– И аз, и аз искам да положа обет! – извика, като плесна с ръце младата дъщеря Дерби. – Защо дамците да нямат право да полагат обет?

– Могат да го сторят, мила графиньо – отвърна Робер, – и то особено ползотворно. Така мъжете по-твърдо ще устоят на думата си. Хайде, девойчета – обърна се той към двете момичета с венците, – подновете песента си в чест на дамцата, която иска да положи обет.

Менестрели и девойки подеха отново: „Отивам в зелената горичка, защото любовта ме зове.“

– Полагам обет и обещавам пред бога, че няма да се омъжа, било за принц, граф или барон, преди благородният лорд Сализбъри да изпълни обета си. А когато се върне, ако остане жив, предоставям му моето тяло и то от все сърце.

Този обет предизвика известна изненада и Сализбъри се изчерви. Хубавите черни плитки на графиня Сализбъри не трепнаха. Само устните ѝ се присвиха леко иронично и очите ѝ с теменужни сенки потърсиха погледа на крал Едуард, сякаш за да му внушат: „Няма защо да се притесняваме!“

Робер се спря по същия начин пред всеки сътрапезник, като караше менестрелите да свирят, а момичетата да пеят, за да даде време на барона да подготви обета си и да избере противника си. Граф Дерби, баща на девойката, направила толкова дръзко изявление, обеща да предизвика на двубой фландърския граф. Новоизбраният граф Сюфолк назова краля на Бохемия. Младият Готие дъщеря Мони, съвсем запален още, защото наскоро бе посветен в рицарство, направи много силно впечатление на всички, като обеща да превърне в пепелища всички градове около Ено,

които принадлежат на Филип дьо Валоа, дори ако се наложи за тази цел да вижда занапред света само с едно око.

– Е добре, така да бъде – възкликна графиня Сализбъри, негова съседка на масата, като постави пръстите си върху дясното му око. – А когато изпълните обещанието си, нека любовта ми ощастливи този, който най-много ме обича: това е моят обет.

И тя гледаше в този миг краля. Но наивният Готие, който си въобразяваше, че това обещание е предназначено за него, задържа клепача си спуснат, след като дамата махна пръстите си. После извади червената си кърпа и я върза около челото си, за да скрие окото си.

Мигът на чисто величие отмина. В словесното състезание за храброст вече се примесиха смехове. Чаплата беше пред месир Жан дьо Ено, който се бе надявал, че предизвикателството на Робер ще завърши иначе. Не обичаше да му дават уроци по чест и кукленското му лице трудно прикриваше недоволството.

– Когато сме на трапезата и повече си пийнем – каза той на Робер, – обетите не ни струват скъпо, за да привлечем погледите на дамите. Тогава между нас има само подобни на Оливие, Ролан и Ланслот. Но когато сме на бойното поле, яхнали препускащи жребци, с щитове на гърди и сведени копия и когато ни побиват ледени тръпки при приближаването на врага, колко самохвалци тогава биха предпочели да бъдат в избите! Кралят на Бохемия, фландърският граф и маршал Бертран също са доблестни рицари като нас, братовчеде Робер, и вие знаете отлично това, защото макар и двамата да сме прогонени от френския двор, само че поради различни причини, достатъчно добре ги познаваме. Не сме вземали все още откуп за тях. От своя страна, аз се заклевам да бъде до крил Едуард, ако той благоволи да мине през Ено, и винаги да подкрепям каузата му. И това ще бъде третата война, в която ще му служа.

Тогава Робер пристъпи към кралица Филипа. Опря коляно до земята. Закръглената Филипа обърна към Едуард обсипаното си с лунички лице.

– Не мога да положа обет – каза тя – без разрешението ни своя повелител.

С тези думи тя спокойно даде урок на дамите от двора си.

– Обещайте всичко, каквото искате, мила моя, обещавайте поименно. Предварително одобрявам и нека бог ви помага! – каза кралят.

– Ако, скъпи мой господарю, мога да обещая каквото искам – поде Филипа, – понеже чакам дете и чувствавам дори движенията му, полагам обет, че то няма да излезе от тялото ми, преди да ме отведете отвъд

морето, за да изпълните своя обет... – гласът ѝ леко трепереше, както, в деня на сватбата ѝ – ...но ако се случи да ме оставите тук и да заминете с други отвъд морето, тогава ще се пронижа с голям стоманен нож, за да погубя едновременно душата си и детето!

Произнесе тези думи без излишен патос, но съвсем ясно, за да стигнат до съзнанието на всеки от присъстващите. Те избягваха да гледат графиня Сализбъри. Кралят сведе дългите си мигли, улови ръката на кралицата, доближи я до устните си и каза, за да разпръсне настъпилото неловко мълчание:

– Скъпа моя, вие давате на всички урок за чувство на дълг. Никой няма да полага обет след вас.

После се обърна към Робер:

– Братовчедо д'Артоа, заемете мястото си до госпожа кралицата.

Един щитоносец разпредели чаплатата, чието месо бе твърдо, защото бе прясно опечено и студено, защото отдавна бе върху блюдото. Ала при все това всеки изяде по една хапка За Робер ловната му плячка имаше чуден вкус: в този ден войната наистина започна.

VI. СТЕНИТЕ НА ВАН

И дадените в Уиндзор обети бяха спазени.

На 16 юли същата 1338 година Едуард III отплава от Ярмут с флота, съставен от четиристотин кораба. На другия ден дебаркира в Анверс. Кралица Филипа го придружаваше, а много рицари, по подражание на Готие дьо Мони, бяха закрили дясното си око под ромб от червено сукно.

Не беше още времето на битките, а на преговорите. В Гобленц Едуард се среща на пети септември с германския император.

За тази церемония Лудвиг Баварски си бе измислил странен костюм, наполовина императорски, наполовина папски – далматика на глава на църквата над кралска туника и корона с цветчета, проблясваща около папска тиара. В едната си ръка държеше скиптър, в другата земното кълбо с кръст отгоре. По този начин той се утвърждаваше като сюзерен на целия християнски свят.

Той разобличи от трона си безчестната постъпка на Филип VI, призна Едуард за крал на Франция и му връчи златната пръчка на императорски викарий. Това беше още една идея на Робер д'Артоа, който си припомни, че Шарл дьо Валоа преди всяка своя лична експедиция

държеше да бъде провъзгласен за папски викарий. Лудвиг Баварски се закле да защитава в продължение на седем години правата на Едуард и всички немски владетели, дошли заедно с императора, положили същата клетва.

Междувременно Якоб Ван Артевелде продължаваше да подбужда към бунт населението на фландърското графство, от което Луи дьо Невер окончателно бе избягал. Едуард III отиваше от град на град, свикваше многолюдни събрания, на които биваше признаван за крал на Франция. Обещаваше да присъедини към Фландрия Дие, Лил, дори Артуа, за да може всички тези области с общи интереси да образуват една-единствена нация. Артуа беше споменато в грандиозния проект и лесно се отгатваше кой бе негов вдъхновител и кой щеше да го владее под английско попечителство.

Същевременно Едуард реши да разшири търговските привилегии на фламандските градове. Вместо да иска помощи от тях, той им отпускаше субсидии и подпечатваше обещанията си с печат, върху който бяха гравирани преплетени гербовете на Англия и Франция.

В Анверс кралица Филипа роди втория си син Лионел. Папа Бенедикт XII напразно полагаше в Авиньон все по-големи усилия, за да върне мир. Той бе забранил похода, за да осуети войната между Франция и Англия, а сега тя беше повече от сигурна.

Вече доста сериозни стълкновения ставаха между английския авангард и френските гарнизони във Вермандоа и Тиераш, като в отговор Филип VI изпращаше отряди в Гийена и в Шотландия, за да бунтуват населението в името на малолетния Дейвид Брюс.

Едуард III сновеше между Фландрия и Лондон, залагаше в италианските банки скъпоценностите на короната си, за да намогне на поддържането на войските си и на изискванията на новите си васали.

Филип VI свика войнството си, взе знамето в Сен Дьони и напредна до Сен Кентен, после, когато му оставаше само един ден път до англичаните, направи кръгом с цялата си армия и върна знамето върху олтара на Сен Дьони. Каква бе причината за странното бягство на краля-любител на турнири? Всеки си задаваше този въпрос. Дали времето се бе сторило много дъждовно на Филип, за да встъпи в бой? Или пагубните предсказания на чичо му Роберто Астролога внезапно бяха изплували в съзнанието му? Той заявяваше на всеослушание, че е намислил нещо друго. През една нощ тревогата му бе внушила друг план: щеше да завладее Английското кралство. Не за първи път французите сякаш да стъпят там. Нима три века преди това един нормандски херцог не бе

завладял Великобритания?... Е добре! Той, Филип, щеше да се появи на същото крайбрежие при Хастинг! Така че всеки от двамата крале се домогваше до кралството на другия.

Само че подобно начинание изискваше преди всичко господство над морето. Тъй като по-голямата част от армията на Едуард беше на континента, Филип реши да го откъсне от продоволствените му бази, за да не може да снабдява с припаси войските си, нито да получава подкрепления. Канеше се да унищожи английския флот.

На 22 юни 1340 година пред Еклюз, в широкия залив, който разделя Фландрия от Зеландия, навлязоха двеста кораба, украсени с най-хубави имена, с френското знаме, развяващо се върху главната мачта. „Поклонничката“, „Божи кораб“, „Миколет“, „Влюбената“, „Кипрата“, „Света Богородица – носителка на радост“... Тези кораби носеха на борда си двадесет хиляди моряци и войници, допълнени с цяла дружина стрелци с арбалети. Но между тях едва ли имаше повече от сто и петдесет благородници. Френското рицарство не обичаше морето.

Капитан Барбавера, който командуваше петдесетте генуезки галери, наети от краля на Франция, каза на адмирал Беюше:

– Монсенъор, английският крал и флотът му идват срещу нас. Излезте на открито море с корабите си, защото ако останете тук, затворени между двете диги, англичаните, които имат на своя страна вятъра, слънцето и прилива, ще ви притиснат така, че няма да можете да си помогнете.

Би трябвало да се вслушат в съвета му. Той имаше тридесетгодишен морски опит и предишната година дръзко бе изгорил и ограбил Саутхемптън за сметка на французите. Адмирал Беюше, бивш заповедник на кралските гори и води, му отвърна надменно:

– Позор на оня, който си отиде оттук!

Той даде заповед да наредят корабите им на три реда: най-напред моряците от Сена, после пикардците и диепчаните и най-сетне хората от Кан и Котантен. Заповяда да вържат морските съдове един за друг с кабели и разположи върху тях войниците си като върху крепости.

Тръгнал предната вечер от Лондон, крал Едуард командуваше приблизително равен флот. Той нямаше повече бойци от французите. Но той бе разпределил върху корабите си две хиляди благородници, между които и Робер д'Артоа, въпреки голямото му отвращение към пътуването по море.

Пазен от осемстотин воители, сред флота се намираще и един кораб с придворни дами, които бяха в услуга на кралица Филипа.

Същата вечер Франция се сбогува с владичеството над морето. Опожарените френски кораби така светеха, че никой не забеляза настъпването на нощта.

Нормандските и пикардски рибари, моряците от Сена бяха насечени на късове от английските стрелци и от фламандците, дошли им на помощ с плоскодънните си лодки от дъното на залива, за да ударят в гръб крепостите с платна. Чуваше се само шум от счупени мачти, звън на оръжия, стенания ни мъже с прерязани гърла. Сражаваха се с мечове и брадви върху бойно поле от отломки. В стремежа си да се изплъзнат от клането, оцелелите се пхваха сред труповете и не се знаеше вече дали плуват във вода или в кръв. Стотици отсечени ръце се носеха по вълните.

Тялото на адмирал Беюше висеше на мачтата на кораба на Едуард. Много часове преди това Барбавера бе излязъл в открито море с генуезките си галери.

И англичаните бяха понесли загуби, но тържествуваха. Най-голямото им нещастие бе потъването сред страхотни вопли на кораба на жените. Върху огромното морско гробище се влачеха рокли, подобни на мъртви птици.

Младият крал Едуард бе ранен в бедрото и кръвта се стичаше по белия му кожен ботуш. Ала занаят биевете щяха да се водят върху френска земя.

Едуард III тутакси изпрати ново писмо на Филип VI, с което го предизвикваше да си премерят силите.

„За да спестим на народите и на страните сериозни щети и загуби и масово избиване на християни, нещо, което всеки владетел трябва да се стреми да избегне“, английският крал предлагаше на френския си братовчед да се срещнат в единичен двубой, тъй като спорът по наследяването на френския трон беше тяхна лична работа. А ако Филип VI не желае това „състезание между телата им“, той му предлагаше да излязат един срещу друг само с по сто рицари и да се сражават върху затворен терен. С една дума, един вид турнир, само че не с притъпени копия и сведени мечове. Турнир, на който няма да има съдии, които да контролират биещите се и наградата нямаше да бъде брошка или сокол, а короната на Свети Луи.

Кралят-любител на турнири отговори, че предложението на неговия братовчед е неприемливо, защото е отправено към Филип дьо Валоа, а не към френския крал и Едуард е в същност негов предателски разбунтувал се васал.

Папата се опита да им наложи ново примирие. Легатите му положиха огромни усилия и заслугата им беше, че успяха да издействат само временно и несигурно затишие, което двамата владетели приеха, за да дадат възможност на войските си да отдъхнат.

Това второ примирие имаше изгледи да продължи, но внезапно умря бретанският херцог. Той не оставяше законен син, нито пряк наследник. Най-малкият му брат, граф дьо Монфор л'Амори и племенникът му Шарл дьо Блоа, предявяваха едновременно права над херцогството: втори процес, подобен на спора за Артоа, който юридически беше сходен с първия. Филип VI подкрепи исканията на своя роднина Шарл дьо Блоа, Валоа по линия на жена си. Едуард III тутакси взе страната на Жан дьо Монфор. Така че налице бяха двама крале на Франция, всеки със свой бретански херцог, както всеки от тях имаше вече и свой крал на Шотландия.

Бретания засягаше много отблизо Робер, тъй като по майка той беше кръвен роднина с бретанските херцози. На Едуард III не му оставаше друго, освен да повери на исполина командуването на войските, които сяха да дебаркират там.

Съдбоносният час за Робер д'Артоа настъпи.

Робер е петдесет и шест годишен. Косите около мускулестото му лице, загрубяло от пагубната му дългогодишна ненавист, са придобили неопределения цвят на ябълково вино, разрежено с вода, каквито стават червенкосите хора, когато побелеят. Не е вече нехранимайкото, който си въобразяваше, че воюва, когато ограбваше замъците на леля си Мао. Сега той знае какво значи война и грижливо подготвя похода си. Притежава авторитета, произхождащ от възрастта и натрупания през бурното му съществуване опит. Радва се на единопдушна почит. Нима някой си спомня, че е бил фалшификатор, клетвопрестъпник, убиец и малко нещо магьосник? Кой би посмял да му го припомни? Той е монсеньор Робер, стареещият колос с все още смайваща сила, все още облечен в червено, все още сигурен в себе си, който навлиза във френска земя начело на чужда армия. Но има ли значение за него, че войската му е чуждестранна? Пък и съществува ли това понятие за някой граф, барон или рицар? Техните експедиции са семейни сделки, а битките им – уреждане на наследства. Врагът е братовчед, а съюзникът – друг братовчед. Думата „чужденец“ означава „враг“ за простосмъртните хора, чиито къщи ще бъдат изгорени, хамбарите разграбени, а жените изнасилени, но не и за владетелите, които бранят титлите си и осигуряват владенията си.

За Робер войната между Франция и Англия е „неговата война“. Той

я бе желал, бе агитирал за нея, направо я бе създал. Тя представляваше десет години непрекъснати усилия. Струва му се, че той се е родил и живял само за нея. Неотдавна се оплакваше, че никога не е могъл да се порадва на настоящия миг: този път най-сетне това му се удаваше. Той вдъхва въздуха като дивен ликьор. Всяка минута е щастие. Яхнал огромния си жребец, с развети от вятъра коси и закачен за седлото шлем, той отправя към хората си груби шеги, от които те изтръпват. Двадесет и две хиляди рицари и войници са на неговите заповеди и когато се обърне, той вижда разлюлените им копия чак до хоризонта, извикващи представа за злокобна жетва. Горките бретонци бягат пред него, някои с каруци, повечето пеш, с калцуни от плат или кора на дървета, жените, повлекли децата си, мъжете, на рамо с чувалче черно жито.

Робер д'Артоа е петдесет и шест годишен, но също както все още може да измине петнадесет левги, без да се умори, той все още мечтае... Утре ще превземе Брест, после ще превземе Ван, а после Рен. Оттам ще навлезе в Нормандия, ще сложи ръка на Алансон, владение на брата на Филип дьо Валоа. От Алансон ще изтича до Еврьо и до Конш, до любимия му Конш! Ще изтича до Шато Гаяр, ще освободи госпожа дьо Бомон. След това, неудържим, се спуска към Пириж. Ето го в Лувър, във Венсен, в Сен Жермен. Сваля от трона Филип дьо Валоа и връчва короната на Едуард, който назначава него, Робер, кралски наместник във Франция. Съдбата му бе поднесла много по-невероятни sluки и неслуки, без да е имал досега цяла армия зад себе си, която вдига облаци прах по пътищата.

И в същност Робер превзема Брест, като освобождава графиня дьо Монфор, войнствен дух в здраво тяло; съпругът ѝ е пленник на френския крал, а тя продължава, опряна до морето, да се бори за графството си. Робер действително прекосява тържествуваш Бретан, действително обсажда Ван. Изправя пред стените му метателни машини, насочва оръдията с барут, чийто пушек се губи в ноемврийските облаци, успява да направи пробив в градските стени. Гарнизонът на Ван е многочислен, но не изглежда особено решителен. Очаква първото нападение, за да се предаде с чест. Ще трябва само да се пожертвуват по няколко души от двете страни, за да се изпълни тази формалност.

Робер заповядва да завържат стоманения му шлем, яхва огромния жребец, който леко се привежда под тежестта му, изкрещява последните си заповеди, смъква пред лицето наличника си, размахва боздугана си, тежък шест ливри, над главата си. Хералдите, които развяват знамето му, викат с все сила:

– На бой, Артоа!

Пешаци тичат покрай конете и носят шестима заедно дълги стълби. Други държат тояги със запалени кълчища в горния край, а мълнията трещи над срутените камъни, точно там, където стената се е поддала. И широката ризница на монсеньор д'Артоа алее като светкавица под тежките сиви облаци...

Стрела от арбалет, метната от наъбената стена, премина през копиринената туника, бронята, кожената жилетка и платнената риза. Болката не бе по-остра отколкото от копие в турнир. Робер сам измъкна стрелата и няколко крачки по-далеч, без да разбере какво става с него, нито защо небето стана внезапно така черно, нито защо краката му не притискаха вече хълбоците на коня, се строполи в калта.

Докато войските му превземаха Ван, исполинът, със свален шлем, проснат върху една стълба, бе пренесен, до лагера. Под стълбата се стичаше кръв.

Робер не бе раняван ни веднъж преди това. Два похода във Фландрия, собствената му експедиция в Артоа, войната в Аквитания... Беше преминал през всичко това дори без драскотина. Нито веднъж не счупи ха копието му в петдесет турнира, нито един зъб на глиган не бе докоснал даже кожата му.

Защо точно пред Ван, пред този град, който не оказваше истинска съпротива, който беше второстепенен етап по пътя на неговата епопея? Не бе чул гибелно предсказание за Ван или Бретан. Ръката, опънала арбалета, бе ръка на неизвестен воин, който дори не знаеше срещу кого стреля.

Четири дни Робер се бори не вече срещу владетели и парламенти, не вече срещу наследствените закони, обичаите в графствата, срещу амбициите или алчността на кралските семейства. Бореше се със собствената си плът. Смъртта проникваше в него през рана с черни ръбойе, зейнала между сърцето, което толкова се бе сражавало, и корема, който толкова бе ял. Не смъртта, която вледенява, а смъртта, която опожарява. Огън пламтеше във вените му. Смъртта трябваше да изгори за четири дни силите, които оставаха в това тяло за още двадесет години живот.

Той отказа да напише завещание, като крещеше, че на другия ден ще бъде на кон. Трябваше да го завържат, за да му дадат последното причастие, защото искаше да убие свещеника, въобразявайки си, че разпознава в него Тиери д'Ирсон. Бълнуваше.

Робер д'Артоа винаги бе ненавиждал морето. Един кораб развя платна, за да го върне в Англия. Цяла нощ, докато вълните го люшкаха,

той пледираше пред правосъдието, странно правосъдие, в което се обръщаше към френските барони, наричайки ги „мои благородни лордове“ и искаше от Филип Хубави да нареди да секвестрират всички имуществена на Филип дьо Валоа, ведно с мантията, скиптърът и короната в изпълнение на папска вула за отлъчване. От високата платформа в задния край на палубата гласът му се чуваше чак до вълнореза и стигаше до дежурните наблюдатели, кацнали по мачтите.

Призори притихна за малко и помоли да доближат дюшека му до вратата. Но не видя изгрева на слънцето. В мига, когато умираше, още си въобразяваше, че ще оздравее. Последната дума, която изрекоха устните му, бе: „Никога!“, без някой да узнае дали бе отправена към кралиците, към морето или към бог.

Всеки човек с идването си на света получава известна мисия, значителна или много важна, но обикновено неизвестна на самия него и неговата природа, отношенията му със себеподобните, събитията в съществуването му го тласкат да я изпълни, без да съзнава, с илюзия, че е свободен. Робер д'Артоа бе подпалил западния свят: задачата му бе изпълнена.

Когато крал Едуард III научи във Фландрия за смъртта му, миглите му се навлажниха и той изпрати писмо на кралица Филипа, в което й пишеше:

„Мило мое сърце, Робер д'Артоа, нашият братовчед, е извикан от бога. Заради чувствата, които изпитвахме към него и в името на нашата чест, писахме на канцлера и ковчезника си и ги натоварихме да го погребат в Лондон. Искаме, любима, да бдите да изпълнят всичко съгласно нашата воля. Нека бог ви пази. Подпечатано с личния ни печат в град Граншан в деня на света Катерина, в шестнадесетата година от царуването ни в Англия и третата във Франция.“

В началото на януари 1343 година криптата на катедралата „Свети Павел“ в Лондон прие най-тежкия ковчег, спуснат някога в нея.

И ТУК АВТОРЪТ, ПРИНУДЕН ОТ ИСТОРИЯТА ДА УБИЕ ЛЮБИМИЯ СИ ГЕРОЙ, С КОГОТО ЖИВЕЕ ЦЕЛИ ШЕСТ ГОДИНИ, ТЪГУВА ЗА НЕГО ВЕДНО С ЕДУАРД АНГЛИЙСКИ. ПЕРОТО, КАКТО КАЗВАТ СТАРИТЕ РАЗКАЗВАЧИ, СЕ ИЗПЛЪЗВА ОТ ПРЪСТИТЕ МУ И ТОЙ НЯМА ВЕЧЕ ЖЕЛАНИЕ ДА ПРОДЪЛЖИ ТАЗИ ИСТОРИЯ, ПОНЕ НЕ ВЕДНАГА, ОСВЕН ЗА ДА ОСВЕДОМИ ЧИТАТЕЛЯ КАК ЗАВЪРШВАТ ЗЕМНИЯ СИ ПЪТ НЯКОЛКО

ГЛАВНИ ГЕРОИ.

НЕКА ПРЕСКОЧИМ ЕДИНАДЕСЕТ ГОДИНИ, НЕКА
ПРЕСКОЧИМ АЛПИТЕ.

Епилог ЖАН I НЕИЗВЕСТНИЯ

I. ПЪТ, ВОДЕЩ В РИМ

В понеделник на 22 септември 1354 година в Сиена Джанино Балиони, един от първенците на града, получи в частния дворец на Толомеите, където се помещаваше банковото сдружение на рода му, едно писмо от прословутия Кола де Риенци, който бе взел властта в Рим, като бе възстановил древната титла трибун. В писмото си, написано в Капитоля предишния четвъртък, Кола де Риенци пишеше на банкера:

„Скъпи приятелю, бяхме пратили при вас свои хора с мисията да ви помолят, като се срещнат с вас, да благоволите да дойдете при нас в Рим. Те ми докладваха, че са ви намерили в Сиена, но не успели да ви склонят да дойдете при нас. Тъй като не бяхме сигурни, че ще ви открият, не ви бяхме писали. Но сега, след като знаем къде сте, ви молим да дойдете при нас възможно най-бързо, веднага, щом получите писмото ни, като при това запазите всичко в пълна тайна; отнася се до Френското кралство.“

По каква причина трибунът, израсъл в една кръчма в Трастевере, но незаконен син, по негово твърдение, на германския император Хенрих VII, следователно брат на краля на Бохемия Жан, и в чието лице Петрарка славеше възкресителя на древното величие на Италия, по каква причина Кола де Риенци искаше да разговаря, и то спешно и тайно, с Джанино Балиони? Джанино непрестанно си задаваше този въпрос през следните дни, докато пътуваше към Рим заедно с приятеля си Анджело Гуидарели, когото бе помолил да го придружи, първо, защото, щом са двама, пътят няма да им се стори много дълъг и освен това, защото нотариусът беше умен младеж, добре запознат с всички банкови операции.

През септември е все още топло в сиенското поле и сламата след жътва покриваше нивята като с червеникав кожух. Това е един от най-хубавите пейзажи на света. Бог е очертал с лекота контурите на хълмовете и е пръснал богата и разнообразна растителност, сред която властвува като феодал кипарисът. Човекът е съумял да обработи тази земя и навред да я осее с жилищата си, които от най-княжеската вила до най-скромния чифлик са всички еднакво привлекателни и хармонични с

охрения си цвят и кръглите керемиди. Пътят не е никога еднообразен, той лъкатуши, изкачва се, спуска се към нови долини между терасовидни насаждения и хилядолетни маслинови горички. Бог и човек са били еднакво гениални в Сиена.

Какви ли бяха тези френски истории, за които римският трибун искаше да разговаря тайно със сиенския banker? Защо на два пъти го бе търсил и му бе пратил това настойчиво писмо, в което се обръщаше към него с думите „скъпи приятелю“? Навярно трябваше да се отпуснат нови заеми на краля или да се изплатят откупите на някои високопоставени благородници, пленници в Англия? Джанино Балиони не знаеше, че Кола де Риенци така живо се интересува от съдбата на французите.

А дори и да беше така, защо трибунът не се бе обърнал към другите членове на сдружението им, към по-старите, Толомео Толомей, Андреа, Джакомо, които по-добре бяха запознати с тези проблеми и бяха ходили някога в Париж, за да уредят наследството на стария вуйчо Спинело, когато се наложи да затворят канторите във Франция? Вярно, че Джанино бе роден от майка францужойка, хубавата, малко тъжна млада дама, която той виждаше в центъра на детските си спомени в старото имение в един дъждовен край. Вярно, че и баща му, Гучо Балиони, умрял преди четиринадесет години, милият човек, по време на пътуването си в Кампания... и люшкан от коня си, Джанино се прекръсти дискретно... баща му, по времето, когато е живял във Франция, е бил отблизо замесен в големите дворцови интриги между Париж, Лондон, Неапол и Авиньон. Сближил се бе с крале и кралици и дори бе присъствувал на прословутия конклав в Лион...

Но Джанино не обичаше да си спомня за Франция, точно заради майка си, която никога вече не бе видял и не знаеше дали е още жива, или е починала. Поради раждането си, законно според баща му, незаконно в очите на останалите членове на семейството им, на всички тези внезапно открити роднини, когато той бе деветгодишен: дядото Мино Балиони, вуйчовците Толомей, безбройните братовчеди... Дълго време Джанино се бе чувствувал чужденец между тях. Бе направил всичко възможно, за да заличи разликата между себе си и тях, да се приобщи към общността, да стане сиенец, banker, Балиони.

Той се бе специализирал в търговията с вълна, може би заради затаената си носталгия по овцете, зелените ливади и мъгливите утрини, и две години след смъртта на баща си се бе оженил за Джована Виволи, потомка на порядъчно сиенско семейство, от която имаше трима сина, и бе живял доста щастливо шест години с нея, преди тя да умре от

чумната епидемия през 48 година. Ожени се повторно на следващата година за друго богато момиче, Франческа Агацано, още двама сина радваха семейното му огнище и в момента очакваше пак дете.

Беше уважаван от съотечествениците си, водеше честно сделките си и дължеше на обществената почит службата заместник-управител на болницата „Дева Мария на милосърдието“...

Сан Куирико д'Орча, Радикофани, Акуапенденте, езерото Болсена, Монтефиасконе, нощи, прекарани в странноприемници с дебели стълбове и отново на път, щом съмне... Джанино и Гуидарели излязоха от Тоскана. Колкото повече се приближаваше до Рим, Джанино се изпълваше с все по-голяма решимост да отговори на трибуна Кола възможно най-учтиво, че няма никакво намерение да се занимава с финансови сделки с Франция. Нотариусът Гуидарели го одобряваше напълно. Италианските сдружения пазеха много лош спомен от ограбванията, пък и Френското кралство бе много западнало, откакто почна войната с Англия, за да може някой да рискува да вложи пари в него. По-добре да си живее в малката сиенска република с добре развити занаяти и търговия, отколкото в тези големи държави, управлявани от безумци. Защото през последните години Джанино от частния си дворец бе проследил събитията във Франция. Там той имаше много полици, които сигурно никога нямаше да бъдат изплатени! Наистина тези французи бяха полудели и най-напред кралят им Валоа, който успя да загуби първо Бретан и Фландрия, после Нормандия, Сентонж и накрая английските войски го спипаха като яре в околностите на Париж. Този герой от турнирите, който искаше да поведе целия свят на кръстоносен поход, отказа да приеме двубоя, предложен му от неговия неприятел в полето при Вожирар, почти пред вратите на двореца му. После, въобразявайки се, че англичаните са побягнали, защото се оттегляха на север... защо да бягат, след като побеждаваха навсякъде, Филип, като изтощи войските си в непосилни етапи, се впусна да гони Едуард и го настигна отвъд Сома. И там завърши славата му.

Отгласът от битката при Креси стигна чак до Сиена. Знаеше се как френският крал бе принудил пешаците си да атакуват, без да си поемат дъх, след като бяха изминали пет левги, и как френската кавалерия, разгневена, задето пехотата не напредвала достатъчно бързо, започнала щурма си през редиците и, блъскайки, събаряйки, тъпчейки с копитата на конете френските воители, за да бъде насечена на парчета под кръстосаната стрелба на английските стрелци.

– За да обяснят поражението си, казаха, че оръдията, заредени с

барут, които Италия доставила на англичаните, всели суматоха и ужас сред редиците им поради силния трясък. Но не, Гуидарели, не са виновни оръдията, а глупостта на французите.

Ах, не можеше да се отрече, че в тази битка са били извършени славни подвизи. Видели например Жан Бохемски, ослепял към петдесет годишната си възраст, който въпреки това поискал да го заведат на бойното поле, като конят му бил вързан отдясно и отляво за конете на двама негови рицари. Слепият крал се втурнал в боя, размахвайки боздугана си. За да го стовари върху кого? Върху главите на двамата нещастници от двете му страни. Намерили го мъртъв, все още вързан за рицарите, които пребил, съвършен символ на рицарската каста, затворена в нощта на шлемовете си, която, презирайки народа, се самоунищожава сякаш за развлечения. Вечерта след битката при Креси Филип VI скитал из полето само с още шест души и потропал на вратата на малък замък, стенейки:

– Отворете, отворете на злочестия френски крал!

Не бива да се забравя, че месир Данте някога прокле рода Валоа заради първия граф Шарл, който опустоши Сиена и Флоренция. Всички врагове на *divino poeta*¹⁶ свършваха много зле.

А след Креси чумата, донесена от генуезците. И от тях човек никога не трябва да очаква нещо добро! Корабите им бяха пренесли от Изтока ужасната болест, която най-напред заля Прованс, връхлетя върху Авиньон, този град, цял прогнил от разврат и пороци. Достатъчно бе да се чуят думите на месир Петрарка¹⁷ за този нов Вавилон и щеше да се разбере, че зловонното му безчестие и извадените на показ грехове го предопределяха за злославно възмездие.

Тосканецът никога не е доволен от нищо и от никого, освен от себе си. Не може ли да злослови, не би могъл да живее и в това отношение Джанино бе истински тосканец. Във Витербо Гуидарели и той все още критикуваха и порицаваха всичко живо.

И най-напред какво търсеше папата в Авиньон, вместо да бъде в Рим, мястото, обозначено от свети Петър? И защо все избираха за папа французи като този Пиер Роже, бивш араски епископ, който наследил Бенедикт XII и сега управляваше под името Климент VI? Защо самият той – на, свой ред назначаваше само френски кардинали и отказваше да се

16. Божествен поет (ит.).

17. През целия си престой в Авиньон Петрарка пише злостни памфлети срещу този град. В писмата си той дава, макар и преувеличена, все пак вярна картина за разврата и покварата в Авиньон по време на папите.

върне в Италия? Бог ги бе наказал всичките. Само за няколко месеца седем хиляди къщи в Авиньон се затвориха, обезлюдени от чумата. Събираха трупове с каруци. После бедствието се придвижи на север през изтощената от войната страна. Чумата влезе в Париж, където покосяваше по хиляда души на ден. Възрастни или деца, тя не щадеше никого. Съпругата на нормандския херцог, дъщеря на краля на Бохемия, умря от нея. Кралица Жана Наварска, дъщеря на Маргьорит Бургундска, също стана нейна жертва. Самата зла френска кралица Жана Куцата, сестра на Маргьорит, почина. Французите, които я ненавиждаха, казваха, че смъртта ѝ е само справедливо наказание.

Но защо Джована Балиони, първата съпруга на Джанино, Джована с хубавите бадемови очи и снежнобяла шия, също бе грабната от чумата? Нима бе справедливо? Справедливо ли беше епидемията да опустоши Сиена? Наистина бог не прави разлика и премного често кара праведните да плащат за греховете на грешниците.

Блажени тези, които се изплъзнаха от чумата! Блажен месир Джовани Бокачо, синът на един приятел на Толомеите, с майка францужойка като Джанино и който остана невредим като гост на богат благородник в една хубава вила край Флоренция! Докато траела епидемията, за да разсее бегълците във вила Палмиери, та да забравят, че смъртта броди край вратите, Бокачо бе написал прекрасните си забавни разкази, които цяла Италия повтаря сега. Неустрашимостта пред смъртта, проявена от гостите на граф Палмиери и самия месир Бокачо, не струва ли повече от глупавата смелост на френските рицари? Нотариусът Гуидарели бе напълно съгласен с Джанино.

Ето че крал Филип се бе оженил отново едва трийсет дни след смъртта на злата кралица. И по този въпрос Джанино намираще какво да порицае, не точно самото преженване, защото и той бе сторил същото, но неприличното бързане на френския крал да сключи втори брак. Трийсет дни! И кого бе избрал Филип VI? Тук именно историята ставаше пикантна. Той бе отнел на първородния си син принцесата, за която е трябвало да се ожени, братовчедката му Бланш, дъщеря на наварския крал, с прякор Мъдрата хубавица.

Замаян от появяването в двора на осемнадесетгодишната девойка, Филип поискал от сина си, Жан Нормандски, да му я отстъпи. И Жан се оставил да го оженят за графиня дьо Булон, двайсет и четири годишна вдовица, която той не харесвал особено, истината е, че той не харесвал никоя дама, защото, изглежда, френският престолонаследник имал повече слабост към оръженосците.

В обятията на Мъдрата хубавица петдесет и шест годишният крал си възвърнал младежкия плам. Мъдра хубавица! Подходящо име! Джанино и Гуидарели се тресат от смях върху конете си. Мъдра хубавица! Месир Бокачо би могъл да направи чудесен разказ от тази история! За три месеца хубавицата уморила любителя на турнири и откарала в Сен-Дьони този надменен глупак, който царувал четвърт век, колкото да доведе цветущото си кралство до разорение.

Жан II, новият крал, тридесет и шест годишен, наричан Добрия, без някой да знае защо, притежаваше, според хората, които са били във Франция, кажи-речи същите солидни качества като баща си и същото щастие в начинанията. Само че бе по-голям прахосник от него, по-непостоянен и по-повърхностен. Но приличаше и на майка си по подмолността и жестокостта си. Постоянно си въобразяваше, че му изменят и вече бе заповядал да обезглавят конетабъла му.

Тъй като крал Едуард III, настанен на лагер в завладения от него Кале, бе учредил Ордена на жартиерата в деня, когато му бе хрумнало сам да закачи чорапа на метресата си, красивата графиня Сализбъри, крал Жан II пък, нежелаещ да остане по-назад от него в рицарските си маниери, основа Ордена на звездата, за да почете любимеца си, младия испанец Шарл дьо ла Серда. Дотук стигаха подвизите му.

Народът мреше от глад. Вследствие на войната и на чумата нивите, както и индустрията, се нуждаеха от работни ръце. Хранителни припаси се намираха трудно на невероятно високи цени. Съкращаваха служби, налагаха такса почти от едно су на ливра на всяка търговска сделка.

Скитащи банди, подобни на някогашните пастирчета, но още по-безумни, кръстосваха страната, хиляди мъже и жени, които се бичуваха едни други с въжа или вериги, като ревяха злокобни псалми по пътищата и внезапно, обзети от ярост, избиваха, както винаги, евреите и италианците.

Ала френският двор продължаваше да излага на показ оскърбителния си лукс, пръскаше само за един турнир средства, с които биха могли да се изхранят цяла година всички бедни от някое графство и се обличаше съвсем не по християнски – мъжете по-окичени с бижута от жените, с пристегнати в кръста туники, толкова къси, че да се вижда задникът, и с обувки с толкова дълги и остри носове, че да не може да се ходи с тях.

Можеше ли едно що-годе сериозно банково сдружение да отпусне нови заеми на подобни хора или да им достави вълна? Естествено не. И докато влизаше в Рим на втори октомври през Понте Милано, Джанино Бапиони бе твърдо решен да каже това на трибуна Кола де Риенци.

II. НОЩТА В КАМПИДОЛИО

Пътниците отседнаха в една osteria¹⁸ на Кампо дей фиори в часа, когато кресливите продавачки продаваха на безценица сноповете рози и освобождаваха площада от многоцветния уханен килим на сергиите си.

Нощта се спускаше вече, когато, придружен от ханджията, Джанино Балиони се запъти към Кампидолио.

Какъв дивен град е Рим, където той никога не бе идвал, а сега, откривайки го, съжаляваше, че не може да се спре на всяка крачка! Огромен в сравнение със Сиена или Флоренция, по-голям даже от Париж или Неапол, ако съдеше по разказите на баща си. Лабиринтът от тесни улички извеждаше внезапно към чудни дворци, чиито преддверия и дворове бяха осветени с факли или фенери. Младежи пееха на групи, уловени под ръка, по улиците. Бутаха се, но не злонамерено, усмихваха се на чужденците. Кръчми колкото щеш и от тях лъхаше приятно на горещо олио, на подправки, на пържена риба и печено месо. Животът като че ли не спираще с настъпването на нощта.

Джанино се изкачи на Капитолийския хълм под светлината на звездите. Пред някаква църква бе поникнала трева; съборени колони, статуя, вдигнала осакатената си ръка, говореха за древността на града. Нерон, Тит, Марк Аврелий бяха ходили по тия места...

Кола де Риенци вечеряше сред многочислените си сътрапезници в обширната зала, построена точно върху основите на някогашния храм на Юпитер. Джанино пристъпи към него, опря коляно о земята и каза името си. Трибунът тутакси го улови за ръцете, повдигна го и заповяда да го отведат в една съседна стая, където само след няколко мига дойде и той.

Риенци си бе избрал титлата трибун, но си бе наложил по-скоро маската и държането на император. Обличаше се в пурпур. Драпираше плаща си като тога. Яката на дрехата му обграждаше дебел, закръглен врат. Тежкото лице с големи светли очи, с волевата брадичка и късо подстриганите коси бе сякаш предназначено да се нареди до бюстовете на Цезарите. Трибунът имаше лек тик – дясната му ноздра потръпваше, – което му придаваше припряно изражение. Походката му бе властна. Още с появяването си този човек показваше, че е роден да командва, че крои величави планове за своя народ и всеки трябва бързо да разбере намеренията му и да се съобрази с тях. Той покани Джанино да седне до

18. Странноприемница (ит.).

него, заповяда на служителите си да затворят вратите и да се погрижат никой да не ги безпокои. После изведнъж почна да му задава въпроси, които нямаха нищо общо с банковите сделки.

Риенци явно нехаеше за търговията с вълна, за отпуснатите заеми, за полиците. Интересуваше се единствено от Джанино, лично от него. На колко години е дошъл от Франция? Къде е прекарал ранното си детство? Кой го е отгледал? Винаги ли се е наричал така?

След всеки въпрос Риенци изчакваше отговора, слушаше внимателно, поклащаше брадичка, разпитваше още.

Значи, Джанино се е родил в един парижки манастир. Майка му Мари дьо Кресе го отгледала до деветгодишна възраст в Ил дьо Франс, близо до градчето Нофл льо Вийо. Какво знаеше за пребиваването на майка му във френския двор? Сиенецът си спомняше разказите на баща си по този повод: малко след като родила Джанино, Мари дьо Кресе била извикана в двора като кърмачка на новородения син на кралица Клеманс Унгарска. Но тя останала малко време там, тъй като детето на кралицата умряло след няколко дни, отровено според мълвата.

И Джанино се усмихна. Бе млечен брат на френски крал. Той почти не мислеше за този факт, който внезапно му се стори невероятен и едва ли не смешен, когато се опита да се види отстрани, вече почти четиридесетгодишен, с мирното си съществуване на сиенски буржоа.

Но защо Риенци му задаваше всичките тези въпроси? Защо трибунът със светли очи, незаконен син на предпоследния германски император, го наблюдаваше така съсредоточено?

– Наистина сте вие – каза най-сетне Кола де Риенци, – наистина сте вие...

Джанино не проумяваше какво има пред вид. Още повече се изненада, когато внушителният трибун коленичи и се поклони толкова ниско, че да целуне десния му крак.

– Вие сте крал на Франция – заяви Риенци, – и така трябва да се отнасят към вас всички занапред.

Джанино изпита лек шемет.

Когато домът, в който спокойно вечеряш, се разпуква внезапно, защото почвата под него пропада, когато корабът, на който спиш, се разбива посред нощ в някоя скала, също не разбираш в първия миг какво става.

Джанино Балиони се намираще в една стая на Кампидолио; господарят на Рим коленичеше пред него и го уверяваше, че е крал на Франция.

– Преди девет години, през месец юни благородницата Мари дьо Кресе починала...

– Майка ми е починала? – възкликна Джанино.

– Да, величайши господарю... или по-скоро жената, която сте смятали ваша майка. И два дни преди да умре, тя се е изповядала...

Джанино за пръв път чуваше някой да го нарича „Величайши господарю“ и зина от удивление, още по-стъписан, отколкото от целуването на крака му.

И така, когато почувствувала, че приближава смъртният ѝ час, Мари дьо Кресе извикала край леглото си един монах августинец от съседния манастир, брат Журден Испански, и се изповядала пред него.

Мисълта на Джанино се връщаше към първите му спомени... Той си представяше стаята в Кресе и майка си, руса и красива... Тя е умряла преди девет години, а той нямаше представа. А ето че сега се оказва, че не била негова майка.

Брат Журден по искане на умиращата записал изповедта ѝ, която разкривала изключително важна държавна тайна и не по-малко изключително престъпление.

– Ще ви покажа изповедта, както и писмото на брат Журден. И двата документа са у мен – заяви Кола де Риенци.

Трибунът говори цели четири часа. Не можеше да бъде по-кратък, за да уведоми Джанино за събития, станали преди четиридесет години и съставляващи част от историята на Френското кралство: смъртта на Маргьорит Бургундска, повторната женитба на Луи X за Клеманс Унгарска.

– Баща ми е участвувал в посолството, отишло да вземе кралицата от Неапол. Много пъти ми е разказвал. Бил от свитата на някой си граф дьо Бувил...

– Граф дьо Бувил ли казвате? Всичко се потвърждава!

Това е същият Бувил, който бил назначен за пазител на утробата на кралица Клеманс, вашата майка, най-благородни господарю, и който отишъл да доведе дамата дьо Кресе от манастира, за да ви кърми. Тя е разказала точно това.

Докато трибунът говореше, неговият посетител имаше чувството, че губи разсъдък си. Всичко се беше обървало с главата надолу. Сенките ставаха светли, денят ставаше черен. Джанино често принуждаваше Риенци да се връща назад, както повтаряме от началото някое по-сложно изчисление. Той научаваше наведнъж, че баща му не е негов баща, че майка му не е негова майка и, че истинският му баща, един френски

крал, убил първата си съпруга, на свой ред умира убит. Самият той не беше вече млечен брат на умрял още в люлката френски крал, а самият този крал, мигом възкръснал.

– Винаги са ви наричали Жан, нали? Кралицата, вашата майка, ви дала това име, защото била положила обет. Жан или Джовани, на галено Джанино... Вие сте Жан I Посмъртни.

Посмъртни! Злокобно име, дума, която извиква представа за гробище и чуват ли я тосканците непременно правят рога с лявата си ръка.

Внезапно граф Робер д'Артоа, графиня Мао, тези имена от славните спомени на баща му... не, не на баща му, така де, на другия, на Гучо Балиони... изплуваха в разказа на трибуна като изпълнители на страшни роли. Графиня Мао, която отровила бащата на Джанино, да, бащата, крал Луи!... намислила да погуби също и новороденото.

– Само че граф дьо Бувил, много благороден, сменил детето на кралицата с детето на дойката, което впрочем също се казвало Жан. Именно то било убито и погребано в Сен Дьони...

Дълбокият душевен смут на Джанино се засили, защото той не можеше така бързо да отвикне, че е Джанино Балиони, детето на сиенския търговец, и сякаш му съобщаваха, че е престанал да диша на пет дни и целият му живот по-късно, всичките му мисли, действия, дори тялото му са били илюзия. Той почувства че изчезва, че се изпълва с мрак, че се превръща в собствения си призрак. Къде беше истинският! Под една плоча в Сен Дьони или пък тук, в Кампидолио?

– Понякога тя ме наричаше: „Мой малък принц“ – прошепна той.

– Кой ви наричаше така?

– Майка ми... искам да кажа дамата дьо Кресе... когато оставахме сами. Мислех, че това е просто галювна дума, майките във Франция обичат да наричат децата си с разни имена.

И целуваше ръцете ми, и плачеше... О! Колко много неща си спомням!... И пенсията, която изпращаше граф дьо Бувил, поради която в дните, когато я получавахме, вуйчовците ми, братият и другият, бяха по-мили с мен.

Какво ли беше станало с всички тези хора? Повечето бяха измрели и то отдавна: Мао, Бувил, Робер д'Артоа... Братята Кресе бяха посветени в рицарство в деня на битката при Креси и крал Филип VI бе съчинил една игрословица по повод сходството в имената.

– Сигурно вече са доста стари...

Но в такъв случай, щом Мари дьо Кресе не е искала да види вече

Гучо Балиони, това не е било от ненавист, както той твърдеше горчиво, но за да остане вярна на клетвата, която насила са ѝ били изтръгнали, поверявайки ѝ малкия спасен крал.

А може би и от страх, да не би да накажат било нея, било мъжа ѝ, обясни му Кола де Риенци. Защото те са били женени тайно, но действително от един монах. Тя и това каза в изповедта си. А един ден Гучо ви е отвлякъл, когато сте били на девет години.

– Спомням си много добре заминаването ни... и тя... моята... дамата дъо Кресе никога ли не се е омъжила повторно?

– Никога, защото вече е била сключила брак.

– И той също.

Джанино се замисли за миг, като се опитваше да си представи мъртвата от Кресе и умрелия в Кампания като свои приемни родители.

После внезапно той попита:

– Бихте ли ми дали едно огледало?

– Естествено – отвърна трибунът леко изненадан.

Той плесна с ръце и даде нареждане на влезлия прислужник.

– Видях кралица Клеманс веднъж... точно когато ме отведоха от Кресе и прекарах няколко дни в Париж при вуйчо Спинело. Баща ми, приемният, както казвате... ме заведе при нея да ѝ поднесем почитанията си. Тя ми даде захаросани бадеми. Значи, тя е била моя майка?

Очите му се насълзиха. Той пхна ръка под яката на дрехата си, извади малка кутийка за мощи, закачена на копринен шнур.

– Тази реликва от свети Йоан ми е от нея...

Той отчаяно се мъчеше да си припомни точно чертите на лицето на кралицата, доколкото се бяха врязали в детската му памет. Спомняше си само, че пред него се бе появила една дивно красива жена, цялата в бяло, както се обличат кралиците-вдовици, която бе сложила разсеяно розовата си ръка на челото му... „А аз не знаех, че стоя пред майка си. И тя също до последния си ден е смятала, че синът ѝ е умрял...“

Ах, наистина тази графиня Мао е била рядка престъпница, щом не само е убила едно невинно новородено, но е разстроила и обрекла на нещастие толкова човешки съществування!

Сега впечатлението за нереалност на собствената му личност бе изчезнало, изместено от също така тревожното усещане за раздвоение. Беше сякаш той, но и един друг, синът на сиенския banker и синът на френския крал.

Ами жена му Франческа? Той внезапно се сети за нея. За кого се бе омъжила? Ами собствените му деца? Значи, те са потомци на Юг Капет,

на Свети Луи, на Филип Хубави?

– Папа Йоан XXII, изглежда, бе надушил нещо – поде Кола де Ринци. – Казаха ми, че някои кардинали от обкръжението му си предавали от ухо на ухо съмненията му относно смъртта на сина на Луи X. Обикновено предположение, както мислеха всички, какви ли слухове не се носят, предположение, което изглеждаше при това неоснователно преди тази изповед в предсмъртния час на приемната ви майка, вашата дойка, която накарала монаха августинец да ви издири и да ви каже истината. Целия си живот с мълчанието си тя се бе покорявала на заповедите на хората, но в мига, когато е трябвало да се появи пред бога, тъй като онези, които ѝ наложили това мълчание били умрели, без да я освободят от клетвата ѝ, тя решила да разкрие тайната.

И брат Журден Испански, верен на обещанието си, почнал да търси Джанино, но войната и чумата му попречили да отиде по-далеч от Париж. Толомеите нямали вече кантора там. Брат Журден не се чувствувал вече на възраст, когато може да предприеме дълги пътешествия.

Затова той предал изповедта и разказа на Мари дьо Кресе на друг монах от същия орден, брат Антоан, много свят мъж, който няколко пъти дойде на поклонение в Рим и ме бе посещавал преди това. Именно този брат Антоан се разболял преди два месеца в Порто Венере и ме осведоми за всичко, което ви казах, като ми препрати изповедта и собствения си разказ за случилото се. Ще ви призная, че за миг се поколебах дали да повярвам на тази история. Но когато размислих, тя ми се стори премного необикновена и фантастична, за да бъде измислена. Човешкото въображение не може да отиде толкова далеч. Често ни изненадва именно истината. Накарах да сверят датите, събрах най-различни сведения и пратих да ви повикат, най-напред първите пратеници, които, понеже не са носели писмо от мен, не са успели да ви убедят да дойдете, а най-последно ви изпратих писмото, благодарение на което, величайши господарю, сега сте при мен. Ако желаете да предявите правата си над френската корона, аз съм готов да ви помогна.

Донесоха едно сребърно огледало. Джанино се приближи до големите свещници и се загледа продължително. Никога не бе харесвал лицето си. Меката закръгленост, правият, но лишен от характерност нос, сините очи под много светли вежди, нима това бе лицето на един френски крал?

Джанино се опитваше да прогони призрака в дъното на огледалото, да възстанови самоличността си...

Трибунът сложи ръка на рамото му.

– И моето раждане – произнесе той сериозно – бе дълго обкръжено от много странна тайна. Израснах в една кръчма на този град. Поднасях вино на носачите. Много късно узнах чий син съм.

Красивата му императорска маска, върху която единствено дясната ноздра потрепваше, леко се разкриви.

III. „НИЕ, КОЛА ДЕ РИЕНЦИ...“

След като излезе от Кампидолио в часа, когато първите утринни зари поръбваха с бакъреночервен фестон развалините на Палатинския хълм, Джанино не се прибра да прекара остатъка на нощта на Кампо дей Фиори. Почетна охрана, предоставена му от трибуна, го заведе на другия бряг на Тибър в замъка Сант Анджело, където бяха приготвили за него специални покои.

На другия ден, търсейки божията помощ, за да усмири бурния си душевен смут, той прекара няколко часа в една съседна църква. После се прибра в замъка Сант Анджело. Пожелал бе да види приятеля си Гуидарели, но го помолиха да не разговаря с никого, преди да се види повторно с трибуна. И той зачака сам чак до вечерта да дойдат да го вземат. Изглежда, че Кола де Риенци се занимаваше с неговата работа само нощем.

И така Джанино отиде в Кампидолио, където трибунът го ограда с още по-големи почести, отколкото предната вечер, и пак се затвори с него.

Кола де Риенци имаше свой боен план, който му изложи: незабавно щеше да прати писма до папата, германския император и всички християнски владетели с молба да изпратят посланици при него за едно изключително важно съобщение, без обаче с нищо да намекне за естеството на това съобщение. После ще свика всички посланици на тържествена аудиенция, ще им покаже Джанино, облечен в кралски одежди със всички съответни кралски атрибути и ще им го представи като истинския крал на Франция... Ако най-благородният сеньор даде своето съгласие, естествено.

Джанино бе крал на Франция от предната вечер, а сиенски banker от двадесет години. Той се питаше какъв интерес може да има Риенци, за да взема така присърце неговата кауза, при това с такова нетърпение и трескавост едва ли не, от които цялото едро тяло на властника се тресеше. Защо, след като подир смъртта на Луи X се бяха изредили

четирима крале на френския трон, той искаше да започне това оспорване на правата на сегашния крал? Дали просто, както той твърдеше, само за да разобличи една чудовищна неправда и да възстанови законното право на един ощетен принц? Трибунът много скоро разкри съкровената си мисъл.

– Истинският френски крал би могъл да върне папата в Рим. Тези лъжекрале имат лъжепапи.

Риенци беше далновиден. Ако не причината за войната между Франция и Англия, която започваше да се превръща във война на едната половина от Запада срещу другата, то поне юридическото ѝ основание беше един наследствен и династически спор. Като посочи внезапно законния и истински претендент на френския трон, претенциите на другите двама отпаднаха от само себе си. И тогава европейските владетели или най-малкото миролюбивите владетели щяха да се съберат в Рим, да свалят от престола крал Жан II и да върнат короната на Жан I. А Жан I щеше да върне светия отец във Вечния град. Край на домогванията на френския двор за императорските владения в Италия, край на войните между гвелфи и гибелини. Възвърнала единството си, Италия можеше да си извоюва някогашното величие. И най-сетне папата и френският крал можеха даже, стига само да пожелаят, да направят човека, изградил това величие и този мир, Кола де Риенци, син на император, император и то император не по немски, а по античен образец! Майката на Кола беше от Тра стевере, където сенките на Август, Тит, Траян все още бродят дори в кръчмите и будят мечти...

На другия ден, четвърти октомври, по време на третата им среща, този път денем, Риенци връчи на Джанино, когото наричаше вече Джовани ди Франча, всички документи на необикновеното му досие: изповедта на неистинската му майка, разказа на брат Журден, писмото на брат Антоан. Най-сетне той повика един свой секретар и му продиктува следния текст, за да удостовери автентичността им:

– Ние, Кола де Риенци, рицар по милостта на апостолическия престол, виден сенатор на Свещения град, съдия, военачалник и трибун на римския народ, прегледахме документите, предадени ни от брат Антоан, и ги сметнахме за автентични, особено защото от всичко, което научихме и чухме, се убедихме, че наистина по божия воля Френското кралство е било в продължение на дълги години жертва на войната и на всякакви бедствия, които бог е допуснал, струва ни се, като изкупление за вероломството, извършено спрямо този човек, поради което той дълго е живял в неизвестност и беднота...

Трибунът изглеждаше по-нервен, отколкото предишната вечер. Той прекъсваше диктуването си всеки път, щом доловеше необичаен шум или, напротив, когато дълго време не се чуваше нищо. Големите му очи често се обръщаха към отворените прозорци. Човек би казал, че дебнеше града.

– ...Джанино се яви при нас по наша покана в четвъртък, втори октомври. Преди да споделим с него това, което възнамерявахме да му кажем, ние го разпитахме кой е, какво е общественото му положение, как се казва, как се е казвал баща му и всичко, което се отнася до него. От отговорите му заключихме, че думите му съвпадат със съдържанието на писмата на брат Антоан. Тогава му разказахме почтително всичко, което бяхме узнали. Но тъй като знаем, че в Рим се готви бунт срещу нас...

Джанино трепна:

„Как? Кола де Риенци, така могъщ, че говори за изпращане на посланици при папата и всички владетели, се опасява...“ Той вдигна поглед към трибуна който сведе бавно клепачи над светлите си очи в знак на потвърждение. Дясната му ноздра трепереше.

– Кардиналите Колона – каза мрачно.

После продължи да диктува:

– ...Тъй като се опасяваме да не би да загинем, преди да сме му оказали подкрепа и да сме му осигурили начин да си възвърне кралството, ние наредихме да препишат всички тези писма и му ги предадохме лично в събота, на четвърти октомври 1354 година, като ги подпечатахме с нашия печат – голяма звезда, обкръжена с осем малки звезди с кръгче в средата, както и с герба на Светата църква и на римския народ, за да гарантираме за истинността им и за да станат достояние на всички християни. Дано нашият преблагочестив и премил господ Исус Христос да ни даде достатъчно дълъг живот, за да видим възтържествуването на този свят на една толкова справедлива кауза. Амин, амин!

Щом продиктува текста. Риенци се доближи до прозореца и като прегърна през рамо едва ли не бащински Жан I, му показа сто стъпки под тях хаотичните развалини на античния форум, срутените триумфални арки и храмове. Залязващото слънце обагряше в златисторозово тази приказна кариера, от която вандалите и папи си бяха доставяли мрамор, кажи-речи, десет века и още не я бяха изчерпили. От храма на Юпитер се виждаше къщата на весталките и лавровото дръвче, поникнало в храма на Венера.

– Ето там – каза трибунът, като посочи мястото на някогашния римски сенат, – точно там е бил убит Цезар. Искате ли да ми направите

една много голяма услуга, благородни сеньоре? Никой не ви познава още, никой не знае кой сте и можете да се движите необезпокояван от никого като обикновен сиенски буржоа. Желая да ви помогна, доколкото ми стига властта, но за тази цел трябва да остана жив. Зная, че срещу мен се кове заговор. Зная, че враговете ми искат да сложат край на дните ми. Зная, че куриерите, които изпращам извън Рим, са под наблюдение. Заминете за Монтефиасконе, явете се от мое име при кардинал Алборнес и му кажете да ми изпрати възможно най-бързо войски.

В какво приключение се забърка Джанино само за няколко часа? И едва станал претендент за френския трон, ето че тръгва като емисар на трибуна, за да търси подкрепления за него. Не беше казал „да“ и не можеше да каже „не“ на нито едно от предложенията на трибуна.

На следващия ден, пети октомври, след двадесет и четири часа езда, той пристигна в същото Монтефиасконе, което бе прекосил неотдавна, злословейки така ожесточено за Франция и французите. Той говори с кардинал Алборнес, който тутакси реши да тръгне към Рим с войниците, с които разполагаше. Но беше вече много късно. Във вторник, на седми октомври, Кола де Риенци бе убит.

IV. ПОСМЪРТНИЯТ КРАЛ

И Джовани ди Франча се прибра в Сиена, залови се отново с банковите си сделки и с доставките на вълна и в продължение на две години живя тихо и кротко. Само често се оглеждаше в огледалата. Не заспиваше, без да се сети, че е син на кралица Клеманс Унгарска, роднина на неаполитанските владетели, правнук на Свети Луи. Но не притежаваше безгранична дързост. Не можеш да напуснеш внезапно Сиена на четиридесет години и да се разкрещиш: „Аз съм крал на Франция!“, без да рискуваш да те сметнат за луд. Убийството на Кола де Риенци, неговия тридневен покровител, го бе накарало да се замисли сериозно. Пък и към кого би се обърнал? Все пак той не запази това в пълна тайна и сподели донякъде с жена си Франческа, любопитна като всички жени, с приятеля си Гуидарели, любопитен като всички нотариуси, и главно с Фра Бартоломео от ордена на братята проповедници, любопитен като всички изповедници.

Фра Бартоломео бе италиански монах, възторжен и бърлив, който вече се виждаше кралски капелан. Джанино му бе показал документите, връчени му от Риенци. Той се разбърри из града. И сиенците скоро

почнаха да си предават от ухо на ухо това чудо: законният френски крал е сред техните съграждани! Струпваха се пред палачо Толомей. Когато правеха поръчки за вълна при Джанино, му се кланяха доземи. Чест бе за тях да му подпишат полица. Сочеха си го, когато минаваше по тесните улички. Търговските пътници, които бяха ходили във Франция, уверяваха, че лицето му е съвсем като на тамошните принцове, рус, широки страни, леко раздалечени очи.

И ето че сиенските търговци разпръснаха новината сред техните посредници във всички италиански кантори в Европа. И ето че се оказва, че братята Журден и Антоан, двамата августинци, смятани от всички за покойници, защото се представяха в писмата си за стари или болни, са си здрави и читави и дори се готвели да заминат за Божигроб. И ето че двамата монаси пишат на съвета на република Сиена, за да потвърдят предишните си заявления. Нещо повече, брат Журден пише на Джанино, описва му злочестините на Франция и го подканя да прояви смелост!

Злочестините на Франция действително бяха големи! Крал Жан II, „неистинския крал“, както го наричаха сега сиенците, бе разгърнал гения си в едно голямо сражение, водено в западната част на кралството му, близо до Поатие. Тъй като баща му Филип VI се бе сражавал при Креси с пешаци, Жан II бе решил в битката при Поатие да свали на земята рицарите си, само че без да им позволи да си махнат броните, и ги накарал да атакуват така врага, който ги чакал върху едно възвишение. Насекли ги в ризниците им като сурови раци.

Първородният син на краля, престолонаследникът Шарл, който командувал един полк, се отдалечил от боя, по заповед на баща си, както твърдяха, само че като че ли поприбързал да я изпълни. Разказваха също, че престолонаследникът не можел дълго да държи меч, защото ръцете му се подували. Във всеки случай неговото благоразумие бе спасило няколко рицари, докато Жан II, откъснат от войската си заедно с най-малкия си син Филип, който му викал: „Татко, пазете се от дясно, татко, пазете се отляво!“, докато той е трябвало да се пази от цяла армия, се предал накрая на пикардски рицар, минал на служба при англичаните.

И сега кралят Валоя бил пленник на Едуард III. Не разправяха ли, че откупът му възлизал на приказната сума един милион флорини? Ах, не трябваше да разчитат на сиенските банкери, за да го съберат!

Една октомврийска сутрин през 1356 година сиенчани коментираха всички тези новини особено оживено пред градския съвет, на хубавия амфитеатрален площад, ограден с дворци в охра и розово. Спореха,

махайки възбудено ръце, като плашеха гълъбите, и ето че внезапно Фра Бартоломео се приближи с бялото си расо до най-многочислената група и като оправда репутацията си на брат проповедник, заговори от амвона.

– Ще се види накрая какво представлява този пленник и какви основания има да носи короната на Луи. Часът на правдата удари. Бедствията, сполетели Франция от двадесет и пет години насам, не са нищо друго, а наказание за едно безчестие, а Жан дьо Валоа е просто узурпатор... – крещеше Фра Бартоломео пред нарастващата тълпа. – Той заема съвсем незаконно трона. Истинският, законният крал на Франция е в Сиена и всички го познавате, казва се Джанино Балиони... – И той посочи с пръст над покривите дома на Толомеите. После поде: – ...Смятат го син на Гучо, сина на Мино, но в същност той е роден във Франция от крал Луи и кралица Клеманс Унгарска.

Такова вълнение завладя града след тази проповед, че Съветът на републиката бе свикан начаса в градския дом. Той поиска от Фра Бартоломео да донесе документите, прегледа ги и след продължително разискване реши да признае Джанино за френски крал. Щяха да му помогнат да възвърне кралството си. Щяха да назначат съвет от шестима от най-умните и най-богатите граждани на Сиена, които да бди над интересите му, да уведоми папата, германския император, европейските суверени, парижкия парламент, че съществува син на Луи X, позорно лишен от трона, но неподлежащ на съмнение, който предявява наследствените си права. И най-напред гласуваха да му се даде почетна гвардия и да му се отпусне пенсия.

Уплашен от целия този шум, Джанино отначало отрече всичко. Но съветът настояваше, размахваше пред него собствените му документи и изискваше от него да признае, че са автентични. Накрая той разказа за срещите си с Кола де Риенци, чиято смърт все още го преследваше натрапчиво. Тогава възторгът на съгражданите му стана безграничен. Най-благородните сиенски младежи си оспорваха честта да бъдат в гвардията му. Едва ли не се сбиха по квартали, както в деня на Палио.¹⁹

Това увлечение продължи едва месец, през който Джанино се разохождаше из града с княжески салтанат. Съпругата му се чудеше как да се държи и се питаше дали след като е обикновена буржоазка ще може да я помажат в Реймс. Колкото до децата, те ходеха цялата седмица с

19. Денят на „палиото“ или денят, в който според средновековна традиция (запазена и до днес в гр. Сиена), веднъж или два пъти в годината се провеждат тържества, чиято кулминация са конните надбягвания.

празничните си дрехи. Дали първородният син на Джанино от първия му брак, Габриеле, щеше да се счита престолонаследник? Габриеле Първи, крал на Франция... някак странно звучеше. Или пък... и горката Франческа Агацано изтръпваше... папата ще бъде принуден да анулира тяхната тъй малко подходяща на царствената особа на съпруга ѝ женитба, за да му даде възможност да сключи повторно брак с някоя кралска дъщеря?

Търговци и банкери бързо възвърнаха благоразумието си, осведомени от посредниците си. Нима работите във Франция не вървяха и без това много зле, та липсваше само да се появи изневиделица още един крал? Компанията Барди от Флоренция пет пари не даваше, че законният суверен бил сиенчанин! Франция си имаше вече един крал Валоа, пленник в Лондон, където водеше много приятен живот в Савойския дворец на Темза и се утешаваше в компанията на млади щитоносци за убийството на скъпия си Ла Серда. Франция имаше и един английски крал, който се разпореждаше над по-голямата част от страната. А сега и новият наварски крал, внук на Маргъорит Бургундска, наричан Шарл Злия, също искаше трона. И всички бяха задължени към италианските банки... А сиенците са намерили кога да поддържат претенциите на своя Джанино!

Съветът на републиката не прати писмо до суверените, нито посланик при папата, нито представителство пред парижкия парламент. А скоро отнеха и пенсията на Джанино, както и почетната му гвардия.

Само че сега пък Джанино, въвличен кажи-речи почти против волята си в това приключение, държеше да го изведе докрай. Беше въпрос на чест и честолубието му със закъснение го измъчваше. Не можеше да приеме вече да смятат за нищо, че е бил приет в Кампидолио, че е спал в замъка Сант-Анджело, че е тръгнал с войските на един кардинал срещу Рим. Разхождал се беше цял месец със свита на принц и не можеше да понесе да шушукат в неделя в катедралата, чиято красива фасада в черно и бяло току-що бе завършена: „Нали знаете, той се представяше за наследник на френския трон!“ Щом бяха решили, че е крал, той ще продължава да бъде крал. И сам, по свой почин писа на папа Инокентий VI, който бе сменил в 1352 година Пиер Роже. Писа на английския крал, на наварския и на унгарския, като им изпрати копия от документите си ведно с искането да бъдат възстановени законните му права. Начинанието му навярно щеше да се ограничи до това, ако унгарският крал, единствен от всички роднини, не му бе отговорил. Той бе пряк племенник на кралица Клеманс. В писмото си се обръщаше към Джанино с титлата

крал и го поздравяваше с произхода му.

И тогава, на 2 октомври 1357 година, точно три години след първата му среща с Кола де Риенци, вземайки със себе си цялото си досие, както и двеста и петдесет златни екю и две хиляди и шестстотин дуката, зашита в дрехите му, той тръгна за Буда, за да иска подкрепа от този далечен братовчед, който го бе признал. Придружаваха го четири щитоносци, верни на участта му.

Само че, когато след два месеца пристигна в Буда, Лудвиг Унгарски го нямаше там. Джанино го чака цялата зима, харчейки дукатите си. Там откри един сиенец, Франческо дел Контадо, който бе станал епископ.

Най-сетне през месец март унгарският братовчед се върна в столицата си, но не прие Джовани ди Франча. Накара няколко свои благородници да го разпитат. Те отначало заявиха, че са убедени в законните му претенции, само седмица след това се отметнаха и заявиха, че тези претенции били чиста лъжа. Джанино протестира. Отказа да напусне Унгария. Учреди си съвет начело със сиенския епископ. Успя дори да завербува сред унгарската аристокрация, отличаваща се с богато въображение и винаги склонна към приключения, петдесет и шест благородници, които се задължиха да го придружат ведно с хиляда конника и четири хиляди стрелци, като в сляпата си щедрост стигнаха дотам, че предложиха да му служат на собствени разноски, докато бъде в състояние да ги възнагради.

Само че, за да се екипират и да потеглят, им бе необходимо разрешението на унгарския крал. А той, който си бе присвоил прозвището „Великия“, но съвсем не блестеше с ума си, пожела повторно да прегледа документите на Джанино, реши, че са автентични, заяви, че ще му даде подкрепа и субсидии, после, следващата седмица, съобщи, че след като премислил отново всичко, изоставял този проект.

И все пак на 15 май 1359 година епископ Франческо дел Контадо връчи на претендента писмо, датирано от същия ден, подпечатано с кралския печат, с което Лудвиг Велики „Просветлен най-сетне от слънцето на истината“ удостоверяваше, че сеньор Джанино ди Гучо, отгледан в град Сиена, действително произхожда от кралското семейство на неговите деди и е син на крал Луи Френски и на кралица Клеманс Унгарска, да бъде светла паметта им. Писмото изтъкваше също, че божественото провидение, използвайки кралската дойка, е пожелало младият принц да бъде заменен с друго дете, на чиято смърт Джанино дължал спасението си. „Така някога дева Мария, избягвайки в Египет, спасила

детето си, като заблудила другите, че е мъртво...“

Все пак епископ Франческо посъветва претендента да тръгне колкото може по-скоро, преди унгарският крал пак да се отметне, особено защото не бяха съвсем сигурни дали писмото наистина е било продиктувано от него, нито дали печатът е бил поставен по негова заповед...

На следващия ден Джанино напусна Буда, без да има време да събере всичките обещани войски, но все пак с доста импозантна свита за принц с толкова малко владения.

Тогава Джовани ди Франча отиде във Венеция, където си поръча кралски дрехи, после в Тревиза, Падуа, Фераре, Болония и най-сетне се прибра в Сиена след шестнадесетмесечно отсъствие, за да се кандидатира за Съвета на републиката. Ала макар че името му излезе на трето място след преброяването на гласовете, съветът анулира избора му именно защото бе син на Луи X, именно защото бе признат от унгарския крал и следователно не е от техния град. И му отнеха сиенското гражданство.

През Тоскана случайно мина главният сенешал на Неаполитанското кралство на път за Авиньон. Джанино побърза да му се представи. Та нали Неапол беше люлката на майчиното му семейство? Сенешалът се показва благодарумен и го посъветва да се обърне към папата.

Този път без свита – унгарските благородници се бяха уморили, той пристигна през пролетта на 1360 година в папския град, облечен като обикновен поклонник. Инокентий VI упорито отказа да го приеме. Франция причиняваше премного главоболия на светия отец, та да му мине през ум да се занимава с този странен посмъртен крал.

Жан II Добрия беше все още пленник. Париж понасяше последиците на въстанието, в което превото на търговците, Етиен Марсел, бе убит след опита си да установи народна власт. Разбунтували се бяха и селата, където нищетата подтикваше към непокорство така наречените „Жаковци“. Избиваха се навред, не се знаеше вече кой е приятел и кой враг. Престолонаследникът с подути ръце, без войски и без материални средства – се сражаваше срещу английския крал, сражаваше се срещу наварския крал, сражаваше се и срещу парижаните, подпомогнат от Бретон дю Геклен, комуто бе предоставил меч си, не можейки сам да го държи. Освен това той се бяхтеше да събере откупа на баща си.

Настанало беше пълно объркване между различните фракции, всичките еднакво изтощени. Дружините, съставени уж от войници, а в същност от разбойници застрашаваха пътищата, ограбваха пътниците, избиваха просто от вкус към убийствата.

Авиньон ставаше за главата на църквата също така несигурен както и Рим, въпреки двамата Колона. Трябваше да се преговаря, да се преговаря неотложно, да се наложи мир на изтощените воюващи страни, английският крал да се откаже от френската корона, па макар да запази в правото си на завоевател половината Франция, а френският крал да царува над другата половина, за да се възстанови поне привидно известен ред. За какво му бе на папата някакъв си възбуден поклонник, който предявява исканията си за френския престол, като размахва невероятните показания на неизвестни монаси и писмо от унгарския крал, което самият този крал отрича?

Тогава Джанино започна да се скита, търсейки пари, опитвайки се да заинтересува с историята си сътрапезниците си в странноприемниците, които имаха някой час за губене, докато изпият канчетата с вино, приписвайки влияние на съвсем незначителни личности, свързвайки се с интриганти, неудачници, водачи на английски банди, проникнали чак дотам, които плякосваха Прованс. Говореше се, че е луд и истината е, че бе на път да полудее.

През януари 1361 година първенците в Екс го задържаха, защото сееше смут в града им. Отърваха се от него, като го предадоха на съдията в Марсилия, който го хвърли в затвора. Джанино избяга след осем месеца, но пак го уловиха и понеже високо тръбеше, че бил роднина на неаполитанските владетели, понеже енергично уверяваше, че бил син на Клеманс Унгарска, съдията го препрати в Неапол.

Тъкмо в този момент там се водеха преговори за женитбата на кралица Жана, наследница на Роберто Астролога и най малкия син на Жан II Добрия. Едва завърнал се от веселото си пленничество след мира, сключен от престолонаследника в Бретини, френският крал побърза да отиде в Авиньон, където наскоро бе починал Инокентий VI. И Жан II предложи на новоизбрания глава на църквата своя великолепен проект – прословутия кръстоносен поход, който нито баща му, Филип дьо Валоа, нито дядо му Шарл бяха успели да осъществят.

В Неапол Жан Посмъртни, Жан Неизвестния, бе затворен в замъка Яйцето. През малкото прозорче на килията си можеше да види новия замък Маскио Анджоино, от който майка му бе тръгнала толкова щастлива преди четиридесет и шест години, за да стане френска кралица.

В този затвор той умря същата година, като сподели чрез най-необикновени заобиколни пътища съдбата на Прокълнатите крале.

Дали когато от кладата Жак дьо Моле бе произнесъл проклятието си, той бе знаел благодарение на гадателските умения, приписвани на

тамплиерите, бъдещето, отредено на потомството на Филип Хубави? Или димът, който го задушаваше, бе разкрил пред ума му пророческо видение?

Народите носят бремето на проклятията по-дълго от владетелите, които са си ги навлекли. Нито един от мъжките потомци на Железния крал не се изплъзна от трагичната си участ, нито един не оцеля, освен Едуард Английски, който не успя да стане крал на Франция.

Ала народът не беше на края на страданията си. Трябваше да изпита на гърба си един мъдър крал, един безумен крал, един слаб крал и седемдесет години бедствия, преди отраженията на друга клада, запалена, за да се принесе в жертва една дъщеря на Франция, да отнесат във водите на Сена проклятието на великия магистър.

Париж, 1954–1960 година

Есандиерас, 1965–1966 година

КРАЙ

© 1960 Морис Дрюон
© 1984 Лилия Сталева, превод от френски

Maurice Druon
Le lis et le lion, 1960

Сканиране, разпознаване и редакция: Ивет Костова, 2007

Публикация:

Морис Дрюон. Лилията и лъвът. Книга шеста
Първо издание
Преводач ЛИЛИЯ СТАНЕВА, 1984
Редактор ИРИНА МАНОВА
Излязла от печат м. март 1984 г.
Издателство на Отечествения фронт, София, 1984
Държавна печатница „Балкан“

Maurice Druon. Le lis et le lion
Librairi Plon et Editions Del Duca

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4616>]